

ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ 125-РІЧЧЮ

3 ДНЯ ЗАСНУВАННЯ

Національного технічного університету

«Харківський політехнічний інститут»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
“ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ”

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

*ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ
XXI СТОЛІТТЯ ТА
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ*

V Кримські педагогічні читання

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 27 (31)

В трьох частинах

Частина 2

За редакцією

доктора технічних наук, професора

Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО

і доктора педагогічних наук, професора

О.Г. РОМАНОВСЬКОГО

Харків НТУ «ХП» 2010

ББК 74в7

П78

УДК 378:37.03+316.344.42

Рецензенти: **Сущенко Т.І.**, доктор педагогічних наук, професор

Андрущенко В.П., доктор філософських наук, професор

Бал Г.О., доктор психологічних наук, професор

Свідоцтво про державну реєстрацію: **КВ №7762 від 21.08.2003 р.**

Друкується за рішенням Вченої ради Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”
(протокол № 6 від 06 липня 2010)

Редакційна колегія:

В. Г. Кремень, д-р. філос. н, професор, академік НАН України і АПН України (голова)

Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, д-р. техн. н., професор, почесний академік АПН України (співголова)

І. А. Зязюн, д-р. філос. н., професор, академік АПН України (заступник голови)

О. Г. Романовський, д-р. пед. н., професор (заступник голови)

В. М. Бабаєв, д-р. держ. упр., професор

В. П. Андрущенко, д-р. філос. н., професор, академік АПН України

Н. Г. Ничкало, д-р. пед. н., професор, академік АПН України

І. Д. Бех, д-р. психол. н., професор, академік АПН України

С. У. Гончаренко, д-р. пед. н., професор, академік АПН України

В. І. Луговий, д-р. пед. н., професор, академік АПН України

В. Ю. Биков, д-р. техн. н., професор, член-кор. АПН України

С. О. Сисоєва, д-р. пед. н., професор, член-кор. АПН України

Г. О. Балл, д-р. психол. н., професор, член-кор. АПН України

В. М. Князєв, д-р. філос. н., професор

П. І. Надолішний, д-р. держ. упр., професор

В. П. Тронь, д-р. держ. упр., професор

Р. С. Гуревич, д-р. пед. н., професор

В. В. Рибалка, д-р. психол. н., професор

Т. І. Сущенко, д-р. пед. н., професор

М. П. Лещенко, д-р. пед. н., професор

В. О. Моляко, д-р. психол. н., професор

Н. А. Побірченко, д-р. психол. н., професор

Л. П. Пуховська, д-р. пед. н., професор

О. М. Пехота, д-р. пед. н., професор

В. В. Корженко, д-р. філос. н., професор

А. І. Грабченко, д-р. техн. н., професор

Є. Є. Александров, д-р. техн. н., професор

М. Д. Годлевський, д-р. техн. н., професор

Е. Г. Братуга, д-р. техн. н., професор

О. С. Куценко, д-р. техн. н., професор

В. Б. Самородов, д-р. техн. н., професор

О. С. Пономарьов, професор

С. М. Пазинич, д-р. філософії, професор

А. О. Мамалуй, д-р. фіз.-мат. н., професор

О. І. Ільїнський, д-р. фіз.-мат. н., професор

О. А. Ігнатюк, к. техн. н, доцент

Н. В. Підбуцька, к.пед. н. (відповідальний секретар)

Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно технічної еліти: П78
зб. наук. праць / за ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. Вип. 27 (31): в 3-х
частинах. – Ч.1 – Харків: НТУ “ХПІ”, 2010. – 340 с.

Розглянуто теоретико-методичні аспекти проблем нової філософії професійної освіти, феноменів еліти і
лідерства, виховання керівників-лідерів, формування гуманітарно-технічної еліти. Проаналізовано акмеологічні
підходи до підготовки еліти, аспекти психології управління та виховання керівників -лідерів.

Адресовано науковим працівникам, педагогам, аспірантам, тим хто займається дослідженням проблем
педагогіки еліти і лідерства.

І РОЗДІЛ

ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС

УДК 378

Сущенко А.В.
г. Запорозьє, Україна

**ПРОБЛЕМЫ, ПРОТИВОРЕЧИЯ И ПРИОРИТЕТЫ ДУХОВНОГО
РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ**

Ничто так не разрушает сознание, а в последствии и личность, как разрыв, несоответствие между провозглашенными лозунгами, нормами, ценностями, идеалами и их реализацией в жизни, в профессиональной деятельности. А если оно еще и устойчиво, продолжается и сохраняется продолжительное время, происходит раздвоение личности, раздвоение образа жизни: одна сторона – должному, другая – сущему, а внутри себя – полный нигилизм, отрицание всего и социальная распущенность.

Потому определить точные границы и масштаб выбранной проблемы в данной статье нам представляется затруднительным, поскольку перечень противоречий в понимании сущности феномена “духовность”, равно как и оценка успешности попыток ее приобретения педагогами высшей школы, приведет к неизбежной неокончателности эксплицированных выводов. Исходным посылом для такой мысли являются доминирующие ныне методологические, идеологические или теологические конструкции, мирно сосуществующие в наших головах и крайне жестко сталкивающиеся на практике, приводя к неразберихе и путанице в миропонимании вообще и в понимании духовности в частности.

Детонатором для серьезного анализа данного феномена послужила делегированная для одного из наших соискателей научная задача – найти теоретические основания и методологическую базу для использования православного наследия в подготовке будущих педагогов высшей школы Классического частного университета (г. Запорозьє).

Ответ и одновременно первоисточник был получен практически моментально. Им стало первое предложение из текста украинской Конституции: “Верховная Рада Украины от имени Украинского народа (выделено нами. – Автор), ... сознавая ответственность перед Богом (выделено нами. – Автор), собственной совестью (выделено нами. – Автор), предшествующими, нынешним и грядущими поколениями... – принимает настоящую Конституцию...” [1]. Так, 28 июня 1996 г. в жизнь многих атеистов без общенациональных дискуссий и общегосударственных референдумов, без бросания яиц и дымовых шашек, строго говоря, “без спросу” вошла мысль о том, что Бог есть. Есть и наша ответственность перед Ним, что однозначно должно бы сменить, без преувеличения, всю принятую в образовании парадигму мировоззрения и миропонимания, направив усилия всех членов общества на исполнение божественного замысла. Так ли это на самом деле? Рассмотрим это в плоскости той сферы, которая первой должна бы среагировать на “вызов” и “перевернуть с ног на голову” собственные базовые положения, принципы, суть, смыслы, цели, правила, культуру. Речь пойдет о высшей школе – месте где, учитывая факты истории, чаще всего рождаются перемены.

Цель статьи – презентация авторских гипотез о возможностях разрешения проблемы обобщенного понимания светской и религиозной версий духовного развития педагогов высшей школы в теоретической и эмпирической плоскостях.

Попади слово “Бог” в текст любого, даже самого незначительного, документа еще 20 лет назад – и карьера “неосторожного писателя” полетела бы в пропасть. Сегодня все поменялось. Мы наблюдаем, как главные люди страны подают вербальные и невербальные знаки обществу про свое отношение к Богу и, соответственно, духовную принадлежность: публично молятся, крестятся, посещают храмы, изображают перед видеокамерами национальных каналов “духовную активность”. Примеру последних постепенно следуют остальные граждане Украины, в арифметической прогрессии пополняя ряды запутавшихся в миропонимании и мировоззрении, к числу которых автор статьи относит и себя самого. Иметь духовную жизнь стало модно или даже “гламурно” – с экранов телевизоров, ярких обложек книг и журналов видим бесконечное множество предложений и рецептов духовного развития: чтение священных книг, посещение святых мест, участие в обрядах, медитации, аскезы, общение с посвященными и просвещенными, специальные физические упражнения, получение эзотерического, теологического образования и т.д. Чаще всего в таких предложениях просматривается следующий посыл – духовно развиваться довольно непросто, а значит, это лучше делать рядом с теми, кто это предлагает в виде услуги, путей и этапов есть множество, и все они человеку на пользу. Правда, не совсем понятно, что же это такое, духовное развитие, что оно дает человеку вообще, и нам – педагогам высшей школы – в частности.

Попытка разобраться в вышеперечисленных вопросах привела к изучению сегодняшних нормативных документов, касающихся современного украинского профессионального обучения педагогов высшей школы. В ней засвидетельствовано отсутствие внимания как Богу в целом, так и к духовному развитию педагогов в частности. В стандартах (ОКХ и ОПП), разработанных рабочей группой МОН Украины и утвержденных приказом от 31.03.2005 р. № 193, присутствуют все положенные для таких документов императивы – область использования педагогов высшей школы, типичные функции и задачи деятельности, необходимый образовательно-квалификационный уровень и требования к отбору соискателей, пожелания к содержанию подготовки и т.д. Внимательно изучив данный документ, любой человек может получить представление о том, каким видится группе разработчиков педагог высшей школы и какой должна быть, с их точки зрения, качественная профессиональная подготовка данной категории специалистов. Понимая, что профессионально-образовательные программы и профессионально-образовательные характеристики будущих специалистов определяют ныне содержание и направленность последующих необходимых продуктов жизнеобеспечения педагогического процесса: учебно-методического обеспечения дисциплин, авторских монографий, электронных и обычных учебников, научно-методических и учебных пособий, научных статей, в конце концов, логику ежедневного труда преподавателей высшей школы, систему мотивов и стимулов, механизмов управления и коррекции, – мы вынуждены констатировать досадное отсутствие внимания как к “ответственности перед Богом”, задекларированной в Конституции, так и к проблеме духовного развития вообще.

Что же это – ошибка или понимание группы авторов (среди которых, на удивление, не обнаружено ни одного педагога с научной степенью) невозможности на данном этапе развития науки и высшего образования операционализировать такое качество, как духовность или духовную развитость? Скорее всего, второе. Очевиден ли сегодня смысл и предназначение духовного развития педагогов, ожидаемые от этого эффекты и педагогические результаты?

Ответ на этот вопрос может быть получен только после понимания того, что есть духовность, как и для чего ее нужно развивать у педагогов.

Официальную версию Национальной академии педагогических наук можно представить в виде определения места духовности одной из лидеров данной научной организацией – О.В. Сухомлинской. По ее мнению, духовность – это главное качество личности, состоящее из выбранных человеком ценностных приоритетов [2].

Еще одну “педагогическую” версию можно увидеть в определении духовности О.П. Рудницкой. Автор трактует ее как специфическую потребность познания мира, самого себя, смысла и предназначения своей жизни, который выявляется в зависимости от полноты и богатства внутреннего мира [3].

Группе авторов книги “Происхождение духовности” (П.В. Симонов, П.М. Ершов и др.) кажется, что духовность “редко бывает целью, она чаще присутствует в способах ее достижения... Духовность выступает как то, что называют чувством долга или совестью...” [4].

Важными в контексте нашего исследования представляются мысли представителей гуманистической психологии. Например, в подходе известного австрийского узника немецкого концентрационного лагеря, автора теории логотерапии В. Франкла [5], духом считается сфера человеческой мыследеятельности, в которой сам человек выясняет смысл своего существования. Автору удалось доказать на собственном примере, что у кого есть для чего жить – тот вынесет любое “как жить”. Ему вторит американский коллега А. Маслоу [6], описывая духовные состояния как переживания вершины: “В эти редкие минуты человек выключается из своего рутинного существования, перестает действовать механически, прерывает цепочку банальных ассоциаций и мир как снаружи, так и в внутри человека предстает необычно свежим, острым и непосредственным. Можно сказать, что в этих проблесках человек осознает все сотворенное как чудо, которое открывает тайную сущность мира” [6].

В рамках еще одной попытки определения духовности С.Б. Крымским она рассматривается как принцип саморазвития и самореализации, обращение к высшим ценностным инстанциям конструирования личности [7]. Автор пишет: “Духовность – это способность переводить универсум внешнего бытия во внутренний мир личности на этической основе, способность создавать такой внутренний мир, благодаря которому реализуется самоидентичность человека, его свобода от жестокой зависимости от ситуаций, которые постоянно меняются [7].

Конструктивным путем изучения проблемы развития духовности личности, на наш взгляд, можно считать взаимное дополнение результатов чисто научного и религиозного опыта, где под духом подразумевается высшее свойство разумной души, с помощью которой человек общается с миром высших ценностей.

Надежду на такое воссоединение дает список глубоко верующих ученых мирового значения: астроном Н. Коперник, физики Б. Паскаль, А. Ампер, А. Вольт и И. Ньютон, “многостаночник” М. Ломоносов, физиолог Л. Гальвани, основоположник генетики Г. Мендель, математик С. Ковалевская, микробиолог и иммунолог Л. Пастер, изобретатель радио А. Попов, химик Д. Менделеев, автор теории ноосферы В. Вернадский и многие многие другие выдающиеся личности, духовная жизнь которых была не столь очевидна и публична как научная.

Исходным тезисом для дальнейшей теоретической конструкции сущности духовности в педагогике стало понимание качественно нового педагогического процесса в высшей школе профессора Т.И. Сущенко как процесса взаимного духовного, интеллектуального и эмоционального обогащения педагогов и студентов в условиях психологического комфорта и диалоговой культуры [8].

Наши эмпирические итоги многолетней работы по созданию такого педагогического процесса в Классическом приватном университете показали неплохие

емпирические перспективы такого подхода и первые полноценные гипотезы: чем больше преподаватель является самим собой в отношениях со студентами, чем больше его позиция по отношению к студентам строится на субъект-субъектной основе, чем меньше он скрывается за формальными фасадами профессионального и личностного статуса, чем искреннее и точнее принимается внутренний мир каждого студента, тем более вероятно, что взаимное духовное обогащение состоится, а сами студенты изменятся. Правда, есть и проблемы.

Во-первых, неизвестно, стоит ли быть “публично духовным”, тотально в этом смысле искренним, решившись транслировать свои чувства без всяких “фильтров”?

Во-вторых, не кроется ли в принятии всегда уникальной духовности другого человека некоторая утопизация человеческой природы? Возможно, безусловное принятие другого человека таким, каков он есть, – действительно одно из главных условий роста духовности в каждом из нас, но готовы ли четверть миллиона украинских педагогов высшей школы сделать это по отношению к каждому студенту хотя бы в перспективе?

В-третьих, не заложена ли опасность в “неотфильтрованном” взаимном духовном обогащении, ведь, принимая и присоединяясь таким образом к внутреннему миру уже сложившейся патогенной личности, мы имеем шансы сами измениться в патогенном направлении. Напомним, что, присоединившись к духовным ценностям Адольфа Гитлера, великая немецкая нация породила фашизм, а духовный мир Иосифа Джугашвили породил почти генетический страх свободы в душах трехсот миллионов жителей планеты.

Так становится очевидным, что наиболее сложной методологической проблемой является определение критерия разумной меры в духовном самораскрытии преподавателя высшей школы в педагогическом процессе.

Человеческая деструктивность как реальная сторона духовного потенциала без наличия чувства меры, которая позволит “отфильтровать” деструктивное, неизбежно вырвется изнутри вместе с высокой духовностью, ведь надежного фильтра пока не найдено. Приведем в пользу последнего тезиса мнение Ф.Я. Вертца, одного из сторонников гуманистического течения психологической науки: “Когда мы, люди XX века, ... делали односторонние попытки избавиться от своих пороков – имеющегося в нашей натуре безжалостного, звериного, инфантильного, уголовного, неразумного, болезненного и т.д., – не переставали мы вследствие этого понимать друг друга и самих себя? Ведь жизнь всех нас ... содержит эти недостатки” [9]. Автор считает, что, пытаясь устранить деструктивное в нас самих, мы парадоксальным образом теряем саму нашу духовность. Возможно целесообразно в данном случае пользоваться правилом Протагора “Человек является мерилем всех вещей...” и полагаться на интуицию и совесть каждого педагога?

Понятно, что всем людям вообще, а педагогам высшей школы в частности, нужна некая внутренняя субстанция для постоянного выбора действий. Эта субстанция имеет в разных интерпретациях разные названия, но у славянских народов наибольшую идентификацию получил термин – “совесть”. Считается, что именно совесть во всех сложных ситуациях, которые содержит педагогическое взаимодействие, является тем инструментом, с помощью которого человек может получить единственно правильный выбор одного из вариантов решения профессиональных задач. Совесть, условно говоря, является законодательной властью, а свобода – исполнительной. В зависимости от характеристик этих “инструментов” педагога, по нашему мнению, состоится или не состоится духовное обогащение и взаимообогащение всех участников педагогического процесса.

Конечно, общество было бы удовлетворено более надежными механизмами обеспечения духовного развития всех его членов, гарантируя иммунитет на духовную

деградацию, но для решения этой проблемы следует много сделать по формированию новой системы ценностей как в самом обществе, так и в отдельно взятой субкультуре педагогов высшей школы.

Вряд ли найдутся возражения против того, что на территории страны, где в последнее время насчитали около 880 высших учебных заведений разных уровней аккредитации, первыми должны пройти работу по формированию своей духовной составляющей именно преподаватели высшей школы, ибо они стоят последними в цепочке нестихийного развития личности будущей элиты общества. Мысли, слова и чувства преподавателя становятся последним, что впитывает в себя будущий активный производитель материальных и нематериальных услуг перед началом воплощения своей природы в объективную действительность.

Педагоги высшей школы после попадания в профессию, как правило, работают в вузах всю жизнь. Их ценность с годами не девальвируется, ибо даже после превращения в невидимые пылинки вечной земной материи они продолжают заполнять внутренний мир своих студентов, сидят у них на плече, словно “ангел-хранитель”, детерминируют способы и смыслы жизнедеятельности. Причина такой зависимости кроется в содержании профессии педагога. Она одна из тех немногих, в которых человеку предъявлено обязанностью “взаимопропитываться”, взаимообогащаться чувствами, мыслями и действиями другого человека. Вопрос только какими?

Согласившись с данной идеей в целом, мы должны понимать и то, что духовная составляющая нашей личности (то, чем мы собираемся взаимообогащаться) – это “что-то” сформированное в нас огромной “фабрикой событий”, среди которых обучение в вузе вполне можно считать самой яркой и запоминающейся его частью, с бесчисленными случайностями и непредсказуемостью, с восторгом и разочарованиями от встречи с носителями опыта, духовного в том числе. Все это взаимодействие, вместе с унаследованными от папы и мамы генетическими программами, становится материалом для создания в процессе индивидуальных переживаний и творчества идее человека о СЕБЕ. Понимая, что человек – единственное живое существо, сознающее свою смертность, мы вынуждены искать смысл своего существования перед выходом в БЕСКОНЕЧНОСТЬ: “Людей терзает необъятность вечности и потому мы задаемся вопросом, поймут ли нас потомки” (слова из исторического фильма “Троя”). Неужели после жизни, после всего, что мы сделали, почувствовали и придумали, для нас никого и ничего не будет? Неужели внутренний мир человека есть только совокупность свойств, процессов и состояний, а не бессмертная частица божественного огня, вложенного в нас Творцом? Видимо, знать точный ответ нам не дано в силу задуманного сценария. В нем каждый из нас должен все выбрать САМ. Естественно, что выбор в пользу роста и развития ВО ИМЯ того, чтобы сделать мир лучше, – вот та идеальная платформа, стартуя с которой, следует разрабатывать методику восхождения к индивидуальной духовности каждого преподавателя высшей школы. Таинство такого восхождения есть катарсисное переживание для каждого из нас, ибо духовное совершенство есть, с одной стороны, попутная цель и смысл любой педагогической практики.

В этом смысле процесс и результат духовного совершенствования педагога сегодня не есть частью оценки его труда в силу невероятной сложности критериев, показателей и индикаторов его проявления. Со стороны процесс духовного самосовершенствования может выглядеть как безвольное лежание на диване и осмотр потолка, а окружающих вряд ли удовлетворит объяснение, что, мол, “основная работа преподавателя – думать”.

Проклятие нашей профессии именно в том, что процесс “думания”, равно как и духовной практики, принципиально неизмерим.

Выводы. Феномен духовного развития педагога на сегодняшний день не является общепонятным и очевидным научным конструктом. В его толковании существует ряд противоречивых версий, ни к одной из которых автор не осмелился присоединиться полностью. Наиболее близкой в результате поверхностного изучения стало следующее определение: духовное развитие педагога есть процесс и результат наиболее полного воплощения идеального в своей природе с помощью совести как органа понимания замысла Творца или понимания того, каким все должно БЫТЬ. Не сложно заметить главную слабость такого определения – отсутствие общепринятой конструкции идеального или, условно говоря, отсутствие общепризнанного понимания, каким все должно быть. Борьба между материалистическими и религиозными конструкциями в этом смысле продолжается. Тем не менее, выбрав последний из перечисленных акцентов духовной устремленности, мы получаем надежду на то, чтобы сделать наш мир лучше, если хотите, ближе к замыслу Творца.

Считаем такую постановку проблемы актуальной, значимой, важной, дающей энергию тем, кто действительно заботится, чтобы будущее поколение педагогов высшей школы было не только интеллектуально, но и духовно богатым.

Список літератури: 1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. 2. Сухомлинська О.В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських цінностей / О.В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2002. – № 4. – С. 13–18. 3. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька / О.П. Рудницька. – К. : Освіта, 2002. – 270 с. 4. Симонов П.В. Происхождение духовности / П.В. Симонов, П.М. Ершов, Ю.П. Вяземский. – М. : Наука, 1989. – 352 с. 5. Франкл В. Человек в поисках смысла : пер. с англ., нем. / В. Франкл ; [общ. ред. Л.Я. Газмана, Д.А. Леонтьева]. – М. : Прогресс, 1990. – 367 с. 6. Маслоу А.Г. Психология бытия : пер. с англ. / А.Г. Маслоу. – М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 1997. – 304 с. 7. Крымский С.Б. Контуры духовности: новые контексты индивидуальности / С.Б. Крымский // Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 21–28. 8. Сущенко Т.І. Особливості особистісно орієнтованого педагогічного процесу / Т.І. Сущенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць / [ред. кол. Т.І. Сущенко та ін.]. – Київ ; Запоріжжя, 2001. – Вип. 19. – С. 3–6. 9. Wertz F.J. (1986). The rat in psychological science // The Humanistic Psychologist. – Vol. 14. – P. 143–168.

А.В. Сущенко

ПРОБЛЕМИ, ПРОТИРІЧЧЯ ТА ПРІОРИТЕТИ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

У статті представлено суб'єктивний погляд на проблему розуміння сутності духовного розвитку педагогів вищої школи в сучасній Україні. На основі спроби возз'єднання світського та релігійного розуміння автором експліковано власне визначення понятійного конструкту «духовний розвиток» і показано найбільш складні суперечності й труднощі в його масовому оволодінні.

А.В. Сущенко

ПРОБЛЕМЫ, ПРОТИВОРЕЧИЯ И ПРИОРИТЕТЫ ДУХОВНОГО РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ

В статье представлен субъективный взгляд на проблему сущности духовного развития педагогов высшей школы в современной Украине. На основе попытки воссоединения светского и религиозного понимания автором эксплицировано собственное определение понятийного конструкта «духовное развитие» и показаны наиболее сложные противоречия и трудности в его массовом овладении.

A.V. Sushenko

PROBLEMS, CONTRADICTIONS AND PRIORITIES OF SPIRITUAL DEVELOPMENT OF PERSONALITY

The article presents a subjective view on the issue of spiritual development of teachers of higher education in modern Ukraine. On the basis of attempts to reunite the secular and religious understanding of the author to explicate his own definition of the conceptual construct «spiritual development» and shows the most complex contradictions and difficulties in his mastery of the mass.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2010

УДК 37.031.4

*Гапochenко С.Д., Мамалуй А.А.,
Харьков, Украина*

ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ НАУЧНОЙ КАРТИНЫ МИРА

Современный человек живет в мире конфликтов, катаклизмов и обостряющихся противоречий. Научно-технический прогресс принес не только известные блага, но и поставил человечество на грань выживания: безумное и бессмысленное расточительство природных и человеческих ресурсов ведет природу, окружающую среду к гибели, а миллионы людей к заболеваниям и смерти. Гонка вооружений, накопление химического, ядерного, биологического и другого оружия массового поражения грозит в любой момент уничтожить не только человечество, но и планету, на которой оно живет. Стремительно возрастающее загрязнение воздушного пространства, воды и земли различными смертоносными для человека и природы отходами, уже приводит к тому, что биосфера не может восстановиться для нормального функционирования.

В научной литературе широкое внимание уделяется анализу истоков возникших кризисов и возможных путей их преодоления [1, 2, 3, 4]. Уже стало понятным, что возникновение этой ситуации является следствием утраты человечеством целостного взгляда на природу и на свое место в ней, недооценки роли духовной компоненты в формировании стратегии развития человечества. Большинство ученых солидарны в мнении, что глобальная причина этого неблагополучия заключается в технократическом мировоззрении современного человека

Согласно классическому определению: «Мировоззрение – система обобщенных взглядов на мир и место человека в нем, на отношение людей к окружающей их действительности и самим себе, а также обусловленные этими взглядами основные жизненные позиции людей, их убеждения, идеалы, принципы познания и деятельности, ценностные ориентации» [5].

Особенность технократического мировоззрения заключается в том, что это — «мировоззрение, существенными чертами которого являются примат средства над целью, цели над смыслом и общечеловеческими интересами, смысла над бытием и реальностями современного мира, техники (в т.ч. и психотехники) над человеком и его ценностями. Технократическое мышление — это рассудок, которому чужды Разум и Мудрость. Для технократического мышления не существует абсолютных категорий нравственности, совести, человеческого переживания и достоинства» [6].

Иными словами, разум, интеллект, не подкрепленный высочайшей нравственностью, в частности в отношении к Природе, может быть и уже является источником катастроф вселенского масштаба.

Известный философ Дэвид Бом так писал о сущности мировоззрения: «Идеи, концепции и теории — вещество, из которого состоит мысль, а мысль действует на мир проникающее. То, что мы думаем о реальности, может изменить наши отношения с нею точно так же, как то, что мы воспринимаем в мире вокруг нас, может изменить наши мысли. Мысль — это та почва, на которой покоится наше понимание. С помощью мысли мы видим мир и в длительном процессе учимся взаимодействовать с этим миром». Вся история человечества — по сути процесс смены мировоззрений, т.е. общих представлений о космическом порядке и природе реальности как целого. Каждое из этих воззрений выражало сущность духа своего времени, и каждое, в свою очередь, глубоко воздействовало на личность и на общество в целом — не только физически, но и психологически и этически [7].

Ключевая роль в разрешении сложившейся ситуации принадлежит высшей школе, как институту, формирующему интеллектуальную элиту человеческого сообщества, призвание которой заключается в определении эффективных и вместе с тем нравственно приемлемых путей взаимодействия человека с окружающим миром.

В качестве стратегических направлений реформирования естественнонаучного, и особенно инженерного, образования рассматриваются его фундаментализация и гуманизация. Следует отметить, что в отношении содержания понятия гуманизация образования имеется более или менее согласованное видение: преодоление традиционного противопоставления гуманитарных и естественнонаучных дисциплин, специальных технических и технологических дисциплин; насыщение содержания образования этическими (нравственными), эстетическими, ценностными и экологическими компонентами. Не вызывает возражения и тезис о том, что эффективное решение перечисленных задач возможно только при отражении в содержании образования многообразных связей науки, искусства и других элементов культуры. Объективно необходимым также является формирование необходимого уровня понимания статуса науки в культуре и общественной жизни, ее мировоззренческих смыслов, понимание целостности природы через многообразие связей объектов, явлений и процессов и различных подходов к их описанию. Вместе с тем в отношении практической реализации гуманистических проектов высшего образования существуют определенные затруднения. Вопрос о конкретно-предметном содержании этапов гуманизации высшего инженерного образования остается открытым.

В современной традиционной системе образования каждый учебный предмет есть своеобразная «проекция» науки. Такое понимание соотношения науки и учебного предмета зафиксировано как в наборе самих дисциплин (химия, физика, биология и т. п.), так и в их объединении по циклам (гуманитарный, естественно-научный, математический и др.). За основу построения учебного предмета тем самым принимается модель научного познания, функция которой — описание картины мира, его содержания, происхождения, изменения, развития. Однако в настоящее время каждая отрасль научного знания формирует свою картину мира и, к сожалению, между ними практически отсутствуют реальные связи, что препятствует формированию целостного видения окружающего мира. Отметим, что характерной особенностью современного высшего технического образования также является слабая выраженность аксиологической компоненты в его системе, которая должна определять направленность деятельности и мотивацию поступков будущего специалиста.

Таким образом, новая гуманистически ориентированная парадигма высшего образования должна включать возрожденную на качественно новом уровне идею единства природы, а также органически соединять когнитивные и ценностные параметры знания.

Отсюда органично вытекает задача разработки новых принципов и подходов к построению гуманистически ориентированной научной картины мира. Традиционно под научной картиной мира понимается целостная система представлений об общих свойствах и закономерностях природы, возникающая в результате обобщения и синтеза основных естественно-научных понятий, принципов, методологических установок. С другой стороны искусство — это вид духовного освоения действительности человеком, имеющим целью формирование и развитие его способности творчески преобразовывать себя и окружающий мир по законам красоты. Традиционно наука и искусство рассматриваются как два независимых способа познания природы и мира. Однако к настоящему времени многие ведущие ученые — математики (М.Клайн, Ж.Адамар, Г.Вейль и др.), физики (Л. Больцман, П. Дирак, В.Гейзенберг, Ю. Вигнер и др.), химики (М. Харгиттаи и др.) отмечают эвристическую роль эстетических принципов: красоты, гармонии и симметрии в развитии естественно-научного знания и особенно на современном этапе. Таким образом, эволюция научной картины мира может быть представлена не просто как процесс все более полного познания окружающего мира, но и как процесс эстетического освоения человеком Вселенной. Такая научная картина мира послужит существенным шагом на пути к формированию у инженера художественной ценности природы, пониманию, что именно природа есть исток, фундамент для возникновения, формирования и развития человека, его чувственности, сознания и самосознания, а также для возникновения, формирования и развития человеческой культуры, науки и искусства, для всей жизнедеятельности и творчества. Следует отметить, что в современной философской литературе понятия эстетики отнесены главным образом к искусству — эстетическое содержание научного творчества и других видов человеческой деятельности, не связанных с искусством, практически не рассматривается. Эстетическое воспитание имеет в виду приобщение к художественной литературе, к изобразительным искусствам, к музыке, но не раскрытие красоты научных и технических построений, не эстетические оценки человеческого поведения.

Объективно физика на современном этапе является наиболее развитой областью научного знания. Не удивительно, что именно в физике возникли и наиболее полно разработаны понятия Красоты, Гармонии и Симметрии как атрибутов мироздания. Идея существования единого и всеобщего в многообразии явлений внешнего мира, т.е. гармонии мироздания, и вера в возможность познания ее законов пронизывают физику с момента ее становления как науки в эпоху Древней Греции. В это же время

разрабатываются и идеи, руководящие принципами формирования и эволюции физических картин мира до сих пор. По Платону красота мироздания выражается математическими закономерностями, в основе которых лежат понятия гармонии и симметрии. Симметрия понималась как пропорциональное отношение, образованное целыми числами, обладающее функцией гармонизации различных элементов в едином целом. В. Гейзенберг писал: «То что, математическая структура, а именно рациональное отношение чисел, является источником гармонии, было, безусловно, одним из наиболее плодотворных открытий, сделанных в истории человечества вообще».

Математическое отношение способно сочетать две первоначально независимые части в нечто целое и тем самым создать красоту. Именно в силу этого открытия в пифагорейском учении совершился прорыв к новым формам мышления.

Оно привело к тому, что первоосновой всего сущего стало считаться уже не чувственно воспринимаемое вещество вроде воды Фалеса, а идеальный принцип формы. Так была высказана фундаментальная идея, составившая позднее основу всех точных наук.

Итак, для понимания пестрого многообразия явлений следовало найти в нем единый формальный принцип, выразимый на языке математики» [8].

Эти идеи получили второе дыхание в трудах ученых Ренессанса — Марсилио Фичино, Леонардо да Винчи, Микеланджело, и др. Они признавали за природой разумные принципы. Искусство природы бесконечно превосходит искусство человека, ее искусство настолько же живее и мудрее, насколько живее и прекраснее созданные ею произведения. Искусство природы, действуя в согласии с вечными и основополагающими принципами, порождает субстанциальные формы из недр самой материи. Поэтому гении эпохи Возрождения рассматривают природу как источник происхождения всех искусств и наук, полагая, что их задача заключается в подражании природе. Поворот к человеку, очеловечивание мира означали стремление сблизить человека и природу, макрокосмос и микрокосмос, раскрыть то общее, что есть у человека и природы — объективные законы, структуры, принципы, разумные начала. Отсюда поиски новых методов исследования, новых форм и принципов созидания и творчества в сфере искусства, науки, культуры. Отсюда вывод, что человек, его духовная структура могут развиваться и совершенствоваться лишь на основе естествознания, технических знаний, искусства и культуры. Благодаря взаимодействию с природой (научному, художественному, техническому) человек развивает самого себя, свое тело, чувства, ум, сознание и душу. Благодаря взаимодействию с природой, человек обретает универсальность, а природа — человечность, если, конечно, это взаимодействие носит разумный характер. В противном случае происходит нечто противоположное: природа обезображивается, а человек обезчеловечивается.

К концу XVII в. в рамках механики Ньютона был создан целостный образ материального мира, позволяющий рассчитывать самые мелкие элементы отдельных событий. В дальнейшем механистическое объяснение всех природных процессов окончательно установилось в качестве парадигмы науки и явилось своеобразным символом ее интеллектуальной мощи.

Космос стал рассматриваться как гигантская машина. Будучи раз приведенным в движение «механизм мира» функционирует согласно вечным законам природы, подобно заведенным и пущенным в ход часам.

Заметим, что известный физик С. Капица считает, что причины современного кризиса обусловлены той упрощенной, даже механической моделью социального развития, которая до сих пор владеет умами. У многих людей образование остановилось

на механической картине мира, и они не могут, а порой и не желают разобраться в новых для них явлениях.

В этот период в физику входит также современная трактовка симметрии — как инвариантности признаков, свойств, законов относительно определенных преобразований. В XX в. выкристаллизовывается цель, определяющая направление развития современной физики — создание единой теории поля, объединяющей четыре известных взаимодействия, а также понимание того, что симметрия наряду с гармонией является структурным элементом реальности. Именно поиски симметрии в комбинации различных полей привели к созданию единой теории электромагнитного, слабого и сильного взаимодействий, так называемой Теории Великого Объединения. Она же остается руководящим принципом в разработке единой теории Вселенной.

Физик-теоретик Е. Вигнер писал: «Симметрия, инвариантность и даже законы сохранения, несомненно играли важную роль в мышлении таких классиков физики как Галилей и Ньютон, а может быть и предшественников. Однако этим идеям не придавали особого значения и в явном виде их формулировали крайне редко. Еще Г. Галилей в начале XVII в. открыл замечательное свойство механических движений: они не зависят оттого, в какой системе координат их изучать, в равномерно движущейся или в неподвижной. Нидерландский физик Х. Лоренц в 1904 г. доказал, что таким свойством обладают и электродинамические явления, причем не только для малых скоростей, но и для тел,двигающихся со скоростью, близкой к скорости света. При этом выяснилось, что скорость заряженных тел не может превысить скорости света.

Французский ученый А. Пуанкаре показал, что результаты Лоренца означают инвариантность уравнений электродинамики относительно поворотов в пространстве-времени, т.е. в пространстве, в котором кроме трех обычных координат есть еще одна — временная. Он также осознал их групповые свойства.

Но самый важный шаг сделал А. Эйнштейн, обнаруживший, что симметрия пространства-времени всеобщая, что не только электродинамика, но все явления природы — физические, химические, биологические — не изменяются при таких поворотах. Ему удалось это сделать после глубокого и не сразу понятого современниками пересмотра привычных представлений о пространстве и времени. «Его статьи по специальной теории относительности знаменуют собой обращение существовавшей до этого тенденции: до появления специальной теории относительности принципы инвариантности было принято выводить из законов движения. ...Для нас стало более естественным выводить законы природы и проверять их с помощью принципов инвариантности, чем выводить принципы инвариантности из того, что мы считаем законами природы» [9]. Общая теория относительности была первой попыткой вывести закон природы путем отбора наиболее простого инвариантного уравнения и ее методология стала путеводной звездой для современной физики. Таким образом, начиная с общей теории относительности, в физику пришло понимание того, что законы природы обладают структурой, называемой принципами инвариантности (или принципами симметрии). В некоторых случаях эта структура простирается настолько далеко, что позволяет открывать новые законы природы на основе постулата о том, что законы должны обладать определенной инвариантностью. Более того, законы природы не могли бы существовать без принципов инвариантности (например, инвариантность законов по отношению к сдвигам в

пространстве и во времени – необходимая предпосылка для того, чтобы мы могли открывать законы природы).

Таким образом, законы природы устанавливают структуру или взаимосвязь в мире явлений, а принципы симметрии наделяют структурой законы природы или устанавливают между ними внутреннюю связь.

В физике различают три основных уровня симметрии: симметрия тел, симметрия свойств и симметрия отношений. Именно последняя симметрия наблюдается в законах физики.

Если законы, устанавливающие соотношения между величинами, характеризующими физическую систему, или определяющие изменение этих величин со временем, не меняются при определённых операциях (преобразованиях), которым может быть подвергнута система, то говорят, что эти законы обладают симметрией (или инвариантны) относительно данных преобразований. В математическом отношении преобразования симметрии составляют группу.

Следует также отметить, что особая роль симметрии в изучении законов природы стало очевидным после доказательства в 1919 г. Эммой Нётер теоремы, устанавливающей связь между свойствами симметрии физической системы и математической формулировкой законов сохранения физических величин: всякому непрерывному преобразованию координат и обусловленному им или же заданному независимо от него преобразованию функций поля, обращающим в нуль вариацию действия, соответствует определенная совокупность инвариантов сохраняющихся комбинаций функций поля и их производных. Число этих инвариантов равно числу независимых параметров, определяющих данное преобразование. Всякой пространственно-временной или внутренней симметрии, не изменяющей полное действие, в соответствии с теоремой Нётер, соответствует набор динамических инвариантов поля (или системы полей). Прежде считалось, что законы сохранения с помощью тех или иных математических приемов выводятся из основных законов физики. Э. Нётер обнаружила, что каждому закону сохранения соответствует определенный вид симметрии. Вследствие этого поиск законов сохранения в какой-либо теории сводится теперь к изучению симметрии этой теории.

Опыт показывает, что физические законы симметричны относительно следующих наиболее общих преобразований, которые можно разделить на две группы.

Первую группу образуют непрерывные преобразования. В этом случае операция симметрии непрерывным образом вытекает из соответствующей математической операции. С точки зрения теории групп здесь имеют дело с группами Ли, которые представляют математические структуры, лежащие в основе операций симметрии.

Дискретные симметрии в классической механике не приводят к каким-либо законам сохранения. Однако в квантовой механике, в которой состояние системы описывается волновой функцией, или для волновых полей (например, электромагнитного поля), где справедлив принцип суперпозиции, из существования дискретных симметрий следуют законы сохранения некоторых специфических величин, не имеющих аналогов в классической механике.

Эти выводы заставили ученых не только переосмыслить прежние объяснения физических явлений, но и создать новую теорию эволюции Вселенной. Действительно, если в первые моменты «большого взрыва» материя и антиматерия образовались в равных количествах, то они могли бы полностью аннигилировать.

В настоящее время нарушение симметрии рассматривается в более широком смысле — как источник самоорганизации материи. Современное синергетическое видение эволюции Вселенной, основанное на идее о так называемом спонтанном нарушении симметрии исходного вакуума, — идее, которая в силу своей глубины и объемности заслуживает отдельного рассмотрения.

Базой современной химии является квантовая механика, в которой принцип симметрии является фундаментальным. Кроме того, в химии установлены свои специфические законы сохранения, связанные с определенными симметриями. Например, Р. Вудвордом и Р. Хоффманом предложен принцип сохранения орбитальной симметрии при химических реакциях, подтвержденный впоследствии обширным экспериментальным материалом и оказавший большое влияние на развитие препаративной органической химии. Этот принцип (правило Вудворда — Хоффмана) утверждает, что отдельные элементарные акты химических реакций проходят с сохранением симметрии молекулярных орбиталей, или орбитальной симметрии. Чем больше нарушается симметрия орбиталей при элементарном акте, тем труднее проходит реакция.

Таким образом, в основаниях современной научной картины мира, фундаментом которой является физическая картина мира, находятся эстетические принципы симметрии и гармонии. Универсальность этих принципов как структурных элементов реальности может рассматриваться как базовый элемент эффективной интеграции естественно-научного и гуманитарного знания, соединения познавательного и ценностного аспектов знания.

Список литературы: 1. В.И. Вернадский. Химическое строение биосферы Земли и ее окружения. /В.И.Вернадский. (Серия "Библиотека трудов академика В.И. Вернадского") — Москва: Наука, 2001. — 376 с.. ISBN 5-02-004361-3 2. Пригожин И. Порядок из хаоса: Новый диалог с природой. Пер. с англ. /И. Пригожин, И. Стенгерс. — Москва: УРСС, 2008. — 296 с. ISBN 978-5-382-00782-3 3. Капра Ф. Скрытые связи. Пер. с англ. / Ф.Капра. — Москва: ООО Издательский дом «София», 2004. — 336 с. ISBN 5-9550-0484-X 4. Ягодзінський С.М. Синергетична парадигма як теоретична основа коеволюції природи та суспільства //Философия природы и практическая философия. Материалы международной научной конференции. — К.: ПАРАПАН, 2004. — С. 141-144. 5. Философский словарь /Под ред. И.Т. Фролова. — 4-е изд. /Москва: Политиздат, 1981. — 445 с. ISBN 5-7567-0231-8 6. Большой психологический словарь /Под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. — Москва: Олма-Пресс, 2005. — 666с. ISBN 5-8234-0002-0 7. Бом Д. Развертывающееся значение. Пер. с англ. [Электронный ресурс]/Д.Бом. — 1992. — Режим доступа <http://e-lib.info/book.php>. Назва з домашньої сторінки Інтернету. 8. Гейзенберг В. Физика и философия. Пер. с нем. / В.Гейзенберг. — Москва: Мир. — 1989. — 400 с. ISBN 5-02-012452-9. 9. Вигнер Е. Инвариантность и законы сохранения. Этюды о симметрии. Пер.с англ. /Е.Вигнер. — Москва: [Едиториал УРСС](#). — 2002. — 320 с. ISBN 5-354-00191-9 10. Аль-Ани Н.М. Философия техники: очерки истории и теории: учебное пособие / Н.М. Аль-Ани. — СПб.: Санкт – Петербург. — 2004. — 184 с. ISBN 5-98278-011-1 11. Артамонов В.А. Группы и их приложения в физике, химии, кристаллографии /В.А. Артамонов. — Москва: Академия, 2005, 512 стр. [ISBN 5-7695-2137-6](#) 12. Столович Л.М. Красота. Добро. Истина: Очерк истории эстетической аксиологии. / Л.М. Столович. — Москва: Республика, 1994. — 464 с. ISBN 5—250—02291—X

ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ НАУЧНОЙ КАРТИНЫ МИРА

Рассмотрена роль научной картины мира в преодолении технократического мышления современного инженера. Показано, что эволюция научной картины мира может быть представлена не просто как процесс все более полного познания действительности, но и как процесс эстетического освоения человеком Вселенной.

С.Д.Гапochenко, А.О.Мамалуй

ЕСТЕТИЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ НАУКОВОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Розглянуто роль наукової картини світу у переборенні технократичного мислення сучасного інженера. Показано, що еволюція наукової картини світу може бути представлена не просто як процес все більш повного пізнання дійсності, але також як процес естетичного освоєння людиною Всесвіту.

S.D. Gapochenko, A.A.Mamalyi

AESTHETICAL BASIS OF SCIENTIFIC PATTERN OF THE WORLD

There is considered a role of a scientific pattern of the world in overcoming the technocratic mentality of modern engineer. It is revealed that the evolution of a scientific pattern of the world have to be represented not only as the process of more and more full cognition of reality, but as the process of aesthetical mastering the Universe by human.

Стаття надійшла до редакції 24.06.2010

УДК 37.026

*Сафронова Д.І.,
м. Харків, Україна*

САМОСТІЙНА НАВЧАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ: НОВІ СУПЕРЕЧНОСТІ І НОВІ ПРОБЛЕМИ

Постановка проблеми. Незважаючи на активне професійне обговорення проблем організації, методичного і дидактичного забезпечення самостійної навчальної роботи студентів в спеціальній науковій літературі, на наукових конференціях і семінарах, в широких колах педагогів-практиків, вони не тільки спрощуються, а, навпаки, набувають нового рівня та нових суперечностей. На наш погляд, це пов'язано з пошуком педагогічними колективами вищих навчальних закладів сучасних, адекватних вимогам суспільства педагогічних концепцій які б давали максимальний результат у справі

підготовки кваліфікованих фахівців. Особливо проблематичними з точки зору як педагогічної практики так і з позицій педагогічної науки залишаються дефініції компетентнісного підходу до навчання та формування професійних компетенцій майбутніх фахівців, які б чітко відповідали на питання "Чому навчати і як навчати?" В цьому аспекті не вирішеною залишається проблема проектування змісту освіти засобами стандартів вищої освіти, реалізація умов, що витікають з болонських домовленостей.

Таким чином ці процеси все більше ускладнюють розуміння сутності самостійної роботи, множать кількість специфічних характеристик та критеріїв, які ще треба вивчити і дати їм наукову оцінку, виявляють додаткові протиріччя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури, державних документів з питань удосконалення навчально-виховного процесу засвідчили, що наукове обґрунтування та практичні заходи з організації самостійної навчальної роботи студентів є однією з найдавніших проблем педагогічної теорії й практики. На її важливість вказували класики дидактики (Ф.-А. Дістервег, Ж.-Ж. Руссо, Я. А. Коменський, К.Д. Ушинський). Ця проблема є актуальною в дослідженнях сучасних науковців (А. Алексюк, В. Буряк, В. Козаков, П. Підкасистий, В.Загвязинський, Н. Сидорчук, та ін.). У їх працях розглядаються різні аспекти самостійної роботи, викладені її наукові та методичні засади.

Одначе, незважаючи на широке коло досліджень, багато питань, пов'язаних з самостійною навчальною роботою, потребують подальшого вивчення. Зокрема, до сьогодні педагогічна наука ще остаточно не визначилась із сутністю дефініції "самостійна робота", а це ускладнює організацію останньої. Звідси виникає потреба в ґрунтовному дослідженні зазначеного поняття. Офіційна українська педагогіка трактує самостійну роботу як "різні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності школярів, яка здійснюється ними на навчальних заняттях або вдома за завданнями вчителя, під його керівництвом, однак без його безпосередньої участі", – саме таке визначення подано в "Українському педагогічному словнику" за редакцією академіка С. Гончаренка [1]. У "Положенні про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах", яке затверджене наказом № 161 Міністерства освіти і науки України, її названо однією з основних форм організації навчання у ВНЗ й основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових занять [2]. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що виділене поняття належить до складних дидактичних категорій.

Як показав проведений аналіз наукової літератури [3, 4, 5] у працях вітчизняних і зарубіжних учених висвітлено такі аспекти проблеми самостійної роботи: розглянуто сутність самостійної роботи студентів, а також її наукові, теоретичні та методичні засади (А.Макаренко, К. Ушинський, В. Сухомлинський та ін.); визначено підходи до організації самостійної роботи студентів (А. Авдеєнко, А.Алексюк, Л.Бабанський, В.Козаков, І.Лернер, В.Онищук, П.Підкасистий та ін.); проаналізовано проблеми реформування професійної освіти в Україні (Н. Ничкало, О. Коваленко, І. Лікарчук, І.Калужний); наголошено на ролі науково-педагогічного працівника в організації самостійної навчальної діяльності студентів (Л.Зоріна, М.Скаткін, В.Сластьонін, Л.Спірін та ін.); розглянуто самостійну роботу як метод навчання (Ю Бабанський, М.Дяченко, Л.Кандибович, І.Лернер та ін.); розглянуто самостійну роботу як один з ефективних методів підвищення пізнавальної активності (А.Алексюк, Л.Бондарчук, О.Ващук, О.Вербицький, Е.Гапон, Б.Єсіпов, В.Козаков, О.Мороз, П.Підкасистий, Е.Федорчук, В.Лозова та ін.); розглянуто програмоване навчання як один з напрямів індивідуалізації самостійної пізнавальної діяльності студентів (В.Безпалько, О.Матюшкін, Н. Тализіна та ін.); підкреслено важливість навчання студентів умінням і навичкам самоосвітньої

діяльності (Р.Бочкова, В.Буринський, Г.Гаврилова, Л.Головко, А.Громцева, І.Хом'юк, В.Якунін та ін.); розглянуто питання розвитку самостійної пізнавальної діяльності (Л.Глушенко, О.Гринько, В.Лозниця, Т.Шамова, Г.Щукіна та ін.); В науковій літературі можна зустріти й інші напрямки вивчення та визначення самостійної навчальної роботи. На наш погляд з високим рівнем узагальнення цього виду роботи студента дав характеристику автор монографії «Самостійна навчальна робота студентів» Мороз В.Д.: "під самостійною роботою ми будемо розуміти кожен організований викладачем активну діяльність студентів, направлену на виконання поставленої дидактичної мети в спеціально відведений для цього час" [6].

В ході вивчення змісту підготовки молодших спеціалістів в галузі легкої промисловості шляхом аналізу стандартів вищої освіти та великого обсягу наукової літератури з питань організації самостійної роботи студентів, проблема організації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації повністю невичерпана і потребує подальшого дослідження.

Так, визначені нормативними документами 2/3 навчального часу для самостійної роботи, не знаходять ніякого відображення в стандартах вищої освіти і навчальних програмах. За час існування цієї норми жодним документом чи методичними рекомендаціями ґрунтовно не визначено основні підходи до організації самостійної навчальної роботи студентів. Незначними є і результати вивчення та формулювання дидактичних умов успішної реалізації цієї форми навчання у вищих навчальних закладах з підготовки молодших спеціалістів.

Постановка завдання. Проведений аналіз засвідчив наявність суттєвих організаційно-педагогічних та методичних проблем в реалізації самостійної навчальної роботи студентів. Тому метою статті є комплексне і ґрунтовне вивчення вказаних проблем, виявлення додаткових суперечностей які виникають в процесі дидактичного забезпечення та організаційної реалізації самостійної навчальної роботи студентів, яка, за нашим переконанням, буде розглядатися як дієвий інструмент формування майбутніх фахівців з високим рівнем професійних компетенцій, здатних до постійного нарощування знань, креативності та навичок навчатися протягом всього життя.

В цьому аспекті вивчення стандартів вищої освіти також показали необхідність проведення глибокої наукової декомпозиції змістовних елементів навчальних дисциплін з метою створення навчальних модулів, придатних для комплексного аналізу і самостійного планування.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи те, що студенти і педагоги вищих навчальних закладів з підготовки молодших спеціалістів досить тривалий час знаходяться в умовах реальної і уявної реалізації принципів самостійної навчальної роботи, коли форми і методи цієї роботи в різних навчальних закладах здійснюються по-різному, ми провели опитування викладачів і студентів коледжів. Відповідно до розробленої програми цього дослідження нас цікавило наступне:

- чи є адекватним розуміння сутності самостійної навчальної роботи викладачами і студентами?
- яким чином, за допомогою яких засобів і наскільки ефективно реалізуються на практиці основні принципи організації самостійної роботи студентів?
- чи сформульоване відповідне відношення викладачів і студентів до самостійної роботи студентів?

Проведене анкетування підтвердило існування суперечностей, що залишаються невирішеними до цього часу. Назвемо окремі з них.

Перша – це суперечність між рівнем вимог до навчально-виховного процесу в вищій школі і готовністю педагогічних працівників до їх вирішення. 52,3% викладачів оцінюють свою власну методичну готовність до організації самостійної навчальної роботи достатньою. Разом з тим 46,6% вважають необхідним підвищення кваліфікації викладачів з організації самостійної навчальної роботи студентів (серед них 56% викладачів вищої категорії). На питання, «Що треба вдосконалювати в організації навчального процесу для успішності самостійної навчальної роботи студентів?» - 81,8% викладачів відповіли «Створення комплексу навчально-методичних посібників для самостійної роботи студентів» і 58% - «Введення оцінки за самостійну роботу, яка б враховувалась при підсумковій атестації». Тобто, кожний другий педагог вважає, що самостійно працювати можна примусити шляхом введення оцінки, що повністю відкидає мотиваційну складову щодо навчання.

З деяким допущенням можна вважати, що ця суперечність є закономірною і виражає рушійну силу для постійного росту професійної кваліфікації викладачів. Але це не зовсім так за умови, коли мова йде про таку специфічну сферу педагогічної діяльності як організація самостійної роботи студентів. Тут необхідна серйозна додаткова фундаментальна і професійна підготовка в педагогічних і інженерно-педагогічних університетах і академіях. Більш того, майбутні педагоги мають набувати багатий практичний досвід цієї роботи. Зокрема, в процесі проходження педагогічної практики. Саме звідси витікає наступна суперечність.

Це суперечність між станом методичного і організаційного забезпечення самостійної навчальної роботи студентів і змістом підготовки молодших спеціалістів. Аналіз анкет досить чітко виявив фактори, які заважають розвивати самостійну роботу студентів. Зокрема, відповідаючи на запитання, що їм заважає навчатися, 41,1 % студентів називають як основну причину "Власну неготовність працювати самостійно" так і відсутність літератури (38,8%) та умов в навчальному закладі (20,2%). На цей час відсутні більш менш достойні методичні рекомендації і наукові пропозиції щодо структури сучасних підручників, навчальних посібників та інших навчальних матеріалів для студентів коледжів з урахуванням їх придатності для самостійної роботи студентів. (28,7% студентів стверджують що для більш відповідального їх відношення до самостійної роботи студентів їм не вистачає рекомендацій для самостійної підготовки). Зміст навчальних програм також слабо адаптується до цього.

Третя суперечність полягає в невідповідності рівня наукової розробленості проблеми і реальними потребами педагогічної практики. Наявність широкого кола думок, тверджень і наукових висновків, нерідко протилежних за змістом, свідчить про те, що самостійна навчальна робота студентів є актуальним об'єктом вивчення, формування нових концептуальних підходів до організації навчального процесу.

І останнє – це суперечність між змістом навчання, його формами і методами та готовністю студентів до активного включення в процес самостійного усвідомленого добування знань. 14,8% студентів 4 курсу відповіли, що вони не працюють самостійно зовсім, а 30,2% від загальної кількості опитаних витрачають щоденно на самостійну навчальну роботу до однієї години. На питання «Чи потрібно працювати самостійно додатково до навчання в аудиторії?» - 43,9% студентів 3 курсу відповіли «Так», а серед студентів 4 курсу – «Так» відповіли лише 12,7% студентів. Ця проблема досить складна і має системний характер. Її глибина і складність обумовлена суттєвою відмінністю форм і методів навчання в школі і вищому навчальному закладі. За нашими даними, отриманими в процесі опитувань і спостережень, більше половини студентів не мають навичок самостійної роботи, ніколи цим не займалися в школі і відносяться до самостійної роботи як до чогось незрозумілого і чужого.

Розуміється, що названий перелік не вичерпує всіх наявних суперечностей наукового і практичного характеру, але й ці вже досить наочно свідчать про серйозні проблеми дидактичного і методичного характеру в організації самостійної навчальної роботи студентів коледжів. Ми вбачаємо, що вирішення їх можливе за умови реалізації комплексу теоретичних і практичних заходів.

На наше переконання більш глибокого теоретичного вивчення і обґрунтування вимагають форми, методи і дидактичні засоби організації самостійної навчальної роботи студентів. Це підтверджується і даними нашого опитування.

Одне з питань анкети було націлено на виявлення розуміння респондентами суті самостійної роботи і звучало так: "На Вашу думку, які види та форми навчальної діяльності відносяться до самостійної навчальної діяльності студентів?" Опитані викладачі вважають, що до самостійної роботи студентів можна віднести: роботу з підручником (73,9%), виконання курсових проектів і робіт (71,6%); робота з підручником і конспектом по вивченню матеріалу, який викладався на лекції (54,5%), написання рефератів та огляд спеціальної літератури (46,6) і підготовка до виконання лабораторних і практичних робіт і семінарів (43,2%); робота з довідниками, стандартами, ведення конспектів під час лекцій та виконання графічних і розрахункових робіт під час занять займають у рейтингу серед викладачів 6, 7 та 8 місце. (відповідно 22,7%, 14,8%, 8,0%)

Цікавим є результати опитувань в залежності від професійної кваліфікації викладачів. Якщо викладачі I, II та вищої категорії - віддають перевагу відповідям «Виконання курсових проектів і робіт» та «Робота з підручником», то серед викладачів-спеціалістів, які працюють менш 5 років - на першому місці також відповідь «Виконання курсових проектів і робіт» (85,7%), але на другому - за рангом – «Написання рефератів та огляд спеціальної літератури» (71,4%). Такі відповіді свідчать про недостатнє розуміння молодими викладачами сутності поняття самостійна робота студентів.

На думку студентів до самостійної навчальної роботи перш за все відноситься робота з конспектом (70,5%) та робота з підручником (52,7%), самий менший відсоток за відповідь «читання додаткової літератури» (20,2%).

В цілому отримані результати підтверджують наші попередні позиції і погляди щодо організації самостійно навчальної роботи студентів коледжів. Але мають місце й деякі розбіжності на які будуть направлені наші дії при подальшому вивченні проблеми і формування відповідних методичних рекомендацій.

Додаткове вивчення проблеми, опитування студентів і педагогічних працівників дозволило нам більш чітко визначитись зі змістом та формами самостійної навчальної роботи. На нашу думку в умовах коледжу самостійна робота має включати: самостійне вивчення теоретичного матеріалу за конспектом або ж додатково до матеріалу лекції; підготовку до семінарських та практичних занять і лабораторних робіт; виконання творчих завдань (написання рефератів, звітів, оглядів і т.ін.); роботу над курсовими роботами і проектами; виконання дипломного проекту; роботу над спеціальними завданнями під час проведення виробничої практики. Але все це, на перший погляд - відоме, потребує серйозного наукового обґрунтування з метою ефективного практичного застосування.

Важливим завданням педагогічної практики в цьому аспекті є підготовка студентів – майбутніх фахівців - прийомам і методам самостійної роботи, як необхідної функції сучасного професіонала. Без цього реальні дії щодо організації такої роботи неможливі. Особливість підготовки студентів до самостійної роботи полягає в тому, що вона має своєрідний подвійний зміст. З однієї сторони необхідно навчити студентів прийомам і методам самостійного засвоєння знань та умінь, тобто сформуванню специфічних компетенцій зі знань і способів діяльності, які б в будь яких умовах слугували основою для самостійного

пошуку знань. З іншої – надзвичайно важливо сформувати у студентів відповідні ціннісні орієнтації по відношенню до нових знань і необхідності їх добувати самостійно. Без органічного конгломерату цих двох складових вирішити проблему неможливо.

Наші дослідження зараз націлені на розробку і апробацію таких методик навчання, які б одночасно поєднували в собі прийоми формування способів самостійної навчальної роботи і методи формування ціннісних позицій студентів щодо стремління до самостійної роботи. Особливо важливим це є на етапі реалізації державної програми отримання освіти протягом життя.

Реальними методами і прийомами для вирішення визначеної проблеми, які вже демонструють позитивні результати, є створення спеціальних проблемних завдань, широке використання в навчанні реальних виробничих і технічних проблем та участь студентів у їх вирішенні, створення системи наскрізної органічної пов'язаності навчальних дисциплін, особливих методик проведення лекційних занять і т. ін.

Безумовно, педагогічна практика не може обійтися без серйозного науково-методичного забезпечення навчального процесу. Мається на увазі методичне забезпечення як роботи педагога так і навчальної діяльності студента.

В першому випадку ми запроваджуємо спеціальні методичні рекомендації для викладачів, що направлені на набуття останніми необхідних знань та умінь з організації самостійної роботи, освоєння прийомів планування завдань та змістових блоків навчального матеріалу для самостійної роботи, допомогу в виборі специфічних методів навчання. Студентів слід озброїти ґрунтовними методичними рекомендаціями з вивчення навчальної дисципліни. Наші спостереження свідчать про те, що прийняті на практиці методичні рекомендації для студентів з самостійної роботи є малоєфективними. Більшу результативність мають методичні матеріали, які орієнтують студента на вивчення дисципліни в цілому з органічним поєднанням всіх видів і форм навчання, включаючи самостійне. Таким чином забезпечується цілісність сприйняття навчальної задачі, органічність у виборі прийомів вивчення навчального матеріалу, сприйняття студентом цілі навчання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На завершення підкреслимо наступне: самостійна навчальна робота студентів коледжів є важливою педагогічною проблемою, яка визначається низкою суперечностей і локальних проблем, що можуть бути вирішені шляхом серйозних наукових досліджень і практичних рекомендацій. Перший етап таких досліджень дає підстави говорити про реальні можливості створити в системі підготовки молодших спеціалістів особливих форм, методів і прийомів роботи, а також науково-методичного забезпечення, які в комплексі забезпечать набуття студентами специфічних компетенцій самостійної роботи і формування у них цінностей, що орієнтують особистість студента на постійний пошук і отримання знань.

Список літератури: 1. Гончаренко С.І. Український педагогічний словник / С.І. Гончаренко – К.: Либідь, 1997. – 376 с. 2. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, № 161. – К.: Мін-во освіти України, 1993. – 21 с. 3. Буряк В.К. Самостійна робота як вид навчальної діяльності школяра / В.К. Буряк // Рідна школа. – 2001. - № 9. – С. 49-51. 4. Алексюк А.М., Аюрзанайн А.А., Підкасистий П.І., Козаков В.А. та ін. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання: Навч. посібник/ А.М. Алексюк, А.А.Аюрзанайн, П.І. Підкасистий, В.А. Козаков та ін. – К.: ІСДО, 1993. – 336 с. 5. Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – 472 с. 6. Мороз В.Д. Самостійна навчальна робота студентів: Монографія/ В.Д. Мороз– Х: ХМК, 2003. – 64 с.

**САМОСТІЙНА НАВЧАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ: НОВІ СУПЕРЕЧНОСТІ І
НОВІ ПРОБЛЕМИ**

В статті розглянуто теоретичний аналіз наукової літератури, який засвідчив наявність суттєвих організаційно-педагогічних та методичних проблем в реалізації самостійної навчальної роботи студентів. У рамках цієї проблеми розкриті нові суперечності та нові проблеми. Наведені результати досліджень, які підтверджують існування суперечностей та дають підстави говорити про реальні можливості створення в системі підготовки молодших спеціалістів особливих форм, методів і прийомів роботи.

Д.І Сафронова

**САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ УЧЕБНАЯ РАБОТА СТУДЕНТОВ: НОВЫЕ
ПРОТИВОРЕЧИЯ И НОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ**

В статье рассмотрено теоретический анализ научной литературы, который удостоверяет наличие существенных организационно - педагогических и методических проблем в реализации самостоятельной учебной работы студентов. В рамках этой проблемы раскрыты новые противоречия и новые проблемы. Приведены результаты исследований, которые подтверждают существование противоречий и дают основание говорить про реальные возможности создания в системе подготовки младших специалистов особых форм, методов и приемов работы.

D. I. Safronova

**SELF-STUDY STUDENT'S WORK: THE NEW CONTRADICTIONS AND NEW
PROBLEMS**

In this article is considered the theoretical analysis of the scientific literature which has certified presence of important organizational - pedagogical and methodical problems in implementation of self-study student's work. Within the problem a new contradictions and new problems have been opened. Results of researches which confirm existence of contradictions are resulted and give the foundation to speak about the real possibilities of creation special forms, methods and means in system of training for younger specialists.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2010

УДК. 78.01

*Кобелева Д. Л.
м. Харків, Україна*

**ВЛИЯНИЕ МУЗЫКИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ И ОБЩЕСТВА:
ФИЛОСОФСКИЙ АСПЕКТ**

Музыка – одно из наиболее загадочных и наименее изученных явлений нашего мира. На протяжении многих столетий она сопровождает жизнь человека. Невозможно сказать точно, когда и почему она возникла. На этот счёт имеется множество различных предположений, но ни одно из них не может претендовать на окончательную истинность.

Впрочем, нам неизвестно происхождение человека, а что уж говорить о музыке. Важно, прежде всего, то, что музыка прочно вошла в жизнь человека. Она присутствует практически в любом проявлении этой жизни, как бы отображая внутреннюю сущность происходящего, будь-то ритуал, военный поход, события повседневной жизни. В музыке отображается Духовная жизнь народа. Таким образом, музыка и человек, музыка и общество становятся неразрывно связанными друг с другом. Причин и, соответственно, объяснений этому может быть несколько.

С одной стороны, трудно найти что-либо в мире, не имеющее отношения к человеку. Возможно, это связано с устройством самого мира, но, скорее всего, – с устройством человека, формирующего мир по своему усмотрению и своим возможностям. Поэтому, всё в нашем мире имеет отношение к нам. Не исключение и музыка. Как бы мы её не рассматривали, мы всё равно соотносим её с особенностями нашего восприятия: музыка выражает гармонию мира и (или) Души, эмоции, смыслы – в общем, всё, что только может быть присуще человеку. С чем бы мы ни сталкивались в этом мире, всё воспринимается именно так. Вопрос об «объективности» окружающего мира до сих пор не решён. Мы можем принимать точку зрения реалистической философии и естественных наук о том, что мир существует объективно, независимо от человека и его восприятия. Но, мы можем принимать точку зрения И. Канта о непознаваемости «вещи в себе», т. е. всего того, чем не являемся мы сами. А точнее, и самих себя мы познать не можем, поскольку представляем всё лишь как явление, обусловленное нашим восприятием. В таком случае мы остаёмся наедине с нашим восприятием и тем, что оно нам может предоставить: будь то объекты «реального мира» или, к примеру, музыка. В любом случае, мы не сможем избежать влияния личности: субъективного восприятия объективной реальности либо субъективности реальности вообще.

В то же время музыка является внешним объектом, она есть результат нашего творчества. Музыка создана людьми. На самом деле – вопрос спорный, но почему-то мало кто сомневается в этом. Вся европейская музыкальная традиция прочно держится на данном принципе.

Таким образом, обнаруживается две стороны соединения музыки и человека: музыка как явление нашего мира и музыка как наше творчество. В действительности, и то и то является проявлением единого процесса.

Ещё один несомненный факт – музыка имеет сильнейшее влияние на человека. Почему – до сих пор остаётся загадкой. Она воздействует как объект физического мира – звук – вызывая определённые реакции на всех существующих (или, по крайней мере, известных) уровнях организации человека: физическом, психологическом, и так далее. Музыка как объект искусства связана с Духовным миром человека. Музыковед А. С. Ключев говорит о биосоциокосмическом воздействии музыки. Природу человека, по его мнению, образуют три компонента: биологический, социальный и космический, либо, подсознание, сознание и сверхсознание личности [2]. Музыка воздействует на все эти уровни благодаря своему соответствию биологическим процессам (музыка изначально заложена, скрыта внутри нас), интонационному уровню (доступному только в рамках общества), а так же благодаря тому, что она является предельно многозначной, апеллирующей к интуиции человека (уровень сверхсознания). Из всех этих свойств складывается, пожалуй, наиболее значительное (и самое необъяснимое) свойство музыки – влияние на внутренний мир человека, его выражение, а значит и на конкретные действия и поступки. Именно этим и определяется огромная роль музыки в нашем мире. Музыка выражает внутренний мир человека, внутренние миры многих людей, связанных общей идеей, способствуя тем самым их объединению. Эта особенность музыки кажется самой важной. Музыка способна формировать социальное пространство. Скорее всего, именно эта функция обеспечила её появление в мире: совместный труд, гармонизация

общественных отношений – наиболее распространённые теории возникновения музыки. Эта функция или свойство музыки сохранились до сих пор, и даже приняли намного более значительные масштабы.

Музыка способна выражать Дух народа, и является значительным средством его формирования. Авторы статьи «Философские аспекты роли музыки в духовной жизни человека и социума» так же говорят о том, что такие специфические компоненты музыки как мелодия и ритм способны влиять не только на психоэмоциональное состояние человека, но и перестраивать его внутренний мир [1, с. 234]. Неразрывную связь и взаимообусловленность музыки и общества отмечал Т. Адорно. Он рассматривал музыку как источник информации о латентных тенденциях и механизмах общественного развития [3, с. 163].

Такова роль музыки в мире человека. С одной стороны, может показаться, что данная роль не столь уж значительна, и уж точно не самая основная. Музыка, прежде всего, искусство, и как искусство должна выражать прекрасное само по себе. И это, пожалуй, верно. Но, по поводу того, что именно выражает музыка, почему и как, и выражает ли она что-либо, ведутся многочисленные и многовековые споры. Решение вопроса до сих пор не найдено. Не можем мы совершенно точно определить, почему музыка так сильно влияет на социум, но, тем не менее, это происходит. Не сложно заметить, что музыка оказывает огромное и вполне определённое влияние на людей. Можно сказать, что в какой-то степени она управляет их внутренним миром, влияет на эмоции, мысли, на восприятие мира в целом, а через всё это и на конкретные действия – осознанные и неосознанные, – что тоже каким-то образом связано с самой музыкой. Получается, что музыка влияет как на конкретную личность, определённым образом структурируя её внутренний мир, мысли и чувства, и, тем самым, управляя ими, так и на общественную, социальную жизнь человеческого сообщества, которая так же весьма подвержена этому влиянию, зачастую управляется им.

Одним из аспектов взаимодействия музыки и человека является способность музыки к формированию личности. Начиная со времён Платона и Аристотеля, этому вопросу уделяется огромное внимание. Большинство философов полагают, что музыкальные произведения, созданные в рамках «классической» (на определённый момент времени) музыки, оказывают благотворное влияние на моральные и эстетические качества личности. Подобного рода рассуждения весьма интересны. На самом деле, говоря о позитивных свойствах музыки, имеют в виду не всю музыкальную традицию в целом (прошлую и будущую), а лишь вполне определённый отрезок «правильной» музыки. Получается, что перед тем как предоставить музыке возможность формировать наш внутренний мир, мы сами формируем определённую музыку, необходимую для этого. Другими словами, мы не можем утверждать, что вся существующая музыка участвует (по крайней мере, «официально») в процессе воспитания и образования. Причём, критерием отбора «правильной» музыки выступает привычка. То, что мы привыкли считать хорошим. Ведь музыка, по словам Р. Скратона, неотделима от жизни, и с изменением социальной действительности, изменится и наше восприятие этого феномена [4, с. 444].

Следовательно, в данном случае, мы не говорим о музыке, а лишь об отдельных её проявлениях. Хотя для полноты картины, на наш взгляд, необходимо рассматривать музыку в целом. А не делать поспешных выводов о том, что «другая» музыка оказывает исключительно негативное и разрушительное воздействие на личность. К тому же, как именно происходит это влияние, неизвестно.

Намного более интересным является вопрос о взаимосвязи структуры личности и структуры музыки. Но, в данном случае мы сталкиваемся с двумя неизвестными. Не ясно,

что в действительности представляет собой сознание человека, что именно влияет на него и каким образом. Неизвестна и структура музыки, и обусловленная ею семантика.

Одним из ключевых вопросов в данном направлении поиска является вопрос о происхождении музыки. Кроме того, что она является одновременно и объективной реальностью и результатом творческих способностей человека, существует ещё одно противоречие. Музыка может рассматриваться как некая независимая реальность, которую человечество интерпретирует по своему усмотрению, существующая вне данного мира. Либо же музыка может быть просто удачным сочетанием звуковых образований (тонов). Тогда можно представить, что в ходе эволюции объединения тонов постепенно подстраивались под вкусы человечества, а человечество привыкало к неким сочетаниям.

Если мы полагаем, что музыка – это простая игра звуков, то вопрос о её нравственном влиянии практически теряет значение. Несомненно, определённые тона, звуки, а, так же, цвета, формы и тому подобное благоприятно влияют на эмоциональное состояние человека. Но, они, едва ли, способны сформировать некую гражданскую позицию, помочь определиться с социальной ролью, развить чувство совести и ответственности и т.д.

Поэтому, когда мы говорим о музыке как средстве формирования внутреннего мира человека и средстве его воспитания, мы полагаем, что она является собою некую внешнюю реальность, оказывающую на нас влияние. Тогда имеет смысл задаться вопросом о том, какова природа этой реальности, и какие цели может преследовать подобное влияние на человечество.

Всё вышеизложенное позволяет нам сделать некоторые выводы. Во-первых, музыка – одно из тех явлений мира, которое непосредственно и очень сильно связано с человеком: с его жизнью, физической и психической деятельностью, мировоззрением в целом. Всё это, с одной стороны, воплощается в музыке, с другой, – подвергается её воздействию. В силу этих причин музыка занимает особое место в общественной жизни людей, и особенно сильно её влияние стало проявляться в 20 веке. Взаимодействие музыки человеком только усиливается и расширяется. Поэтому и изучение музыки в контексте её взаимодействия с человеческой личностью становится как никогда важным именно сейчас.

Список литературы: 1. Жоробекова Э. Ж. Дуйшеналиева К. Философские аспекты роли музыки в духовной жизни человека и социума // <http://anthropology.ru> 2. Клюев А. С. О биосоциокосмическом воздействии музыки на человека// <http://anthropology.ru> 3. Тарапата Л. Г. Музыка как криптограмма развития общества в социальной философии Т. Адорно // Вестник ХНУ. – Х., 1998. – №409 4. Scruton R. The aesthetics of music. – New-York; 1999

Д. Л. Кобелева

ВЛИЯНИЕ МУЗЫКИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ И ОБЩЕСТВА: ФИЛОСОФСКИЙ АСПЕКТ

В статье рассматривается проблема воздействия музыки на личность человека и общественные структуры. Вопрос о том, каким образом музыка влияет на формирование сознания, а, следовательно, и на формирование социокультурных образований.

Д. Л. Кобелева

ВПЛИВ МУЗЫКИ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ТА СУСПІЛЬСТВА: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

У статті розглядається питання про вплив музики на особистість людини та на суспільні структури. Питання про те, яким чином музика впливає на формування свідомості, а, отже, і на формування соціокультурних утворень.

D.L. Kobeleva

**ON MUSIC INFLUENCE ON THE HUMAN PERSONALITY AND SOCIAL
STRUCTURES FORMATION: PHILOSOPHICAL ASPECT**

The article devoted to the problem of music influence on the human personality and social structures. The question about how music influence on the mind formation and therefore on the formation of social and cultural constructions.

Стаття надійшла до редакції 2.06.2010

УДК 37.014.523

*Петутина Е.А.
г. Харьков, Украина*

РЕЛИГИЯ В ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЕ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ

В последнее время в нашей стране все более актуальной становится проблема инкорпорации религиозного компонента в систему высшего образования. Именно в этой важнейшей сфере наиболее четко прослеживаются и пересекаются интересы государства и религиозных организаций. Активизируется деятельность со студентами вузов не только христианских конфессий, но и международных нетрадиционных религиозных организаций, Всемирной ассамблеи исламской молодежи, мусульманских и буддийских культурных центров, новых религиозных течений.

Статья 9 Закона Украины «Об образовании» закрепляет принципиальные положения о приоритете общечеловеческих духовных ценностей, научном характере образования, его независимости от политических партий, общественных и религиозных организаций. В Статье 6 Закона Украины «О свободе совести и религиозные организации» констатируется, что: «государственная система образования в Украине отделена от церкви (религиозных организаций), имеет светский характер. Доступ к различным видам и уровням образования предоставляется гражданам независимо от их отношения к религии» [5, с. 39].

Однако не следует забывать о том, что Украина никогда не была «религиозной пустыней». Даже в советский период ее религиозная жизнь характеризовалась как достаточно насыщенная, несмотря на многочисленные эксперименты по искоренению традиционных верований, когда участие религиозных институтов в процессе социализации практически трех поколений граждан свелось к минимуму.

Для Украины начала XXI века характерно бурное церковно-институциональное развитие и вместе с тем рост самодекларации религиозности (более 2/3 опрошенных различными социологическими службами); незначительное возрастание показателей, характеризующих последовательность религиозного поведения; высокий уровень идентификации граждан с «православием вообще» т. е. культурным пространством, где снимается вопрос об окончательной идентичности; один из наиболее низких среди посткоммунистических и постсоветских стран уровень участия мирян в делах той или иной церкви.

Сегодня сложно выделить единый тип религиозной культуры в Украине, однако определенные общие черты конфессионально-культурной атмосферы в обществе все же существуют. Заметное поощрение в этой атмосфере имеет публичная риторика по поводу собственной религиозности, она даже является показателем респектабельности: многие политики, деятели культуры, звезды спорта подчеркивают личное отношение к вере, которая становится «делом индивидуального вкуса» и субъективного предпочтения. Вместе с тем возрастает привлекательность нетрадиционных и восточных верований (в том числе и в вузовской среде), которые делают акцент на самопознании и реализации существующего потенциала, а также на единении с миром при помощи медитации, самоуглубления и пр.

Основными характеристиками современного религиозного сознания, на которое существенное влияние оказывает секуляризация, являются плюрализм, синкретизм, гетерогенность, динамизм на фоне которых происходит постепенное размывание самой идеи Бога. Формирование информационного общества, урбанизация и другие факторы изменяют роль религии и церкви прежде всего в жизни верующих. Большинство из них не имеет четких представлений о догматах – базисных аксиологических принципах, которые должны исповедоваться всеми представителями данной конфессии как фундаментальные положения их религии. Хотя по-прежнему в массовом сознании присутствует образ «настоящего верующего», последовательно исполняющего все религиозные предписания, свято верующего в важнейшие положения своей церкви, регулярно посещающего богослужение и демонстрирующего высоконравственное поведение во всех сферах своей жизнедеятельности.

Вместе с тем растет число людей, которые не имеют четко определенной мировоззренческой ориентации; они и не считают себя истинно верующими, но так или иначе ассоциируют себя с верой родителей, своего народа.

Что же касается современных мирян, то многих из них характеризует потребительское, формальное отношение к вере, духовному наставнику и посещению храма. Как правило, миряне мало что знают о доктрине своей конфессии, не говоря уже о других религиозных традициях. В исследованиях отмечаются противоречия между двумя типами их поведения: один – в храме и семье, когда соблюдаются религиозные нормы; другой – на работе и в публичной деятельности, когда не принимаются в расчет какие бы то ни было религиозные ценности.

Плюрализм в конфессиональном пространстве Украины ведет к изменению традиционной системы социальных функций религии и ее роли: она все более уходит из общественной жизни в сферу приватного бытия человека, институциональное религиозное сознание заменяется личностным. В этой связи повышается значимость индивидуального выбора. Об этом свидетельствуют данные комплексного исследования «Преподаватель НТУ «ХПИ» 2008-2009», проведенного социологической лабораторией кафедры этики, эстетики и истории культуры. Одна из его задач – анализ роли религии в духовной жизни педагога технического университета.

Прежде всего религия способствует приобщению к культурным ценностям и национальным традициям. Для 34,9% опрошенных преподавателей культуротранслирующая функция религии является основной. 18,8% респондентов отметили, что именно религия является для них главным источником постижения культурного наследия. При этом религия обеспечивает развитие, сохранение и передачу от поколения к поколению не только ценностей сакральной культуры, но и народной. Принадлежность большинства наших граждан к традиционным в Украине верованиям детерминирована тесной связью религиозного и национального самосознания, при

которой религия во всем богатстве ее проявлений выступает не только как особая система, но и привычная культурная среда, национальный способ жизни.

По результатам опроса, почти для трети преподавателей вуза религия – это важнейшее средство нравственного совершенствования (32,8% респондентов). Данный показатель не следует считать низким, поскольку в различных исследованиях последних лет отмечается характерная тенденция: религия все более утрачивает роль морального императива жизнедеятельности даже для верующих; Бог в их сознании, как правило, предстает далеким и абстрактным судьей за земные поступки. Люди придерживаются не столько этики, сколько этикета своей религии, прежде всего обрядов, связанных с личной жизнью (да и то в основном из необходимости отдать дань традиции, общественному мнению), доктринальные и практические компоненты религии отходят при этом на второй план.

30,2% преподавателей университета считают, что религия помогает им преодолевать противоречия действительности, реального мира. И сегодня актуально звучат слова Д.С. Мережковского о человеке, который «живет в огромном современном городе, как в настоящей первобытной пустыне. Ни поэзии, ни любви, ни веры в Бога. Разве не может быть холодного звериного сердца у ученого, который, погружившись в свою крохотную схоластическую специальность, забыл про людей и Бога», – спрашивает он у своего читателя и с грустью замечает: «Мы слишком увлеклись материальной стороной культуры, могуществом техники, довольно подозрительными дарами цивилизации, которые прославляются печатью... Кроме усовершенствования комфорта, техники, материальной стороны жизни во всех великих исторических культурах есть духовное, бескорыстное зерно, основание нового религиозного культа, установление новой связи человеческого сердца с божественным началом мира, с бесконечным» [6, с. 173-174].

Человек всегда ищет в религии разрядку, утешение, катарсис. Разобщенность, усталость от обыденности и очевидности, неудовлетворенность своим положением, неосуществление целей, а также потребность в сочувствии, милосердии, в ощущении устроенности, безопасности – все это побуждает обращаться к религии. Дефицит положительных эмоций, отрицательно действующий на состояние человека, вызывает у него потребность упорядочить свой духовный мир, привести его в состояние гармонии и целостности.

Молитва снимет постоянство
Земной духовной нищеты,
Подарит милое убранство
Обожествленной красоты.

Молитва даст нам созерцанье
Гармонии умов и душ,
Звезды пророческой мерцанье,
Восторга громогласный туш! [7, с. 66-67]

Религия может вывести из круга житейских забот, позволяет удовлетворить такие желания, которые в силу тех или иных обстоятельств не могут быть реализованы. Она способна перестроить сознание человека, изменить условия его бытия. Очень важное значение имеет психологический аспект компенсации – снятие стресса, снижение напряжения, сохранение душевного равновесия и спокойствия. 29,1% опрошенных

преподавателей среди назначений религии выделяют именно ее компенсаторную функцию и считают, что религия способствует восстановлению утраченной в реальности гармонии.

Как известно, религия формирует собственную картину мира, создает особые, только ей присущие схемы усовершенствования общественной жизни, стремится определить место и роль личности в системе природы и общества. При этом содержание религиозного мировоззрения не божественное, а человеческое, социальное. И поскольку современный человек стремится найти себя в многообразии существующих мировоззренческих парадигм, определиться духовно, религия как одна из важнейших составляющих духовной культуры закономерно включается в сферу его интересов.

Духовные поиски представителей гуманитарно-технической интеллигенции, преподавателей в том числе, пребывают в динамическом движении постепенного прагматического усвоения определенных знаний о религии, которые не лишены противоречий между научными и богословскими концепциями, между религиозной догматичностью и свободой в религии, между следованием традиции и желанием новизны, модернизации религиозной жизни и культуры. Вместе с тем формируются разнообразные синтетические мировоззренческие представления, которые стремятся к органичному соединению ценностей западных и восточных культур, положений новых и древних традиционных верований, религиозных идей и неомистических откровений, результатов научного поиска и идеи богоискательства. Растет интерес к мистике, вере в общение с духами, увлечение магией, знахарством, гаданиями, астрологией, которые объединяют религиозное и светское, рациональное, зачастую будучи эклектикой из положений разных доктрин, научных концепций и теорий.

Мировоззренческую функцию религии в научной литературе часто называют смыслополагающей или функцией «значений». Знание человека – зачем он живет, каков смысл происходящего вокруг него – делает его сильным, уверенным в себе. 15,9% опрошенных считают, что религия придает смысл их жизни и тем самым предоставляет возможность вырваться за пределы ограниченности, поддерживает надежду на достижение лучшего будущего, на избавление от страданий, несчастий, одиночества. Религиозное мировоззрение реализуется также через мирочувствование (эмоциональное принятие или отвержение). В этой связи показателен факт: для 3,7% респондентов религия является источником духовного наслаждения.

Коммуникативную функцию религии выделяют среди ее назначений только 2,1% преподавателей университета. Можно предположить, что это верующие люди, которые общаются с единоверцами, а также с Богом, святыми, душами предков, выступающих в качестве посредников межличностного общения – в молитве, проповеди, обрядах, праздниках и пр. Следует заметить, что связь с божеством, каким бы оно ни было, есть особая форма внутреннего диалога. В его структуре: обращение к божеству как существу, способному слышать и реагировать; изложение ему своих сокровенных переживаний, помыслов и желаний; надежда на понимание, сочувствие и помощь. Возможность подобного общения обусловлена наличием образов, созданных художественными средствами.

Куполов нерукотворный изыск
Прилепляет восхищенный взор,
Здесь для нас золотоносный прииск
Красоты неписаной узор!

Сколько здесь я ни молился с Верой,
Бог всегда выслушивал меня,
Отворяя в мир святые двери,

Милостью и благостью маня. [7, с. 65]

Вместе с тем результаты проведенного исследования подтвердили актуальность проблемы свободы совести. Как известно, в самом общем виде принцип свободы совести означает признание прав человека на самостоятельный выбор своих убеждений, возможность их проявления в действиях. В интересующем нас контексте свобода совести – многоаспектный феномен, охватывающий разнообразные сферы культурного, мировоззренческого, нравственного самоопределения и самореализации личности; свобода вероисповедания – только один, хотя и важнейший компонент в ее структуре.

К сожалению, многогранное по своей сути понятие свободы совести в нормативных документах и научных публикациях чаще всего связывается, а точнее отождествляется со свободой бытия религии, с реализацией прав различных групп верующих, религиозных организаций; при этом акцент, как правило, делается на свободе прав религиозного объединения. Это приводит к тому, что индивидуальное право на свободу совести в поликонфессиональном государстве на практике подменяется правом верующих, которые уже сделали свой выбор. А как быть с теми, кто еще не самоопределился или – неверующими? Последних, по данным различных социологических исследований, в Украине больше трети. Они не знают «для чего нужна эта религия, какая в ней польза? Словами доказать необходимость религии человеку, который не чувствует в ней потребности, невозможно», – справедливо замечал Д.С. Мережковский [6, с. 175]. 28,0% опрошенных преподавателей НТУ «ХПИ» утверждают, что религия в их жизни вообще не играет никакой роли. В этой связи важно задуматься над тем, почему публичное признание себя неверующим, а тем более атеистом, зачастую считается непристойным или почему в украинских средствах массовой информации последних лет практически исчезли материалы о религии критического содержания. Подобные проблемы свидетельствуют о нарушении свободы совести, демократических норм, на которых мы стремимся построить наше общество, сформировать его гуманитарно-техническую элиту. Принцип светскости в правовом поле Украины является гарантией свободы каждого самостоятельно принимать решения, самоопределяться в духовной сфере без вмешательства фактора власти. В демократическом государстве ни одна из конфессий («традиционная» или «нетрадиционная», большая или малая) не должна навязывать кому бы то ни было (преподавателям, студентам, верующим, атеистам) свою доктрину, определенную вероисповедную идентичность.

Светскость в системе высшего образования призвана обеспечить студентов научными знаниями о религии, которые в первую очередь дает нормативная дисциплина «Религиоведение». Ее преподавание в Украине может быть только внеконфессиональным. «Религиоведение» должно занять одно из ведущих мест в блоке социально-гуманитарных курсов, поскольку его основной предмет – личность, ее духовная культура в пространстве и времени. Студенты изучают религию как историко-культурное и социальное явление, знакомятся с особенностями этнических и мировых религий, с деятельностью ведущих международных религиозных организаций, их участием в экуменическом, миротворческом, экологическом движениях, со спецификой влияний религии и церкви на современную жизнь Украины.

Следует признать, что в системе высшего образования сложилась парадоксальная ситуация: будущие специалисты изучают религиоведческий курс и приобретают объем знаний, вариативность которого определяется особенностями

професійної підготовки (от 1,5 до 3,0 кредитов), а їх преподавателям в студентські роки, як правило, факультативно читали основи наукового атеїзму. Педагоги старшого і середнього віку ще пам'ятають час, коли релігія була справою тих, хто за іменем віри відмовлявся від кар'єри і скільки-небудь серйозного підвищення соціального статусу, коли релігійність розглядалася як різновидність громадянської неблагонадійності і навіть неповноцінності.

Сьогодні ситуація змінилася, і преподаватель для професійної, крім усього виховної роботи, повинен мати фундаментальні знання про сутність релігії, системі її моральних цінностей, історії релігійного мистецтва для того, щоб сформувати власну позицію в відношенні до накопленому духовному багатству. Звичайно ж основну роль тут грає самоосвіта. Однак цьому можуть сприяти конференції, фестивалі, семінари, зустрічі, круглі столи, організовані вузом. Так, в НТУ «ХПІ» протягом декількох років при Методичній раді університету плідно працювали семінари «Мири культури» і «Людина в релігіях світу». Щорічно проводиться вечір слов'янської духовної поезії і музики «Колокольний дзвін пасхальний...».

Преподаватель повинен використовувати свій інтелектуальний потенціал для захисту і поширення універсальних цінностей – свободи, справедливості, рівності, толерантності, розвитку здатності постійного самосовершенствования, подолання стереотипів, формування поважливого відношення до різних релігіям, правам народів і людини.

Список літератури: 1. *Антонян Ю.М.* Людина і Бог, творять одне одного. – М.: Логос, 2003. – 408 с. 2. *Бабій М.* Принцип свободи совісті у сфері державної освіти: умови реалізації // Релігійна панорама. – 2006. – №3. – С. 49-53. 3. *Бердяев Н.А.* Про призначення людини. – М., 2004. – 340 с. 4. *Головащенко С.І.* Історія християнства. – К.: Либідь, 1999. – 352 с. 5. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» // Релігійна панорама. – 2008. – №3. – С. 37-47. 6. *Мережковский Д.С.* Акрополь: Збір. літ.-критич. статті. – М.: Кн. палата, 1991. – 352 с. 7. *Романовський А.Г.* Про земне і небесне... : Стихи. – Х.: Майдан, 2002. – 88 с.

О.О. Петутина

РЕЛИГИЯ В ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЕ ВЕКЛАДАЧА

У статті розглядається роль релігії в культурі та професійній діяльності викладача технічного університету. На основі даних соціологічного дослідження аналізуються культуротранслююча, світоглядна, компенсаторна і комунікативна функції релігії, її роль у формуванні гуманітарно-технічної еліти.

Е.А. Петутина

РЕЛИГИЯ В ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЕ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ

В статті розглядається роль релігії в культурі і професійній діяльності преподавателя технічного університету. На основі даних соціологічного дослідження аналізуються культуротранслююча, мировоззренческая, компенсаторная і комунікативная функції релігії, її роль в формуванні гуманітарно-технічної еліти.

О. Petutina

RELIGION IN SPIRITUAL CULTURE OF THE TEACHER OF UNIVERSITY

The importance of the religion in the culture and professional activity of a technical university lecturer is examined in the article. Cultural translation, worldview, compensatory and communicative functions of the religion along with its role in forming of humanitarian-technical elite are analyzed basing on the data of a sociological research.

Стаття надійшла до редакції 30.06.10

УДК 378

*Алимова Л. У.
г. Симферополь, Украина*

ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИЕ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ КУЛЬТУРЫ И ОБРАЗОВАНИЯ КАК ИНТЕГРИРУЮЩАЯ ОСНОВА ПРЕПОДАВАНИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ ДИСЦИПЛИН В ВУЗЕ

(на примере истории педагогики)

В Автономной республике Крым проживает более ста народов и народностей. Крым, став родиной крымских татар, русских, украинцев, греков, немцев и многих других национальностей, представляет стабильную зону взаимного понимания и межнационального диалога, опыта оригинального культурного синтеза, обеспечивающего взаимообогащение культур, общечеловеческих и национальных ценностей, появление своеобразной ментальности. Однако миграционные процессы, вызванные возвращением депортированных крымских татар на свою родину, а также распадом СССР, затяжной кризис всех сфер общественной жизни значительно усложнил обстановку в регионе, в том числе и в области национальных отношений. В этих условиях важным фактором сохранения стабильности становится система образования и воспитания, направленная на формирование личности человека, вобравшей в себя аксиологические аспекты региональной культуры и гармонирующие с ними общечеловеческие ценности.

Сергей Иосифович Гессен утверждает, что в составе жизни современного человека различаются как бы три слоя: образованность, гражданственность и цивилизация. Слово «культура», как наиболее общее и неопределенное он сохранил поэтому для обозначения совокупности всех трех слоев.[3,27]

Приведенная схема представляет наглядно сказанное выше:

Культура		
образованность	гражданственность	цивилизация
наука	право	хозяйство
искусство	государственность	техника
нравственность		
религия		

В высшем учебном заведении такая модель человеческой личности может служить ориентиром для всех общественных дисциплин. Интегрирующей основой в преподавании философии, педагогики, истории педагогики и других наук на наш взгляд должны стать

такие вечные категории, как Свобода, Совесть, Честь, Добро, Любовь, Дружба. Первые шаги в этом направлении делаются при изучении различных дисциплин, но, к сожалению, каких-либо достаточно апробированных и скоординированных программ и учебных пособий до сих пор нет (по крайней мере в периферийных вузах).

Менее всего в нашем вузе отработаны проблемы истории педагогики. Прежде всего, следует заметить, что эта дисциплина ведется на двух факультетах (психолого-педагогическом и инженерно-технологическом). Улучшение преподавания этого курса видится в изменении его содержания, согласно которому история образования и педагогики рассматривались бы как целостный процесс всемирного историко-педагогического развития. Объективно необходимо углубление связи с традициями народной педагогики, этническими, региональными и национальными ценностями воспитания подрастающих поколений. Только так можно проследить диалектику генезиса прогрессивных идей, способствующих этому причин, их национальное своеобразие, значение и влияние на день сегодняшний. Так, например, разработанный А. Дистервегом, принцип культуросообразности воспитания прослеживается в теории К.Д.Ушинского, устремлениях И.Гаспринского, «педагогические среды» С.Т. Шацкого, и без него не решить проблем современной, национальной и интернациональной школы.

Изучая историю Украины, важно использовать культурное наследие, идеи национальных просветителей. В их числе особое место занимает И. Гаспринский, всем своим творчеством, яркой жизнью способствовавший пробуждению самосознания крымскотатарского народа и народов Востока, сближению крымскотатарского, русского и других народов, просвещению крымскотатарского народа и других мусульман Российской империи, равноправию женщин-мусульманок. Следуя национальным традициям, он изучал, уважал историю, всматривался в прошлое и настоящее, но больше всего интересовался будущим, надеясь на улучшение жизни. Высоко ценя знания И. Гаспринский утверждал, что всякое дело требует соответствующего знания. Ни большое ни малое дело не мыслимы без знания, или, говоря иначе—знание должно предшествовать труду и для всякого труда нужно известное знание..

«Под понятием «знание» мы разумеем не только духовные познания или науки, но и вообще все знания, науки, сведения и искусства, необходимые для духовной и материальной жизни человека». [2,1]

«Смело примемся за науку и будущее ласково встретит нас! – призывал Гаспринский и советовал: – «Что знаете – постарайтесь передать другим, поучайте. Просветите хоть одного человека - вы тем уже сделаете не мало». [2,1]

Именно в том, чтобы делать жизнь и людей добрее, образованнее, состоит большое педагогическое значение просветительской, реформаторской, издательской деятельности И.Гаспринского.

5. В историко-педагогической, филологической работе со студентами особо значимо для сохранения и развития национальных ценностей образования краеведческий материал. На историко-филологическом, крымскотатарского и турецкого языка и литературы, психолого-педагогическом факультетах нашего университета студенты открывают имена многих, долгие годы незаслуженно забытых поэтов, писателей, педагогов, языковедов, художников, представителей образования и культуры крымскотатарского народа. Среди них Исмаил Леманов (1871-1942), доцент восточного факультета университета в Крыму. После переезда в Ленинград работал в институте Востоковедения. В 1938г. был обвинен в антисоветской пропаганде, и умер, будучи арестованным. [1,143-149].

Значительное место в образовании и культуре народов Востока занимает Джелял Меинов(1881-1938) – языковед, режиссер, педагог, в 1928г. обвинен в национализме и депортирован в Узбекистан.

Не менее значимо имя художника, искусствоведа, этнографа Усеина Баданинского (1877-1938), который был обвинен в национализме, арестован и 14 апреля 1938г. был расстрелен.

6. Обращаясь к наследию деятелей национальной культуры, важно помнить о точности, выверенности определения их значимости в истории, чтобы избежать двусмысленных толкований или определенных передежек. Не следует идеализировать наследие деятелей национальной культуры прошлого, замалчивая слабые стороны их учений: надо помнить, что те или иные теории, взгляды, концепции были созданы в конкретно-исторических условиях и построены на иной методологической основе, что они исторически ограничены условиями своего времени, классовой идеологией, религиозным воззрением их создателей.

Изучение истории педагогики, кроме сугубо профессионального, имеет важнейшее общечеловеческое значение, т.к. помогает ознакомиться с историей человеческой мысли, с историей общественного развития.

Общественные дисциплины призваны помочь студентам осознать, хотя каждый народ имеет свой национальный характер, свою веру, другую «кровь в жилах» (И.Ильин), свои культурные традиции, обычаи, нравы, люди разных национальностей могут по-братски жить вместе, жить по Совести. Залогом такой жизни должно являться естественное право человека на Свободу, его стремление к Добру, Любви, Образованию и другим общечеловеческим ценностям, которые находясь в гармонии с ценностями национальными, сближают, роднят духовные цели народов, разные религии во все исторические эпохи.

А.А.Романов утверждает, что отсутствию этого в менталитете нации не позволяет говорить о каком-либо серьезном продвижении к новому цивилизованному обществу и государству.[4,275]

Список литературы: 1.ГессенС.И. Основы педагогики. М., “Школа - Пресс” 1995.450с. 2.Гаспринский Исмаил. К друзьям //Мераба №1, 1992. 3.Романов А.А. Общечеловеческие и национальные ценности культуры и образования как интегрирующая основа преподавания общественных дисциплин в педагогическом вузе. Национальные ценности образования: история и современность. Материалы XVII сессии Научного Совета по проблемам истории образования и педагогической науки – октябрь 1996г.М., 1996 Институт теории образования и педагогики РАО. 295с. 4.Абибуллаева Д.И. Джадидизм в представлении И. Гаспринского // Ученые записки КГИПИ. – Вып 2: Крымучпедгиз – 2001.–с143-149.

Л. У. Алимова

**ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИЕ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ КУЛЬТУРЫ И
ОБРАЗОВАНИЯ КАК ИНТЕГРИРУЮЩАЯ ОСНОВА ПРЕПОДАВАНИЯ
ОБЩЕСТВЕННЫХ ДИСЦИПЛИН В ВУЗЕ**
(на примере истории педагогики).

Автор указывает на зависимость развития культуры и уровня образования поликультурной нации от общечеловеческих и национальных ценностей. В исследовании

доказыватся, что именно эти ценности являются интегрирующей основой преподавания общественных дисциплин в высшем учебном заведении.

Л. У. Алимова

**ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ЦІННОСТІ КУЛЬТУРИ І
ОСВІТИ ЯК ІНТЕГРУЮЧА ОСНОВА ВИКЛАДАННЯ СУСПІЛЬНИХ
ДИСЦИПЛІН У ВНЗ
(на прикладі історії педагогіки).**

Автор указує на залежність розвитку культури та рівня освіти полікультурної нації від загальнолюдських і національних цінностей. В дослідженні доводиться, що саме ці цінності є інтегруючою основою викладання суспільних дисциплін у вищому навчальному закладі.

L. U. Alimova

**VALUES OF CULTURE AND EDUCATION COMMON TO ALL MANKIND
AND NATIONAL AS INTEGRATING BASIS OF TEACHING OF PUBLIC
DISCIPLINES IN INSTITUTE OF HIGHER
(on the example of history of pedagogics).**

An author specifies on dependence of development of culture of polikulturnoy nation on values common to all mankind and national. In research of dokazivatesya, that exactly these values are the integrating basis of teaching of public disciplines in higher educational establishment.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2010

УДК 341: 355. 232

*Совва С. М.
м. Хмельницький, Україна*

**МІЖНАРОДНА ПРАВОВА КУЛЬТУРА: ПРОБЛЕМИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ У
КУРСАНТІВ ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Останніми роками Україна прагне до інтеграції в європейські та світові інституції з подальшим членством у Європейському Союзі в поєднанні з розширенням взаємовигідної співпраці з іншими стратегічними партнерами. Сьогодні правові відносини координуються на міждержавному рівні, коли основні пріоритети й цілі проголошуються в міжнародних конвенціях та документах і є стратегічними правовими орієнтирами міжнародної спільноти.

У цих умовах зростають вимоги до персоналу ДПСУ. Сучасна Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення. Надані прикордонникам державою санкції на проведення діяльності з охорони та захисту кордону з використанням владних повноважень, накладає на них високу відповідальність за суворе і точне дотримання законності. Щоб успішно виконувати свій службовий і громадянський обов'язок, сучасний прикордонник повинен бути широко освіченою, висококультурною людиною, що володіє глибокими професійними знаннями й уміннями

в різних галузях, мати високий рівень міжнародної правової культури. Тільки за цих умов він може успішно виконувати поставлені перед ним державою завдання.

Серед основних завдань професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, які охоронятимуть кордони України з різними державами і, відповідно, повинні добре знати норми міжнародного співжиття, є формування їх міжнародної правової культури. З огляду на це *метою статті* є розгляд наукових підходів до сутності міжнародної правової культури майбутніх офіцерів-прикордонників та шляхів її формування у курсантів.

Щодо визначення поняття «правова культура», то на сьогодні склалося шість основних підходів. Зокрема В. Владимірова, Р. Могилевський, В. Орехов вважають, що правова культура містить весь комплекс упредметнених та ідеальних елементів, що стосуються сфери дії права. У цьому випадку правову культуру визначено як об'єктивований результат діяльності суспільства. В. Владимірова поняття правової культури визначає як складову частину загальної культури народу, відображення її розвитку, менталітету. Правова культура, на думку дослідниці, – це складне інтегроване і динамічне утворення, що кваліфікується як система правових цінностей на відповідному рівні розвитку суспільства, які у правовій формі відображають стан свободи особи та інші соціальні цінності [2, с. 6].

С. Дьомін, В. Шишкін, Л. Явич трактують правову культуру як комплекс цінностей, властивих певному історичному періоду (аксіологічний підхід). Зокрема, С. Дьоміна вважає, що правова культура є багатозначною характеристикою однієї з найважливіших сторін життя суспільства, невід'ємною складовою його загальної культури, яка містить правові цінності та норми в правовій сфері суспільного життя. У цьому випадку правова культура суспільства тісно пов'язана з політичною, що передбачає практичне освоєння політики й права [4, с.12–13].

О. Аграновська, Є. Зорченко, А. Липас та інші вважають, що правова культура – це сукупність прийомів, процедур, норм, що характеризують рівень правової діяльності, досягнутий суспільством. Акцент тут ставиться не на те, що робиться в правовій сфері, а на те, як це робиться (технологічний підхід). За такого підходу не враховується правопсихологічний клімат соціуму, суспільна правова думка, ціннісно-правова орієнтація громадян і т.д.

Представники креативного підходу Ю. Агєєв, В. Еглітіс, І. Зеленко в основу дефініції поняття «правова культура» взяли творчий аспект правотворчої діяльності. Зокрема, І. Зеленко визначає правову культуру як зумовлений соціально-економічним і політичним устроєм якісний стан правового життя суспільства, як процес і результат, що виражається в досягнутому рівні нормотворення та використання системи джерел (форм) права, ступені ефективності юридичної практики, стані розвинутості правосвідомості, і загалом – у вільному самовиявленні людини, коли зберігається єдність культури і свобода його суб'єкта [5, с. 10].

С. Алексєєв, Є. Лукашева, Р. Русинов та ін., представники суб'єктивного підходу, розглядають правову культуру як історично обумовлену сукупність навичок, знань, ідей і почуттів людей, а також їхнє закріплення в різних суспільних явищах.

Аналіз зазначених підходів дозволяє зробити висновок, що можна вести мову про визначення правової культури у вузькому та широкому розумінні: як сукупність поглядів,

оцінок, переконань, установок і зразків поведінки людини (вузьке значення) та як систему цінностей соціуму та його громадян, систему правових інститутів, прав і обов'язків, передумов і засобів реалізації правової діяльності людей (широке значення). Вузьке трактування поняття правової культури збігається із її характеристикою залежно від суб'єкта як правової культури особистості, широке – як правової культури суспільства.

З урахуванням широкого трактування правову культуру суспільства можна подати як сукупність норм, цінностей, юридичних інститутів, процесів і форм, що виконують функцію правової орієнтації людей у конкретному суспільстві. Це вся сфера матеріального й духовного відтворення права, юридична практика народу в конкретний історичний період. Правова культура суспільства забезпечує його стабільність, подальший прогрес та пов'язана з такими його атрибутами, як правова ідеологія, правотворчість, законодавство, законність, правопорядок, інститут прав людини, правозастосовна діяльність. Вона містить всі досягнення правового життя суспільства, характеризує її ціннісний зріз, рівень розвитку, досконалість у загальному контексті суспільного прогресу.

Проблема формування правової культури стала предметом наукового аналізу також порівняно недавно, з 90-х років ХХ ст. До цього часу цю проблему досліджували в аспекті правового виховання. Одними з перших за радянських часів (40-50-ті рр.), хто опрацьовував проблеми правового виховання, були П. Елькінд, Є. Лукашева, І. Покровський, В. Сокурєнко та ін. У 60-80-ті над цими питаннями працювали Т. Демченко, Ф. Третьяков, В. Тищенко та ін. Вони визначили мету й завдання правового виховання. Правда, всі роботи були заполітизованими, заідеологізованими та догматичними. У цей час з'являються й роботи, присвячені безпосередньо правовій культурі, але автори (В. Сальников, О. Аграновська, А. Семитко та ін.) розглядали її в тісному зв'язку із соціалістичною правосвідомістю.

Сьогодні у філософії проблеми правової виховання вивчають В. Каптарь, М. Попович, С. Сливка, В. Чефранов, М. Штангрет та ін. Дослідники вказують на великі резерви для правового виховання особистості, підвищення рівня її правової свідомості й правової культури. Зокрема С. Сливка ґрунтовно дослідив філософсько-правові проблеми професійної культури юриста. Для того, щоб допомогти майбутнім юристам віднайти своє місце у суспільно-природно-правовому просторі, дослідник запропонував методологічні орієнтири, які співвідносяться з природними процесами у Всесвіті, його законами. С. Сливка обґрунтовано довів важливість філософсько-культурологічного підходу до розгляду юридичної діяльності, показав, до яких негативних наслідків призводить недооцінка юристом ролі духовності, природного і позитивного права [12].

Питання формування правосвідомості та правового виховання досліджують такі українські вчені-юристи, як В. Головченко, Ю. Грошевой, В. Зенін, В. Котюк, А. Крижанівський, В. Оксамитний, С. Сливка, Н. Соколов, В. Темченко, Г. Хохряков та ін. Серед зарубіжних вчених цю проблему вивчають П. Баранов, Т. Гейнер, І. Горлінський, О. Дамаскін, А. Зубков, Г. Мерлін, А. Мещерякова, В. Сальников, М. Стурова, М. Чарльз та ін. Вчені вказують на роль особистісного фактора у забезпеченні правових відносин у державі та формування правової свідомості і культури, звертають увагу на органічний зв'язок між правовою і професійною культурою.

У психології окремі аспекти формування правової культури розкрито в роботах Б. Ананьєва, Л. Виготського, Г. Костюка, І. Кона, С. Максименка, С. Рубінштейна та

інших. У наш час представники правової психології, зокрема О. Дулов, М. Єникєєв, В. Коновалова, М. Костицький, Д. Котов, О. Ратінов, О. Татаринцева, В. Татенко та ін. досліджують психологічні механізми правової регуляції поведінки особистості, генезис протиправної поведінки. Учені роблять висновок, що в основі виховання особистості, неприйняття протиправних форм поведінки має бути психологія правового виховання.

У педагогіці різні аспекти правового виховання вивчають В. Берман, І. Бех, Г. Давидов, М. Касьянено, Л. Нечипоренко, М. Подберезський, Я. Подоляк, В. Паснюк, І. Рябко, М. Фіцула та ін. Вчені звертають увагу на невирішені проблеми реформування правовиховної роботи, зокрема вказують на важливість не заідеологізованого коментування права. Вони працюють над дослідженням педагогічних можливостей і шляхів активізації правового мислення, усвідомленого засвоєння правових норм, внутрішнього прийняття права, включення його в систему особистісних ціннісних орієнтацій. Дослідники вивчають різні аспекти виховання правосвідомості та гуманістичної високоморальної поведінки, розглядають відношення права й моралі, вказують на правосвідомість як духовну цінність.

Як зазначає М. Фіцула, правове виховання є способом трансляції правової культури, передачі правового досвіду, норм правової діяльності, правових ідеалів і механізмів вирішення конфліктів у суспільстві. Метою правового виховання є розвиток самої людини, її правової свідомості й правової культури. Інакше кажучи, мета правового виховання – це формування правової культури. Зокрема, М. Фіцула вказує на велике суспільне значення правової культури. Вчений доводить, що в свою чергу низька правова культура, нерозуміння ролі права, невміння застосувати правову норму знижують соціальну активність, рівень професійних знань і вмінь будь-якого спеціаліста [13, с.255].

Формуванню правової культури та дослідженню різних її аспектів присвячені праці багатьох науковців. Формування правової культури студентської молоді було предметом дослідження О. Дьоміної, М. Подберезького, М. Щербаня, Є. Федика та інших. Проблеми формування правової культури у співробітників органів внутрішніх справ присвячені дисертаційні дослідження В. Безбородого, І. Зеленко, С. Кунгожинова, П. Макушева, А. Морозова.

Проблеми правового виховання представників різних груп і професій на сьогодні досліджено менше. Зокрема, О. Менюк досліджував теоретичні та прикладні аспекти формування правової культури підприємця, А. Тукало – правову культуру депутатського корпусу, О. Маложен – соціально-правову культуру литовсько-польського періоду в історії України, Н. О. Коваленко – міжнародну правову культуру пілотів.

Правову культуру особистості дослідники найчастіше трактують як складову професійної культури. Поняття «професійної культури» використовують для позначення культури групи осіб, об'єднаних за професійною належністю. В традиційному розуміння поняття «професійної культури» базується на елементах загальної культури людини, але її виокремлюють з огляду на особливості виконання завдань та функцій представниками тієї чи іншої групи. Із застосуванням цього терміна, на думку С. Тихомирова і О. Гусарева, підкреслюють необхідність саме тих знань, умінь, навичок, без яких людина не зможе виконувати професійних обов'язок [3, с.322]. Щодо таких понять, як професійна та правова культура, то дослідники вважають, що вони за обсягом співвідносяться, як ціле та

частка, але така частка, яка відіграє провідну роль стосовно інших (моральна, політична, психологічна культура та ін.).

К. Абульханова зазначає, що правова культура – це складова частина професійної. У правовій культурі закріплено вимоги до фахівця з точки зору права. Дослідниця підкреслює, що право і культура – поняття нерозривні. Суспільство на початку третього тисячоліття новітньої земної цивілізації, повертається до ідей про нерозривну єдність законності та культурності, права та загальнолюдських цінностей. Правова культура сучасного спеціаліста як складова частина загальної культури, на думку К. Абульханової, містить ґрунтовні знання вимог законів, законодавчих актів, що регулюють відносини між громадянами, суворе і чітке виконання та застосування власне нормативних актів, використання своїх законних інтересів, нетерпимість до правопорушень культури [11, с.170].

Цієї ж точки зору дотримується й І. Зеленко. Дослідниця доводить, що правоохоронна правова культура правоохоронних органів є різновидом професійної правової культури і, як така, складається із загальних результатів професійної підготовки, освіти та діяльності, що є сукупністю набутих правоохоронцями діяльнісних, професійно-ділових, комунікативних та особистісних якостей [5, с.11]. Дослідники (С. Гончаренко, І. Зязюн, Н. Кузміна, С. Скидан, В. Сластьонін, В. Сухомлинський, К. Ушинський) розглядають формування правової культури як одну з психолого-педагогічних основ успішної професійної діяльності фахівця.

С. Сливка визначає культуру особистості в широкому значенні. Дослідник вважає, що це максимальні якісні, індивідуальні здобутки людини у матеріальній і духовній сферах та впровадження набутих цінностей у її життєдіяльність. Культура людини – це її цілісний внутрішній і зовнішній світ [12, с.11]. Справжня культура твориться власними зусиллями, системою життєвих смислів суб'єкта, що реалізуються у засобах та результатах його діяльності [12, с.8]. С. Сливка вважає, що культура особи – це філософська категорія, що відображає рівень соціалізації людини, її придатність до того чи іншого виду професійної діяльності [12, с.67]. За визначенням С. Сливки, правова культура юриста – це ступінь духовно-філософського осмислення духу природного і змісту позитивного права, коеволюції всіх його джерел у співвідношенні частини й цілого, раціональної власної професійної діяльності та уміле утримання (регулювання) фахової гармонії у правовому полі [12, с.188].

У такому ж контексті трактують культуру особистості В. Лозова і Г. Троцько. Вони визначають культурну особистість як специфічну суспільну особливість людини, спрямовану на освоєння матеріального й духовного досвіду [7]. Психологи Д. Бойко, М. Коченов, В. Медведєв, А. Ратінов, С. Яковенко та ін. також розглядають правову культуру особистості як історично детерміновану, складну систему явищ у сфері дії права та його відображення у свідомості людини [1, с.8].

Інші дослідники трактують поняття правової культури особистості дещо вужче. Зокрема, С. Демський, В. Ковальський, А. Колодій, В. Копейчиков визначають правову культуру таким чином: це глибокі знання й розуміння права, ретельне виконання його вимог як усвідомленої необхідності та внутрішньої переконаності [10, с.121]. Дослідники зазначають, що правова свідомість і правова культура – це не тільки знання, розуміння і психологічне сприйняття чинного права, а й поведінка особи в межах чинної правової моделі [10, с.122].

На думку С. Гусарева та О. Тихомирова, правова культура людини – це глибоке знання і розуміння права, високосвідоме виконання його вимог як усвідомленої необхідності та внутрішньої переконаності. У правовій культурі особистості виокремлюють такі структурні елементи, як правова свідомість, що формується на ґрунті правової ідеології та правової психології, елементи поведінки та безпосередньо правомірну поведінку, яка є формою зовнішнього прояву правової культури особистості. Таке структурування, на думку вчених, є результатом науково-теоретичного мислення, хоча в реальному житті всі названі компоненти одночасно співіснують у просторі та часі [3, с.322].

Схожої точки зору дотримуються і П. Макушев М. Подберезський. Зокрема П. Макушев визначає правову культуру як систему правових знань, умінь, навичок, емоцій почуттів та вольових компонентів, що виявляються у правомірній діяльності. Відповідно, він вважає, що правова культура дільничних інспекторів міліції як професійної групи, члени якої професійно займаються юридичною діяльністю і мають фахову освіту і практичну підготовку, є однією з форм правової культури суспільства в цілому [8, с.11]. У свою чергу М. Подберезський поняття правової культури фахівця трактує як відносно стійке структурне поєднання інтелектуально-вольових і морально-психологічних, компонентів, що, взаємодіючи, проявляються в світогляді, професійній діяльності та в особистому житті [9].

Безпосередньо міжнародну правову культуру вивчала Н. Коваленко. Дослідниця з'ясувала особливості міжнародної правової культури майбутнього пілота, визначивши її як компонент тезаурусу професійного інтелекту пілота, що включає юридичні знання, навички й уміння, а також професійно важливі якості, що дозволяють приймати й реалізовувати рішення на міжнародних повітряних трасах в очікуваних умовах та екстремальних ситуаціях [6, с.44]. Н. Коваленко визначає поняття професійної культури пілота як інтегративну характеристику, що поєднує інтелектуально-світоглядний, духовно-моральний і мотиваційно-діяльнісний компоненти, які є основою формування культури особистості пілота в професійній льотній діяльності [6, с.36].

Аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок, що правова культура особистості є складовою частиною правової культури нації, суспільства й т.д. Правова культура особистості – це обумовлені правовою культурою суспільства ступінь і характер прогресивного правового розвитку особистості, що забезпечують її правомірну діяльність. Правова культура забезпечує необхідний рівень знання права, розуміння його соціальної цінності, уміння користуватися своїми юридичними правами, усвідомлене виконання своїх юридичних обов'язків. У широкому змісті слова правова культура включає всі правові цінності (вищий рівень розвитку законодавства, правову науку, законність, правопорядок та ін.) і становить частину культури окремого індивіда. У вузькому ж змісті слова правова культура окремого індивіда означає знання ним чинного законодавства, його правильне розуміння, дотримання, виконання, застосування й нетерпиме ставлення до будь-яких порушень законності. Правова культура залежить від життєвого досвіду особистості, рівня її юридичної освіти, правових навичок і впливає на її юридично значиму поведінку.

З урахуванням всіх зазначених підходів до поняття «культура», «правова культура», «міжнародне право» міжнародну правову культуру особистості можна визначити як знання нею закономірностей розвитку міжнародно-правових норм, розуміння норм та інститутів міжнародного права, особливостей взаємодії міжнародно-правової системи з внутрішньодержавним правом України, дотримання норм

міжнародного права, його виконання і застосування та нетерпиме ставлення до будь-яких порушень прав людини як носія суб'єктивних юридичних прав і обов'язків та учасника правових відносин.

Досліджень правової культури прикордонників на сьогодні порівняно незначна кількість. В загальному питання правової культури військовослужбовців за радянських часів досліджували О. В. Барабанщикова, В. Г. Белявський, А. Бушуєва, Н. Феденко, В. Шанін та ін. Учені аналізували зміст, форми та методи правового виховання, особливо питання правової пропаганди та виховання дисциплінованості. Разом з тим, педагогічні основи формування правової культури, питання організації правового виховання в умовах військово-навчальних закладів не були предметом спеціального вивчення.

У науковій літературі висвітлено окремі концептуальні, змістовні й технологічні аспекти підвищення ефективності формування особистості офіцера-прикордонника в сучасних умовах (праці А. Галімова, І. Грязнова, Д. Іщенко, Б. Олексієнка, О. Пометун, В. Ягупова та ін.). Над обґрунтуванням теоретичних і методичних аспектів правового виховання у Збройних силах та інших військових формуваннях України працювали вчені В. Кухар, В. Райко, В. Царенко, В. Хома. Зокрема В. Царенко здійснив комплексне дослідження питань сутності, структури і функцій правосвідомості на прикладі військовослужбовців Прикордонних військ України. Він визначив рівень правосвідомості військовослужбовців строкової служби Прикордонних військ України та військовослужбовців за контрактом, запропонував визначення правосвідомості військовослужбовця-прикордонника та обґрунтував теоретичні положення моделі правосвідомості військовослужбовця [14].

Власне проблема формування міжнародної правової культури у професійній підготовці майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України не була предметом спеціального дослідження.

З огляду на специфіку міжнародної правової культури та вузького тлумачення поняття правової культури особистості для визначення сутності міжнародної правової культури офіцера-прикордонника досить важливим є діяльнісний підхід. За діяльнісного підходу культуру трактують невіддільно від специфіки людської діяльності, позначаючи нею характерні риси тієї чи іншої діяльності, зокрема навчальної, трудової, творчої, теоретичної та практичної (В. Давидович, Ю. Жданов, М. Каган, Л. Коган). Учені розглядають культуру як особливий специфічний засіб людської діяльності, єдність різноманітних історично опрацьованих форм цієї діяльності, що відображають ступінь «олюднення» природи та міру саморозвитку людини. Учені вважають, що культура особистості – це соціально обумовлений рівень її розвитку в будь-якій сфері діяльності. Культура у цьому випадку є виявом, рівнем оволодіння людиною тією або іншою сферою знань або діяльності, способом перетворювальної діяльності світу й себе. Освоєння офіцером-прикордонником міжнародної правової культури в такому випадку передбачає насамперед процес нагромадження знань щодо норм міжнародного права, досвіду і якісної реалізації їх у професійній діяльності й поведінці, оволодіння способами практичної діяльності міжнародного права.

Окремо слід вказати на гуманістичну концепцію, представниками якої є педагоги С. Гончаренко, І. Ісаєв, І. Котова, В. Сластьонін, Є. Шиянов, та ін. Дослідники ведуть мову про базову культуру особистості, яка виступає найважливішою синтетичною характеристикою особистості, виражає універсальність зв'язків конкретної людини з навколишнім світом і суспільством та реалізується в процесах пізнавальної й комунікативної, професійної й суспільно-корисної, творчо-активної й художньо-

естетичної діяльності людини. Як зазначають дослідники, з одного боку, конкретна персональна культура (економічна, правова, управлінська, гуманістична та ін.) проявляється в пізнавальній і практичній діяльності людини, з іншого, – вона є структурним утворенням у системі базової культури особистості та виявляється професійній діяльності й соціальній комунікації, індивідуальному самоперетворенні й самовдосконаленні.

Розгляд феномена культури з позицій діяльнісного та гуманістичного підходу дозволяє визначити міжнародну правову культуру офіцера-прикордонника як інтегральне особистісне утворення, що виступає невід’ємним компонентом і передумовою успішної професійної діяльності офіцера-прикордонника.

Таким чином, з урахуванням наукових підходів до поняття «культура», «правова культура», «міжнародне право» міжнародну правову культуру офіцера-прикордонника можна визначити як сукупність знань щодо норм та інститутів міжнародного права, оволодіння системою видів та способів професійної діяльності в аспекті дотримання та виконання норм міжнародного права при охороні державного кордону, а також нетерпиме ставлення до будь-яких порушень прав людини як носія суб’єктивних юридичних прав і обов’язків та учасника правових відносин на державному кордоні.

Список літератури: 1. Бойко Д. М. Психологічні умови формування правової культури старшокласників : автореф. дис... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2005. – 21 с. 2. Владимірова В. І. Педагогічні проблеми формування правової культури вчителя в історії вищої педагогічної школи України (1917-2002 рр.) : автореф. дис... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Луганський держ. педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2003. – 22 с. 3. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): Навч. посіб. – 2-е вид., перероб. – К.: Знання, 2006. – 487 с. (Вища освіта ХХІ століття). 4. Дьоміна О. С. Формування правової культури студентської молоді в умовах сучасного українського суспільства: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2007. – 217 с. 5. Зеленко І. П. Правова культура працівників органів внутрішніх справ (загальнотеоретичний аспект) : автореф. дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права» / Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2006. – 20 с. 6. Коваленко Н. О. Формирование международной правовой культуры у будущих пилотов в высших учебных заведениях : дис... канд. пед. наук 13.00.04 – теория и методика профессионального образования / государственная летная академия Украины. – Кировоград, 2009. – 168 с. 7. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Харків: Харк. держ. ун. ім. Г. С. Сковороди, 2002. – 401 с. 8. Макушев П. В. Професійна правосвідомість і правова культура дільничного інспектора міліції (шляхи формування і удосконалювання) : автореф. дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Історія політичних і правових учень» / Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2004. – 21 с. 9. Подберезський М. К. Формування правової культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів : автореф. дис... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / АПН України; Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – К., 1997. – 37 с. 10. Правознавство: Підручник / Авт. кол. : Демський С. Е., Ковальський В. С., Колодій А. М. (керівник авт. кол.) та інші; За ред. В. В. Копейчикова. – 5-те вид., перероб. та доп. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 736 с. 11. Психология и педагогика : учеб. пособие / [под ред. К. А. Альбухановой и др.]. – М. : Совершенство, 1998. – 320 с. 12. Сливка С. С. Юридична деонтологія: Підручник. – Вид. 3-є, перероб. і доп. – К.: Атіка, 2006. – 296 с. 13. Фіцула М. М.

Педагогіка вищої школи : Навч. посіб. – К. : «Академвидав», 2006. – 352 с. (Альма-матер). 14. Царенко В. І. Формування правосвідомості особистості військовослужбовців-прикордонників України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень» / В. І. Царенко. – К., 2003. – 18 с.

С. М. Сова

МІЖНАРОДНА ПРАВОВА КУЛЬТУРА: ПРОБЛЕМИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ У КУРСАНТІВ ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті здійснено аналіз педагогічної теорії та практики з проблеми формування міжнародної правової культури майбутніх офіцерів-прикордонників, в результаті чого визначено сутність та зміст цього поняття.

С. Н. Сова

МЕЖДУНАРОДНАЯ ПРАВОВАЯ КУЛЬТУРА: ПРОБЛЕМЫ ЕЕ ФОРМИРОВАНИЯ У КУРСАНТОВ ВЫСШЕГО ВОЕННОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

В статье осуществлен анализ педагогической теории и практики по проблеме формирования международной правовой культуры будущих офицеров-пограничников, в результате чего определены сущность и содержание этого понятия.

S. M. Sovva

INTERNATIONAL LEGAL CULTURE: PROBLEMS OF FORMATION OF CADETS OF THE MILITARY INSTITUTION

The article made an analysis of educational theory and practice on the formation of an international legal culture of the future officers, border guards, resulting in The essence and content of the concept.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2010

UDC 378

Maria Kopsztej

Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna – Łódź,

APPLICATION OF MEDIA IN EARLY EDUCATION A WAY FROM KOMEŃSKI TOWARDS EDUCATIONAL GAMES AND TEACHING PLATFORMS

Dynamic development of teleinformatics and multimedia-based communication tools marks a serious turn in functioning of the modern man. Naturally, the change applies also to the educational sphere.

The computer and the internet became an inseparable part of the everyday life, and their influence on “(...) our intellectual and emotional experiences considers both the professional and personal aspects of our lives (...)”¹ This boosts the development of abilities associated with

¹Siemieniecki B., *Pedagogika medialna. Podręcznik akademicki*. Vol. I., PWN, Warsaw 2008, p. 52.

knowledge and skills acquisition, as well as shapes the attitude formation process. The term *knowledge-based society*, more and more often, appears in the pedagogical, sociological and psychological literature. Such society is characterized by openness and intellectual bravery, and also a conviction of grand opportunities which it uses in numerous innovative ways², in the process of life-long learning. We can therefore say that contemporary civilization exists and develops, in a large extent, thanks to education which in turn is an indicator of progress³.

Such state of affairs makes it necessary to engage in the process of media-based education, which "(...) aims at bringing knowledge and new skills to allow for comprehensive use of the media (or multimedia), to enhance ability to use them as a developmental factor in the life-long process of learning"⁴. Special attention should be drawn to the principle of the visual aid, which is the basis for application of the media in the educational process. This principle, introduced by J.A. Komensky, (1592-1670) "appreciates the importance of the visualization in the teaching process"⁵.

The principle of the visual aid, also known as the principle of immediacy, comprises one of the earliest and least controversial rules posed for didactics. "It points to the necessity of acquiring knowledge about the world through direct contact, direct cognition of objects and phenomena, events and processes, or through contact with their substitutes - educational aids, such as: pictures, models, words, diagrams or charts"⁶. This requires of the teacher to link words with demonstrations through involvement of sensual experience.

According to Komensky, effectiveness of the teaching process is strictly dependent on the application of the principle of the visual aid: "the mind is a starting point for the knowledge, therefore through the imagined leads the way towards memory; next, the general cognition appears; finally, based on the sufficient comprehension of things, the judgment is formed - establishing the certainty of cognition"⁷. Additionally, Komensky points out that the child experiences the world in the most sensual way: "The senses (the main guide of the child whose mind does not comprehend abstraction) constantly seek new objects, if they do not find them they dull and dissipate. While, if they find the right object, they sharpen, become alive and concentrate on it until they investigate it fully"⁸. Therefore, the correct educational process must consist of teaching with the application of visual and aural aids, aiming at boosting sensual knowledge acquisition, only later followed by cognitive comprehension. Komensky affirms: "The picture is not only to illustrate, but to cause the development of the cognitive skills which in turn help in creation of the critical judgment, abilities to compare, contrast and evaluate a given phenomenon. After all, the pupil needs to be able to verbalize and apply what (s)he has learned."⁹

²Pawłowski K., *W stronę społeczeństwa wiedzy* [in:] „Forum akademickie” no. 12/2004.

³Lewowicki T., *Pedagogika i reformy oświatowe – wyzwania, inspiracje, rozczarowania i nadzieje*, [in:] Miłkowska-Olejniczak G., Uździcki K. (eds), *Pedagogika wobec przemian i reform oświatowych*, Publication of Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Zielonej Górze, Zielona Góra 2000, p. 63.

⁴Berezowski O., *Rozwój mediów – od technicznych środków dydaktycznych do zintegrowanej edukacji medialnej* [in:] „Komputer w edukacji”, 15 Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe, retrieved from www.up.krakow.pl at 11-10-2010.

⁵Siemieniecki B., 2008, p. 127.

⁶Półturzycki J., *Dydaktyka dla nauczycieli*. Wyd. A. Marszałek. Toruń 1999, p. 108.

⁷Komensky J. A., *Wielka dydaktyka*. Ossolineum, Wrocław 1956, p. 145.

⁸Preface to *Orbis Pictus* of Jan Amos Komensky, quoted in: Quick R. H., *Reformatorzy wychowania. Zasady wychowania nowoczesnego.*, Published by Przegląd Pedagogiczny, Warsaw 1895, p. 126 (in author's own translation from Polish).

⁹Bandura L., *Pedagogika medialna* [in:] „Ruch Pedagogiczny” no. 3-4/1983.

The early education process which would use an aural input supported by the visual materials was also the field of interest for John Locke (1632-1704) and Henry Pestalozzi (1746-1827).

According to Locke, child's mind can be compared to a plain, empty sheet of paper - *tabula rasa*, which can be filled with knowledge and experience only through sensation. The teaching process, therefore, should not be only based on the verbal instruction but must be aided by visual materials. This rule is being applied in contemporary schooling, where the media-based - visual and audiovisual - tools are more and more often used. These tools are said to provide "(...) sensual stimuli that affect the sight and hearing (...) enhancing direct and indirect cognition of the reality"¹⁰.

A similar, also based on the principle of the visual aid but enriched, version of education, proposed by Pestalozzi comprises areas of developmental and cognitive psychology. He postulates that teaching should be based on the sensual experience, which comprises the fundamental base for all knowledge "(...)leading through precise sensual observations towards clear perceptions, and through clear perceptions to clear definitions. What is the three elements of cognition: the form, the number and the word; should be the three pillars of the elementary teaching. (...) Teaching of speech and teaching of perception should precede book-based education. Only a child experienced in perceiving and speaking can begin the elementary learning proper - the learning from books"¹¹.

Concept of teaching as contained in Pestalozzi, assumes, as Locke's one does, the use of visual aids. Interestingly, however, this process should not be "(...) spontaneous and lively, but systematic and level-based"¹². Otherwise the child may find it problematic to code all the observations: to associate proper observations with proper perceptions, forming knowledge.

Nowadays, the principle of the visual aid corresponds to multimedia-based education, specifically with the application of media in the early teaching process. This is not an easy task, since contemporarily, children grow up in the global-information society and computer or internet are an inseparable element of their everyday life, and therefore they tend to treat working with computer as fun, and not as learning. The tasks of teachers, here, are to show their pupils all the opportunities that the media offer, and to direct them towards discovery of knowledge. It is a crucial task, since children are unable, in the informational jungle, to recognize proper, credible and current information and put it in use¹³. This may cause problems with distinguishing good from evil, therefore leading to a situation where the child identifies with negative behavioral patterns.

Modern media create substantial educational opportunities for the development of higher levels of knowledge and new skills in children, as information transmitted through them is much more digestible than ever before. As researches show, the memorization process, when applied to fresh content, depends on the form of transmission. Significantly, "visual information (transmitted through the computer screen) requires approximately 50% less time to be assimilated, and also it stays in the memory for about 60% longer than verbal information. This may be due to the fact that visual information directly accesses stored memory and it is transferred faster, which facilitates its processing and allows for a more detailed analysis. On the other hand, sound information favours memory formation through better functioning of the neural

¹⁰Więckowski R., *Pedagogika wczesnoszkolna*, WSiP, Warsaw 1998, p. 290.

¹¹Osterloff W., *Prorok pedagogiki nowoczesnej - Henryk Pestalozzi*, Wyd. im. Staszica, Warsaw 1910, p. 95. (in author's own translation from Polish).

¹²Możdżeń S. I., *Historia wychowania 1795-1918.*, Wyd. Stachurski, Kielce 2000, p. 22.

¹³Torlinska B., *Analfabetyzm społeczeństwa wiedzy a kompetencje informacyjne* [in:] Strykowski W., Skrzydlewski W. (eds.), *Media a edukacja. Kompetencje medialne społeczeństwa wiedzy*, eMPi 2, Poznań 2004, p. 68.

systems, their mutual operations and the development of imagination”¹⁴. In effect, it can be stated that the most effective way to learn is learning with help of the computer and the internet. Such learning may make use of teaching platforms or interactive educational games.

A teaching platform is a professional didactic tool (applied in e-learning/e-teaching), which aims at aiding the learning process, by making use of the modern information and communication technologies, all in the light of research in psychology and multimedia-based pedagogy. It is a web-based computer system which enables teaching via internet, also known as Learning Management System (LMS). Main task of the specialists working with this system is gathering, organizing, management and publishing of the didactic materials, so that they can be accessed by the school principals, teachers, parents and students via internet. An example scheme of teaching platform strategy is presented in the Figure 1.

Educational/teaching services enable exchange of information between the author and the recipients utilizing “(...) didactic materials (texts, pictures, multimedia presentations, multimedia-based lectures, websites)”¹⁵. The information contained within those services is most often systematized into sets of tasks which consider a given subject (e.g. mathematics, language, biology, music, etc.). Such platforms comprise complex helping tools for the pupils who want to acquire new knowledge or check/enhance the skills that they already possess.

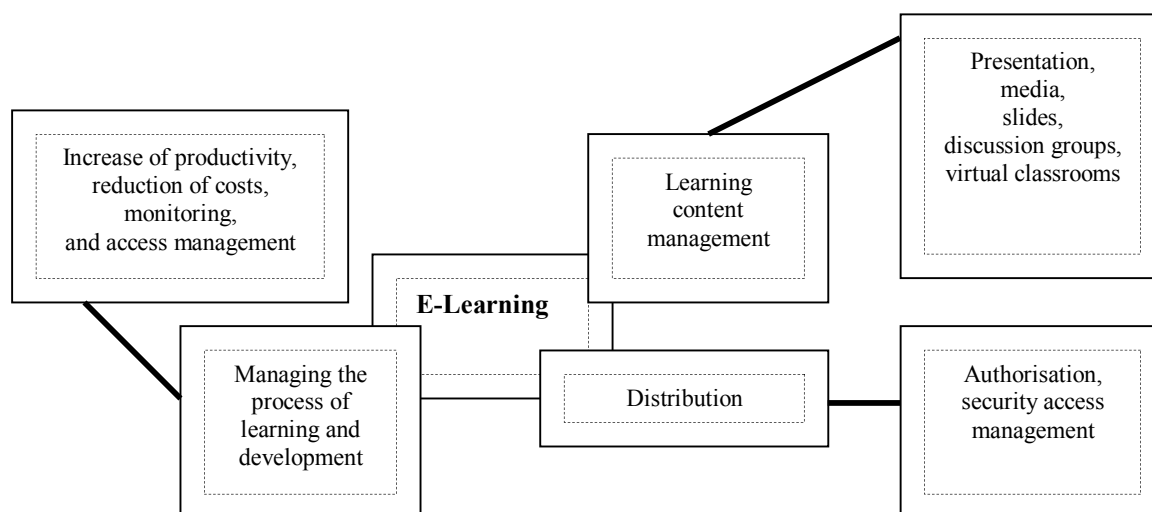

Figure 1. The strategy of the teaching platform

Source: Woźniak D. et.al. E- learning w nauczaniu jako technologia postępu edukacyjnego. Wyd. Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2006.

The platform can be used during the classes as a didactic tool for carrying out interactive lessons (using computers, a projector, an interactive whiteboard), or to widen the pupils horizons at any place or time after school. This is an extremely important solution for educating disabled or ill children, who cannot attend the regular classes for longer periods of time. In such situation any pupil may “(...) have an interactive and current access to topics which were covered in school, as this information can be sent to him/her via the electronic school register. The interactive teaching platform is able show on the computer screen the same materials and tasks which are being shown in the classroom by the teacher simultaneously. In the afternoon, after the pupil does his/her homework, the platform will mark the work (in accordance with the teacher’s criteria), while the mark, will be immediately transferred into the electronic school register”¹⁶.

¹⁴retrieved from <http://www.platforma.librus.pl> at 12-10-2010.

¹⁵Siemieniecki B. (ed.), 2008, Vol. II., p. 112.

¹⁶The opinion was quoted in the current news at 11-01-2010 r. entitled *W całej Polsce ruszyły wdrożenia Szkolnej Platformy Edukacyjnej*, retrieved from http://www.platforma.librus.pl/index_aktualnosci, at 12-10-2010.

Unlimited access to the platforms is also a great convenience for the teachers, as they can publish necessary materials or check pupils' progress at any time. Materials published at the website are linked to the register (Figure 2.), which is a tool for controlling the attendance (or website visits) and educational progress. This tool also gives parents access to the mentioned information.

Figure 2. The system of attendance and academic progress control.
Source: http://www.platforma.librus.pl/index_demo, retrieved at 12-10-2010.

To illustrate, for the children between 7 and 10 years old (levels 1-3), the tutorials and tasks take shape mostly of: selection of a proper picture, assigning the item to a proper category, drawing of the correct solution on a scheme or a diagram. Examples of early schooling materials accessible in the SPE Librus system are presented by figures 3 a and b:

Early Education

“We learn the letters - find an animal in the zoo whose namse starts with...”
(locations/maps)

Early Education

“Safety on the roads - road signs categories”
(categories)

Figures 3a and 3b. Example of educational materials
Source: http://www.platforma.librus.pl/index_demo, retrieved at 12-10-2010.

Educational games have a function similar to teaching platforms. They stimulate thinking through affecting the senses (sight and hearing), as well as enhancement of reaction time or visual-motor coordination (sensor-motoric games). Generally, such games also stimulate

intellectual processing, enabling faster intellectual development, making the necessary learning time shorter. All this is made possible by the attractive form of such games, which makes them toys children willingly reach for.

Educational game is “(...) the one of the newest forms of problem-based learning. It requires from a pupil to become alert to the problem and to independently solve it in a situation when (s)he does not possess knowledge necessary for an instant solution¹⁷. Such game is prepared with a particular didactic purpose, which makes it a teaching tool. Its educational value depends on the selected tasks, and more specifically, in what way the tasks are built-in into the play, which rules regulate it and what are the possible game results. Above all, however, it is important whether the game is of a zero-sum type or not¹⁸. Main goal of a game is teaching of compliance with the rules, but also skillful experiencing of joy (from a win) and ability of accepting a defeat.

According to J. Bednarek, computer games applied in teaching may be divided into¹⁹:

- problem based - strategic games and simulations,
- role-playing games (RPG),
- adventure games,
- sport games,
- arcade games,
- logic games,
- text games.

Different games shape different personality traits, all the games, nonetheless, force intellectual effort on the child, including: logical deduction (logic games), calculation and prediction (strategic games), critical thinking and meaning construing (problem-based games).

J. Laszkowska reports that educational games not only aim at knowledge transfer, but also, more and more often, they possess problem-based modules. “Often, does the player need to use their abilities and skills to solve the problem, to achieve the goal. Such a challenge not only simulates creative thinking, but brings about the feeling of high self-esteem, too. Moreover, computer games (...) fascinate, trigger creative energy, and usually provide information which is not delivered by the school”²⁰.

Examples of Polish educational games targeted at children at 7 (Figure 5.) and 8 years of age are: *Królik Bystrzak dla Pierwszaka* and *Królik Bystrzak dla Drugoklasisty* (roughly translated into *Smart Bunny for a First- and Second-grader*).

¹⁷Quoted after: Górczyńska M., *Komputerowa gra dydaktyczna w procesie nauczania* [in:] „Komputer w edukacji”, 17 Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe, retrieved from www.up.krakow.pl at 11-10-2010.

¹⁸Okoń W. (ed.), *Nowy słownik pedagogiczny*. Żak, Warsaw 2007, p. 124.

¹⁹Bednarek J., *Multimedia w kształceniu*. PWN, Warsaw 2006, p.113-148.

²⁰Laszkowska J., *Oddziaływanie gier komputerowych na młodzież* [in:] „Problemy opiekuńczo-wychowawcze” no 7/2000.

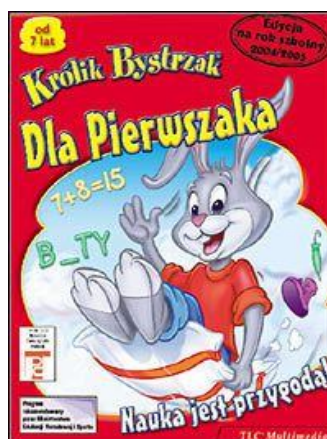

Figure 4. Example of an educational game

Source: <http://www.interklasa.pl/bmi/view.php?id=162> retrieved at 12-10-2010.

The first mentioned game uses animation, pictures and music to enable working on reading skills, mathematics and knowledge about nature. Game consists of various tasks, including mainly: open tasks which allow for self expression; tasks aimed at improving logical thinking; tasks developing everyday-life skills; tasks stressing sensor-motor coordination. At the same time they bring entertainment. The other program is an interactive adventure game which combines learning with fun, consolidating and expanding knowledge that the pupil already possesses in the fields of mathematics, languages and natural science (at the stage of the second grade). In each game every task can be approached at three different difficulty levels, which gives the players possibility to move from less to more difficult tasks at their own personal pace.²¹

To summarize, we must acknowledge that the use of multimedia in education in the twenty-first century is becoming a necessary element, on every level of schooling. The application of games and educational programs, interactive whiteboards and educational websites, with more and more popular teaching platforms, is a continuation of the education reformers thought, which begun with J.A. Komensky. His principle of the visual aid became a fundament for application of the newest developments of teleinformatics to education, on which the modern teaching systems are being built, all of this being done to support the development of the youngest participants of the knowledge-based society.

Bibliography: 1. Bandura L., *Pedagogika medialna* [in:] „Ruch Pedagogiczny” no. 3-4/1983. 2. Bednarek J., *Multimedia w kształceniu*. PWN, Warsaw 2006. 3. Komensky J. A., *Wielka dydaktyka*. Ossolineum, Wrocław 1956. 4. Laszkowska J., *Oddziaływanie gier komputerowych na młodzież* [in:] „Problemy opiekuńczo-wychowawcze” no 7/2000. 5. Lewowicki T., *Pedagogika i reformy oświatowe – wyzwania, inspiracje, rozczarowania i nadzieje*, [in:] Miłkowska-Olejniczak G., Uździcki K. (eds), *Pedagogika wobec przemian i reform oświatowych*, Publication of Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Zielonej Górze, Zielona Góra 2000. 6. Możdżeń S. I., *Historia wychowania 1795-1918.*, Wyd. Stachurski, Kielce 2000. 7. Okoń W. (ed.), *Nowy słownik pedagogiczny*. Żak, Warsaw 2007. 8. Osterloff W., *Prorok pedagogiki nowoczesnej - Henryk Pestalozzi*, Wyd. im. Staszica, Warsaw 1910. 9. Pawłowski K., *W stronę społeczeństwa wiedzy* [in:] „Forum akademickie” no. 12/2004. 10. Pólturzycki J., *Dydaktyka dla nauczycieli*. Wyd. A. Marszałek. Toruń 1999. 11. Quick R. H., *Reformatorzy*

²¹Information considering educational games can be found at <http://www.interklasa.pl/bmi/view.php?id=162> retrieved at 12-10-2010.

wychowania. Zasady wychowania nowoczesnego., Wyd. Przeglądu Pedagogicznego, Warsaw 1895. 11. Siemieniecki B., *Pedagogika medialna. Podręcznik akademicki*. Vol. I., PWN, Warsaw 2008. 12. Siemieniecki B., *Pedagogika medialna. Podręcznik akademicki*. Vol. II., PWN, Warsaw 2008. 13. Torlinska B., *Analfabetyzm społeczeństwa wiedzy a kompetencje informacyjne* [in:] Strykowski W., Skrzydlewski W. (eds.), *Media a edukacja. Kompetencje medialne społeczeństwa wiedzy*, eMPi 2, Poznań 2004. 14. Więckowski r., *Pedagogika wczesnoszkolna*, WSiP, Warsaw 1998. 15. Woźniak D. et al. *E-learning w nauczaniu jako technologia postępu edukacyjnego*. Wyd. Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2006.

Internet sources: 1. Górczyńska m., *Komputerowa gra dydaktyczna w procesie nauczania* [in:] „Komputer w edukacji”, 17 Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe, retrieved from www.up.krakow.pl at 11-10-2010. 2. Berezowski O., *Rozwój mediów – od technicznych środków dydaktycznych do zintegrowanej edukacji medialnej* [in:] „Komputer w edukacji”, 15 Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe, retrieved from www.up.krakow.pl at 11-10-2010. 3. http://www.platforma.librus.pl/index_aktualnosci, retrieved at 11-10-2010. 4. <http://www.platforma.librus.pl>, retrieved at 12-10-2010. 5. <http://www.interklasa.pl/bmi/view.php?id=162> retrieved at 12-10-2010.

Мария Копцштейн

ПРИЛОЖЕНИЕ СМИ В РАННЕМ ОБРАЗОВАНИИ ПУТЬ ОТ КОМЕНСКИ ПО НАПРАВЛЕНИЮ К ИГРАМ EDUCATIONAL И ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКИМ ПЛАТФОРМАМ

Раннее школьное образование основано на принципе наглядного пособия, впервые представленного Коменски. Его теория говорит, что объединение устного вклада с иллюстрированными и слуховыми стимулами влияет на смыслы и развивает воображение, которое увеличивает преподавательский процесс. Развитие современной телеинформатики, с его безграничными возможностями глобального набора сетей - интернет, открыло поле для новых образовательных методов. Использование СМИ и мультимедиа в повседневной жизни, для общества часто под названием интеллектуальный или даже СМИ-базировал, вызвало потребность представления мультимедийно-основанного образования. Его цель - познакомить студентов с функционированием СМИ. Среди современных преподавательских инструментов, больше всего внимания заслуживают образовательные компьютерные программы, в том числе образовательные игры и преподавая платформам. Благодаря им, стало возможно преподавать не только в школе.

Maria Kopsztein

APPLICATION OF MEDIA IN EARLY EDUCATION A WAY FROM KOMENSKI TOWARDS EDUCATIONAL GAMES AND TEACHING PLATFORMS

Early school education is based on the principle of the visual aid, first introduced by J.A. Komensky, perceived to be the precursor of the medial education. His theory says that combining verbal input with pictorial and aural stimuli influences the senses and develops imagination, which enhances the teaching process. The development of modern teleinformatics, with its unlimited possibilities of the global networks set - the internet, opened a field for new

educational methods. The use of media and multimedia in everyday life, for the society often called knowledge-based or even media-based, has caused the necessity of introducing multimedia-based education. Its aim is to familiarize students with functioning of the media, its abilities and related risks. Among modern teaching tools, most attention deserve educational computer programs, including educational games and teaching platforms. Thanks to them it is possible to teach not only at school but in any setting.

Стаття надійшла до редакції 5.11.2010

II РОЗДІЛ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЕЛІТИ

УДК 378:004

*Кадемія М.Ю.
м. Вінниця, Україна*

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Розвиток сучасного цивілізованого суспільства характеризується процесом всеохоплюючої інформатизації, котрий став невід'ємною частиною життєдіяльності сучасного суспільства. На нинішньому етапі розвитку та реформування української освіти комп'ютеризація стає пріоритетним напрямом усіх її ланок, що й зазначено в директивних документах.

Безумовно, нині особливого значення набуває підготовка педагогічних кадрів до використання комп'ютерів та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчальному процесі. Залишається відкритим питання використання можливостей ІКТ у фаховій підготовці майбутніх педагогів.

Аналіз попередніх досліджень. На необхідності використання комп'ютерів, ІКТ у вищій школі наголошували вчені: А. Абдукадіров, Г. Александров, В. Биков, Т. Гергей. Б. Гершунський, Р. Гуревич, М. Жалдак, В. Монахов, Н. Морзе, В. Фрейман, С. Сисоева, Ю. Рамський, М. Овчиннікова та ін.

Ралізація в Україні проекту Intel «Навчання для майбутнього» значно підвищила інтерес і значимість використання комп'ютерів, ІКТ у підготовці майбутнього педагога.

Мета статті полягає у висвітленні проблеми підготовки майбутніх педагогів на основі використання комп'ютерів та ІКТ, шляхів її реалізації у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи проблему підготовки майбутнього педагога на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій, виділимо три аспекти:

1. Використання засобів ІКТ у процесі вивчення дисциплін на основі впровадження засобів навчання.

2. Використання засобів ІКТ у процесі проектування і створення студентами засобів навчання.

3. Використання засобів ІКТ в процесі проектування і створення студентами системи засобів контролю і оцінювання досягнень.

Перший аспект застосування ІКТ у підготовці майбутніх учителів пов'язаний з комплексним використанням засобів навчання в навчальному процесі.

Розвиток мікропроцесорної техніки привів до створення нових універсальних засобів навчання, котрі необхідно використовувати в процесі навчання. Революційні зміни, що відбуваються в системі засобів навчання, становлять одну з особливостей сучасної освіти. Ці зміни пов'язані з розвитком цифрової форми обробки та збереження

інформації. Перехід до цифрової інформації привів не тільки до появи нових технічних засобів навчання з унікальними дидактичними властивостями (персональний комп'ютер, мультимедіапроектор), а й до зміни систем засобів навчання. Поява комп'ютерних мереж привела до зміни технічних засобів навчання, в яких центральне місце зайняв комп'ютер. Аналіз підготовки майбутніх педагогів, структури та системи засобів навчання, які використовуються в їхній підготовці свідчить, що найбільш ефективною була відповідна підготовка в процесі їх комплексного використання в організації та здійсненні самостійної колективної чи індивідуальної, аудиторної навчальної діяльності на лекціях, лабораторно-практичних і семінарських заняттях у процесі організації контролю та оцінки навчальної діяльності студентів, самоорганізації студентами позааудиторної навчальної діяльності, проведення самоконтролю і самооцінки.

Досвід свідчить, що обов'язковою вимогою організації навчальної діяльності в процесі підготовки майбутніх педагогів нині є використання навчально-методичних комплексів (НМК).

Навчально-методичний комплекс – сукупність всіх навчально-методичних документів, в яких дається опис майбутнього навчально-виховного процесу [2, с. 134].

Можливість проектування і конструювання предметного навчально-методичного комплексу навчальної дисципліни як дидактичної системи дозволяє викладачеві через інформаційну складову процесу навчання, представлену в педагогічних програмних продуктах, базах даних та навчальних матеріалах, проектувати та здійснювати цілісну технологію навчання. Таким чином, вирішується завдання гарантованого досягнення цілей підвищення якості та доступності навчання.

Кожний елемент предметного навчально-методичного комплексу (НМК) є не просто носієм відповідної навчальної інформації, а й виконує специфічні функції, визначені задумом викладача. Відповідно, необхідно розглядати НМК інформаційного забезпечення навчальної дисципліни як цілісну систему, що представляє собою базу знань в одній з предметних областей, котрі постійно розвиваються.

НМК – це комфортне, доступне інформаційне середовище проведення навчальних і позанавчальних проектів, що поєднує теоретичні та практичні дослідження і повністю забезпечує навчальною інформацією вивчення кожної конкретної дисципліни. Інформація в даному середовищі добре обробляється, тиражується, поширюється, представляється і сприймається. НМК здатні кардинально змінити форму і зміст навчального процесу з використанням електронних навчальних матеріалів. Вони модифікують, у першу чергу, традиційну класно-урочну систему викладання та дають можливість застосовувати інноваційні форми, що сприяють індивідуалізації навчання в рамках традиційної системи.

Необхідно наголосити, що сучасний НМК обов'язково має бути комп'ютеризованим.

Електронний навчально-методичний комплекс (ЕНМК) – дидактична система, в якій з метою створення умов для педагогічної активності, інформаційної взаємодії між викладачами та студентами інтегруються прикладні програмні продукти, бази даних, а також інші дидактичні засоби і методичні матеріали, що забезпечують навчальний процес [1, с. 71].

Комп'ютеризований навчально-методичний комплекс (КНМК) записується на CD або DVD-диск, що дозволяє забезпечити ним кожного студента, не обмежуючи цим роботу з НМК тільки в процесі організації аудиторної навчальної діяльності. Створений НМК, наприклад, у вигляді html-сторінок і розміщений на сайті освітньої установи, може використовуватися і для дистанційного мережевого навчання.

Використання елементів комп'ютеризованого навчально-методичного комплексу та супроводжуючих його засобів інформаційно-комунікаційних технологій здійснюється в процесі організації колективної та індивідуальної самостійної навчальної діяльності студентів на лекційних, лабораторно-практичних і семінарських заняттях.

У процесі організації лекційних занять виведений за допомогою персонального комп'ютера через мультимедіа-проектор на екран лекційний матеріал має відповідати матеріалу конспекту лекції, який є у кожного студента, проте він може бути значно розширений за рахунок гіперпосилань, дозволяючи розглядати запропонований на лекціях матеріал з різних точок зору. Також лекційний матеріал може бути істотно розширений фото- та відеофрагментами. Якщо необхідно підтвердити розглянуту фундаментальну теорію експериментом, то для цього можливо уявити записаний заздалегідь відеофрагмент самого експерименту й оброблені його результати або провести демонстраційний експеримент за допомогою комп'ютерної лабораторії або комп'ютерного моделювання, виконаного на базі того самого мультимедіа-комп'ютера, що дозволяє в реальному масштабі часу наочно представити для обговорення результати експерименту. Можливості сучасних телекомунікаційних мереж, зокрема мережі Інтернет, дозволяють під час лекції користуватися базою даних, що міститься в мережі. Все це дозволяє студенту сприймати різнобічну інформацію теорії, що розглядається і позитивно позначається на її усвідомленому сприйнятті. Від викладача така організація лекційних занять вимагає не тільки більшого методичного опрацювання навчального матеріалу, а й грамотного володіння комп'ютером, всією системою засобів навчання лекційної аудиторії.

Організація спільної та індивідуальної навчальної діяльності майбутніх педагогів відповідно до специфіки вивчення природничих і гуманітарних дисциплін різна. Як правило, вивчення законів і теорій природничих і технічних наук у процесі організації викладачем спільної й індивідуальної навчальної діяльності студентів здійснюється на лабораторно-практичних заняттях з виконанням навчального експерименту, а гуманітарних наук, – у свою чергу, на семінарських заняттях.

Відповідно до сфери застосування засобів інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення природничих і загальнотехнічних дисциплін проведений аналіз використання персонального комп'ютера свідчить, що у відповідності до цієї ролі, яку він виконує у проведенні студентами навчального експерименту, останній можна поділити на комп'ютерний моделюючий і комп'ютеризований експерименти.

Експеримент з використанням персонального комп'ютера із зовнішніми додатковими пристроями сполучення в поєднанні з традиційним метрологічним обладнанням одержав назву комп'ютеризований експеримент. У процесі проведення комп'ютеризованого експерименту персональний комп'ютер в організації навчальної діяльності майбутніх педагогів у вивченні природничих та загальнотехнічних дисциплін використовується як інструментальний засіб і реалізує свою вимірювальну функцію.

Основою проведення комп'ютеризованого експерименту є комп'ютерна лабораторія, під якою ми будемо розуміти персональний комп'ютер, інтерфейсний блок сполучення (аналогово-цифровий та/або цифро-аналоговий перетворювач), датчики фізико-хімічних величин (зовнішні перетворювачі) та програмний засіб оброблення і наочного представлення результатів експерименту.

Комп'ютерні лабораторії дозволяють:

- проводити експеримент у реальному масштабі часі;
- використовувати традиційне обладнання, що є в наявності у фізичних та інших лабораторіях;
- автоматизувати процес збирання, оброблення і перетворення інформації в процесі здійснення експерименту;
- забезпечити візуалізацію та збереження одержаних результатів експерименту у вигляді графічних залежностей і таблиць характеристичних точок;
- провести аналіз одержаних експериментальних залежностей шляхом їх порівняння як один із одним, так і з теоретичними, які можливо побудувати.

Відмінною особливістю експерименту з використанням комп'ютерних лабораторій є безпосередня взаємодія суб'єктів незалежно від суб'єкта пізнання і взаємодії з об'єктом дослідження. Тому незалежно від тієї ролі, в якій об'єкт виступає в експерименті, в реальному експерименті безпосереднім предметом пізнання або дослідження є об'єкт-оригінал, реальна система або фізична модель.

Одним із важливих чинників у використанні комп'ютерних лабораторій у межах навчального експерименту є їх природне поєднання з застосуванням наявних традиційних технічних засобів експерименту, що, з одного боку, дозволяє зробити експеримент більш наочним, відкриває можливість переконати та звільнити студентів від виконання рутинної роботи з ручної обробки результатів, заповнивши цей час творчими та експериментальними завданнями, більш глибоко розкривати суть досліджуваного процесу або об'єкта, а з іншого, – вирішує економічну сторону питання – не закуповувати нові прилади та устаткування, а лише за необхідністю модернізувати і ремонтувати їх. Такий комп'ютеризований навчальний експеримент у підготовці майбутніх педагогів у процесі вивчення природничих і загальнотехнічних дисциплін може виконуватися студентами на фронтальних лабораторних роботах і практикумах, причому як у традиційній класно-урочній формі навчання, так і під час навчання у творчих групах на лабораторно-практичних заняттях.

У свою чергу, якщо експеримент безпосередньо на реальному обладнанні неможливий, а також для більш глибокого дослідження явищ і об'єктів, що вивчаються, в природничих та загальнотехнічних дисциплінах у процесі підготовки педагогів використовується комп'ютерний моделюючий експеримент з ідеальною моделлю досліджуваного об'єкта або явища, що реалізується за допомогою персонального комп'ютера. Комп'ютер тут виконує моделюючу функцію.

У процесі підготовки майбутніх педагогів моделі й моделюючий експеримент присутні практично в усіх досліджуваних природничих і загальнотехнічних дисциплінах, а їх раціональне та ефективне використання дозволяє більш глибоко дослідити, пізнати об'єкти та явища, розвивати навчальну діяльність студентів, перетворити її на дослідний характер.

З розвитком мікропроцесорної техніки та створенням ЕОМ, трансформування їх у персональні комп'ютери, модельний експеримент зазнав свого революційного перетворення. Дослідженням за допомогою персонального комп'ютера стали доступні складні, високоорганізовані системи з багатьма параметрами, ймовірнісні системи і т. п. Персональні комп'ютери принциповим чином змінили, перш за все, саму постановку експерименту, дозволивши багаторазово скоротити терміни проведення циклів вимірювань і обробки результатів. Такий модельний експеримент з використанням персонального комп'ютера одержав назву комп'ютерного модельного експерименту. Суть комп'ютерного модельного експерименту полягає в одержанні кількісних та якісних результатів з дослідження за допомогою фізичної або комп'ютерної моделі. Комп'ютерна модель повинна, за можливістю, відображати всі основні чинники та взаємозв'язки, які характеризують реальні об'єкти-оригінали, ситуації, критерії та обмеження. Вони мають бути досить універсальними, по можливості, описувати близькі за призначенням явища, об'єкти-оригінали і в той самий час достатньо точно прості, щоб, у тому числі, дозволити виконувати необхідні дослідження з оптимальними витратами.

Комп'ютерний модельний експеримент студенти мають можливість проводити багаторазово, що неможливо здійснити за допомогою реального експерименту за різними причинами та обставинами до тих пір, поки модель не пройде всі стадії побудови і не виконає свого головного призначення – бути використаною для пізнання та дослідження явищ та об'єктів.

Використання комп'ютерного модельного експерименту в процесі вивчення майбутніми педагогами природничих та загальнотехнічних дисциплін має як переваги перед дійсним експериментом, так і недоліки, одним з яких – більш вузький характер моделі, відповідно, його формалізованого та неформалізованого опису, по відношенню до реального об'єкту-оригіналу або системи.

У свою чергу, процес організації спільної та індивідуальної самостійної навчальної діяльності майбутніх педагогів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін здійснюється на семінарських заняттях. Організацію спільної та індивідуальної самостійної навчальної діяльності студентів здійснює викладач з використанням різноманітних технічних засобів навчання (персональний комп'ютер, мультимедіапроектор, інтерактивна дошка тощо), за допомогою яких він представляє необхідний навчальний матеріал. На таких заняттях студенти виступають з презентаціями доповідей, представляють творчі проекти, попередньо здійснюючи позааудиторну спільну та індивідуальну самостійну навчальну діяльність з їх підготовки.

Іншим аспектом застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутнього педагога є проектування та створення студентами засобів навчання на заняттях з дисциплін «Теорія і методика навчання», «Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі», «Методика застосування комп'ютерної техніки у викладанні загальноосвітніх дисциплін» та ін.

Для того, щоб педагог зміг побудувати систему засобів навчання з певної дисципліни та скористатися нею, він повинен:

- знати і вміти користуватися персональним комп'ютером, технічними засобами навчання і низкою сервісних програм;
- вміти працювати в інформаційних мережах;
- створювати та використовувати засоби навчання.

Ураховуючи дидактичні переваги комп'ютерних навчальних матеріалів, кожен педагог має вміння створювати сучасні предметні навчально-методичні комплекси: в іншому випадку він не зможе реалізувати свої індивідуальні особливості у побудові педагогічних технологій. Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі зумовлює необхідність підготовки педагогів, які володіють засобами навчання і здатні працювати в сучасній системі освіти. За цих умов педагогу недостатньо наявності лише професійних знань у предметній сфері. Саме з метою підготовки майбутніх педагогів за цим напрямом був розроблений курс «Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі».

У цьому курсі розглядають можливість та реалізацію систем засобів навчання, аудіовізуальний та інтерактивні технології навчання, педагогічне проектування (педагогічний дизайн) навчальних матеріалів з урахуванням елементів екранного дизайну.

Організація навчальної діяльності в процесі підготовки майбутніх педагогів у курсі «Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі» здійснюється таким чином, щоб кожен студент не тільки запам'ятовував інформацію, а й пов'язував її із життєвими реальними ситуаціями. Головним критерієм оцінки засвоєння навчального матеріалу є не тільки здатність відтворення теоретичного матеріалу, а й показ того, як одержані знання. Цей досвід діяльності реалізується на практиці, в майбутній професійній діяльності. Відповідно до цього в курсі «Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі» головний акцент зроблено на лабораторних роботах, що дозволяють творчо, активно оволодівати технологією створення та використання сучасних засобів навчання.

Лабораторний практикум дозволяє майбутнім педагогам оволодівати технологією створення статистичних проєкцій; здійснювати записи інформації на лазерні носії; здійснювати розробку аудіопосібників; готувати фотопосібники; проводити роботу з відеосигналом, здійснювати його записи різних технічних засобів навчання, розробляти посібники, набути знань та досвіду діяльності з використання різноманітних технічних засобів навчання (мультимедіапроектор, інтерактивна дошка, цифрові камери та ін.), інтерактивні навчальні посібники, а також презентації для проведення різноманітних типів занять.

Нині в навчальному процесі ВНЗ упроваджуються нетбуки OLPC, Asus Eee PC, Acer, Microstar, Samsung та ін. Цьому процесу сприяє міжнародна акція «Навчання для майбутнього» за програмою Intel. Використання таких нетбуків у навчальному процесі ВНЗ, коли кожен студент має власний нетбук, за допомогою якого він виконує свій власний проєкт незалежно від предметної й індивідуальної навчальної діяльності.

Головним у використанні нетбуків у навчальному процесі є проектування та застосування навчальних матеріалів для подальшого навчання студентів із залученням нетбуків.

З одного боку, педагоги мають можливість використовувати готові навчальні матеріали, а з іншого, – з метою реалізації своїх індивідуальних особливостей у побудові педагогічних технологій, педагог має вміння створювати сучасні предметні навчально-методичні комплекси, в яких використовуються готові розробки. Тому в процесі вивчення дисциплін «Теорія і методика навчання», «Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі», «Методика використання комп'ютерної техніки у викладанні загальноосвітніх дисциплін» та ін. Майбутні педагоги одержують нові знання, досвід з проектування та використання власних розроблених

навчальних матеріалів, а також з їхнього застосування в процесі організації та здійснення навчальної та самостійної діяльності студентів з використанням нетбуків.

Таким чином, на заняттях з вищезазначених дисциплін майбутні педагоги одержують знання та досвід діяльності з проектування, створення та використання засобів навчання на основі інформаційно-комунікаційних технологій з метою їхнього впровадження у подальшій педагогічній професійній діяльності.

Третім аспектом використання ІКТ у процесі підготовки майбутніх педагогів є одержання студентами нових знань, досвіду діяльності з розробки систем засобів контролю й оцінки якості навчальної діяльності майбутніх учителів.

Відомо, що однією з важливих складових педагогічної технології є контроль та оцінка результатів навчальної діяльності сучасними засобами, до яких відносяться поряд з традиційними формами контролю тестові технології, моніторинг, рейтинг та портфоліо студента. Особливого поширення нині набув комп'ютер. Найбільш повно реалізувати оцінку рівня підготовленості студентів можна за умови використання середовища, що дозволяє здійснювати комп'ютерно-адаптоване тестування. При цьому тестуючий компонент може встроюватися у комп'ютерні підручники, комп'ютерні навчально-методичні комплекси.

Виділимо деякі переваги тестових технологій:

- об'єктивність оцінки;
- покриття всіх розділів програми;
- єдиний підхід, щодо вимог до студентів;
- можливість оцінки результатів навчальної діяльності на всіх етапах навчання;
- можливість інтеграції з традиційними формами і методами контролю.

Для набуття майбутніми педагогами нових знань, досвіду з розробки системи засобів контролю й оцінки навчальної діяльності студентів з технології оцінювання бажано ввести вивчення курсу «Сучасні засоби оцінювання результатів навчання».

Використання нетбуків у процесі навчання дозволить диференціювати та індивідуалізувати навчальну діяльність студентів. Тому в процесі вивчення вищезазначеного курсу студенти одержать нові знання, досвід діяльності з організації, самостійної організації комп'ютерного адаптованого тестування з використанням нетбуків, у тому числі мережевого. Також необхідно, щоб майбутні педагоги навчилися організовувати набуті знання, досвід діяльності із самоконтролю та самооцінки навчальної діяльності з використанням комп'ютерного тестування в складі електронного навчально-методичного комплексу з використанням нетбуків.

Висновок. Комплексне використання сучасних ІКТ дозволяє вести мову щодо підвищення якості фахової підготовки майбутніх педагогів, яке сприятиме розвитку самостійної навчальної діяльності студентів, підвищенню рівня професійних знань, їхнього інтелектуального рівня, одержання нового досвіду діяльності, самостійної організації навчальної дослідницької діяльності.

Цьому сприятиме:

- технологія підвищення ефективності та якості навчального процесу;
- технологія управління навчально-виховним процесом;
- технологія керованого моніторингу;
- комунікаційна технологія;
- технологія організації інтелектуального досвіду [4, с. 53].

Список літератури: 1. Гуревич Р. С. Використання інформаційних технологій у навчальному процесі (з досвіду роботи експериментального педагогічного майданчику у

ВПУ № 4 м. Вінниці) / [Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Бадюк В. Ю., Шевченко Л. С.]. – Вінниця : ТОВ «Діло», 2006. – 296 с. 2. Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології навчання: термінологічний словник / М. Ю. Кадемія. – Вінниця : ТОВ «Ландо ЛТД», 2009. – 258 с. 3. Поясок Т. Б. Застосування інформаційних технологій в навчальному процесі вищої школи : науково-методичний посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів економічного профілю / Т. Б. Поясок. – Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2009. – 104 с. 4. Трайнев В. А. Информационные коммуникационные педагогические технологии (обобщения и рекомендации) : учебное пособие / В. А. Трайнев, И. В. Трайнев. – [3-е изд.] – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2008. – 280 с.

М.Ю. Кадемія

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті висвітлена проблема підготовки майбутнього педагога на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій, підвищення якості їхньої професійної підготовки, розвитку навичок самостійної організації навчальної та дослідницької діяльності.

М.Е. Кадемія

ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОФФЕСИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА

В статье рассматривается проблема подготовки будущего педагога на основе использования информационно-коммуникационных технологий, повышение качества их профессиональной подготовки, развития навыков самостоятельной организации учебной и исследовательской деятельности.

M. U. Kademija

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE PROFESSIONAL PREPARATION OF THE FUTURE TEACHER

The problem of future teachers training on the basis of informational-communicational technologies usage, the increase of professional training quality, development of independent educational and research organizational skills have been considered in the article.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2010

УДК 378.147 : 001.95 : 004

*Коломієць Т.Д.
м. Вінниця, Україна*

ГОТОВНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ДО ВИВЧЕННЯ ІННОВАЦІЙ У ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Сучасна цивілізація, в якій ми живемо і працюємо, дістала назву інноваційної, оскільки життєвий простір чим далі, тим стрімкіше змінюється. Гарним прикладом цього є те, що за життя одного покоління відбувся стрибок від подорожей на волах до польотів на Місяць, від каганця до комп'ютера [2, с.10]. Небачена раніше динаміка змін

вимагає від усіх членів суспільства інноваційного мислення та готовності до інноваційної діяльності. Людину з інноваційним типом мислення можна виховати лише в системі інноваційної освіти.

Інновації в освіті самі по собі не виникають, вони є результатом наукових пошуків, передового педагогічного досвіду окремих учителів і цілих колективів. Цей процес не може бути стихійним, він потребує управління. Якщо ми хочемо, щоб Україна прорвалася в групу технологічно розвинених країн, необхідно в системі освіти створити умови для виховання в людині здатності створювати, поширювати і застосовувати нововведення (інновації). Розвиток інноваційної здатності нації – фундаментальний шлях реформування системи освіти.

У даний час система освіти в Україні динамічно розвивається на всіх ступенях і рівнях, що зумовлене утвердженням нової філософії в суспільстві, яка укріплює пріоритет вільної, самостійної, такої, що саморозвивається особистості, спрямованої до творчого самовизначення. Більше того, в сценарії розвитку України як відносно молодої держави, що є інноваційним соціально-економічним комплексом, освіті відводиться роль двигуна системних змін у суспільстві. Сучасна українська школа - це результат величезних змін, подій у системі вітчизняної освіти за останні роки. У цьому сенсі освіта не просто частина соціального життя суспільства, а її авангард: навряд чи якась інша її підсистема може підтвердити факт свого поступального розвитку такою великою кількістю нововведень і експериментів.

Одним із найважливіших завдань сучасної вищої освіти в умовах інформатизації суспільства є підготовка студентів до кваліфікованого використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у їхній майбутній професійній діяльності. Враховуючи стрімке зростання обсягу інформації, з якою доводиться працювати викладачам і студентам, ІКТ повинні забезпечити швидкий і необмежений доступ до неї. Нині особливо актуальними і затребуваними є вміння людини працювати з потоками різного виду інформації: відбір її змісту, структуризація, барвисте і привабливе представлення результатів своєї роботи. Саме такі навички найнеобхідніші в умовах інформаційного суспільства. Тому на сучасному етапі реформування освіти актуальна проблема формування в процесі навчання у вищих навчальних закладах (ВНЗ) інформаційно-комунікаційних умінь майбутніх фахівців. Викладач має створити мотивацію до усвідомлення необхідності застосовувати ІКТ як для вивчення окремих навчальних дисциплін, так і з метою самоосвіти. Тому всі викладачі мають активно використовувати ІКТ.

Проте негативно впливає на впровадження в навчальний процес ІКТ брак досконалих педагогічних програмних засобів, низький рівень інформаційної культури викладачів. До серйозних проблем відносяться кадрове забезпечення викладання комп'ютерно-орієнтованих дисциплін, в тому числі науково-педагогічними кадрами вищої кваліфікації, недостатня забезпеченість україномовними підручниками з інформатики, комп'ютерної техніки та ІКТ для вищої школи.

Аналіз наявних досліджень проблеми. Інновації на сучасному етапі розвитку суспільства характерні для будь-якої професійної діяльності людини і тому природно стають предметом вивчення, аналізу і впровадження. На значне коло проблем освіти в умовах інноваційного розвитку суспільства звертає увагу В.Г.Кремень, який визначає інновації як суспільно-необхідну творчу діяльність, без якої вже не може відбутися результативно будь-який суспільний процес, у тому числі й освітній [2, с.3].

Пошуки вирішення проблеми готовності педагога до інноваційної діяльності пов'язані з аналізом наявних результатів дослідження суті, структури, класифікації і особливостей протікання інноваційних процесів у сфері освіти. На теоретико-методологічному рівні найфундаментальніше проблема інновацій відображена в роботах М. М. Поташника, А. В. Хуторського, В. С. Лазарева, В.І Загвязінського з позицій системно-діяльнісного підходу, що дає можливість аналізувати не лише окремі стадії інноваційного процесу, а й перейти до комплексного вивчення нововведень.

Невирішені аспекти проблеми. Аналіз наукових публікацій та практики показує, що найінтенсивніше інноваційні процеси відбуваються в галузі інформаційних технологій. Темпи нововведень у цій сфері настільки значні, що система вищої освіти, де ці технології мали б упроваджуватись насамперед, не завжди встигає за ними. Проблема своєчасного використання найновіших досягнень у галузі інформаційних технологій у багатьох ВНЗ часто ускладнюється неготовністю професорсько-викладацького складу до інноваційної діяльності з вивчення та впровадження ІКТ.

Мета статті – розкрити проблеми готовності викладачів вищих навчальних закладів до вивчення інновацій у галузі інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційну діяльність викладача з використанням найновіших досягнень у галузі інформаційних технологій вважаємо одним із основних чинників його професійного становлення. Професійне становлення педагога в процесі інноваційної діяльності – це складний багаторівневий процес, спрямований на самовизначення, самоствердження і самореалізацію викладача в умовах інформаційного суспільства. Схему такого процесу зображено на рисунку 1.

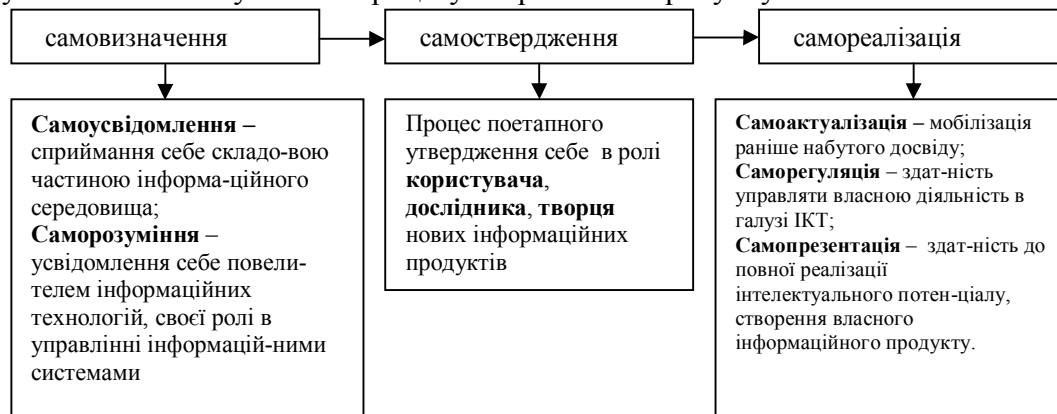

Рис.1. Схема процесу професійного становлення викладача в умовах інформаційного суспільства

На схемі зображений процес професійного становлення викладача в умовах інформаційного суспільства в ідеалі. Однак, на практиці інколи доводиться спостерігати несприйняття педагогами, особливо старшого покоління, інформаційних технологій навчання. З огляду на швидкі темпи розвитку інформаційних технологій, зокрема такої їх підсистеми як мультимедіа, намагання окремих педагогів відсторонитись від них гальмує не лише процес засвоєння знань, а й процес розвитку та соціалізації молоді, якій доведеться жити й працювати в умовах інформаційного суспільства.

Несприйняття нових педагогічних парадигм та інновацій призводить до дефіциту наукоємних педагогічних технологій міждисциплінарної спрямованості дисциплін, заснованих на математичному та комп'ютерному моделюванні процесів і систем різноманітної природи, що є необхідною умовою в підготовці фахівців майбутнього, які здатні здійснити якісний стрибок у напрямі технологічного укладу та вивести країну на гідний рівень інформатизації.

Проте інноваційність не існує сама по собі, вона завжди діє відповідно до базової (наукової, інженерної, ділової, адміністративної) спеціальності та передбачає наявність добре

опрацьованих механізмів втілення наукових та організаційних розробок, які не можуть бути реалізованими без системи освіти, спрямованої на інноваційність. Тому одним із завдань освітньої діяльності у ВНЗ є формування, на основі міцної професійної підготовки майбутнього фахівця, „людини інтелекту успіху”, яка є збалансованим сполученням аналітичних, творчих та практичних навичок мислення [1].

Усі ці навички мислення є неоціненними у вивченні інновацій, які мало не кожного дня з'являються у сфері інформаційних технологій. Викладач має встигати проаналізувати новації, оцінити їх щодо придатності та доцільності застосування в навчально-виховному процесі, розробити методіку їх застосування.

Заняття з географії значно втрачають в ефективності без застосування комп'ютерних географічних карт, ГІС-технологій; заняття з фізики або хімії стануть набагато цікавішими із застосуванням віртуальних лабораторних робіт, що дозволяють не лише спостерігати, а й керувати надскладними фізичними або хімічними мікро- чи макро- процесами (розщеплення атомного ядра, броунівський рух, політ ракети, реакції хімічного синтезу та ін.); заняття рідної мови можна інтенсифікувати використанням віртуальних словників, а іноземної – ще й використанням навчальних тренажерів з правильною вимови, перекладу тощо.

Використання мультимедійних технологій, що інтегрують у собі колір, звук і зображення в динаміці, дозволяють певною мірою вирішити проблему матеріального забезпечення навчальних лабораторій і кабінетів, зекономити не лише час, а й кошти. Ще однією перевагою застосування інформаційних технологій є комп'ютерне тестування, завдяки якому можна миттєво оцінити знання студента, вказати йому на помилки, запропонувати виконати схоже завдання ще раз. Вирішене правильно, хоч і за другим разом, завдання сприяє створенню ситуації успіху, підвищуючи цим мотивацію студентів до навчання.

У перспективі можна буде пропонувати студентам і комп'ютерні домашні завдання, що значно підвищить бажання їх виконувати. Окрім тестових завдань з різних предметів, це можуть бути предметні і міжпредметні проекти різних видів (пошукового, дослідницького, творчого).

Напрямів і можливостей застосування ІКТ у навчально-виховному процесі є багато, і вони постійно розширюються. Проблемою залишається готовність викладачів і вчителів шкіл до їхнього застосування. Очевидно, що розв'язувати цю проблему потрібно у ВНЗ та в Інститутах післядипломної освіти. Це можуть бути навчальні курси з кожної дисципліни на зразок „Застосування інформаційних технологій у викладанні математики”, або окремий модуль тем у кожній із предметних методик.

В обох випадках є свої складнощі. У першому – не кожен викладач інформатики готовий заглибитись у методичні тонкощі одразу і математики, і мови, і природознавства, і фізики, і хімії та ін. Це не під силу одній людині. У другому випадку – викладач-методист не завжди володіє достатньою інформатичною компетентністю, що дозволила б йому широко використовувати й пропагувати інформаційні технології у викладанні певної дисципліни.

Вихід із такої ситуації вбачаємо на перших порах у вузькій спеціалізації викладачів інформатичних дисциплін. Пропонуємо, щоб кожний такий викладач працював лише на одному або двох споріднених напрямках спеціалізацій (мовних, історичних, природничих, математичних). Це дозволить йому з кожним роком поглиблювати методичні знання, удосконалювати свою майстерність у вузькій предметній галузі, встигати за новинками у сфері інформаційних технологій, що стосуються саме цієї галузі. Через кілька років таких фахівців можна буде „виростити” на кожному факультеті, вибравши викладача із студентів, які проявили інтерес і здібності не лише у вивченні спеціальних дисциплін, а й у вивченні інформаційних технологій.

У будь-якому випадку основним є бажання викладачів і студентів до вивчення і використання у навчальному процесі інновацій з галузі інформаційних технологій. Щоб сформувати таку мотивацію, необхідно широко пропагувати і демонструвати можливості інформаційних технологій на студентських конференціях, предметних гуртках, виховних годинах тощо.

Під час вивчення дисциплін циклу професійно-практичної підготовки доцільною буде

організація проектної діяльності студентів, результатом якої може бути мультимедійний продукт. Виготовлення такого продукту найкраще доручати групі студентів, розподіливши між ними напрями діяльності: науковий, методичний, дизайнерський, технічний. Практика показує, що колективна робота над проектом сприяє розвитку навичок у кожному з напрямів, оскільки студенти обмінюються знаннями, ідеями, матеріалом. Крім того, така інноваційна діяльність служить поштовхом до самостійної роботи і глибшого вивчення курсу навчальної дисципліни, з якої виготовляється проект, а також сприяє розвитку вмінь інтегрувати міждисциплінарну інформацію. Така форма навчання сприяє розвитку в студентів наступних умінь і навичок:

- висловлювання своїх думок і ідей;
- здійснення усних презентацій, як у формальній, так і в неформальній обстановках;
- робота зі спеціальною літературою;
- розуміння відповідальності за виконання своєї частини проекту;
- розуміння і конструктивне обговорення виступу інших;
- спілкування з викладачами стосовно проблем професійної діяльності.

Звісно, організувати, проконтролювати й оцінити проектну діяльність студентів з використанням ІКТ не просто. Це вимагає від викладача не лише мотивації, а й значних інтелектуальних зусиль, часових затрат, наявності інноваційного мислення.

Висновок. Основою готовності викладача до вивчення інновацій у галузі ІКТ є наявність у нього розвинутого інноваційного мислення та потреби в інноваційній діяльності. Інноваційне мислення, що генерує нові знання, безпосередньо залежить від рівня професіоналізму інноватора, його здібності до систематичного одержання нової інформації, психологічної і діяльної спрямованості не на адаптацію, а на розвиток, на пошук нового.

Тому до подальших напрямів наукового дослідження відносимо пошук шляхів мотивації та підтримки викладачів у їхньому прагненні до інноваційної діяльності з використанням ІКТ.

Список літератури: 1. Бахтіна Г.П. Моніторинг в системі освіти: недоліки та переваги / Бахтіна Г. П. // Современные достижения в науке и образовании: сб. трудов III Междунар. науч. конф. – Тель-Авив (Израиль). – Хмельницький: ХНУ, 2009. -С. 171-174. 2. Кремень В.Г. Освіта в умовах інноваційного розвитку суспільства / В.Г.Кремень // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб.наук.пр. – Випуск 23. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма „Планер”, 2010. – С.3-10.

Т.Д. Коломієць

ГОТОВНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ДО ВИВЧЕННЯ ІННОВАЦІЙ У ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті висвітлюються основні проблеми вищої школи України, що стосуються впровадження в навчальний процес інновацій у галузі інформаційних технологій та готовності викладачів до такого впровадження.

Т.Д. Коломієць

ГОТОВНОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ К ИЗУЧЕНИЮ ИННОВАЦИЙ В ОБЛАСТИ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье освещаются основные проблемы высшей школы Украины, которые касаются внедрения в учебный процесс инноваций в отрасли информационных технологий и готовности преподавателей к такому внедрению.

T.D. Kolomiets

READINESS TEACHER TO STUDY OF INNOVATIONS IN THE FIELD OF INFORMATION TECHNOLOGY

In the article light up the basic problems of higher school of Ukraine, which touch introduction in the educational process of innovations in industry of information technologies and readiness of teachers to such introduction.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2010

УДК 37. 013

*Касьянова О.М.
м.Харків, Україна*

СТАЛИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Постановка проблеми. Сталий розвиток цивілізації як домінуюча стратегія ХХІ століття передбачає і сталий розвиток його соціальних інституцій, у тому числі й системи освіти.

Незаперечною є думка, що ефективність системи освіти значною мірою обумовлена ефективністю її складових - регіональних освітніх систем. Регіональний підхід у розвитку освіти дозволяє найповніше врахувати потенційні можливості й особливості освітнього середовища, реальні запити споживачів освітніх послуг і ринку праці, ефективно реалізовувати інноваційну освітню політику, задовольняти освітні потреби соціуму.

З огляду на концептуальні засади сталого розвитку актуальним стає завдання принципової зміни цільових орієнтирів кінцевих освітніх результатів. Саме це спричинило зростання значення експертизи в освіті як одному із головних інструментів реалізації змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку системи освіти присвячено чимало досліджень. Вагомими для нашого дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних науковців, присвячені проблемам регіональної системи освіти, зокрема наукові доробки сучасних учених М.Артюхова, Л.Ващенко, М.Дарманського, Г.Єльнікової, Б.Жебровського, Л.Калініної, В.Кваши, В.Проданова, Г.Тимошко та ін.

У теперішній час існує багато ґрунтовних наукових праць стосовно освітньої експертизи. Наукову і практичну цінність мають праці щодо філософського і методологічного обґрунтування експертизи, зокрема М.Алексєєва, О.Анісімова, С.Баронене, Г.Прозументової, А.Тубельського, Ю.Швалба, Г. Штомпеля. Структуру експертизи в освіті досліджено С.Бешелевим, В.Бухваловим, Ф.Гуревичем, Я.Плінером. Окремі компоненти і складові експертизи вивчали Д.Іванов, В.Панов, В.Черепанов. Експертиза освітніх інновацій, освітніх інноваційних систем стали об'єктом уваги у дослідженнях Л.Буркової, Л.Даниленко, О.Новикової, Т.Новикової, В.Паламарчук, Л.Подимової, В.Сластьоніна, О.Шушпанової. Специфіку експертного методу розкривають Л.Євланов, В.Кугузов, С.Тарасов, В.Черепанов. О. Анісімов, Д.Галкін, Є. Матвієвська, А.Субетто розглядають експертизу як механізм управління розвитком освіти.

Технологізація управлінської діяльності, що обумовлена розвитком інформаційного суспільства, сприяла застосуванню експертного оцінювання у ракурсах: діагностики в роботах А.Підласого, В.Шамардіна; моніторингу, що знайшло відображення у дослідженнях Г.Єльнікової, В.Кальней, О.Локшиной, О.Ляшенка, С.Шишова; атестації,

яку вивчали В.Андрєєва, А.Гаврилін, Н.Лапшина; прогностики, на якій акцентують увагу Б.Гершунський, Є.Хриков; рефлексії, що досліджують В.Зверева, І.Якиманська.

Проте аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що недостатня увага приділяється вирішенню комплексу проблем, пов'язаних зі зміною сучасних стратегій та пріоритетів у розвитку суспільства й освіти, виокремлення критеріїв якісної та кількісної оцінки їх реалізації, механізмів визначення, формалізації та операціоналізації інформації щодо сталого розвитку, і на цій основі вироблення напрямків розвитку регіональних освітніх систем.

Формулювання цілей статті. Відтак, основою метою статті є виокремлення концептуальних засад сталого розвитку регіональної системи освіти та механізмів визначення їх практичної реалізації в регіональній системі освіти.

Виклад основного матеріалу. У теперішній час існує понад 100 визначень і тлумачень сталого розвитку, що породжує непорозуміння між фахівцями, заважає розвитку концепції та поширенню ідей сталого розвитку в суспільстві, створює перешкоди об'єднанню зусиль усіх зацікавлених сторін для впровадження методологічних засад сталого розвитку в практичну діяльність урядів, політичних і громадських рухів, органів місцевого самоврядування.

Ці проблеми викликані такими чинниками:

- міждисциплінарним характером категорії сталого розвитку. Отже, залежно від наукової спеціалізації дослідника відображається, як правило, один бік проблеми: екологи тлумачать сталий розвиток як екологічно збалансований розвиток, біологи розглядають його через категорії гомеостазу людських спільнот, економісти – зводять його до економіки природокористування, соціологи розглядають як соціологічну концепцію, орієнтовану на потребу розвитку людини, політологи – як нову ідеологію та політичну доктрину розвитку;

- недостатнім розумінням суті самої концепції, недостатністю знань щодо передумов її виникнення, процесу формування фундаментальних положень та стану розвитку у світі;

- бурхливим розвитком концепції, яка перебуває в постійному русі, зміні, знаходженні на етапі становлення;

- несхожістю категорії «сталого розвитку» з усталеним розумінням категорій «розвитку», «економічного розвитку», «економічного зростання», «охорони довкілля», «соціального захисту», що склалися в системі координат індустріальних теорій.

Відтак, складність та багато вимірність категорії сталого розвитку породжує велику кількість її визначень та дискусій навколо цієї проблеми. Найбільш популярним сьогодні є визначення, в якому у поняття сталого розвитку вміщується гармонійний розвиток суспільства і природи, за якого природне середовище не руйнується, а зберігається або покращується, пропонується необмежено довга можливість існування цивілізації, при цьому висловлюється думка, що якість життя для всього населення Землі повинна покращуватись, рівень його матеріальних потреб за різноманітністю і кількістю повинен наближуватись до рівня високо розвинутих держав.

Отже, сталий розвиток включає в себе два ключових взаємопов'язаних поняття:

- поняття потреб, у тому числі пріоритетних (необхідних для існування найбільш вразливих верств населення);

- поняття обмежень (зумовлених станом технологій і організації суспільства), що накладаються на здатність навколишнього середовища задовольняти нинішні і майбутні потреби людства.

Сталий розвиток ([англ.](#) *Sustainable development*) – процес змін, за яким експлуатація природних ресурсів, вкладення інвестицій, орієнтація науково – технічного розвитку, розвиток особистості та інституційні зміни узгодженні один з одним і укріплюють теперішній і майбутній потенціал для задоволення людських потреб та прагнень.

Концепція сталого розвитку з'явилася внаслідок поєднання трьох основних точок зору: економічної, соціальної, екологічної.

Економічний сталий розвиток забезпечує підтримку, збереження, раціональне використання створеного людством матеріального, людського (у т.ч. інформаційного і культурного) та природного капіталу.

Соціальна складова орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних і культурних систем, у тому числі, на скорочення чисельності руйнівних конфліктів між людьми. Важливим аспектом цієї складової є збереження культурного капіталу і його різноманітності в глобальних масштабах, а також більш повне використання практики сталого розвитку в усіх галузях суспільної практики. Для досягнення сталого розвитку сучасному суспільству необхідно створити більш ефективну систему прийняття рішень, що враховує історичний досвід і заохочує плюралізм та толерантність.

З екологічної точки зору, сталий розвиток повинен забезпечувати цілісність біологічних і фізичних природних систем. Особливе значення має життєздатність екосистем, від яких залежить глобальна стабільність всієї біосфери. Основна увага приділяється збереженню здатності до самовідновлення та динамічної адаптації природних систем і систем, створених людиною, до змін, а не збереження їх в «ідеальному» статичному розвитку. Деградація природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища та втрата біологічного розмаїття зменшують здатність екологічних систем до самовідновлення.

Основним завданням сталого розвитку проголошується задоволення людських потреб і прагнень. Важливо підкреслити, що сталий розвиток вимагає задоволення найбільш важливих для життя потреб всіх людей і надання всім можливості задовольняти власні прагнення до кращого життя в рівній мірі.

Сталий розвиток має динамічний характер, що представляє собою не змінний стан гармонії, а скоріше процес змін, в якому масштаби експлуатації ресурсів, направлені капітовкладення, орієнтація технічного розвитку та інституціональні зміни узгоджуються з нинішніми поколіннями.

Перехід до сталого розвитку розуміється не лише як економічне або науково – технічне завдання, а й як завдання суспільне, пов'язане з вихованням і освітою населення, формуванням такої суспільної свідомості, яка б відповідала гармонійному взаємовідношенню людини і природи.

У сучасній теорії сталого розвитку отримав визнання той факт, що одним із самих ефективних і результативних способів прив'язки цілей «Порядку денного на XXI століття» є розробка «Місцевих порядків денних на XXI століття». Світовий досвід

переходу країн до сталого розвитку показав, що сталий розвиток може бути досягнутий перш за все на місцевому рівні, і потім розповсюдитись на значно більші території [8].

З огляду на зазначене вище, можна стверджувати, що проблеми сталого розвитку за своєю суттю є глобальними, а для конкретної країни – загальнодержавними. Проте за специфікою виникнення та методами вирішення більшість їх має переважно регіональний характер. Адже гострота ресурсно–екологічних і соціально–економічних проблем органічно і й нерозривно залежать від специфіки територіального розміщення продуктивних сил, спеціалізації виробництва, рівня соціально – економічного розвитку того чи іншого регіону.

Регіон є своєрідним ядром економічного, соціального і екологічного облаштування простору, а також мобілізації з цією метою матеріальних, трудових, фінансових та інтелектуальних ресурсів.

У науковій літературі регіон розглядають як певну територіальну одиницю (район, область, зона), що відрізняється між іншими такими ж одиницями специфічними рисами (географічними, геологічними, етнографічними, економічними та ін.).

Аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що існує декілька контекстів розуміння регіону, узагальнюючи які можна стверджувати, що регіон – це така динамічна структура, яка створюється і підтримується безліччю речових, енергетичних та інформаційних потоків, між якими з часом зростає збалансованість і корельованість. Останнє забезпечує розширення просторових відносин, посилення узгодженості та відповідності завдяки розвитку зворотних зв'язків, що й створює умови для проявлення регіону як цілісного організму та є матеріальною основою його саморозвитку [2, с.113].

Будь – який регіон в умовах ринкової економіки може ефективно функціонувати, якщо він, з одного боку, буде максимально використовувати власний потенціал, який є важливим фактором його розвитку, а з іншого – зовнішні умови, що знаходяться за його межами, але сприятливі для розвитку даного регіону[6].

Ознаками освітнього регіону як цілісної, територіально визначеної освітньої системи, що об'єднує діяльність всіх загальноосвітніх навчальних закладів та взаємодіючи з ними відомства та організації в єдиний освітній простір міста, виступають такі чинники:

- наявність єдиної освітньої політики;
- узгоджена діяльність різних відомств та управлінь (освіти, культури, правового забезпечення, соціального захисту та ін.) на основі загальнолюдських цінностей і цілей освіти;
- концептуалізація освітньої діяльності на основі ідей особистісно орієнтованого підходу, свободи вибору засобів його здійснення кожним навчальним закладом;
- перехід від управління діяльністю навчальних закладів до управління культурно – освітніми та інноваційними процесами, які впливають на загальнокультурне та інтелектуальне середовище міста в цілому;
- утвердження й розвиток державно – громадських форм управління освітою в регіоні [7].

Відтак, концептуальною основою розвитку регіональної системи освіти має стати концепція сталого розвитку. На думку М.Багрова, цілі розвитку будь–якого регіону повинні вписуватися у світову стратегію розвитку. Проте вони повинні бути конкретизовані та розглянуті крізь призму регіону, гранями якої є соціум, здорове середовище та безпека. Все інше – засоби, а не цілі [2, с.189].

Утвердження регіонального підходу в розвитку освіти дає можливість з одного боку, враховувати регіональні особливості (історичні, культурні, соціально – економічні та ін.) у змісті, організації освітнього та навчально–виховного процесів; з іншого – оптимізувати мережу навчальних закладів різних типів та з різними освітніми послугами для забезпечення зростаючих потреб суспільства щодо отримання якісної освіти. Відтак, регіональна система освіти як організаційна структура, що знаходиться на відповідній території та віднесена до соціально – економічної системи відповідного адміністративно – територіального регіону дає можливість найповніше забезпечити неперервність освіти особистості [5, с.114].

Розвиток системи освіти регіону – це формування самостійної регіональної політики, розробка та апробація нових моделей управління освітою регіону; впровадження системи моніторингу щодо вивчення та аналізу стану функціонування регіональної освіти, перехід від моноосвітньої системи до полікультурної освітньої різноманітності, можливості формування цілісної регіональної стратегії розвитку освіти [4].

На думку О.Мещанінова, модель сталого розвитку – це управління змінами з метою постійного і послідовного оновлення освіти через розширення можливостей вибору шляхів та засобів покращення якості освіти, життя учасників навчально–виховного процесу сьогодення сучасної України, без позбавлення та не ставлячи під загрозу якісне життя та можливість розвитку сучасних поколінь [5, с.9].

Відтак, для вимірювання змін, рівня розвитку регіональної системи освіти та оцінки характеру цього розвитку актуальним стає запровадження педагогічної експертизи.

Активне впровадження експертної діяльності йшло з другої половини ХХ ст., коли в розвитку системи «природа – суспільство» виникли достатньо складні завдання, які пов'язані із усвідомленням блоку невизначеності у розвитку нелінійних систем і ряду їх властивостей, зокрема властивості розмитості. Завдання такого типу стали вирішувати з використанням експертного методу дослідження.

У галузі освіти набув поширення тезис, що необхідність в експертизі виникає у тих випадках, коли загально прийнятті алгоритми пізнання або оцінки не працюють або відсутні. Вважається, що саме в цих випадках звертаються до найбільш компетентних, досвідчених, визнаних фахівців, оскільки їх знання і досвід дозволяють отримати близьку до істини відповідь на питання, що вимагають прийняття виважених управлінських рішень [1].

Експертиза – це особливий спосіб вивчення дійсності, який дозволяє побачити і зрозуміти те, чого неможна просто виміряти або обчислити; який здійснюється компетентними та незалежними спеціалістами (експертами) і в якому саме суб'єктивна думка та відповідальному рішенню експертів надається вирішальне значення [3, с.14]. При експертизі перш за все необхідно визначити наявність самого процесу змін (чи відбувається зміна змісту освіти, здійснюється пошук нових способів організації навчального процесу та взаємодія з учнями і т. ін.). У цьому випадку роль експертизи полягає у супроводженні процесу реалізації задуму.

Запровадження експертизи пов'язано, на наш погляд, з необхідністю вирішення пріоритетних завдань освіти в контексті її сталого розвитку:

- забезпечення права усіх суб'єктів освіти на власний вибір змісту, форм, методів, типів, видів освіти;
- збереження єдиного освітнього простору, гарантування якості освіти, забезпечення державного освітнього стандарту та його національного і регіонального компонента;

- забезпечення варіативності освіти, творчість педагогів, розвиток інноваційних процесів;
- подолання ризику деформацій цілей і змісту освіти у результаті суб'єктивізму, недостатнього професіоналізму педагогічних і керівних кадрів та інших причин;
- отримання правової підтримки педагогічної творчості, що не застраховує від суб'єктивізму, кон'юнктури, професійної некомпетентності;
- забезпечення безперервного і об'єктивного процесу оновлення змісту освіти, педагогічних технологій;
- аргументоване представлення суспільству результатів освіти, її якості;
- кваліфікована експертиза може стати підґрунтям для вирішення питання про атестацію закладу освіти, яке за законом має право обирати власну освітню програму, власну технологію освіти, але зобов'язаний забезпечити право учнів на якісну освіту.

У понятті «педагогічна експертиза» звернемо увагу на прикметник педагогічна, яка характеризує такі особливості даної експертизи:

- зорієнтована на дослідження реалізації педагогічно значущих цілей, отримання нової інформації для поліпшення якості навчання, виховання і розвитку особистості учня на основі аналізу й інтерпретації результатів;
- надає принципово нову змістову інформацію про якість професійно – педагогічної діяльності вчителя;
- здійснюється за допомогою методів, що органічно вписуються в логіку педагогічної діяльності вчителя;
- за допомогою експертизи посилюються контрольні–оцінні функції в діяльності вчителя;
- традиційні методи і засоби навчання й виховання можуть бути трансформовані в методи та засоби педагогічної експертизи.

Важливим питанням в реалізації концепції сталого розвитку є виокремлення практично вимірюваних показників та індикаторів. Існує безліч підходів до їх визначення. Вони є основою для моделювання сучасних процесів еволюції цивілізації. Для оцінки розвитку світового співтовариства та окремих країн використовують показники розроблені Комісією зі сталого розвитку ООН, що об'єднані в такі класи: соціальні, енвайроментальні, економічні, інституційні.

Величини, що характеризують прояви вимірюваного поняття, називаються індикаторами, а саме поняття – індексами, числові значення яких формуються на основі числових значень відповідних індикаторів згідно з певною процедурою синтезу [9, с.79].

Необхідність введення індикаторів сталого розвитку пояснюється великою різноманітністю первинної інформації про економічні, соціальні та екологічні процеси і неможливістю порівняння даних для прийняття відповідних рішень. Індикатори – це частина інформації або даних, яка використовується для оцінки ситуації та прийняття рішень і адаптується таким чином, щоб великий обсяг первинної інформації зробити більш доступним і зрозумілим. Крім того, для оцінки сталого розвитку використовуються індекси, які ще називаються «композиційними» індикаторами, розробка яких проводиться шляхом комбінування двох чи більше індикаторів. Таким чином, великий обсяг кількісної інформації зводиться до єдиного значення (звичайно, при цьому виникає проблема ваги кожного індикатора, що складає індекс).

Спираючись на показники й індикатори сталого розвитку, особливості освіти на сучасному етапі її модернізації, характерні ознаки регіональної системи освіти та сутність

експертизи, нами розроблено показники та індикатори експертизи регіональної системи освіти (таблиця 1).

Таблиця 1

Показники та індикатори експертизи регіональної системи освіти

Група показників	Показник	Індикатор
Соціум		
Населення регіону	Чисельність	Показники зростання чисельності населення
		Чисельність дітей шкільного віку
	Освіта	Грамотність дорослого населення
		Частка населення з повною вищою освітою
	Здоров'я	Рівень медичного обслуговування
		Система оздоровчої роботи
	Споживання освітніх послуг	Підвищення якості освіти за рахунок зростання впливовості зі сторони споживачів на рівень знань, умінь, навичок
		Формування попиту на освітні послуги понад стандарти
		Взаєморозуміння, взаємоповага, взаємодія між виробниками і споживачами освітніх послуг
Освітнє середовище регіону		
Освітні заклади	ДНЗ	Створення розгалуженої мережі ДНЗ
		Охоплення всіх дітей регіону безоплатною підготовкою до школи
		Забезпечення фізичного і психічного здоров'я дітей, їх повноцінний розвиток, готовність до школи, набуття життєвого досвіду
		Система підтримки молодих сімей
	ЗНЗ	Оптимізація мережі навчальних закладів у регіоні
		Реалізація сучасної державної політики у сфері загальної середньої освіти регіону
		Спрямованість діяльності педагогічних колективів на задоволення суспільних потреб регіону та всебічний розвиток особистості
		Ставлення до шкіл батьків, учителів, учнів, мешканців району
	Позашкільні заклади	Розвиток мережі додаткових освітніх послуг

		Максимальне задоволення індивідуальних освітніх потреб
	ВНЗ	Максимальне використання інтелектуального потенціалу наукових центрів, ВНЗ для розвитку освіти регіону
		Організація плідної співпраці з ЗНЗ, ПНЗ, ДНЗ
Педкадри	Кадрова політика	Комплектування педкадрами, їх якісний склад
		Зміцнення якісного складу педкадрів
	Система цілеспрямованого фахового зростання	Навчання на курсах підвищення кваліфікації відповідно до професійного рівня
		Кваліфікаційно-рівнева підготовка в межах набуття другої вищої освіти
	Диференційоване навчання керівників за рівнем професійної компетенції і досвіду роботи	
Потенційні можливості регіону	Інноваційний характер освіти	Система підтримки інноваційної ініціативи педагогів
		Розробка і запровадження в освітню практику інновацій, що ґрунтуються на знанні потреб як тих, хто навчається, так і тих, хто займається самоосвітою
		Нормативно – правове забезпечення розвитку інноваційної діяльності
		Своєчасність і точність реакції організації на нові запити споживачів і запити освітнього ринку і ринку праці регіону під час розвитку організацій
		Залучення громади до розвитку освіти
	Співробітництво з театрами, музеями, підприємствами, організаціями	
	Зв'язок навчальних закладів з громадськими організаціями	
		Зв'язки закладів освіти з сім'ями
Ресурсне забезпечення		
Людські ресурси	Педагогічні кадри	Відсоток учителів першої, вищої категорії, вчителів – методистів, старших учителів
	Управлінські кадри	Укомплектованість навчальних закладів, управління освіти керівними кадрами з відповідною підготовкою та кваліфікацією
Фінансові ресурси	Бюджетні кошти	Своєчасне надходження в повному обсязі, юридичне забезпечення фінансової діяльності

		Підвищення рентабельності навчальних закладів за рахунок реалізації освітніх послуг на визначених ринках у запланованих обсягах, обумовлені терміни, у межах виділеного фінансування
	Позабюджетні кошти	Залучення позабюджетних коштів у навчальні заклади за рахунок зростання потреби у розширенні ринку освітніх послуг
		Правова урегульованість залучення позабюджетних коштів
Навчально методичні	Навчальне забезпечення	Забезпечення учнів підручниками, посібниками, довідковою літературою
		Достатній та постійно поновлюваний фонд сучасної літератури в бібліотеках
	Програмно – методичне забезпечення	Розмаїття спецкурсів, факультативів, курсів за вибором, що забезпечені програмами
		Розвиток ринку навчально-методичної літератури і комп'ютерних програм
Матеріально технічні	Навчально – матеріальна база навчальних закладів	Забезпеченість шкіл навчальними кабінетами
		Відсоток обладнання, що використовується у навчальному процесі
		Збереження майна закладів освіти
		Охорона і використання землі, яка надана навчальним закладам
	Комп'ютеризація навчально-виховного процесу	Кількість учнів на один комп'ютер
		Можливість доступу до мережі Інтернет
		Розвиток дистанційної освіти
Інституційні показники		
Якість освіти	Рівень навчальних досягнень учнів	Показники ДПА
		Результати ЗНО
		Кількість свідоцтв, атестатів з відзнакою
	Вступ до ВНЗ	Відсоток учнів, які вступили до ВНЗ за бажаним профілем
	Участь у предметних олімпіадах	Відсоток перемог учнів в олімпіадах з профільних предметів до загальної кількості перемог
Охоплення учнів	Відсоток учнів, які займаються в	

	позакласною та позашкільною роботою	предметних гуртках, факультативах, позашкільних навчальних закладах
Розвиток освіти в регіоні	Реалізація регіональних програм	Оптимальне впровадження освітніх концепцій, що обумовлені знаннями освітньої ситуації в регіоні, реальними фінансовими можливостями
		Підвищення рівня поінформованості громадськості щодо результативності діяльності закладів освіти
		Розширення доступу до високоякісної освіти
		Забезпечення вигідності освіти для вкладання коштів
	Формування політики розвитку освіти на регіональному рівні	Здійснення моніторингу, експертизи освітніх послуг з позицій інтересів споживачів та сучасних тенденцій розвитку освіти
		Запровадження системи постійного відстеження запитів і потреб населення на освітні послуги для забезпечення оптимального функціонування і розвитку навчальних закладів
Залучення всіх зацікавлених осіб та організацій до створення відповідних соціокультурних умов та розвитку освітнього середовища		

Система показників та індикаторів є найважливішим інструментом оцінки рівня сталості та гармонійності освітньої діяльності і характеризує різні сторони та аспекти сталого розвитку регіональної системи освіти.

Висновки. Запровадження педагогічної експертизи на засадах концепції сталого розвитку забезпечує виявлення стану функціонування регіональної системи освіти, сприяє розвитку конкурентоспроможного освітнього середовища, що впливає на підвищення якості освітніх послуг. Педагогічна експертиза дає можливість приймати обґрунтовані рішення, оперативно втручатися та вносити відповідні корективи у перебіг освітнього процесу, конкретно планувати роботу з виявленої проблеми, створювати умови для ефективного функціонування та сталого розвитку навчальних закладів регіону. Результати експертизи регіональної системи освіти за умови оприлюднення її результатів сприятиме утвердженню державно – громадського управління освітою.

Перспективи подальшого дослідження полягають у доопрацюванні та розробці нових, більш досконалих індикаторів розвитку освіти в регіоні, механізмів їх застосування у практичній діяльності, створенні моделей експертиз, використання яких сприятиме забезпеченню стабільного функціонування та сталого розвитку системи освіти в регіоні.

Список літератури: 1. Алексеев Н.Г. Принципы и критерии экспертизы программ развития образования/ Н.Г. Алексеев // Вопросы методологии. - 1994. - №1-2. - С.59-68. 2. Багров Н.В. Региональная геополитика устойчивого развития/ Николай Васильевич Багров. – К.: Лыбидь, 2002. – 256с. 3. Братченко С.Л. Введение в гуманитарную экспертизу образования/ С.Л. Братченко. – М., 1999. – 144 с. 4. Ващенко Л.М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: Монографія/ Людмила Миколаївна Ващенко – К.:ВПЦ «Тираж», 2005. – 380с. 5. Мещанинов О.П. Методики оцінки розвитку університетської освіти: Навчально – методичний посібник/ Олександр Павлович Мещанинов. – Миколаїв: Вид – во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – 96 с. 6. Поповкин В.А. Регионально – целостный подход в экономике/ В.А. Поповкин. – К., 1993.- 242с. 7. Педагогічні новації столичної освіти: теорія і практика: науково-методичний щорічник/ за ред. Л.Ващенко, Б.Жебровського. – К., КМПУ, 2001. – 348 с. 8. Програма дій «Порядок денний на ХХІ століття» («Agenda 21»)/ Переклад з англійської: ВГО «Україна. Порядок денний на ХХІ століття». – К.: Інтелсфера, 2000. – 360с. 9. Саати Т. Принятие решений: Метод анализа иерархий/ Т.Саати. – М.: Радио и связь, 1993. – 315с.

О. М. Касьянова

СТАЛИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.

У статті охарактеризовано проблему сталого розвитку з огляду на регіональні особливості. Значну увагу приділено регіональним особливостям розвитку освіти. Доведено можливість використання педагогічної експертизи для забезпечення сталого розвитку системи освіти. З огляду на концептуальні засади сталого розвитку, особливості регіональної системи освіти та сучасні тенденції модернізації освіти визначено показники та індикатори сталого розвитку регіональної системи освіти.

Е. Н. Касьянова

УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ.

В статье охарактеризовано проблему устойчивого развития в аспекте региональных особенностей. Большое внимание уделено региональным особенностям развития образования. Доказана возможность использования педагогической экспертизы для обеспечения устойчивого развития региональной системы образования. Опираясь на концептуальные основы устойчивого развития, особенности региональной системы образования и современные тенденции модернизации образования определены показатели и индикаторы устойчивого развития региональной системы образования.

O. Kasyanova

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF REGIONAL SYSTEM OF EDUCATION ON THE BASIS OF EDUCATIONAL EXPERTISE.

The article described the problem of sustainable development in the aspect of regional peculiarities. Much attention is paid to the regional features of education. The possibility of the use of educational expertise for the sustainable development of the regional education system is proved. Based on the conceptual foundations of sustainable development, particularly the regional system of education and current trends in the modernization of education indicators of sustainable development of the regional education system are defined.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2010

УДК 004.7:377.3

Кобися А.П.
м. Вінниця, Україна

РОЛЬ І МІСЦЕ КОМП'ЮТЕРНИХ СИСТЕМ У РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ ПРОФТЕХУЧИЛИЩ

Постановка проблеми. На початку 21-го століття роль знання у всьому світі неймовірно зросла. Рівень володіння знанням, або, більш узагальнено, інформацією починає визначати політичний і господарський статус держав. А для успішної роботи в таких умовах державам потрібні люди - висококваліфіковані фахівці, що відповідають найвищим вимогам сучасності. Тому на рубежі тисячоліть освіта перетворюється на одне з джерел найцінніших стратегічних ресурсів - людського капіталу і знань, що, кінець кінцем, визначає загальний рівень розвитку суспільства. І головним прискорювачем його розвитку стає інформатизація. Інформатизація суспільства, у свою чергу, практично неможлива без комп'ютеризації системи освіти, через що ця проблема за своєю значущістю виходить на перше місце в педагогічній науці. Пріоритетність цієї проблеми посилюється ще і тим, що вона є принципово новою. Виникнувши разом з появою комп'ютера, тобто в останні кілька десятиліть, вона не може використовувати досвід минулих століть і тисячоліть, як це робиться в класичній педагогіці, і вимушена розвиватися тільки "зсередини", формуючи свою наукову базу одночасно у всіх необхідних сферах - філософії, психології, педагогіці і методиці. Це обставина, у поєднанні з крайньою практичною необхідністю, додає проблемі комп'ютеризації освіти підвищену актуальність, виводить її на перше місце в групі першочергових завдань сучасної педагогіки.

Комплексна інформатизація професійно-технічних навчальних закладів орієнтується тепер на формування і розвиток інтелектуального потенціалу науки, вдосконалення форм і змісту навчального процесу, впровадження комп'ютерних методів навчання, використання в педагогічній роботі сучасних інформаційних технологій.

Аналіз попередніх досліджень. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що увага дослідників спрямовується переважно на вивчення дидактичних засад активізації пізнавальної діяльності учнів (В. Краснополський, В. Крутий, В. Лозова та ін.). Лише в небагатьох сучасних дослідженнях розглядаються питання формування пізнавальної активності учнів профтехучилищ та студентів: активізація пізнавальної діяльності студентів в умовах дистанційного навчання (О. Собаєва), дидактична гра як засіб активізації навчальної діяльності студентів університету (І. Куліш), психологічні умови активізації творчої навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення психологічних дисциплін (Н. Давидюк), формування пізнавальної активності студентів медичного коледжу в процесі вивчення природничо-наукових дисциплін (Т. Темерівська), формування пізнавальної активності курсантів навчальних закладів міністерства надзвичайних ситуацій в процесі вивчення спеціальних дисциплін (О. Горохівський).

Дослідженням пізнавальної діяльності підлітків займалися як вітчизняні педагоги Л.І. Карміна, Л.В. Ричкова, Є.М. Рябчинська, В.О. Тюріна; так і зарубіжні — Т.В. Бегієва, Ж.А. Караєва, І.В. Работін, Г.В. Сорвачова, А.П. Тряпціна, В.Л. Цибовський.

Мета статті – розглянути та охарактеризувати можливості використання комп'ютерних систем для розвитку пізнавальних інтересів учнів профтехучилищ.

Викладення основного матеріалу. Актуальність вибраної теми пояснюється істотою і загальнолюдською значущістю матеріалу. Річ у тому, що проблема інформатизації і безпосередньо пов'язаної з нею комп'ютеризації всіх сфер людської діяльності є однією з глобальних проблем сучасного світу. Причина цього - нечуване для попередніх епох підвищення ролі інформації, перетворення її в одну з найважливіших рушійних сил всього виробничого і суспільного життя. Нині відбувається стрімкий стрибок в розвитку апаратних засобів, тобто власне комп'ютерів, як технічних пристроїв. Тому впровадження комп'ютерних технологій в освіту можна охарактеризувати як логічний і необхідний крок в розвитку сучасного інформаційного світу в цілому. Підтвердженням цього може служити виникнення цілого ряду спеціальних наукових центрів, які безпосередньо займаються проблемами інформатизації і комп'ютеризації освіти.

Такий факт, як поява спеціалізованих періодичних видань, літератури загального педагогічного порядку по проблемах комп'ютеризації і більшості відповідних методичних розробок говорить про існування і гостру актуальність даної проблеми для сучасної системи освіти на всіх її рівнях.

Сучасна наука концентрує увагу на теоретичній розробці концепції і структурно-організаційних моделей комп'ютеризації освіти, оскільки на даний момент, зважаючи на відсутність стабільних позицій в цьому питанні, реальна комп'ютеризація навчального процесу на місцях фактично відсутня.

Обґрунтування невідкладної необхідності впровадження комп'ютерної і мікропроцесорної техніки в навчальну практику містить два основних, тісно зв'язаних між собою доданки. По-перше, величезні техніко-операційні можливості комп'ютера несуть в собі незрівняний з раніше застосованими технічними засобами навчання, дидактичний матеріал, який може і повинен бути реалізований в навчально-виховному процесі. По-друге, справжня дієвість науково-технічного прогресу (а широкое застосування комп'ютерів - один з яскравих його проявів) у вирішальній степені залежить від підготовки кадрів на рівні сучасних вимог.

Тому вивчення і використання комп'ютерної техніки в навчальному процесі - це найважливіший компонент підготовки учнів професійно-технічних училищ до подальшого трудового життя. Не можна не враховувати того, що для більшості випускників цих навчальних закладів майбутня професія стане переважно комп'ютерною.

Визначити стан справ в тій або іншій сфері діяльності завжди досить важко. Проте в такому питанні, як комп'ютеризація, є один чинник, що легко враховується, який достатньо ясно може охарактеризувати картину в цілому. Це - показник технічної забезпеченості, іншими словами - наявність необхідного парку комп'ютерної техніки і рівень її технічної якості. Річ у тому, що комп'ютеризація робочих процесів прямо залежить від наявності і якісного рівня комп'ютерів на робочих місцях, без цього наявність навіть самої передової наукової думки так і залишиться фактом науки, але не чинником виробничого і суспільного життя.

З розвитком технології для навчання з використанням технічних засобів стала достатньою наявність тільки комп'ютера. Функції, які раніше виконували: телевізор, відеомагнітофон, магнітофон, кінопроектор, діапроектор і ін., з успіхом узяв на себе комп'ютер. Причому якість передачі, зберігання, відображення інформації значно підвищилася. У цьому напрямку необхідно розглядати завдання переведення всієї інформації в цифрові стандарти як пріоритетну.

На практиці можуть застосовуватися чотири основні методи навчання:

- пояснювально-ілюстративний;
- репродуктивний;

- проблемний;
- дослідження.

Враховуючи, що перший метод не передбачає наявності зворотного зв'язку між учнем і системою навчання, його використання в системах з використанням ПК можна лише для візуалізації навчального процесу.

Репродуктивний метод навчання із застосуванням засобів обчислювальної техніки передбачає засвоєння знань, що передаються учневі викладачем і (або) ПК, і організацію діяльності учня по відтворенню вивченого матеріалу і його застосуванню в аналогічних ситуаціях. Використання цього методу з застосуванням ПК дозволяє істотно поліпшити якість організації процесу навчання, але не дозволяє радикально змінити навчальний процес в порівнянні з вживаною традиційною схемою (без ПК). У цьому плані більш виправданим є застосування проблемного і пошукового методів.

Проблемний метод навчання використовує можливості ПК для організації навчального процесу, як постановки і пошуків способів вирішення деякої проблеми. Головною метою є максимальне сприяння активізації пізнавальної діяльності учнів. В процесі навчання передбачається вирішення різних класів завдань на основі отримуваних знань, а також і аналізу ряду додаткових знань, необхідних для розв'язання поставленої проблеми. При цьому важливе місце відводиться отриманню навичок по збору, впорядкуванню, аналізу, і передачі інформації.

Дослідницький метод навчання із застосуванням ПК забезпечує самостійну творчу діяльність учнів в процесі проведення науково-технічних досліджень в рамках певної тематики. При використанні описаного методу навчання є результатом активного дослідження, відкриття і гри, унаслідок чого, як правило, буває приємнішим і успішним, ніж при використанні інших вище перерахованих методів. Пошуковий метод навчання передбачає вивчення методів, об'єктів і ситуацій в процесі дії на них. Для досягнення успіху необхідна наявність середовища, що реагує на дії. У цьому плані незамінним засобом є моделювання, тобто імітаційне представлення реального об'єкту, ситуації або середовища в динаміці.

Комп'ютерні моделі мають ряд серйозних переваг перед моделями інших видів через свою гнучкість і універсальність. Застосування моделей на ПК дозволяє уповільнювати і прискорювати хід часу, стискати або розтягувати простір, імітувати виконання небезпечних або просто неможливих дій в реальному світі.

Ефективне навчання із застосуванням комп'ютерної техніки базується на наступних загальних принципах:

Активна участь учнів у навчальному процесі.

Постійне проведення особистого аналізу ситуації учнями в процесі навчання.

Наявність сигналів зворотного зв'язку в навчальному процесі.

Наявність швидкого зворотного зв'язку в навчальному процесі.

Відмова від поведінки «позитивного результату», що не дає пригнічувати небажані варіанти дії, не підтверджуючи їх.

Індивідуалізація кількості і послідовності підтверджень дій в процесі навчання.

Облік індивідуальних особливостей учнів до сприйняття зовнішніх умов залежно від їх станів і настроїв.

Останні технічні досягнення часто знаходили застосування в навчальному процесі, і ПК в цьому сенсі не є виключенням. Вже перші дослідження застосування ПК в навчальному процесі показали, що використання обчислювальної техніки дозволяє істотно підвищити ефективність процесу навчання, поліпшити облік і оцінку знань, забезпечити можливість надання індивідуальної допомоги викладачем кожному учневі в вирішенні окремих задач, полегшити створення і постановку нових курсів.

ПК є могутнім засобом для обробки інформації, поданої у вигляді слів, чисел, зображень, звуків і т.ін. Головною особливістю ПК, як інструменту є можливість його настроювання (програмування) на виконання різного роду робіт, пов'язаних з отриманням і переробкою інформації.

Застосування обчислювальної техніки в навчальному процесі відкриває нові шляхи в розвитку навиків мислення і умінь вирішувати складні проблеми, надає принципово нові можливості для активізації навчання. ПК дозволяє зробити аудиторні і самостійні заняття більш цікавими, динамічними і переконливими, а величезний потік інформації доступнішим для учнів.

Головними перевагами ПК перед іншими технічними засобами навчання є гнучкість, можливість настроювання на різні методи і алгоритми навчання, а також індивідуальну реакцію на дії кожного окремого учня. Застосування ПК дає можливість зробити процес навчання активнішим, додати йому характер дослідження і пошуку. На відміну від підручників, телебачення і кінофільмів ПК забезпечує можливість негайного відгуку на дії учня, повторення, роз'яснення матеріалу для слабкіших, переходу до складнішого і надскладного матеріалу для найбільш підготовлених. При цьому легко і природньо реалізується навчання в індивідуальному темпі.

Не підлягає сумніву, що у багатьох випадках переваги комп'ютера не заперечні. Він не тільки позбавить учнів рутинних робіт, але і дозволить їм зайнятися трудомісткими практичними завданнями з використанням методів лінійного програмування і складних аналітичних досліджень. Використання текстових редакторів позбавляє студентів нудного друкування на машинці і дає можливість викладачам вимагати від студентів багатократного перероблення заданої теми, поки вона не стане задовільною. Подібна шліфовка стилю була б неможливою без комп'ютера. Час, який раніше витрачався на рутинні операції, що раз у раз повторюються, тепер може бути присвячений важливішим питанням, що вимагають творчого підходу.

Комп'ютери відкривають нові перспективи в області освіти. У міру збільшення об'єму знань і ускладнення методів аналізу, стає все важче будувати навчання дотримуючись, в основному, принципу пасивного слухання лекцій і читання навчальних текстів. Критичне мислення, умінь зрозуміти і вирішувати складні проблеми, здатність вивести корисні висновки з купи початкових даних - все це набуває великої важливості і вимагає від учнів активнішої діяльності.

Проблеми комп'ютеризації навчання можна розглянути з боку об'єктивних і суб'єктивних чинників.

До об'єктивних чинників проблем можна віднести:

- недолік необхідного комфорту при роботі з ПК (жорстка прив'язаність до місця, робочої пози і розміру екрану). В даний час цей недолік компенсується використанням портативних ПК і застосуванням настільних плоских рідкокристалічних моніторів, але поки що розповсюдженню цих технологій перешкоджає їх висока ціна;

- прихильність до незмінного розміру екрану викликає неможливість естетичного порядку (враження від великого зображення значно сильніше і яскравіше, ніж від стандартної 14-17 дюймової картинки);

Це частково компенсується використанням проекційної техніки, але із-за високої вартості вона також не може стати масовою.

- сприйняття тексту з екрану не дає можливості охопити поглядом всю сторінку повністю, а іноді - навіть рядок, і вимушує при читанні постійно пересувати екран вгору-вниз і вправо-вліво;

- не всіх користувачів влаштовує типовий фон текстового поля (яскраво-білий або густо-синій).

- негативна дія на "взаємини" людини з ПК може надавати підсвідомо сприйманий чинник техніцизму, тобто розуміння того, що людина має справу з машиною, а не з виробом іншої живої людини;

- дещо легковажне відношення до комп'ютерної продукції може викликати розуміння вражаючої легкості процедур копіювання і тиражування комп'ютерної продукції (в даному випадку цінність наведеної інформації плутається в свідомості користувача з собівартістю її носія (дискети) і процедурою виготовлення копій).

На противагу перерахованим недолікам можна відзначити наступні моменти роботи з ПК, які зазвичай розцінюються як позитивні:

- розуміння документальності, точність фіксації явищ, що зображуються; "досяжність" першоджерел, що здається, викликає у глядача своєрідний ефект особистої причетності до того, що зображується;

- практичну доступність культурно-мистецької інформації будь-якого регіону і розуміння своєї власної, особистої причетності до глобальної загальнолюдської художньої спадщини;

- зручність маніпулювання зображеннями, можливість їх перегрупування, довільної компоновки і технічного редагування.

Поза сумнівом, перераховані проблеми здійснюють різний вплив на різних людей залежно від їх індивідуально-фізіологічних і особистих якостей.

Облік цих якостей ускладнюється тим, що багато аспектів роботи людини з ПК не отримали достатнього наукового розгляду.

Висновки. Таким чином, комп'ютеризація навчання викликає свої, часом доволі складні психологічні і методологічні проблеми. Щоб очікуваний від неї позитивний ефект був досягнутий, необхідно послідовно створювати якісно інші методики навчання з урахуванням особливостей сприйняття і освоєння людиною нових типів інформації. Ефект появи так званих "комп'ютерних дітей", тобто відірваних від життя і не здібних до повноцінного спілкування молодих людей, вже позначився. Необхідно постійно мати на увазі, що "мегамашина" може не тільки допомагати в навчанні, але і деформувати особу.

Список літератури: 1. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса образования / Ю. К. Бабанский. – М., 2007. –132 с. 2. Батурін Ю.М. Комп'ютеризація - шлях до хаосу? / Ю.М. Батурін, А.М.Жодзінський // Інтерфейс № 1, 1991. с. 36-39. 5. Гиркін І.В. Нові підходи до організації навчального процесу з використанням сучасних комп'ютерних технологій. // Інформаційні технології № 6, 1998. 6. Иллюшин С.А. Персональные ЭОМ в учебном процессе. / С.А.Иллюшин, Б.Л. Собкин. – М., 2002.– 168 с.

А.П.Кобися

РОЛЬ І МІСЦЕ КОМП'ЮТЕРНИХ СИСТЕМ В РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ ПРОФТЕХУЧИЛИЩ

У статті описані проблеми і переваги використання комп'ютерних систем і технологій в розвитку пізнавальних інтересів при вивченні спеціальних дисциплін учнями професійно-технічних навчальних закладів.

А.П.Кобися

РОЛЬ И МЕСТО КОМПЬЮТЕРНЫХ СИСТЕМ В РАЗВИТИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ УЧАЩИХСЯ ПРОФТЕХУЧИЛИЩ

В статті описані проблеми і переваги використання комп'ютерних систем і технологій в розвитку пізнавальних інтересів при вивченні спеціальних дисциплін учасниками професійно-технічних навчальних закладів.

А.Р.Кобуса

A ROLE AND PLACE OF COMPUTER SYSTEMS IN DEVELOPMENT OF COGNITIVE INTERESTS OF STUDENTS

In the article the described problems and advantages of the use of the computer systems and technologies are in development of cognitive interests at the study of the special disciplines by the students of professional educational establishments.

Стаття надійшла до редакції 05.06.2010

УДК 378.126

*Панченко В.І.
м. Київ, Україна*

ДЕЯКІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Початок ХХІ століття характеризується прискоренням змін, що стосуються всіх областей і галузей суспільної і господарської діяльності людей. Стрімкі, неперервні і досить постійні у векторі свого спрямування вони ставлять перед людиною нові, більш складні, вимоги до її життєдіяльності і розвитку. Кожні 4-5 років з'являються нові професії, види і типи діяльностей, нові технології і структури в галузі інформації. Але, за С.Л.Франком, так званий «розумовий прогрес» дає тільки *видимість могутності* зовнішньої сили людині, більш повного зростання її *умінь*, а також надає всього лише декілька певних, хоч і досить ефективних, засобів досягнення кількісних показників так званого «*життєвого добробуту*», що вірніше було б називати *технічно-організаційним покращенням життя* [9]. Можна сказати, що особливою мірою в пануючій на сьогодні техногенній цивілізації це відноситься і до державних діячів, і науковців, і більшості педагогів, саме від яких, як на наш погляд, багато в чому і залежить стратегічний напрямок розвитку людського суспільства.

В зв'язку з цим на передній план подальшого існування людства виходить вирішення проблеми *гармонії* людського *Розуму і Душі*, свідомості і почуттів, *діалогу інтелектуального і духовного*. Впродовж багатьох тисячоліть вона була в тій чи іншій формі вектором уваги видатних людських особистостей: *Лао-Цзи, Конфуція, Піфагора, Сократа, Платона, Аристотеля, Фоми Аквінського, Леонардо да Вінчі, Ібн-Сіні, О.Хайям, І.Кант, Р.Декарт, К.Савкович, І.Гізель, Г.Сковорода, І.Котляревський, М.Гоголя, Т.Шевченка, Л.Українки, П.Юркевича, П'єра де Шардена, В.Вернадського, А.Швейцера* та багатьох інших невідомих нам імен. Сьогодні актуальність її розв'язання виходить на поверхню сучасного людинознавства, з новою силою привертаючи до себе увагу незаангажованих на матеріальному і особисто відповідальних за Життя людських особистостей.

Філософи вказують, що людський індивід, споглядаючи оточуючий світ, оцінюючи різнобічні впливи соціуму, не просто формує своє внутрішнє ставлення до навколишнього середовища, він *творить* зрозумілу для нього *свою природу, свій світ – свою культуру*. Фактично саме ця створена ним в процесі життєдіяльності культура і є його *життєвим середовищем*, в якому він, як вид «*homo sapiens*», проявляє свої індивідуальні і соціальні запити, потенції, можливості. Різні умови існування, взаємодія-ізоляція з іншими народами накладають специфічний вплив на побут і розвиток людської особистості. Різноманітні за географічним, соціальним, економічним становищем групи, нації, народності мають свою самобутню, притаманну тільки їм духовну культуру. Якщо вважати, що *людська культура – це духовне, інтелектуальне і матеріальне напластування людського існування, яке проявляється в методах і результатах взаємозалежної діяльності кожної людини і як індивіда, і як рівноправного представника конкретного людського співтовариства*, то можна зрозуміти, що і кожен індивід - специфічний носій своєї *національної культури*. Саме тому, в умовах поступу глобалізаційних тенденцій і проголошеного Україною переходу до нової економічної і політичної парадигми розвитку, виникає потреба кардинальної зміни наукових підходів до педагогічної праці та методології професійної підготовки педагогів як *порадників і духовних наставників* молодого покоління.

На жаль, і сьогодні в сфері професійної підготовки майбутніх спеціалістів педагогічної ниви продовжує свій поступ традиційний підхід до навчання і виховання, який орієнтований на наповнення майбутніх педагогів спеціальними знаннями свого предмету. Він формує більш-менш підготовлених *предметників* своєї справи, але, все ж не *Педагогів*, як “*ведучих за собою*”, а тим більше не *творців-наставників* майбутніх особистостей. В існуючих на сьогодні навчальних планах і методах діяльності педагогічних колективів дуже незначне місце посідає функція *виховання* підростаючого покоління, де втрачена більшість форм позакласної роботи і все менше часу приділяється оздоровчим еколого-натуралістичним та духовно-гігієнічним аспектам педагогічної роботи (наприклад, *культурно-екскурсійна діяльність навчальних груп спільно з педагогом*). Підтвердженням цього слугує і вкрай незадовільна демографічна ситуація в Україні, а також наявний стан фізичного і морального здоров'я підростаючої молоді. Фактично вчитель сьогодні все ще залишається заручником старої адміністративно-командної системи, *ретранслятором* застарілих предметних знань, а його власна особистість перестала бути *виховним взірцем, ідеалом* для наслідування підростаючого покоління.

При проголошених основоположними демократичних цінностей, в Україні складається вкрай напружена ситуація: існуючий на сьогодні *соціальний статус* педагога далекий від духовної і професійної його акмеологічної суті. Крім всього іншого, заявлений перехід до *Болонської системи* навчання потребує значного удосконалення змісту, форми і методів викладання загальноосвітніх і спеціальних дисциплін системи вищої і професійно-технічної освіти України. Досить давно реальний стан розвитку українського суспільства вказує про наявність значних диспропорцій між системою вищої і спеціальної освіти та соціальними умовами життя населення:

- все більш поглиблюється розрив між якістю навчання і особистими потребами та професійними запитамі учнівської молоді;
- спостерігається різке загострення світоглядних, духовних і соціальних проблем життя населення.

На наш погляд, сьогодні в центр світоглядного і наукового розуміння педагогічної проблематики має стати поняття «*духовності творчої особистості педагога*», що виступає однією з головних умов формування у майбутніх педагогів особистісної готовності до *творчої та інноваційної діяльності*. Подібний підхід в процесі навчально-виховної роботи викладачів із студентами педагогічних ВИШів має створити обопільно належні умови їх творчого розвитку. Крім того, одним із ефективних чинників зростання внутрішньої і зовнішньої цінності професії вчителя в державі має стати фокусування уваги педагогічного співтовариства на *гармонізації психолого-педагогічної культури* студентів навчально-педагогічних закладів. Адже для того, щоб внутрішня культура і професійні спрямування педагога стали ціннісним резервом і інструментом в його діяльності, мало мати тільки певні професійні знання, уміння та навички. Справжній педагог повинен неупинно і творчо працювати на шляху саморозвитку, самовиховання, тобто бути *духовно спрямованою, психологічно грамотною особистістю*. Саме з погляду подальшого (*ноосферного - за В.І.Вернадським*) розвитку людського суспільства, надзвичайно важливим і дієвим засобом передачі цінностей гуманістичної культури підростаючій особистості є *неповторна індивідуальність педагога як носія і суб'єкта діалогічної взаємодії "Вчитель – Учень"*.

На думку психологів, загальна культура особистості педагога включає різноманітні складові, головними серед яких можна вважати такі її види: *духовно-інтелектуальну, екогігієнічну, комунікативну, мотиваційно-сміслову та психофізіологічну*. Кожна з них відіграє свою особливу роль в життєдіяльності педагога як *наставника "homo sapiens"*, має свої ціннісні рівні і трансформується через специфіку професійної діяльності. Важливість і цінність різних видів педагогічної культури носить умовний характер, але всі вони активно впливають на результативність професійної діяльності, на розвиток особистісних якостей педагога, цінність його професійної праці, його особисто в суспільстві. *Культура педагогічної праці*, як одна з головних складових загальної культури людського соціуму, поступово торує шлях розвитку всіх прошарків суспільства, що історично відбивається в різних епохах. В цьому аспекті особливо цінним для подальшого творчого поступу українського суспільства може стати вектор розвитку *духовно-інтелектуальної культури* саме педагогів, як кращих представників гуманістичного спрямування для виховання підростаючого покоління. Вчителям з давних-давен відомо, що *"Розумне, Добре і Вічне"* декларативними методами, за допомогою прямої ретрансляції знань не передати, воно не засвоюється автоматично. Науково-педагогічні дослідження показують, що подібні знання, в кращому випадку, стануть маскою або ширмою для досягнення показово-тимчасового успіху (грамот, регалій, чинів і т.п.). *Життєвим призначенням справжнього педагога* має стати *творча підтримка самотності підростаючої особистості*.

І філософам, і науковцям давно відомо, що головний шлях до предметного втілення науки в соціум лежить через *духовно-інтелектуальну самоорганізацію* кожного фахівця, через розвиток його світоглядних особистісних якостей, здібностей, його бажання та вміння здобувати і використовувати нові знання, тобто - через розвиненість його *інтелекту* у співдружності з *духовним наповненням і волею*. Саме ж поняття *"інтелектуальна культура"* в науковій літературі досить неоднозначне. Так, наприклад, в філософському словнику поняття *"інтелект"* розкривається як *розум, здатність до мислення, мисленеві особливості* людини. Дослідники виділяють три головні підходи в розумінні поняття *інтелект*: 1) *біологічний* – як здібність усвідомлено пристосовуватись до будь-якої нової ситуації; 2) *педагогічний* – як здібність до навчання; 3) *структурний* – як *здатність адаптації засобів до мети* (за А.Боне), тобто як сукупність тих або інших здібностей індивіда. Звідси – *духовно-інтелектуальна культура* виступає як *індивідуально-адаптаційне вміння (здібності і можливості) людського індивіда*

приспосовуватись до змін зовнішнього і внутрішнього середовища, як переданих в процесі засвоєння досягнень попередніх поколінь знань, умінь і навичок по вирішенню життєво важливих особистісних завдань.

Важливе значення у розвитку інтелектуальної культури особистості мають не тільки її здібності до засвоєння теоретичних і практичних, логічних і спонтанних компонентів досвіду, але і її *переконання, життєві цілі, цінності і стосунки з внутрішнім і навколишнім середовищем.* Розглядаючи в цьому розрізі *духовно-інтелектуальну культуру педагога як динамічний і активний процес адаптації* до постійно змінних зовнішніх умов життєдіяльності, як процес засвоєння (*інтеріорізації*) суспільних людських цінностей (*духовних, термінальних, ментальних*), необхідно відмітити, що в більшості випадків він проходить як *індивідуалізована здатність, як особливе психічне утворення* з подальшою актуалізацією в особистому житті і професійній діяльності. Ефективність і варіативність адаптованості кожного людського індивіда значною мірою залежить від внутрішньо гармонізованих особистісних чинників, що певним чином впливають на його вчинкову діяльність в навколишньому просторі. В багатьох випадках саме від цього утворення і залежить майстерність педагогічної діяльності фахівця. В *інтелектуально-духовному багатстві* засвоєних педагогом *моральних і гуманістичних принципів* закладається основа для подальшого ефективного духовного і професійного зростання і його особистості, і особистості учня. В педагогічній практиці саме від індивідуального стилю і *духовно-інтелектуальної культури Першого Педагога (вихователя)* багато в чому залежить вектор спрямованості і подальше зростання підростаючої особистості (в тому числі і ефективність її навчання і виховання). Без успішної реалізації першого етапу надалі добитись вершин особистісного зростання учнівської молоді в рамках простої передачі певної суми знань дуже важко.

В працях відомих педагогів і дослідників [2-10] показано, що педагогічний процес, як творчість, в своїй основі має ґрунтуватись на принципах гуманізму, *свободи вибору, відкритості, дружнього діалогу, взаємопартнерства* між вчителем і учнем. Всі сторони цього процесу мають бути *незалежні і вільні*, а значить – і *відповідальні* за свій особистий вибір. Саме *педагог*, як більш зрілий, професійно і духовно розвинений суб'єкт комунікації, має поступово скеровувати напрямок загального розвитку молоді людини в русло її неповторності, цілісності особистісного зростання, враховуючи і підтримуючи при цьому внутрішню цінність детермінант її індивідуальності. Вказані фактори складають *ядро педагогічної майстерності* педагога. Але необхідно підкреслити, що подібна індивідуально спрямована педагогічна підтримка абсолютно неможлива без наявності високого рівня гармонічності розвитку одного із головних видів психологічної культури педагога, а саме – її *духовно-інтелектуального* компоненту. Адже ще за V віків до н.е. давньогрецький філософ Платон стверджував, що *сутність ідеї Життя полягає у Гармонії нерозривності існування людини і Всесвіту.*

В теоретичному аспекті наукове розуміння духовно-інтелектуальної культури вказує саме той напрямок, в якому має крокувати сучасний педагог, особистість, суспільство, нація, людство, часто навіть не усвідомлюючи цього. Загальні тенденції розвитку суспільно-економічної ситуації, вільний індивідуальний професійний і життєвий вибір, що пов'язаний з духовними запитами підростаючої особистості, існуючі впливи національної і світової духовно-інтелектуальної культури, є саме тими складовими лініями розвитку всієї культури кожної нації, які активно впливають на процес розвитку молодого покоління, як представника своєї національної субкультури, який певною мірою вирізняє його з інших субкультур і дає можливість формуватись як особистості в процесі

засвоєння загальнолюдських цінностей, зрештою, - можливість називати його “культурною людиною”.

Прийнявши за основу цей *духовно-інтелектуальний фактор* в роботі з підростаючим поколінням, можна виявити і *головні педагогічні принципи* позитивного вирішення вказаної проблеми. Так, на думку академіка І.А. Зязюна, з боку вчителя це має бути *прагнення до гармонії у взаємостосунках з учнем, втілення в педагогічний процес екологічного імперативу і принципів синергетики, як сумісного руху і розвитку*. Ненав'язлива товариська допомога в формуванні духовно-інтелектуальної культури учня має стати надзвичайно важливим і актуальним фактором розвитку сучасної психолого-педагогічної науки, що залежить не тільки від розвитку індивідуальних особливостей кожної молодої особистості, але і від розуміння педагогом і шкільним психологом гармонії і неповторності самого феномену Природи, Всесвіту, Душі.

Виходячи з вищевказаного, можна вважати, що сучасній педагогіці на сьогодні конче бракує програми розвитку духовно-інтелектуальної культури у підготовці педагогічних кадрів, яка має базуватися на гуманістичних позиціях психолого-педагогічної допомоги студенту у формі гармонізуючої і підтримуючої дружньої сили незалежно від того, на якому рівні розвитку він знаходиться. На наш погляд, це має бути *програма вияву, взаємооцінки і розвитку індивідуальних душевних і інтелектуальних здібностей кожного представника педагогічної професії*, яка включатиме в себе не тільки основні положення психолого-педагогічної науки, але й даватиме кожному суб'єкту взаємодіалогу *викладач - студент* нові знання про себе, свої можливості, перспективи особистісного зростання і його корисності для суспільства.

Апріорі подібна програма має включати в себе наступні напрямки:

- а) *ранню психодіагностику* (починаючи ще з шкільних закладів);
- б) введення в шкільну практику *VIII-XI класів* спецпредметів з психології саморозвитку особистості (наприклад: *“Основи екологічної культури”*, *“Психологія самопізнання”*, *“Основи професійного самовизначення”*);
- в) організацію *позакласної психологічної допомоги* (гуртки, клуби, курси, спецпрограми) для просвітницької роботи з основ екологічної і психологічної культури населення;
- г) включення *нових екологопсихологічних технологій* як однієї з сторін взаємодії при викладанні шкільних предметів;
- д) проведення обов'язкових *співбесід професійних психологів з абітурієнтами* з в'ясненням їх позицій при виборі вузів і зарахуванні на державну службу.

Вирішення цих навчально-практичних завдань педагогіки не можливе без:

- 1) оновленої теорії і практики методів вивчення деяких існуючих біологічних, психічних і духовних феноменів - *Життя, Культура, Психіка, Екологія, Інтелект, Особистість, Духовність*;
- 2) значного переструктурування сучасних психологічних теорій і знань;
- 3) нагальної державної потреби психолого-педагогічної науки стати на рівні основних галузей в практичній діяльності людини.

Узагальнюючи вищесказане, стає зрозумілим, що для того, щоб вивести підростаючі покоління з прірви наростаючої духовної кризи та зменшити вплив фальшивих ідеалів, які особливо в останні десятиліття постійно транслюють засоби масової інформації, в суспільстві потрібно обрати принципово *нові шляхи* навчально-виховної роботи серед

молоді, особливо при підготовці педагогічних кадрів. Ці шляхи і методи мають бути переконливими для сучасної молоді, тобто апроксимувати в собі справжню високу гуманістичну мету, до якої хочеться докласти свій Розум, Серце і Душу [1-11]. На нашу думку, вже сьогодні проблема розвитку “духовно-інтелектуальної культури” серед педагогів має зайняти своє окреме і належне місце в системі життєстверджуючих феноменів загальної психолого-педагогічної науки українського суспільства. “Живе знання”, яке продукують справжні Педагоги, – це, перш за все, моральне знання, це внутрішня активність їх Душі. Об’єктивно воно можливе тільки при спілкуванні людей Творчості, коли творчість, як процес, стає невід’ємною потребою, що будується за допомогою внутрішньої шкали цінностей. Самим процесом свого “індуктивного зараження” педагог слугує природному гармонійному зростанню молоді і її творчих здібностей і піднімає на більш високий загальнокультурний інтелектуальний рівень розвиток суспільства, в якому він творить.

Цілком можливо, що **Мудрість Людини – це духовно-органічна цілісність її Доброти, величі її Розуму і етики її Духу!** Мудрі люди знають, що стратегічно важливий внутрішній вектор життєвого спрямування людини тісно пов’язаний з її Духовністю і моральними критеріями. Саме тому, як на нашу думку, *Інтелект і Культура* - це взаємоцінні і доповнюючі одна одну так необхідні психологічні категорії, що мають знаходитись на перших місцях в процесі розвитку сучасної особистості Педагога. Видатний гуманіст Альберт Швейцер відмічав, що **істинно мислячі – це, в першу чергу глибоко моральні люди!** [11] На наш погляд, все це обумовлено існуючими в глибині людської сутності духовно-інтелектуальними потенціями людини як виду мислячих істот - “*homo sapiens*”.

Список літератури: 1. Вернадский В.И. Научная мысль как планетарное явление. - М.: Наука 1991. - 121 с. 2. Гончаренко С.У. Методика як наука. – Хмельницький: Вид-во ХГПК, 2000. - 30 с. 3. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: Монографія.- Черкаси: Вид.від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008.- 608 с. 4. *Иванова Т.В.* Культурологическая подготовка будущего учителя: монография. – К.: ЦВП, 2005. – 282 с. 5. Концепція гуманізму в становленні та розвитку професійної освіти. Матеріали Міжн. наук.-практ. конф. 1-2 жовтня 1997 р. / За ред. І.А. Зязюна, Н.Г. Ничкало та ін. - Одеса, 1997. - 164 с.; 6. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. / За ред. Л.М. Проколієнко. К.: Радянська школа, 1989. - 609 с.; 7. Кудин В.А. Научные и нравственные проблемы воспитания высококвалифицированной гуманитарно-технической интеллигенции // Теорія і практика управління соціальними системами. - Харків, № 2, 2002. – С.41-54. 8. Романовский А.Г. Философия формирования национальной гуманитарно-технической элиты в контексте развития общества. // Теорія і практика управління соціальними системами. - Харків, №2, 2002. – С.35-40. 9. Франк С.Л. Духовные основы общества. - М.: Республика, 1992. - 511 с. 10. Хомич Л.О. Підготовка майбутніх учителів в умовах особистісно орієнтованого навчання. / Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. У 2-х част.- Ч-1./ Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін.- Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2002.- 571 с. 11. Швейцер Альберт. Письма из Ламбарене. - Л.: Наука, 1978. – 392 с.

В.И. Панченко

НЕКОТОРЫЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПІДХОДИ ПРОЦЕССА ПОДГОТОВКИ СОВРЕМЕННОГО ПЕДАГОГА

Глобалізація і різке підвищення ролі інтелектуального фактора в сучасному суспільстві потребує кардинальних змін в теорії і практиці державної освіти. Головною рушійною силою цього процесу виступають: різке стимулювання цінності педагогічного праці на державному рівні та якісна зміна системи підготовки педагогічних кадрів на принципах гуманізму, пріоритету духовності педагогічної культури.

В.І. Панченко

ДЕЯКІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Глобалізація і різке підвищення ролі інтелектуального фактору в розвитку сучасного суспільства потребує кардинальних змін теорії і практики державної освіти. Головною рушійною силою цього процесу виступають: значне підвищення цінності педагогічної праці на державному рівні та якісна зміна системи підготовки педагогічних кадрів на гуманістичних засадах, пріоритету духовності педагогічної культури.

Victor Panchenko

SOME METHODOLOGICAL APPROACHES TO PROCESS OF MODERN PEDAGOGUES PREPARATION

Globalization and sharp raising the intellectual component role in modern society demands cardinal changes in the theory and practice of state education. Sharp stimulation of pedagogical labor's value on a state level and qualitative changes in the pedagogues' preparation system on principles of humanism, pedagogical culture spirituality are main motive power of this process.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2010

УДК 378.14

*Eva Bócsa, Valentin Fulger, Ion Hirghiduş
Petroşani, Romania*

MODERN TENDENCIES IN UNIVERSITY PEDAGOGY

In recent years, the teaching staff from the Universities faced problems regarding the undergraduates' educational activity. The pedagogues in our country(1) speak of the insufficient motivation of the undergraduates, the early academic education abandon, the poor appreciation of the intellectuals by society, these being only a few of the symptoms of the moral crisis of the present-day universities. In Belgium, the rector of the Catholic University of Louvain(2) highlighted aspects such as deficiencies of adaptation of undergraduates to the requirements of the university activity, their poor motivation, particularly in the first years of study, the higher ratio of instruction failure than before. Other researchers in the same university(9) notice that the undergraduates of the Faculty of Applied Sciences, studying to become engineers, are less interested in their own training than in finding means of taking their exams. Their low motivation leads to absenteeism and failure. In Hungary, K. Radnoti(8) points out that in ELTE(Eötvös Loránd University of Budapest) only 15-20% of undergraduates take all their credits by the end of the first year. The author considers that a major cause of the poor academic results lie in the fact that many high school graduates have a much worse education than before(the author especially refers to Physics). In this situation, the following situation was adopted: in the first

week of the first year, an initial assessment of the undergraduates' knowledge is made in the basic disciplines that were taught in high school as well. Those who are not well enough skilled, in order to deal with the competencies prescribed in the university syllabus, take additional recovery courses.

In the recent period, the requirements of the employers changed as well. The members of the European Round Table of Industrialist identified the basic skills, which in their opinion are not well enough acquired by numerous university graduates, which make their integration in the labour market difficult. Out of these we could mention: critical thinking, learning skills, communication skills(including speaking another European language, besides their mother tongue), team work, assuming responsibility, self-control, decision making, risk taking, initiative, curiosity, creativity, civic sense etc. In the opinion of the ERT members, our day graduates should be well trained for various and emergent carriers, rather than for a unique, well defined one(3).

Many researchers in the field of education science, teaching staff in universities, politicians have asked themselves how can activity in universities be improved, according to the new requirements of undergraduates and employers. A European Space of academic education was suggested at the level of the European Union with a compatible, efficient, diversified and adaptable character. The fundamentals of this process were laid by adopting the Declaration of Sorbonne(1998), followed by the declaration of Bologna(1999), reunions of Prague,(2001), Berlin(2003), Bergen(2005), London(2007).

At University level, alongside with adopting the objectives of these reunions, answers are looked for to questions asked and various measures are put to place. Some of those will be presented in the following.

Training competencies

A basic problem faced by teaching staff in universities is the identification of teaching-learning strategies adapted to the present situation, in which both undergraduates' and employers' requirements have changed. In our country, but in many other countries as well, not so long ago, the emphasis was on acquiring knowledge and accomplishing objectives. But even when the students acquire the knowledge delivered, many a times they have difficulty in activating it in non-educational, real contexts. This is one of the reasons for which the focus is now on competencies.

The concept of competency was initially used in social-professional environments. In the last decades, the term is used more and more in school. In pedagogy literature several definition of competency are found. J.M. De Ketele defines competency as an assembly of capacities(activities) applied on substance in certain situation families to solve the problems raised by those(5). Competency is an integrating concept taking in consideration in the same time the activities accomplished, the substance and situation in which activities are accomplished. All these can be synthesised in the formula: Competency= capacity x substance x contexts(4).

Paquay(7) understand by competency an assembly of resources mobilized to confront a family of problem-situations. Resources can be cognitive, affective, motor, willing. The can be represented by assemblies of knowledge, skills, attitudes, action schemes, algorithms etc. The student should become capable of mobilizing(activating) these resources in an integrated and dynamic way, to cope with complex, significant, operational tasks. Acquiring, practicing and assessing competencies is done in a family of problem-situations, by which pedagogues mean an assembly of situations with an equivalent difficulty level, referring to the same competency(for instance competency to write a letter can be practice/assessed asking the students to edit a letter to a friend, to parents etc.).

Competencies can be classified in various ways, for instance they can be divided in specific and transversal competencies. Specific competencies refer to tasks characteristic to a certain discipline. Transversal competencies are transferable from one field of activity to another and are applicable in a great variety of situation. They favour mobility in the labour market.

Transversal competencies can/should be developed by the teaching staff. They fall into competencies with intellectual, methodological and social character. Intellectual competencies refer to the capacity of looking for information, processing information(analysis, reformulation, synthesis etc), memorizing new information integrating them in those previously acquired, use of new knowledge to solve analogous tasks, communication of information etc. Methodological knowledge refer to the modality of learning: planning activities, time management, using reference documents etc. Competencies of social character are those favouring social cohesion and social integration. To train these competencies it is important for the student to know himself/herself, to have self-confidence, self-esteem, to understand the others, to accept differences among people, to assume team work, to have the capacity of listening to others, of having an efficient dialogue(5).

This new approach of the instruction-education process involve modifications regarding selection of learning objectives and substance, as well as teaching-learning and assessment strategies. The essential aim of teaching-learning is no longer to hand over and acquire substance. Substance becomes resources acquired by the student to train his/her competencies. The role of the teaching person is no longer to transmit substance, but to conceive and manage learning situations where competencies are trained.

Parmentier and Paquay(7) suggest a model of activities favouring training of competencies(Fig. 1). The starting point of these activities is represented by the problem-situation, which in most of the cases is proposed by the teaching person. This is a situation that cannot be solved by the student with the help of his/her present knowledge, skills, questioning his opinions. The student needs to understand the problem-situation, construe it and make the decision on how to act(alone or in cooperation with others) to solve it. The teaching person has the role to organize learning activities and to accompany each student in the process of competency training.

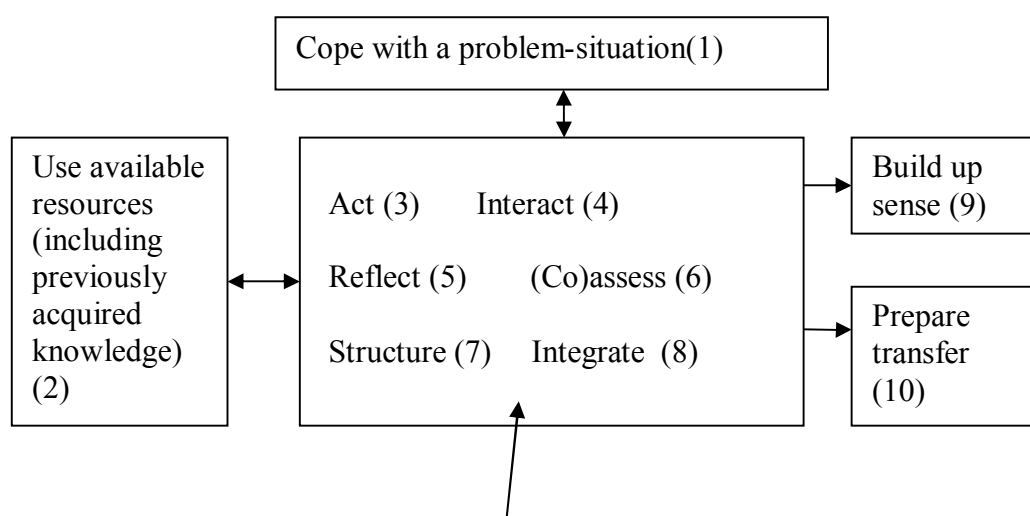

Fig. 1. Student's activities assisting competency training

This model shows teaching-learning elements that assist in competency development. These elements, from the teacher's point of view, are the following:

1. Organize problem-situation. The teacher confront the student with complex situations, as close as possible to real life situations(case studies, simulations etc.). Teaching-learning activity is centred around this problem-situation, which should be a challenge for the student, motivating him/her and with a sense. The teacher prepares the instruments, the necessary conditions for the student to act to solve the problem.

2. Use of various resources. The teacher supports the student so that he/she would see the acquired knowledge and the knowledge to be acquired as resources that might be exploited, helping him/her to ask questions such as: For what is this knowledge useful? When will I be able to use it? In what context? in what conditions? The teacher helps the student to use various resources: books lectures, other materials. Real life experience is applied(for example from the students' personal experience). Outside activities are organized, discussions with experts, etc.

3. High degree of stimulation of the student is provided. The student is asked to perform activities that would end with significant , and as far as possible, useful products (panels, models, research reports etc.). The results of his/her activity are presented to the colleagues, to a jury, etc. and debates are arranged. The teacher allows the students to be independent, have initiatives regarding task solving methods and result communication modalities.

4. The teacher organizes the situations in such a way as to make the students interact among themselves, with the teacher or other resource-persons. The students discuss their opinion regarding the problem-situation, and cognitive conflicts are analyzed, debated. Team activities are also organized.

5. By his/her comments and questions, the teacher encourages students to reflect on their actions. The students are directed to think about the resources used, about the conditions in which the action takes place, its consequences, to be aware of the way in which he/she operates etc.

6. The teacher uses assessment modalities centred around the student. The students take part in their own assessment by various ways; self-assessment, mutual assessment, co-assessment etc. They analyze their own errors in order to self-adjust the learning process. Portfolios, syntheses etc. are used for assessment, methods helping the students to synthesize their knowledge.

7. The teacher helps the students structure their new knowledge to integrate and fix it in long time memory and become transferable. From the starting point of a learning unit, the teacher highlights the structure of the elements to be acquired.

8. Integration by the student of various personal resources. By the questions asked, the teacher helps the student to be aware of his/her resources(knowledge, skills, attitudes etc.) and to make connections between those and the knowledge, skills that are taught-acquired so far. The teacher points out the relationships between the information delivered-acquired and the possibility of its future use.

9. Emphasis on the sense of the knowledge acquire. Activities are organized in such a way as to make the student become aware of the aim of acquiring knowledge, the way it can be applied. Thus, the student become aware of the sense of the activities performed.

10. Knowledge transfer is provided. The teacher helps the students identify personal and professional life situations where the acquired knowledge, skills can be applied. The student is asked to apply his/her new knowledge and skills in different situations than the ones in which the training was done.

The teacher assists each student in the process of developing competencies and training for independent action. He/she motivates the student for the learning process and helps him/her to

have confidence in his/her capability. The teacher puts the student in cognitive conflict situations and helps him/her to deal with uncertainty in solving problems.

This model is seen to fall into a socio-constructivist learning process, where the student builds his/her own knowledge interacting with his/her colleagues (team learning) and with the environment (learning by dealing with problem-situations and applying various resources).

Stimulating and interactive teaching-learning strategies

Researchers in the field of education sciences believe that it is necessary to promote a student centred education, with a stimulating and interactive character. The experience of the Faculty of Applied Sciences of the Catholic University of Louvain will be presented, which developed a teaching centre based on active learning in small groups (9), for the first two years of study. The activity follows three principles: contextualization of learning, group learning and tutoring.

Contextualization involves placing the student in front of problem-situations, and by solving them, new knowledge will be acquired. Problem-situations should be complex enough for a group activity to be required. In order to be motivating they should be inspired from professional reality and be a challenge. Two categories of problem-situations are applied at the Faculty of Applied Sciences: the problem itself and the project.

The problem itself refers to one discipline and its solving involves relatively short time – approximately 10 hours. Activity takes place in several stages. In the first stage the problem is presented to the students. The students discuss the task in group, make an “inventory” of the knowledge they possess, and establish the information that should be acquired in order to solve the problem. The second is an individual study stage, when the students obtain the necessary knowledge. In the third stage, the students present the acquired knowledge to the group, discuss it, and develop in group one or several solutions for the proposed problem. By solving the problem, the students are trained both in competencies specific to the discipline and transversal competencies.

Learning through projects has an interdisciplinary character and runs for several weeks. A complex task is proposed to the students, their solving requiring application of knowledge and skills from several disciplines studied. Students thus learn to devise and manage a long term activity.

Learning by problem solving and projects is totally different from “traditional” learning, where a lecture is delivered, and the student memorizes the knowledge taught. By these “new” methods the student is active and is aware of the importance of the knowledge taught. The knowledge thus acquired is integrated and can be more easily transferred.

Group learning. Learning is always individual, but it can be stimulated, made efficient by group work. Problem solving and projects are activities run in group of 6-8 students. The group is stable, until the activity comes to end. Group activity leads to developing transversal competencies: work organized in group, developing efficient communication, questioning and criticizing other people’s ideas, overcoming conflict situation, making choices and risk assessment, time management etc.

Tutoring. The group of students is assisted by a tutor, in certain period of the problem solving or project development activity, helping both in acquiring knowledge, skills and to train for transversal competencies. Besides the tutor that coordinates these activities, the student also cooperates with the teaching staff that provide disciplines of speciality.

At the Faculty of Applied Sciences learning is based on problem-situation solving, but other specific educational activities are also performed, such as practice, magisterial course and assessment.

Activities based on practice are shorter. Practice is selected in such a way as to be as much as possible linked to real situations. The teacher not only shows a model to be followed,

but also proposes series of exercises build up in such a way as to make students discover, working in groups, the way in which they should be solved.

Magisterial course can be used before a problem-situation is proposed, with the aim of explaining basic notions and concepts which are considered more difficult to understand. More frequently the course is organized after the student had been familiarized with the problem that follows to be solved. By the contact with the problem, the students form a mental representation of the notions approached, and during the course the teacher points out the relationships between concepts, corrects the students' possible errors, synthesizes information.

Assessment is done both during the semester (assessment of the way students work to solve the proposed problems, test papers) and at the end of the semester, in the form of written exams at the basic disciplines.

Making activities efficient in large groups

In the "traditional" academic education, the basic type of didactic activity is the lecture, where a large number of students participate as a rule. The lecture generally gives a large volume of knowledge orally. This way of organizing didactic activity has numerous disadvantages but also benefits.

Pedagogues (10) consider that the possibly greatest disadvantage of lectures is that the students are kept in a relative passivity from a cognitive point of view. There are many other disadvantages. It is rather difficult to motivate the students. Attention drops after the first 15-20 minutes. Students find difficult to understand the objectives of the lecture. They are not informed about the way it runs, they are not sure if they work enough, if they understand correctly the notions delivered, they are not sure how to improve their activity. The relationship between the teaching staff and students is impersonal. The student attending the lecture has no relationship with the colleagues of the lecturer. The teacher treats the students as a homogeneous group, he cannot consider the heterogeneity of the group.

Another problem is the difference between the teacher, who is an expert in the field, and the students, who are novices. The teacher's knowledge is well organized and structured. His discourse tends therefore to be very specialized and technical, with numerous implicit interferences that are difficult to be understood by the students. The students have informal knowledge, poorly structured, sometimes erroneous even. This previous knowledge is occasionally a valuable starting point, assisting in the attainment of new information. There are cases, however, when this information is an obstacle in understanding the knowledge delivered. Therefore it is essential for the teacher to find out which is the previous level of knowledge of the students, so that he/she could put himself/herself in the students' shoes, so that the student would understand the language correctly.

The most important advantage of the magisterial lecture is that it is lucrative, that is a teacher can lecture to a great number of students in the same time. This is the reason why it is difficult to give up lectures in favour small group activities, although research proved the latter's efficiency. In this situation many pedagogues have asked themselves how could they organize courses in such a way as to increase efficiency and reduce disadvantages. A few answers will be given to this question below.

Activity improvement in large groups should be based on the principles of active pedagogy. The teacher should organize activity in such a way as to make the students become active, process the information delivered as thoroughly as possible, building up their own knowledge. In this sense, it is important to:

- motivate the students,;
- keep their attention for as long as possible;
- have in mind the students' previous knowledge;

- contextualize teaching;
- organize group activities during the course;
- assess the student frequently, especially from the point of view of training .

Vanpee, Godin and Lebrun(10) offer concrete suggestions regarding the way in which courses might be organized, to meet the previously presented conditions.

The first course. In this course, the teacher works on the students' motivation, providing information on the activity that will follow in the next months. The focus on objectives of the discipline and competency training is discussed. Modalities of assessment of students are identified.

At the *next courses*, the position of the subject presented along the entire course is discussed, the information required for the understanding of the subject is updated, the students' knowledge on the subject is discussed. The previous knowledge can be used to understand and acquire the new knowledge, but it is important to identify the students' misconceptions and erroneous representations. The students will be helped to be aware of the cognitive conflict between their previous knowledge and the information expressed by the teacher. If this awareness does not take place, the old erroneous information will inhibit the new one, obstructing its accumulation in the long term memory.

At the beginning of each course, it is important to rouse the students' attention and interest. To this end, the teacher can suggest the students a problem inspired from a real situation, that can be met in the profession for which they are prepared. By an active listening, the students will manage by the end of the course to find answers to the problem raised by the teacher.

During the course, the teacher presents the new information. It is important for the students not to become passive recipients, but to be stimulated to manipulate the information themselves. To this end, the teacher can ask questions, or can encourage the students to ask questions. In a psycho-pedagogic experiment performed by Ruhl(10), after 12-18 minutes of attendance, the students were asked to look over their notes and to discuss with their colleagues about the things passed on. These students grasped better the information conveyed than those who attended the same courses, without those short breaks.

The teacher will deliberately focus on transmission-acquisition of transferable knowledge in real situations. This could be accomplished by contextualization of the knowledge conveyed. The teacher should emphasize the relationships between the information conveyed, the relationships between the new knowledge and how it can be applied/used in real contexts. The teacher will give real(or possible) examples and will ask the students to do the same, from their life experience.

In order to make the students more active, motivated, to help them know themselves and mutually support each other in the learning activity, small group activities might be arranged during the course. For instance, 3-6 students close by, discuss for 3-5 minutes about the attended subjects(buzz group). Small group might be set up to solve certain problems suggested by the teacher. Socio-cognitive conflict will take place, which makes the student question his/her own knowledge, restructures and synthesizes it with the new information. These cognitive activities will help the new knowledge to be fixed in long term memory. Small group activities might take place at the beginning of the magisterial course(with the role of rendering the students sensitive to the subject that will be taught) or during the course.

During large groups didactic activities, no individual *feedback* can be given regarding the knowledge acquisition. For the training assessment, the students can fill out check tests papers during the course or at the end. From the discussions related to the answers, a self-assessment of the acquired knowledge is done.

At the end of the course, a synthesis of the notions conveyed should be done. The teacher will also answer to the questions asked by the students. A *feedback* can be thus obtained that can be used when the teacher prepares the following course.

Pedagogic background of the teaching staff in universities

The modifications that take place in universities (including the point of view of diversification of organization forms for didactic activities, teaching-learning methods), resulted in the intensification of the wish/necessity to improve pedagogic instruction of the teaching staff in universities. In the last decades, the problem of training teachers for universities is more and more frequently debated in congresses of university pedagogy. Universities organize several training programmes for the university teaching staff. Problems related to planning, organization, assessment, didactic communication, training for tutorship, training in didactics etc. are embarked upon.

An essential objective of the training programmes is to develop professional competencies for the teaching staff in universities. At AIPU (Association Internationale de Pédagogie Universitaire) that took place in 1999 in Montreal, (6) these competencies were divided in three dimension:

- pedagogic dimension:
 - o Representation of the act of teaching-learning that would allow an efficient activity (for instance, to wish and to be able to change the usual work with the students, with the intention of obtaining the best results in the learning activity; accept the evolution of the concept of “teaching”, according to the evolution of the scientific concepts in this field).
 - o Planning and application of pertinent and efficient teaching activities: establish objectives, choice of teaching methods, of the material, didactic means etc.
 - o planning and application of assessment of the results.
 - o master various forms of pedagogic communication: oral, written, nonverbal, communication, use of the internet etc.
 - o Animate and manage interactions in groups of students of various sizes.
 - o Assisting the students in learning (for instance tutorship, training assessment, counselling and directing the students with learning difficulties etc.).
- institutional dimension:
 - o facilitate success for as many persons as possible and personal development of each.
 - o availability and capacity to work in an interdisciplinary team to develop pedagogic projects or programmes.
- socio-professional dimension:
 - o develop a reflexive thinking on one’s own pedagogic activity: self-evaluation of teaching activity, participation in permanent training programmes, application of pedagogic research projects etc.
 - o being concerned with the university teaching staff profession’s ethical dilemmas: abide by deontological regulations in teacher-student relationships, permanent professional progress, involvement in community problems etc.

There are authors⁽¹¹⁾ who highlight efficiency criteria for these training programmes, from pedagogic and motivational point of view. The four principles set out by J.M. De Ketele⁽²⁾ at the AIPU colloquium in Montreal, 1999, should be taken into consideration:

- o principle of isomorphism between the way in which teacher training is achieved and the way in which we wish the teachers to work with their students;

- principle of contextualization by considering the need of the participant (for instance, the teaching staff working with groups made up of 300 students have other needs than those working with 30 students);
- Principle of “exactly what’s necessary... in due time”: it is important for the training activities to run when the participants are ready to take part in activities and when the material acquired could be applied as soon as possible;
- principle of variety: using a great variety of teaching-learning methods there are great chances for the information and competencies to be understood, grasped and applied in didactic activity.

On a motivational plane, the fact that participation in training activities is mostly voluntary, should be taken into consideration. Therefore, it is important to support the motivation of the teaching staff and this can be done by providing scientific legitimacy to the programme, provision of a programme in accordance with the individual requirements of the participants and by pedagogic competency of the trainers.

Training programmes should respond to the wish of the teaching staff to improve professionally, but institutional use of the pedagogic competencies is important as well.

References: 1. Blândul, V. (2009), “Orientări moderne în didactica universitară“, în Studii și cercetări din domeniul științelor socio-umane, volumul 18, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, pag.135 – 144. 2. Draime, J., Laloux, A., Lebrun, M., Parmentier, Ph., Wouters, P. (2000), „Repenser la formation pédagogique des nouveaux enseignants universitaires“, Congrès ADMES-AIPU, Paris, avril, www.uclouvain.be/202582.html 3. European Round Table of Industrialists, (1995), „Education for Europeans. Towards the Learning Society“, www.ert.be/key_messages.aspx 4. Lebrun, M., Lega, J. (2000), „Comment mettre en évidence et développer chez l’apprenant les compétences transversales requises pour le préparer à l’accès à l’enseignement supérieur?“, Le Point sur la Recherche en Education, nr. 16, www.uclouvain.be/202582.html 5. Miled, M., (2004), „Apports de l’approche pédagogique par compétences à la didactique du français langue seconde“, Marges Linguistique, juillet, <http://www.revue-texto.net> 6. Parmentier, Ph. (sous la rédaction de), (1999), “Rérérentiel de compétences pour l’enseignant universitaire“, 16ème colloque de l’AIPU, Montréal, www.uclouvain.be/202582.html 7. Parmentier, Ph., Paquay, L. (2002), “En quoi les situations d’enseignement / apprentissage favorisent-elles la construction de compétences? Développement d’un outil d’analyse: le Comp.A.S.“, www.uclouvain.be/202582.html 8. Radnóti, K. (2007), „Miért buknak meg jelentős számban az elsőéves egyetemi hallgatók?“ Új Pedagógiai Szemle, november. <http://www.epa.oszk.hu/00000/00035/00118> 9. Raucant, B., Braibant, J. - M., de Theux, M. – N., Jacqmot, Ch., Milgrom, E., Vander Borgh, C., Wouters, P. (2004), “Devenir ingénieur par apprentissage actif: compte-rendu d’innovation“, Didaskalia nr. 24, www.uclouvain.be/202582.html 10. Vanpee, D., Godin, V., Lebrun, M. (2008), “Améliorer l’enseignement en grands groupes à la lumière de quelques principes de pédagogie active“, Pédagogie médicale, Février 2008, Volume 9, Numéro 1, 32 – 41. 11. Wouters, P., Parmentier, Ph., Lebrun, M. (2000), „Formation pédagogique et développement professionnel des professeurs d’université“, Colloque AECSE, Toulouse, octobre, www.uclouvain.be/202582.html

Eva Bócsa, Valentin Fulger, Ion Hirghiduș

MODERN TENDENCIES IN UNIVERSITY PEDAGOGY

High school graduates come to universities with different motivations, behaviours, compared to previous years. Due to the social and economic changes, graduates have to be confronted with modified requirements in order to be able to be integrated in the labour market. The University needs to react to the new requirements of undergraduates and society by making changes. This

paper analyzes a few aspects pointed out by the teaching staff and researchers of Universities from the European Union, as well as some of their solutions suggested.

Ева Боска, Валентин Фулгер, Ион Харгидус

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Выпускники средней школы приходят в вузы с различными мотивациями, поведением по сравнению с предыдущими годами. Из-за социальных и экономических изменений, выпускники должны иметь дело с изменением требований, с тем чтобы иметь возможность интегрироваться в рынок труда. Университет должен реагировать на новые потребности студентов и общества путем внесения изменений. В статье анализируются некоторые аспекты указанные преподаватели и исследователи университетов из стран Европейского союза, а также некоторые предложенные ими решения

Ева Боска, Валентин Фулгер, Ион Харгидус

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Випускники середньої школи приходять до ВНЗ з різними мотиваціями поведінки, в порівнянні з попередніми роками. Через соціальні та економічні зміни, випускники повинні мати справу зі зміною вимог для того, щоб мати можливість інтегруватися в ринок праці. Університет має реагувати на нові потреби студентів і суспільства шляхом внесення змін. У статті аналізуються деякі аспекти, вказані викладачами та дослідниками університетів з країн Європейського союзу, а також деякі запропоновані ними рішення.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2010

УДК 378: 37.02 : 004

*Коломієць Д.І.
м. Вінниця, Україна*

ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ДИДАКТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Інформатизація освіти, поряд із цілою низкою позитивних впливів на інтенсифікацію навчального процесу, породила й низку проблем. Окрім соціально-психологічних (інформаційна нерівність учасників навчального процесу, психологічна залежність від комп'ютера та ін.), інформатизація вищої школи спричинила кардинальні зміни й у методичному забезпеченні навчального процесу, зокрема й у можливостях дидактичних засобів.

Аналіз наявних досліджень та невирішених аспектів проблеми. Незважаючи на постійну еволюцію дидактичних засобів (від кінопристроїв до комп'ютерних програм) і їхнє значення в підвищенні ефективності засвоєння навчального матеріалу (А.Т.Ашеров, Є.В.Громов Р.С.Гуревич, М.Ю.Кадемія та ін.), визначення цього поняття у педагогічній і навіть енциклопедичній літературі відсутнє. До цих пір немає також їхньої чіткої класифікації. Підкреслюючи значну роль дидактичних засобів у пізнавальній діяльності студентів, Д.В.Чернілевський і О.К.Філатов намагаються класифікувати їх за принципом

прості-складні [4, с.203]. До простих науковці відносять друковані текстові засоби (книги, методичні посібники, роздаткові матеріали на картках тощо); практичні візуальні засоби (стенди, моделі, картини, діаграми, графіки тощо). До складних відносяться механічні візуальні засоби (діаскоп, епідіаскоп, мікроскоп); аудіальні засоби (програвачі, магнітофони, радіоприймачі); аудіовізуальні засоби (телевізори, відеомагнітофони); засоби, що автоматизують процес навчання (комп'ютер та інші пристрої, що з ним сумісні).

Комп'ютер з усіма пристроями та цифровими носіями інформації входить до комплексу інформаційно комунікаційних технологій (ІКТ). Аналіз дидактичних можливостей, притаманних ІКТ, показує, що комп'ютер у поєднанні з відповідними пристроями (принтер, проектор, сканер, відеокамера, фотоапарат) може виконувати роль будь-якого із названих дидактичних засобів, тобто є найпотужнішим із них. Проте проблемою використання комп'ютера як дидактичного засобу є недостатня кількість необхідних програм, що часто змушує викладачів самотужки створювати відповідне комп'ютерне забезпечення лекції чи практичного заняття.

Масова комп'ютеризація вищих навчальних закладів зумовила загострення проблеми розробки і постачання дидактичних засобів для супроводу викладання навчальних дисциплін. На сучасний момент темпи інформатизації навчального процесу суттєво відстають від темпів комп'ютеризації ВНЗ, що не можна вважати нормальним. Таке відставання є наслідком декількох чинників: консервативності традиційної педагогічної системи; неефективного застосування комп'ютерного обладнання, яке концентрується навколо дисциплін комп'ютерного циклу; недостатності, а часто й відсутності ліцензійного, зокрема вітчизняного педагогічного програмного забезпечення.

Тому нагальним є завдання створення предметно орієнтованих баз наявних електронних дидактичних ресурсів. Для його розв'язання необхідне здійснення пошуково-аналітичних робіт за трьома ключовими напрямками. Перший напрям – це аналіз програмних засобів масового призначення стосовно напрямів їх застосування у предметній педагогічній практиці. Сучасні потужні засоби масових інформаційних технологій, з одного боку, мають розвинені функції, які здатні забезпечити їх застосування в навчальному процесі. З іншого боку, в умовах поглиблення вимог до рівня інформаційної культури випускника ВНЗ впевнене володіння цими технологіями стало невід'ємною складовою підготовки фахівця будь-якого напрямку. Звідси впливає і можливість створення педагогічних програмних засобів на основі найбільш поширених програмних середовищ масового застосування, і потенційна готовність викладачів до використання таких засобів.

Другий напрям стосується аналізу засобів фахового програмного забезпечення, яке реально використовується у науково-дослідних установах та на виробництві, з метою визначення способів їх навчального застосування. Надзвичайно важливо впроваджувати в практику навчання не штучні програмні засоби вузько навчального призначення, а реальні пакети підтримки професійної діяльності, з якими студент буде зустрічатися у своїй майбутній трудовій діяльності. Оволодіння такими програмними засобами надасть йому можливість збагатити свій власний інструментарій вирішення завдань – навчальних, а згодом і виробничих, що сприятиме підвищенню ефективності його діяльності, зростанню конкурентоздатності на ринку праці.

Третій напрям пошуково-аналітичних робіт полягає у вивченні наявного фонду предметно орієнтованих педагогічних програмних засобів, які вживаються окремими закладами освіти в практиці навчання, розповсюджуються на компакт-дисках або існують у мережі Інтернет. Зазвичай такі засоби орієнтовані на реалізацію комп'ютерного супроводу окремої теми або навіть окремого фрагменту навчального матеріалу, проте

серед них є й такі, що утворюють комп'ютерне середовище, в якому може відбуватися навчальна діяльність студентів упродовж вивчення розділу навчальної дисципліни. В умовах труднощів щодо підтримки та оновлення матеріально-технічної бази ВНЗ особливого значення набувають програмні засоби, орієнтовані на підтримку навчально-дослідницької діяльності студентів, комп'ютерні лабораторії насамперед з предметів природничо-математичного циклу. За умови відповідного дидактичного забезпечення комп'ютерних досліджень їх упровадження дозволить підняти на якісно новий рівень і викладання цих дисциплін, і навчально-творчу діяльність студентів.

У ракурсі вирішення проблеми дидактичного забезпечення навчального процесу ВНЗ необхідно звернути увагу ще на один аспект цієї проблеми. Масове впровадження ІКТ, на жаль, призводить до виведення з ужитку дидактичних засобів, зафіксованих на інших, технічно відсталих носіях, хоча певна частина таких засобів і на сьогодні зберігає свою педагогічну цінність. Щоб уникнути втрати інтелектуальних надбань, треба подбати про розробку засобів для комп'ютерного опрацювання різноформатної текстової, графічної, аудіо та відео інформації, отриманої з різних джерел, та її перенесення на зручні сучасні носії.

У нашій практиці було опрацьовано і перенесено на цифрові носії навчальні матеріали із діафільмів, кінофільмів, плакатів, стендів. Таким чином було оновлено значну частину дидактичних матеріалів, які не втратили своєї актуальності.

Нами було здійснено пошук та аналіз електронних пояснювально-ілюстративних засобів, що стосуються технічно-виробничих галузей. Аналіз здійснювався за такими критеріями, як відповідність дидактичного засобу чинним навчальним програмам, напрям та ефективність використання у педагогічній практиці. Враховувалися також такі характеристики програмного продукту, як надійність, ергономічність, апаратні вимоги.

Результатом проведених нами робіт є створення баз дидактичних ресурсів, які містять характеристики наявних електронних програмних засобів. До бази дидактичних ресурсів для супроводу викладання дисципліни „Автомобіль і трактор” увійшли пояснювально-ілюстративні відеоматеріали щодо виготовлення та ремонту автомобілів від компаній-виробників BMW, Renault, VAZ та ін.

Для методичного супроводу дисципліни „Практикум з електрорадіомонтажних робіт” з мережі Інтернет були відібрані навчально-ілюстративні та інструктивні матеріали стосовно виготовлення друкованих плат, проаналізовані та запропоновані до використання студентами спеціальні комп'ютерні програми із побудови електро- та радіосхем і виготовлення друкованих плат: Electronics Workbench, Proteus, Sprint-Layout, sPlan та ін.

Багатою є база ілюстративно-інструкційних матеріалів, що можуть бути корисними під час вивчення ручної та механічної обробки металу, деревини, текстильних матеріалів, виготовлення кулінарних виробів. Йдеться про відеоматеріали, переважна більшість яких була знайдена на Інтернет-сервісах: YouTube, RuTube, Яндекс Видео.

Наявність баз дидактичних ресурсів уможливує розповсюдження електронних дидактичних засобів, їх широке використання у практиці навчання, сприяє їх подальшому вдосконаленню, а з іншого боку дозволяє визначити першочергові завдання в створенні педагогічних програмних продуктів і сконцентрувати інтелектуальні та матеріальні ресурси для їх вирішення.

Ми не згодні з твердженнями, що зустрічаються в багатьох публікаціях 80 – 90 років минулого століття, про те, що дидактичні матеріали має виготовляти сам викладач, якщо хоче домогтися найвищої ефективності та результативності навчання. Можливо, такий підхід до вирішення проблеми створення дидактичних засобів доцільний для забезпечення окремих

дисциплін, але за таких умов, на нашу думку, не створюються можливості для творчої ініціативи студента, розвитку його пізнавального інтересу. Крім того, в педагогічних вищих навчальних закладах уміння виготовляти дидактичні засоби і матеріали входять до обов'язкових професійних умінь. У той самий час, як свідчить практичний досвід і аналіз наукових педагогічних досліджень, формуванню і розвитку таких умінь у майбутніх учителів не приділяється належна увага. Тому ми поставили за мету з'ясувати можливості діяльнісного підходу у вивченні майбутніми вчителями методичних основ виготовлення дидактичних засобів за допомогою комп'ютера.

До сучасних дидактичних засобів належать підручники, методичні посібники, стенди, плакати, роздатковий матеріал тощо, аудіо- і відеозаписи, кінофільми, а також комп'ютерні навчальні тренувальні та контролювальні програми. Підготовка та створення дидактичних засобів є центральним завданням викладача, який повинен мати глибокі педагогічні та широкі науково-технічні знання. У педагогічному вищому навчальному закладі ця проблема має ще й методичний аспект, оскільки викладач не лише має співставляти свої дії з критеріями педагогічного процесу, володіти педагогічними технологіями, а й передавати їхні концептуально-прагматичні підходи студентам.

Очевидно, що створення підручників і методичних посібників є справою педагогів-науковців. Однак певні види інших дидактичних засобів, як показують наші дослідження, можуть бути виготовлені самими студентами. У Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського створена відеотека із записами уроків, проведених кращими вчителями області. Відео-матеріали створювалися самими студентами під час проходження педагогічної практики. На деяких факультетах художньо-творчі роботи студентів служать наочними посібниками, традиційним стало комплектування папок дидактичними матеріалами для роботи майбутнього вчителя в школі. Такі папки виготовляються кожним студентом до проходження педагогічної практики. До комплекту входять картки індивідуальних завдань, ілюстрації, схеми, графіки, креслення, малюнки, роздаткові дидактичні матеріали тощо.

Усі ці види друкованих матеріалів студенти мають змогу виготовляти за допомогою комп'ютера під час індивідуальних занять у комп'ютерних класах. Для студента є також доступним сканер, який дозволяє перевести в комп'ютерний формат необхідні для уроку тексти, картинки, фотографії тощо. Використання сканера і програм-редактора дає майбутньому вчителю можливість редагувати необхідні матеріали, скорочувати або доповнювати тексти, тиражувати їх. Для виготовлення дидактичних матеріалів за допомогою ІКТ необхідні певні вміння й навички роботи з комп'ютерними програмами. Проте, як показали наші дослідження, це під силу не лише програмісту, а й студенту будь-якого факультету, якщо він пройде відповідний курс із вивчення можливостей ІКТ. Ураховуючи цілі навчального предмету, викладач розробляє систему завдань різних рівнів складності й пропонує студентам технологічний ланцюжок виконання необхідних завдань із наведенням зразків виконаних робіт, що спонукає до прагнення виконати свою роботу найкраще.

Невичерпним джерелом ілюстрацій і додаткової інформації до різноманітних тем є мережа Інтернет. На початкових стадіях планування роботи з ресурсами Інтернет необхідно, щоб студенти знали мету пошуку, селекції і структурування інформації, оскільки їм потрібно мати чітке уявлення про потрібну інформацію. Важливо також вказати межі завдання і дати чіткі вказівки, щоб студенти усвідомили можливість виконання завдання і практичну значимість результатів своєї роботи.

Освітня програма "Intel® Навчання для майбутнього" і її результати, що описані в численних публікаціях, спонукали нас використати метод проектів та ІКТ для

інтенсифікації сучасного навчально-виховного процесу та організації самостійної роботи майбутніх учителів.

Одне з основних завдань проекту – спонукати студентів працювати в командах. Оскільки до педагогічного ВНЗ приходять студенти з різним рівнем знань та різними вміннями в галузі використання ІКТ, то на початковому етапі навчання (I-II курси) особливо важливо створити атмосферу співпраці, де вони б навчалися не лише у викладача, а й один в одного. Під час виконання проектної роботи активність обдарованих студентів комбінується з пасивністю інших студентів, а компетентних – з некомпетентними студентами і таким чином ефективність інформаційної діяльності зростає щонайменше вдвічі.

Студент має вміти координувати свої зусилля із зусиллями інших. Щоб досягти успіху, йому доводиться здобувати необхідні знання і завдяки їм виконувати конкретну роботу. Ідеальний проект – це той, для виконання якого необхідні знання з різних галузей, що дозволяють розв'язати цілий комплекс проблем. Зрозуміло, це не повний перелік умінь у галузі телекомунікацій, але названі елементарні вміння, як показали наші спостереження, дозволяють студентам відчувати себе досить комфортно в мережі Інтернет і достатньо повно користуватися її різноманітними послугами.

Спільна діяльність викладачів і студентів в умовах співпраці над телекомунікаційним проектом створює ідеальні умови для професійного спілкування, ведення спільної навчально-методичної роботи, переходу в режим рівної активності педагогів і студентів. Результатом такої спільної інформаційної діяльності стали телекомунікаційні проекти „Симетрія в природі”, „Розширення поняття про число”, „Величини та їх вимірювання”, „Вулкани”, „Історія розвитку годинника” та інші. Всі вони були апробовані в інших педагогічних ВНЗ і дістали схвальну оцінку викладачів і студентів.

Під час організації навчальної діяльності зі створення комп'ютерних презентацій, як показало наше дослідження, особливу увагу слід приділяти:

- співвідношенню видів аналітичної діяльності студентів із засобами ІТКТ в процесі розгортання змістової частини проекту;
- розробці системи завдань, спрямованих на формування у студентів навичок мислення високого рівня з обов'язковим забезпеченням відповідними критеріями оцінювання;
- ретельному та науково обгрунтованому добору методів, форм та засобів навчання.

Результатом самостійної роботи студентів є, наприклад, телекомунікаційний проект „Тарас Шевченко – художник і поет”, котрий став основою загальноуніверситетського виховного заходу, присвяченого дню народження великого Кобзаря.

Дидактичні засоби відіграють значну роль і в організації самостійної роботи студентів. Роль самостійної роботи студентів важко переоцінити, але насамперед це пов'язано із зростанням обсягу наукового знання та одночасним зменшенням часу аудиторних занять, тенденція до якого спостерігається у ВНЗ України. Вихід із ситуації, в якій викладач не встигає охопити весь матеріал, що вивчається, а студент не має можливості освоїти його самостійно, допомагають знайти нові джерела інформації, зокрема електронні підручники або посібники.

Електронні посібники мають неоціненні можливості для забезпечення наочності навчального матеріалу. Виклад може здійснюватися за допомогою текстової, графічної (статичної та динамічної), звукової і відеоінформації. Для викладу нового матеріалу за допомогою комп'ютера можна скористатися форматами WinHelp або PDF. Вони дозволяють створювати електронні підручники, проте не дозволяють використовувати останні досягнення мультимедіа. Найбільш вдалим є варіант створення автономних навчальних програм (мультимедійних застосувань).

Можливі 3 варіанти створення таких програм: використання мов програмування; застосування Web-технологій; використання авторських засобів розробки.

Перший варіант забезпечує можливість створення навчальних програм, наймогутніших за можливостями. Проте він вимагає достатньо високого рівня володіння конкретною мовою програмування, що не завжди можливо.

За допомогою Web – технологій представлення інформації можна створювати мультимедійні засоби, що володіють великими можливостями завдяки JavaScript і Flash. Проте створення Інтернет – додатків вимагає знання HTML, навичок роботи з численними програмами і вміння програмувати.

Найбільш вдалим є варіант застосування авторських засобів розробки. Серед великої різноманітності програм подібного типу можна виділити пакет Multimedia ToolBook компанії Click2learn. Він дозволяє створювати інтерактивні мультимедійні засоби, починаючи з етапу планування структури майбутнього засобу і закінчуючи отриманням пакету інсталяції створеного програмного продукту. Програма існує в двох версіях: Toolbook Assistant і Toolbook Instructor. Вони мають схожий інтерфейс, проте в Instructor вбудовані інструменти контролю за студентом. За допомогою цих програм можна швидко і якісно створювати навчальні програми навіть без навичок програмування. Весь процес зводиться до простого перенесення на сторінку необхідних матеріалів (тексту, малюнків, анімації і відео). Демонстраційні 30-денні версії програм можна знайти за адресою: www.click2learn.com.

Кожний створений засіб є електронною книгою, вся інформація якої згрупована за розділами. Кожний розділ складається з певного числа сторінок. На сторінці може розміщуватися текстова і графічна інформація, анімація і запитання. Інтерактивність забезпечується завдяки вбудованій мові програмування OpenScript. Багаті можливості додає інтеграція програм з Macromedia Flash.

Висновок. Інформаційно комунікаційні технології значно розширюють можливості створення, використання, зберігання й тиражування дидактичних засобів. Для того, щоб іти в ногу з часом, викладачі мають уміти знаходити, відбирати найсучасніші дидактичні засоби, а також створювати їх самі, а ще краще – з допомогою студентів. Така співпраця сприятиме не лише кращому засвоєнню теоретичного матеріалу, а й розвиватиме в студента здатність до самоосвіти.

Список Літератури: 1. Антонов В.М. Вимоги до створення електронного підручника / Антонов В.М., Думан Л.О // Комп'ютер в школі та сім'ї. – №6. – 2004. – С.27-29. 2. Ашеров А.Т. Управління навчально-пізнавальною діяльністю в системі „студент-комп'ютер” / А.Т.Ашеров, Є.В.Громов // Теорія і практика управління соціальними системами : Щоквартальний науково-практичний журнал. Харків: НТУ „ХПІ”. – 2001, №2(3). – С.49-57.3. Гуревич Р.С. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі: посібник для педагогічних працівників; студентів педагогічних вищих навчальних закладів / Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю. – Вінниця, ДОВ “Вінниця”, 2002. – 116 с. 4. Чернилевский Д.В., Филатов О.К. Технология обучения в высшей школе: Учебное издание / Под ред.Д.В.Чернилевского. – М.: “Экспедитор”, 1996. – 288 с.

Д.І. Коломієць

ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ДИДАКТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Розглядається проблема створення та експлуатації дидактичних засобів в умовах інформатизації освіти.

Д.И. Коломиец

ПРОБЛЕМЫ И ВОЗМОЖНОСТИ СОЗДАНИЯ ДИДАКТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАТИЗАЦИИ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Рассматривается проблема создания и эксплуатации дидактических средств в условиях информатизации образования.

DI Kolomiets

CHALLENGES AND OPPORTUNITIES OF DIDACTIC MEANS IN INFORMATION HIGHER EDUCATION

The problem of creation and exploitation of didactic facilities in the conditions of informatization of education is considered.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2010

УДК 004.7:377.3

*Кобися В.М.,
м. Вінниця, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ КОМП'ЮТЕРНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Постановка проблеми. Нинішня ситуація в суспільстві характеризується глибокими внутрішніми процесами в його розвитку. Перед професійною освітою в умовах соціокультурних змін висувається завдання підготовки фахівців, які володіють високим професійним потенціалом, здатних адаптуватися до змінних умов праці і виробництва. Ці зміни знаходять віддзеркалення в нових державних освітніх стандартах у вигляді кваліфікаційних вимог до підготовки і професійної діяльності фахівців і є могутнім стимулом оновлення змісту, методів, засобів і форм професійної освіти і виховання.

Одним з вирішальних засобів такого оновлення є комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання і створювані на їх основі електронні підручники і навчальні посібники. Останні, у свою чергу, є основою комп'ютерних технологій навчання. Міцне оволодіння знаннями, виробітку професійних умінь, а також умінь мислити творчо і критично, орієнтуватися в умовах ринку праці, зберігаючи при цьому етичну і духовну стійкість, під час навчання у навчальному закладі в обмежені проміжки часу вимагають активізації потенційних можливостей студентів. Комп'ютерно-орієнтовані технології при розумній організації інтенсифікують процес навчання, забезпечують формування глибоких знань, вироблення міцних умінь і твердих навиків, а також вносять свій внесок в процес виховання майбутнього фахівця, зокрема, у навчанні професійним дисциплінам.

Аналіз попередніх досліджень. Загальнометодичні питання застосування технічних засобів і комп'ютерів в процесі навчання з метою його інтенсифікації відображені в роботах С.І. Архангельського, В.К. Бондаренко, В.П. Беспалько, Б.С. Гершунського, Р.С. Гуревича, В.Г. Житомирського, Г.В. Карпова, С.Н. Кузнецова, І.А. Романової, В.М. Монахова, І.В. Роберт, А.А. Кузнецова. Аналіз цих досліджень показує, що проблемам методології і теорії інформатизації освіти, а також підвищенню ефективності комп'ютерних технологій надається

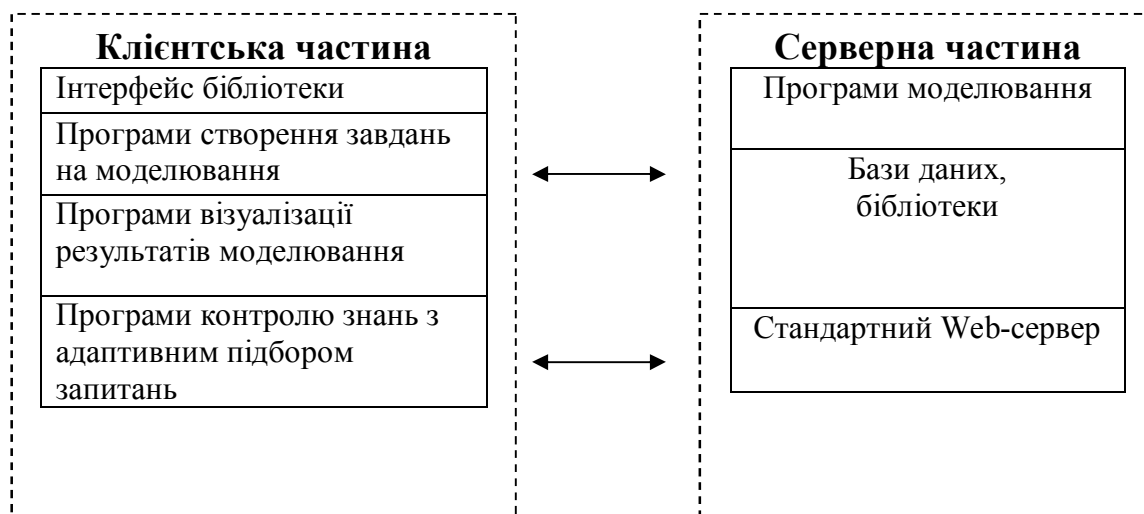
серйозна увага. Проте огляд літератури показує недостатню увагу до розробки конкретних методик по проектуванню і використанню комп'ютерних технологій на різних етапах професійної підготовки фахівців.

Мета статті – описати можливості використання комп'ютерно-орієнтованих технологій у процесі підготовки фахівців електротехнічного профілю.

Виклад основного матеріалу. Цілеспрямоване застосування комп'ютерів, як засобів навчання, дозволяє кардинальним чином підвищити роль самостійної роботи учнів у процесі отримання і експериментальної перевірки знань. Тому в багатьох роботах пропонується ідея створення активної віртуальної освітньої лабораторії, яка дозволить людині не лише здійснювати пошук інформації в практично безмежному океані знань, але і активно займатися творчістю у сфері освіти, використовуючи власний досвід створення комп'ютерних навчальних засобів, а також досвід і базу даних, накопичені у рамках колективної віртуальної складової мережі Internet.

Активна освітня віртуальна лабораторія повинна не лише дозволяти здійснювати комп'ютерні експерименти з об'єктами, що вивчаються, і візуалізувати їх результати, проводити контроль отриманих знань, надавати доступ до довідкової літератури, але і, що саме головне, активно брати участь санкціонованим членам лабораторії в створенні нового програмного забезпечення з різних навчальних дисциплін і адаптувати наявне програмне забезпечення до власних потреб.

Принципова схема такої лабораторії наступна [2,с.358]:

При своїй загальній доступності комп'ютерна техніка принципово дозволяє побудувати навчальний процес у вигляді інтерактивної роботи учнів з динамічними образами об'єктів, що вивчаються. Основні зусилля викладачів в цих умовах мають бути спрямовані на створення відповідних модельних представлень і методик роботи з ними.

Важливим етапом ефективного навчального процесу є лабораторні роботи з спеціальних предметів, які стимулюють активну пізнавальну діяльність і творчий підхід до отримання знань. При традиційних формах навчального процесу така можливість реалізується в ході виконання необхідного комплексу лабораторних робіт або практичних занять. Проте при недостатньому матеріальному забезпеченні навчальних закладів вимірною технікою та лабораторними установками досить часто викладачі стикаються з очевидними технічними складнощами. Одним з шляхів вирішення цієї проблеми може стати можливість активного комп'ютерного експерименту в єдиному інформаційно-комунікаційному навчальному середовищі. Іншим чинником, що обумовлює актуальність проблеми активного комп'ютерного експерименту, є

обмежена можливість доступу учнів до найцікавішого і унікальнішого устаткування, технічних об'єктів, наукових і технологічних експериментів, які часом представляють найбільший інтерес і стимулюють отримання знань. Навіть в межах одного навчального закладу масовий доступ до унікального навчального устаткування часом створює певну проблему. В той же час важко переоцінити можливість будь-якого учня або студента "доторкнутися" до кращих у світі і унікальних стендів, промислових об'єктів, наукових експериментів.

Ключовою особливістю, яка відрізняє експеримент від інших способів отримання знань, є процес отримання і обробки експериментальних даних - кількісних характеристик реальних фізичних величин, що визначають поведінку досліджуваного об'єкту, процесу або явища, що підтверджують або спростовують сформульовані цільові функції проведення експерименту. В умовах традиційної форми навчання уроки лабораторного практикуму доповнюються віртуальною лабораторією, що використовує технологію імітаційного математичного моделювання фізичного експерименту із залученням апаратно-програмних (технічних) засобів візуалізації, комп'ютерної графіки і анімації для досягнення ефективної інтерактивної взаємодії користувача (учня, експериментатора) з середовищем моделювання.

Ще у 2000 році групою розробників Лабораторії лекційного фізичного експерименту Казахського національного університету імені аль-Фарабі під керівництвом Кашкарова В.В. була розроблена моделююча програма «Початки електроніки». З того часу розроблено кілька доповнень до основного продукту.

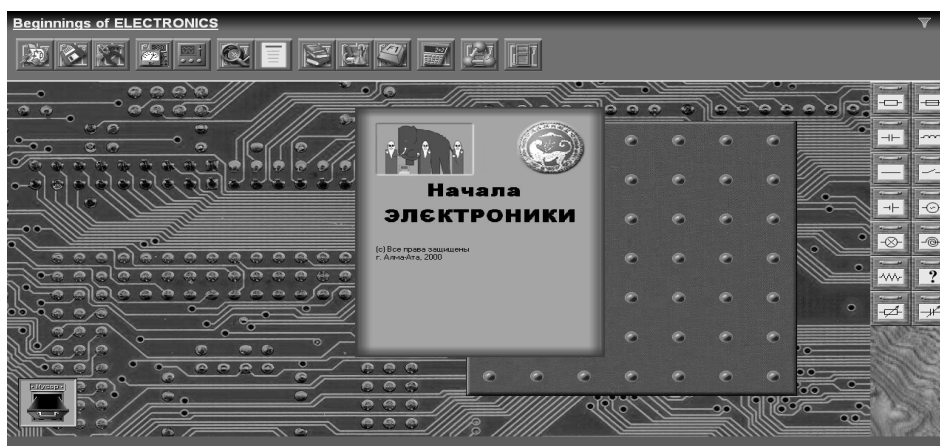

Рис.1. Головне вікно програми

Продукт призначений для допомоги учням (і викладачам) середніх, а також середніх спеціальних навчальних закладів для вивчення розділів курсу фізики "Електрика" та курсів спеціальних дисциплін, пов'язаних із аналізом та дослідженням електричних кіл та їх елементів електротехнічних спеціальностей. Він природним чином доповнює класичну схему навчання, що складається із засвоєння теоретичного матеріалу і вироблення практичних навичок експериментування у фізичній лабораторії.

Програма є електронним конструктором, що дозволяє імітувати на екрані монітора процеси зборки електричних схем, досліджувати особливості їх роботи, проводити виміри електричних величин так, як це робиться в реальному фізичному експерименті.

За допомогою конструктора можна:

- вивчати залежність опору провідників від питомого опору його матеріалу, довжини і поперечного перерізу;
- вивчати закони постійного струму - закон Ома для ділянки кола і закон Ома для повного кола;
- вивчати закони послідовного і паралельного з'єднання провідників, конденсаторів і котушок;

- вивчати принципи використання запобіжників в електронних схемах;
- вивчати закони виділення теплової енергії в електронагрівних і освітлювальних приладах, принципи узгодження джерел струму з навантаженням;
- ознайомитися з принципами проведення вимірювання струму і напруги в електронних схемах за допомогою сучасних вимірювальних приладів (мультиметр, двоканальний осцилограф), спостерігати вигляд змінного струму на окремих деталях, зміщення фаз між струмом і напругою в ланцюгах змінного струму;
- вивчати прояви ємнісного і індуктивного опорів в колах змінного струму, їх залежність від частоти генератора змінного струму і номіналів деталей;
- вивчати виділення потужності в ланцюгах змінного струму;
- досліджувати явище резонансу в ланцюгах з послідовним і паралельним коливальним контуром;
- визначати параметри невідомої деталі;
- досліджувати принципи побудови електричних фільтрів для ланцюгів змінного струму.

Конструктор можна також використовувати у рамках його можливостей і для інших завдань в самостійній творчій роботі учнів.

Однією з головних особливостей комплексу є максимально можлива імітація реального фізичного процесу. Для цієї мети передбачено, наприклад, наступне:

- зображення деталей конструктора і вимірювальних приладів наводяться не схематично, а у реальному вигляді;
- при перевищенні номінальної потужності електричного струму, що протікає через опір, останній "згорає" і набуває вигляду почорнілої деталі;
- лампочка і електронагрівний прилад при номінальній потужності починають світитися і "перегорають", якщо потужність, що розсіюється на них і перевищує робоче значення;
- при перевищенні робочої напруги на конденсаторі, останній також "виходить з ладу";
- при перевищенні номінального робочого струму через запобіжник, він "перегорає";
- більшість операцій і їх результати супроводжуються звуковими ефектами.

Це робиться для того, щоб учень наочно бачив наслідки своїх помилок, вчився розбиратися в причинах того або іншого невдалого експерименту і виробляв необхідні навички попереднього аналізу схеми.

Для користування програмою досить початкових навичок роботи в системі Windows.

Після запуску програми, на екран монітора комп'ютера виводяться (див. рис. 1):

- монтажний стіл з контактними майданчиками, на якому можна збирати і аналізувати роботу електричних схем (у центрі екрану);
- панель деталей, що містить набір електричних елементів (у правій частині екрану);
- "сміттєвий кошик" (він розташований в лівому нижньому кутку екрану), куди викидаються деталі, що перегоріли і непотрібні;
- панель керування програмою з кнопками для виклику допоміжних інструментів (розташована у верхній частині екрану);
- панель коментарів (у нижній частині екрану).

За допомогою панелі керування програмою можна вивести на екран моделі вимірювальних приладів (рис.2.), та застосовувати їх у експерименті.

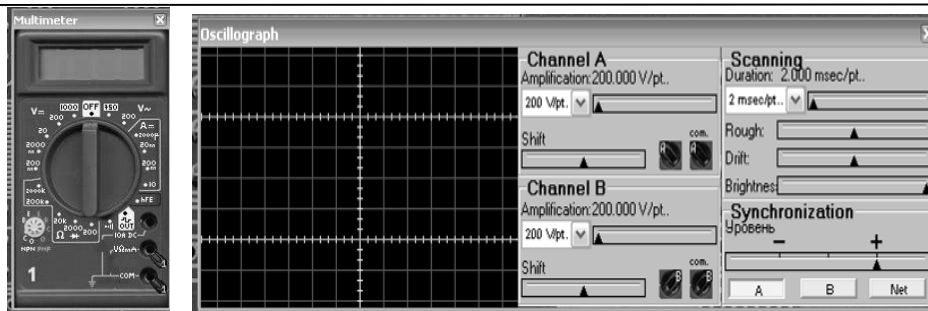

Рис. 2. Вимірювальні прилади у складі програми.

У процесі роботи з програмою, учень за допомогою електричних елементів складає коло, приєднує до нього вимірювальні прилади і знімає покази потрібних характеристик (рис.3).

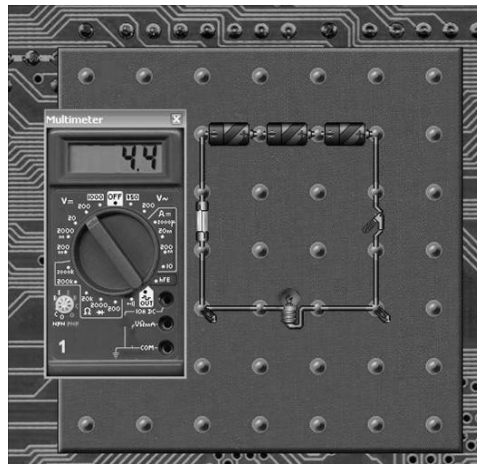

Рис.3. Проведення вимірювання напруги у електричному колі.

Мультиметр може працювати у різних режимах, які перемикаються встановленням керуючого покажчика у потрібне положення за допомогою мишки.

Панель керування програмою містить кнопки для виведення додаткової інформації з електротехніки про електричний струм, кола електричного струму, вимірювальні прилади, характеристики деталей електричних схем та їх маркування.

Поряд з цим на панелі керування присутня кнопка для виведення на екран матеріалів для проведення лабораторних робіт за такими темами:

- Вивчення залежності опору реальних провідників від їх геометричних параметрів і питомого опору матеріалів.
- Дослідження опорів провідників при паралельному і послідовному з'єднанні.
- ЕРС і внутрішній опір джерел постійного струму. Закон Ома для повного кола.
- Дослідження складних ланцюгів постійного електричного струму.
- Потужність у колі постійного струму.
- Принципи роботи плавких запобіжників в електричних ланцюгах.
- Елементи ланцюгів змінного струму. Ємнісний і індуктивний опори, їх залежність від частоти змінного струму і параметрів елементів.
- Явище резонансу в ланцюзі змінного струму.

Отже, віртуальну лабораторію можна розглядати як апаратно-програмний інструментарій, що використовується як об'єктно-орієнтоване інформаційне середовище для ефективної інтерактивної взаємодії користувача з середовищем моделювання.

Безперечними перевагами автоматизованих або віртуальних лабораторних практикумів

віддаленого доступу є:

- кардинальне зниження витрат на організацію і проведення лабораторних практикумів, оскільки при цьому різко скорочуються потреби в лабораторному устаткуванні, площах навчальних приміщень для його розміщення і витрати на обслуговування;
- надання високоякісних освітніх послуг найширшим верствам населення незалежно від соціального статусу, рівня прибутків, місця проживання і інших життєвих обставин;
- можливості, що відкриваються, для будь-якого навчального закладу інтегруватися у світову систему освітніх технологій завдяки доступу до унікального навчального і наукового лабораторного устаткування провідних національних і зарубіжних університетів, а також застосування передових методик підготовки фахівців [3,с.36].

Висновки. Характерною тенденцією сучасної освіти є перехід від вузьких галузевих принципів підготовки фахівців до фундаментальної технічної освіти. Це припускає практичне освоєння навичок роботи з великою кількістю окремих об'єктів. Саме тому простої "віртуалізації" лабораторних робіт вже мало. На думку розробників, викладачів-практиків тільки при об'єднанні компонентів автоматизованого лабораторного практикуму, сформованих на єдиних організаційних, технічних і методичних принципах можливе досягнення основної мети - підготовки високоякісного фахівця.

Список літератури: 1. Кривицкий Б.Х. О систематизации учебных компьютерных средств // *Educational Technology & Society* 3(3) 2000. 2. Арбузов Ю.В., Маслов С.И., Поляков А.А., Филиков В.А. *Факультетская распределенная лаборатория как прототип лаборатории виртуального технического университета XXI века*// Материалы Шестой международной конференции по дистанционному образованию / МЭСИ. – М., 1998. – с. 355-362. 3. Кондратьев И. Технология - виртуальная, результат – реальный //COMPUTERWORLD РОССИЯ 35/07– с. 35-38. 4. Н.Н.Филатова, Н.И.Вавилов. Проектирование мультимедиа тренажеров на основе сценарных моделей / — Красноярск: КГТА, 2001. — 152 с. 5. Соколова И.Ю., Кабанов Г.П. Качество подготовки специалистов в техническом вузе и технологии обучения. — Красноярск: КГТА,1998. — 188 с.

В.М. Кобыся

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ КОМП'ЮТЕРНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті розглянуто використання комп'ютерно-орієнтованих засобів і технологій у професійній підготовці фахівців електротехнічного профілю під час проведення віртуальних лабораторних робіт.

В.М. Кобыся

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СРЕДСТВ КОМПЬЮТЕРНО-ОРИЕНТИРОВАННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ ЭЛЕКТРОТЕХНИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ

В статье рассмотрено использование компьютерных средств и технологий в профессиональной подготовке специалистов электротехнического профиля при проведении виртуальных лабораторных работ.

V.M. Kobysa

**THE USE OF FACILITIES OF THE COMPUTER-ORIENTED TECHNOLOGIES IS IN
PROFESSIONAL PREPARATION OF SPECIALISTS OF ELECTRICAL
ENGINEERING TYPE**

In the article the use of computer facilities and technologies is considered in professional preparation of specialists of electrical engineering type during realization of virtual laboratory works.

Стаття надійшла до редакції 05.06.2010

УДК 378.01

*Квасник О.В.
м. Харків, Україна*

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ВНЗ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН**

Постановка проблеми. Сучасні процеси реформування економіки країни, входження України в цивілізоване освітнє товариство супроводжуються динамічними змінами у системі виробничих відносин, культури, освіти. Також освітній простір все більше вимагає подальшої інтеграції націй та національностей, взаємопроникнення їхніх культур, толерантного ставлення до міжконфесійних відносин, а значить – формування полікультурного освітнього простору. Сьогодні потрібен фахівець, який повинен глибоко усвідомлювати своє місце в перебудовних процесах, ґрунтовно володіти теоретичними знаннями, професійними вміннями і навичками, готовий до діяльності в складних умовах конкуренції, здатний до самонавчання, самовдосконалення. Саме такого фахівця повинна сформувати та підготувати до професійної діяльності насамперед вища інженерна освіта, яка нині успішно реформується.

На засадах гуманістично-орієнтованої науково педагогічної свідомості базується освітня стратегія "гуманізація освіти". Людині недалекого майбутнього належить жити і працювати в умовах глобалізації світових процесів і широкої інформатизації суспільства, його насиченості найновішою технікою і досягненнями науки. Найважливішою ціллю гуманізації освіти є засвоєння тими, кого навчають єдиних для всіх членів суспільства цінностей [8, 54]. З огляду на гуманістичні засади, вища школа під час підготовки майбутніх інженерів повинна забезпечувати: не тільки знання та суто професійні якості, а й формування у майбутніх спеціалістів готовності повноцінного включення в соціальне і професійне життя суспільства; орієнтацію не стільки на поточну діяльність студентів, скільки на віддалену перспективу - самостійну професійну діяльність, тобто установку на становлення «завтрашнього фахівця», збагачення та розвиток його індивідуальних можливостей засобами тієї системи знань, умінь і навичок, якими він оволодіває, умови формування гармонійної структури особистості. Формування уміння вчитись протягом життя.

Саме тому одним з актуальних напрямів удосконалення професіоналізму майбутнього фахівця є формування у нього соціокультурної компетентності. Науковці прагнуть підготувати високопрофесійного фахівця, і результатом цього процесу є

становлення не лише „людини знаючої” через звернення до сфери її досвіду (зун) і когнітивної сфери, але і компетентної – через розвиток особистісно-психологічних якостей (професійної самосвідомості, потреби в досягненнях тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми підтверджує її актуальність і важливу значущість. Про це свідчать роботи Л.М. Мітіної, В.А. Болотова, В.В. Сурикова, Ю.В. Варданян, А.К. Маркової, І.А. Зязюна, В.П. Андрущенко, В.Г. Кременя, Г.Г. Півняка, С.О. Сисоєвої тощо. Сучасна психолого-педагогічна наука розробила цілий науковий підхід до досліджуваної нами проблеми – компетентнісний. Цей підхід розроблено англійськими науковцями як суто соціокультурний. У вітчизняній науці цей підхід представлений у роботах А. Хуторського та Б. Вульфсона. Його розробляють також українські вчені: І. Бех, Д. Гришин, О. Дубасенюк, В. Лозова, Н. Ничкало, О. Подмазін, О. Пруцакова, В. Сериков та ін. В них формулюється сутність поняття компетентності, його структура та місце в системі професійної підготовки фахівця.

Соціокультурні аспекти навчання іноземних мов вивчали В.С. Біблер, Г.Д. Томахін, Ю.І. Пассов, С.Ю. Ніколаєва, Н.К. Скляренко, І.Г. Тараненко та інші.

В роботах автори підкреслюють визначальний характер впливу соціокультурної обізнаності особистості на процес її професійної і життєвої діяльності.

Проведений нами аналіз літературних джерел, присвячених формуванню професійної компетентності майбутнього спеціаліста, дає підстави стверджувати, що соціокультурна обізнаність студента є одним із важливих компонентів загальної культури особистості та запорукою успішної професійної діяльності, сприяє інтелектуальному розвитку особистості, спонукає до самостійної пошукової, творчої діяльності. Однак, залишилось недостатньо з'ясованим дослідниками питання ролі психолого-педагогічних дисциплін у процесі формування соціокультурної компетентності та засвоєння соціокультурного знання.

Саме тому **мета** даного дослідження полягає у визначенні основних положень щодо питання про дослідження соціокультурної компетентності у процесі формування студента вищого технічного навчального закладу (ВТНЗ), а також у визначенні ролі психолого-педагогічних дисциплін у цьому процесі.

Виклад основного матеріалу. Підготовка майбутніх інженерів до професійного становлення і творчої діяльності є актуальним питанням вищої освіти в Україні. Про це свідчать Закон України „Про вищу освіту”, Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті, Декларація про європейський простір для вищої освіти, „Концептуальні засади реформування педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір”, наказ Міністерства освіти і науки України „Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні” [1].

Освіта – не наслідок економічного благополуччя держави, а його причина. Основною проблемою сучасної системи освіти є протиріччя між швидким темпом приросту знань і обмеженими можливостями їх засвоєння індивідом. Ця система примушує педагогічну теорію відмовитися від абсолютного освітнього ідеалу (всєбічно розвиненої особистості) і перейти до нового ідеалу – від максимального розвитку здібностей людини до саморегуляції або самоосвіти. Зміна поглядів і підходів до системи освіти зумовлена перш за все входженням України в європейський простір, реалізацією положень та принципів Болонської декларації. Аналіз досвіду сучасних педагогічно-новаторів показує, що найефективнішим напрямком підвищення якості будь-якого освітньо-виховного процесу є створення таких психолого-педагогічних умов, за яких той,

кого навчають, зможе зайняти активну життєву позицію і повністю розкритися як суб'єкт, що здатен до творчого самовдосконалення. [6; с. 40].

На сучасному етапі суспільно-економічного розвитку актуальною є необхідність урахування в процесі теоретичного та виробничого навчання особистісних якостей, інтересів, нахилів студентів ВТНЗ, їх освітніх потреб та досвіду. Багато уваги в наш час приділяється вивченню проблеми підготовки інженерів у компетентнісному форматі. Це означає, що в під час навчання буде сформовано інженера, здатного вирішувати професійні проблеми у процесі діяльності.

Сучасна психолого-педагогічна наука досить активно почала впроваджувати, особливо у галзь освіти компетентісний підхід. Цей підхід вперше, як уже зазначалося раніше, було розроблено англійськими науковцями Згодом до його розробки долучилися російські та українські вчені.

На жаль, сучасні вчені досі не дійшли єдиної думки щодо визначення поняття «компетентність». Проблема узгодження вітчизняної педагогічної термінології й науки загалом із компетентісним підходом полягає в тому, що науковці переважно користуються традиційною й зрозумілою тріадою "знання–уміння–навички", з якої виходить ціла низка категорій і понять. При цьому поняття компетенції також закономірно впливає зі співвідношення знань, умінь і навичок у певній галузі професійної діяльності. Такий науковий підхід не єдиним (Б. Оскарссон, С. Шо, В. Хутмахер, Г. Халаж, Дж. Равен) [2]. Як уже зазначалося у попередніх дослідженнях, компетентність є готовністю та здатністю людини діяти в будь-якій сфері. Вона передбачає володіння людиною відповідною компетенцією, яка включає її особистісне ставлення до предмета діяльності. Повертаючись до європейських стандартів компетентності, погоджуємося з думкою І. Лебедева, що компетентність – це здатність діяти в ситуації невизначеності, здатність працювати в команді та навчатися [5]. З огляду на це навички, уміння й знання, яких набуває в ході навчання майбутній фахівець передбачають здатність долати невизначеність, високу навчуваність і вміння працювати в команді. Деякі дослідники вважають, що суттєвим моментом компетентності є здатність приймати відповідні рішення в процесі вирішення конкретних проблем і виробничих завдань.

Це підтверджує ще раз той факт, що формування компетентності входить у загальний контекст формування особистості. Тому важливим аспектом розуміння компетентності є її оцінно-світоглядна спрямованість, що характеризує людину як суб'єкта спеціалізованої діяльності в системі суспільного розвитку праці. Тут враховується здатність людини давати кваліфіковані судження, приймати адекватні та відповідні рішення в проблемних ситуаціях, планувати та здійснювати дії, які призводять до раціонального й успішного досягнення поставлених цілей [4].

Українська освіта починає оперувати поняттям компетентності в тому сенсі, який пропонують європейські країни [7]. Так, після підписання Болонської декларації з'явилися нові інструменти й ініціативи, що сприяють реалізації цілей формування загального європейського простору вищої освіти, причому як наднаціональні, так і національні й інституціональні. Найбільш відомі й ефективні програми носять багаторівневий характер, наприклад, спільні ініціативи Європейської Комісії, Європейської асоціації університетів, у яких взяли участь університети з усіх країн учасниць Болонського процесу, в результаті чого з'явилися проекти "Створення спільних (подвійних) дипломів", "Настроювання освітніх структур", "Формування культури якості". Проект "Настроювання освітніх структур" спрямований на реалізацію цілей Болонської декларації на інституціональному рівні. Його задачі – визначення точок конвергенції та вироблення загального розуміння

змісту кваліфікацій за рівнями в термінах компетенцій і результатів навчання. Під результатами розуміються набори компетенцій, що включають знання, вміння й навички студентів, обумовлені як для кожного блоку (модуля) програми, так і для програми в цілому. Таким чином, зазначений проект вирішує завдання вироблення загальноєвропейського консенсусу у визначенні ступенів із погляду того, що випускники повинні вміти робити по завершенні навчання..

Заслуговує на увагу концепція "інтегрованого розвитку компетентності", розроблена шведськими й американськими вченими (В. Чапанат, Г. Вайлер, Я. Лефстед). Розвиток компетентності спеціаліста тут пов'язується з інтеграцією інтелектуальних, моральних, соціальних, естетичних, політичних аспектів знань та умінь. Професійна компетентність у контексті зазначеної концепції включає знання й уміння з різних сфер життєдіяльності людини, які необхідні для формування умінь і навичок здійснення діяльності творчого рівня [8]. Важливими в контексті проблеми нашого дослідження є окреслені зарубіжними вченими рівні формування компетенцій під час навчання у вищому навчальному закладі, визначені в європейських країнах. Так, для першого рівня характерними є такі загальні для різних предметних галузей компетенції: здатність демонструвати знання основ та історії дисципліни; здатність логічно й послідовно представити освоєне знання; здатність контекстуалізувати нову інформацію й давати її тлумачення; уміння демонструвати розуміння загальної структури дисципліни й зв'язок між піддисциплінами; здатність розуміти та використовувати методи критичного аналізу й розвитку теорій; здатність правильно використовувати методи й техніки дисципліни; здатність оцінювати якість досліджень у цій предметній галузі; здатність розуміти результати експериментальних і спостережних способів перевірки наукових теорій.

Тому під компетентністю може розумітися стійка здатність виконувати певний вид діяльності, яка включає такі аспекти, як: глибоке розуміння сутності виконуваних завдань і вирішуваних проблем; гарне знання досвіду, який є в цій галузі, активне оволодіння його найкращими досягненнями; вміння обирати засоби та способи дії, адекватні конкретним обставинам місця й часу; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність учитися на помилках і вносити корективи в процес досягнення цілей.

Таким чином, професійна компетентність сучасного спеціаліста є складним багатокомпонентним поняттям, яке в сучасній науковій літературі характеризується з точки зору кількох наукових підходів: соціокультурного, діяльнісного, комунікативного, професійного, контекстно-інформаційного та психологічного. Кожен із названих підходів не вичерпує наукового аналізу проблеми професійної компетентності повністю; всі ці підходи знаходяться у взаємозв'язку один з одним і взаємодоповнюють один одного.

Видатні вчені наголошують на необхідності вдосконалення політехнічної освіти, і виділяють наступні компоненти: політехнічні знання, політехнічні уміння, значущі якості особистості та політехнічні технології.

Політехнічні знання й уміння формуються та проявляються у трудовій виробничо-технічній діяльності людини, тому зв'язок навчання з виробництвом та працею є необхідною умовою для міцного засвоєння їх молоддю. При формуванні політехнічних знань і умінь важливо враховувати психологічний аспект використання знань та умінь для їх розширення та активного й свідомого застосування при розв'язанні пізнавальних завдань.

Необхідною умовою для засвоєння політехнічних знань та формування на їх основі умінь є розвиток мислення.

На думку Сорокіна П. соціокультурний підхід інтегрує три фундаментальні виміри людського буття: особистість як суб'єкт взаємодії, суспільство як сукупність взаємодії

індивидів з його соціокультурними відношеннями та процесами, культура як сукупність значень, цінностей та норм, якими володіють взаємодіючі особи. [10,с.218]

В рамках цього підходу єдність професійної компетентності трактується через феномен професійної культури як специфічного засобу організації професійної діяльності, що впливає на стійке відтворення професійних знань, засобів та прийомів діяльності, зразків поведінки, ціннісних орієнтацій, стилів життя.

Ми розглядаємо процес формування соціокультурної компетенції як важливу психологічну й дидактичну проблему, як комплекс цілеспрямованих педагогічних впливів, що ґрунтуються на знанні закономірностей розвитку особистості, враховують специфічні вимоги до спеціаліста, який має будувати свою професійну кар'єру в площині міжкультурної комунікації. Тому поряд з основними професійними якостями майбутніх інженерів(глибоким знанням особливостей функціонування ринкової економіки; умінням ефективно використовувати кращі досягнення науково-технічного прогресу; турботою про підвищення власного професійного рівня; ініціативністю мислення та дій та ін.) ми виділяємо такі, які можливо сформувані лише в процесі цілеспрямованої роботи над розширенням соціокультурної обізнаності.

Соціокультурна компетентність інженера технічного ВНЗ забезпечить ефективне входження його у сферу професійної соціалізації за умови особистісно орієнтованого підходу. Становлення компетентного професіонала, здатного в різних умовах ефективно вирішувати професійні проблеми, передбачає оволодіння ним знаннями та діяльнісним досвідом, пізнання себе, самовизначення, вирішення внутрішніх та індивідуально-групових протиріч. Тому особистісний та професійний розвиток людини – це єдиний процес, який об'єднує цілісність особистості та її діяльність у різних сферах життя. Однією з провідних умов особистісно-професійного розвитку людини є її досвід в обох сферах життя. Та самий розвиток ґрунтується на становленні якостей особистості. Якщо уявити студента як машину із здатністю мислити, то можна буде передавати знання та формувати вміння ефективно, але це перешкоджатиме цілеспрямованому впливу на його особистісну сферу.

При розгляді професійної підготовки у контексті компетентісного підходу найбільша увага приділяється способам оцінювання, методам і формам, які допомагають перенести акцент із просто теоретичних знань на практичні вміння та навички, збагатити та перебудувати зміст освіти. Результативність змін, що пропонуються, буде залежати від системності та цілісності перетворень у ВНЗ, у тому числі і від взаємин між суб'єктами освітнього процесу та формування професійної позиції педагогів.

У зв'язку із впровадженням основних положень Болонської угоди та прагненням України ввійти до європейського освітнього простору актуальними стали питання, пов'язані з оволодінням майбутнім інженером знаннями й уміннями в галузі європейських технологій професійного навчання, однією з яких є модульна технологія. Тому одним із напрямів упровадження методики навчання майбутніх інженерів проектуванню дидактичного матеріалу стало проектування навчально-методичного забезпечення модульної технології [9, с. 3].

Виходячи з вищесказаного, ми пропонуємо розглядати професійну компетентність як інтеграційну особистісно-професійну якість, яка дозволяє фахівцю здійснювати професійну діяльність на достатньому або високому, орієнтованому *на творчість рівні*. Для формування у студентів соціокультурної компетенції, побудови плідного діалогу, успішного обміну інформацією, мовної комунікації необхідно враховувати:

- коефіцієнт інформативності запропонованого для опрацювання матеріалу;

- різні блоки селекції, фільтрації і кодування (декодування) інформації у різних учасників навчального процесу;
- прагматичні потреби і їхня цінність для суб'єктів уміння;

- можливість несприйняття, викликану різними чинниками, на які неможливо впливати у процесі вивчення мови;

- рівень емоційного задоволення (5).

Соціокультурну компетентність інженера ми розглядаємо в загальній структурі його професійної компетентності і визначаємо її як інтеграційну особово-професійну якість, що забезпечує його ефективну взаємодію з оточуючими, спрямована на створення умов для їх успішного входження в динамічний, полікультурний соціум, самовизначення і самореалізації в ньому. При цьому виникає діалектична суперечність між необхідністю належної соціалізації особистості, задоволення суспільних потреб у певних кадрах, з одного боку, та з індивідуальними цілями, прагненнями, інтересами самої особистості.

Соціокультурна компетентність у професійно-педагогічній підготовці студента являє собою ключову складову, яка відповідає всім вимогам до компетентностей, що існують. Вона носить надпредметний характер (формується і функціонує не в рамках однієї, а декількох суміжних наукових галузей і має міждисциплінарний характер, що дозволяє вирішувати мета завдання соціокультурної компетентності), є багатофункціональною, тобто оволодіння нею дозволяє людині вирішувати різні проблеми повсякденного, професійного і соціального життя. Це поняття є багатовимірним, оскільки в ньому представлені і знання (когнітивний компонент), і відносини (емотивний компонент), і діяльність (праксіологічний компонент), і ті способи діяльності, якими оволодів майбутній фахівець, а також його інтуїція і готовність до імпровізації. А для цього необхідно виявити, сформувати і розвинути його професійні здібності, інноваційний характер мислення і розуміння логіки науково-технічного і соціального прогресу.

Отже, з позицій соціокультурного підходу професійна компетентність розглядається у контексті відтворення професійного об'єднання особистостей як комплексу критеріїв. За допомогою яких визначається готовність індивіда здійснювати професійну діяльність.

У рамках концепції формування національної гуманітарно-технічної еліти розглянуті вище проблеми набувають все більшої актуальності. Адже за цією концепцією ВТНЗ повинні виховувати гармонійну особистість, яка б володіла не лише нормами професійної поведінки, але і була здатна адекватно реагувати у критичних ситуаціях та володіти високим рівнем професійної готовності та здатності до адаптації тощо. Безумовно цьому процесу, процесу формування гармонійної особистості інженера, сприяє гуманізація освіти в цілому, зокрема введення до навчальних планів і програм дисциплін психолого-педагогічної спрямованості. Викладені вище теоретичні аспекти формування соціокультурної компетентності у студентів ВТНЗ підтверджують необхідність не лише включення цього циклу дисциплін для підвищення професіоналізму інженерних кадрів, але і на акцентуванні уваги керівництва вищими освітніми установами на наданні особливої ваги психолого-педагогічним знанням молоді студентського віку.

На жаль, в рамках цього дослідження неможливо висвітлити всю багатоманітність аспектів досліджуваного явища. Тому це буде здійснено у подальших роботах.

Список літератури: 1. . Сисоєва С. О. Проблема критеріїв ефективності професійної підготовки в контексті євроінтеграції / Педагогічна і психологічна науки в Україні. Зб. наук. пр. до 15-річчя АПН України у 5 т. – Т. 5. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 392 с. 2. Оскарссон Б.

Базовые навыки как обязательный компонент высококачественного профессионального образования // Оценка качества профессионального образования. Доклад 5 / Под общ. ред. В.И. Байденко, Дж. Ван Зантворта. – М.: Европейский фонд подготовки кадров, 2001. ? 218 с. 3. Горобець С.А. Теоретичні засади проблеми формування професійної компетентності майбутнього фахівця-економіста // Житомир, . – Режим доступу до журн. // <http://studentam.net.ua/content/view/3505/97/>

4. Варданян Ю.В. Стрoение и развитие профессиональной компетентности специалиста с высшим образованием: (На материале подготовки педагога и психолога): Дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. – М., 1998. – 353 с. 5. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании // www.nekrasovspb.ru. 6. Педагогіка туризму: Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / За ред. проф. В.К. Федорченка, проф. Н.А. Фоменко, доц. М.Л. Скрипник, доц. В.К. Цехмістрової - К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. - 296 с. 7. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: К.І.С., 2003. – 296 с. 8. Калінін В.О., Особливості формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови в новій мовній політиці // Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами інноваційних освітніх технологій: Зб. наук. праць. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2004. – С. 193-196.

9. . Сальников Н. Реформирование высшей школы: концепция новой образовательной модели / Н. Сальников, С. Бурухин // Высшее образование в России. – 2008. – № 2.10. Сорокін П. Человек, цивилизация, общество. – М.: Политиздат, 1992. – 543с.

О.В. Квасник

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ВТНЗ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Автором розглянуто основні теоретичні аспекти щодо понять «компетентність», «соціокультурна компетентність», «професійна компетентність» тощо. Визначено актуальність формування гармонійної особистості інженера у технічних ВТНЗ, а також роль у цьому процесі соціокультурної складової.

О.В. Квасник

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ ВТНЗ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

Автором рассмотрены основные теоретические аспекты относительно понятий «компетентность», «социокультурная компетентность», «профессиональная компетентность» и др. Определено актуальность формирования гармоничной личности инженера в технических ВТНЗ, а также роль в этом процессе социокультурной составляющей.

О. Kvasnyk

THEORETICAL PRINCIPLES OF SOCIAL-AND-CULTURAL COMPETENCE AMONG STUDENTS VTNZ IN THE STUDY OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL DISCIPLINES AUTHOR REVIEWS THE MAIN THEORETICAL

Aspects on the concepts of "competence", "social-and-cultural competence", "professional competence" and others to determine the relevance of forming a harmonious personality engineer in technical VTNZ and role in the process of social-and-cultural component.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2010

УДК 371.14

*Друзь І.М.,
м. Харків, Україна*

ЗАСТОСУВАННЯ КРЕДИТНО - МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ

Сучасний науково-технічний і культурний прогрес, удосконалення технологій науки і виробництва зумовлюють пошук і впровадження нових концептуальних підходів до системи підготовки сучасної технічної еліти.

Постановка проблеми. Нові типи суспільних відносин зумовлюють розробку і впровадження сучасних підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців інженерного профілю, що визначаються у загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності загальноосвітової культури.

Сучасні процеси реформування вітчизняної системи освіти неможливі без визначення вимог до професійних та особистісних якостей національної технічної еліти. Особливо гострою виявилась необхідність такого аналізу в галузі підготовки майбутніх фахівців вищих навчальних закладів [1,3].

Не можна не відмітити, що підготовка фахівців нового типу вимагає комплексу наукових, методичних і організаційних заходів щодо обґрунтування і забезпечення високого рівня професійно-практичної підготовки фахівців.

Підготовка фахівців нового типу стає найважливішою умовою відродження не тільки освітянського простору, а й усієї вітчизняної культури, її інтеграції в загальнолюдську та європейську культуру.

Перед усією системою освіти постає завдання – максимально розкрити індивідуальний своєрідний творчий потенціал кожної особистості, та забезпечити перехід до кредитно-модульної і стимулюючої системи навчання, що є однією з педагогічних умов формування сучасної технічної еліти в умовах входження національної системи освіти до спільного європейського простору.

Стає зрозумілим той особистий інтерес, який викликає сьогодні проблема формування професійної компетентності студентів вищого навчального закладу, пошук шляхів, засобів та оптимальних педагогічних умов, які б зумовлювали результативність процесу підготовки в цьому напрямку.

В умовах модернізації вітчизняної освіти особливої значущості набуває проблема професійної підготовки фахівців, конкурентоздатних на ринку праці, компетентних, які вільно володіють своєю професією. У рамках гуманістичної парадигми розвитку освіти потрібно створити педагогічне середовище, що сприятиме активізації особистісного потенціалу студента.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми та перспективи інтеграції України в освітній простір європейських країн, переваги та ризики, пов'язані з реформуванням вищої освіти, досліджуються у працях вітчизняних науковців. Зокрема, аспекти національної ідентифікації у контексті глобалізаційних процесів аналізують Д.Табачник, В.Бондар, О.Вишневський, О.Дем'янчук, К.Корсак; модернізації педагогічної освіти – В. Андрущенко, І. Зязюн, Н.Побірченко; науково-методичне забезпечення навчального процесу - В.Буряк, В.Грубінко; методологічні аспекти досліджуваної проблеми - І. Бабин, В. Грубінко, В. Журавський, М. Згуровський; проблема модульного навчання, рейтингу та системи залікових одиниць - А. Алексюк, В. Бондар, В. Галузинський, М. Євтух, В. Огнев'юк; питання розвитку вищої освіти - Л. Безчасний, Д. Богиня, Є. Бондаревська, С. Змеєв, В. Каган; соціально-економічні проблеми підготовки кваліфікованих трудових ресурсів у системі функціонування ринку праці - Л. Безчасний, Д. Богиня, Б. Данилишин, М. Долішний, С. Алушко [2]; проблеми дидактики вищої освіти - В. Афанасьєв, В. Бондар, Т. Боголіб, Г. Дмитренко, К. Корсак, В. Луговий; проблеми формування цілісної, творчої, соціально активної, духовно багатой особистості майбутнього інженера (О.Г.Романовський, М.І.Лазарєв, О.Е.Коваленко та інші). Недостатня розробленість вище перелічених напрямів зумовила нас дослідити актуальне питання - формування сучасного фахівця.

Постановка завдання. Метою статті є визначення шляхів подальшого удосконалення системи вищої освіти та формування сучасної національної технічної еліти.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд основними напрямками підготовки студентів в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу є створення стандартів за напрямками освіти, в яких домінував би діяльнісний аспект засвоєння змісту з урахуванням загальноєвропейських та регіональних стандартів; створення гнучких модульних програм; використання комунікативних форм і методів навчання, характерних для європейської зони освіти; поліпшення медіаосвітньої підготовки викладачів, які мають проектувати освітнє та навчальне середовище з допомогою інформаційних, комп'ютерних і педагогічних технологій.

Кредитно-модульна система організації навчального процесу підготовки фахівців відкриває нові можливості в системі вищої школи, вона сприяє створенню умов для самореалізації особистості як активного члена суспільства, задовольняє потреби держави у кваліфікованих спеціалістах інженерного профілю; надає можливість виховувати у майбутніх фахівців цілісне соціально-економічне світосприйняття і сучасний науковий світогляд.

Ми вважаємо, що застосування кредитно - модульної системи є однією з педагогічних умов, що сприяє формуванню сучасної технічної еліти.

Таким чином, у кредитно-модульному навчанні реалізується педагогічна технологія, пов'язана з алгоритмізацією навчального процесу.

Нами визначено позитивні моменти даної педагогічної технології:

- зменшується число лекцій, оскільки велику кількість часу студент працює самостійно;
- роль викладача значно зводиться до надання індивідуальних консультацій;
- вивчення кожного модуля завершується проведенням самоконтролю або контролю переважно в новій формі;
- студент, що навчається, може самостійно працювати із запропонованою йому програмою, тощо.

Не можна не відмітити, що завдання вищої освіти в умовах реформування полягає в тому, щоб не просто дати майбутньому фахівцю певний комплекс необхідних теоретичних знань та практичних навичок, але і сприяти розвитку його особистісних якостей, закласти основи для подальшого професійного самовдосконалення.

Кредитно-модульна система вимагає від усіх учасників процесу навчання чіткого усвідомлення мети навчання і як засіб її реалізації – нову організацію навчального процесу.

Метою впровадження кредитно-модульної системи є зближення вітчизняної освітньої системи з європейською, визнання за кордоном результатів навчання у вітчизняних закладах освіти, надання студентам можливості продовжити навчання в іншому вищому навчальному закладі для одержання диплома, ступеня, кваліфікації, а також можливості використання досвіду і ресурсів іншого вищого навчального закладу для поглиблення освіти [4].

Разом з тим очевидними є основні етапи впровадження кредитно-модульної системи:

- створення положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі;
- створення ресурсного забезпечення кредитно-модульної системи у паперовому та електронному вигляді, а саме:
 - створення сучасної інформаційно - комп'ютерної мережі вищого навчального закладу (автоматизованої системи для розміщення доступу та роботи з навчально-методичним, інформаційно-дидактичним забезпеченням фахової підготовки);
 - створення документації обліку й оцінювання навчальних досягнень студентів;
 - контроль якості та моніторинг;
 - забезпечення механізмів контролю якості та моніторингу роботи викладачів, насамперед індивідуального плану роботи.

Ми вважаємо, що для впровадження кредитно-модульної системи слід дотримуватися таких принципів:

- порівняльної трудомісткості кредитів, який полягає в досягненні кожним студентом установлених ECTS норм, які забезпечують академічну мобільність студентів, державне й міжнародне визнання результатів освіти на конкретних етапах виконання студентом індивідуального навчального плану;
- кредитності, який полягає в декомпозиції змісту освіти й навчання на відносно єдині та самостійні за навчальним навантаженням студентів частки, які забезпечують:
 - на рівні індивідуального навчального плану - набір заданої трудомісткості кількості кредитів, які відповідають розрахунковій нормі виконання студентом навчального навантаження в умовах кредитно-модульної організації навчального процесу;
 - на рівні вивчення навчальної дисципліни - набір заданої для даної дисципліни кількості кредитів, що включають у себе виконання необхідних видів робіт, які передбачені програмою вивчення навчальної дисципліни.

Безумовно, формування сучасного фахівця вимагає нових заходів які б забезпечували високий рівень функціонування навчально-виховного процесу.

З цією метою доцільним було спрямувати зусилля на реалізацію таких основних завдань:

- створення системи оцінювання якості освіти студентів, яка найбільш адаптована до вимог Болонської декларації;
- систематизація знань та активне їх засвоєння впродовж навчального року (семестру);

- відкритість контролю: ознайомлення студентів з усіма формами контрольних заходів та контрольними завданнями на початку вивчення дисципліни;
- контрольних заходів та застосування 100-бальної шкали оцінювання;
- забезпечення належних умов вивчення програмного матеріалу і підготовки до контрольних заходів, що досягається шляхом чіткого їх розмежування за змістом і рекомендацією у часі;
- підвищення мотивації студентів до активної систематичної роботи впродовж навчального року (семестру), переорієнтація їх цілей з отримання позитивної оцінки на формування стійких знань, умінь та навичок;
- розширення можливостей для всебічного розкриття здібностей студентів, розвитку їх творчого мислення та підвищення ефективності роботи викладацького складу.

На наш погляд підхід до формування сучасного фахівця також вимагає інтенсифікації процесу навчання через активізацію самостійної роботи. Самостійна робота є невід'ємною частиною вивчення конкретної дисципліни та повинна бути забезпечена підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій, практикумами, методичними вказівками тощо. Методичні матеріали для самостійної роботи студентів повинні передбачати можливість проведення самоконтролю з боку студентів. Доцільно також використання індивідуальних навчально-дослідних завдань у навчальному процесі, що допоможе систематизувати, узагальнити, поглибити та навчити практично застосовувати набуті знання.

Аналіз практики роботи вищих навчальних закладів з підготовки майбутніх інженерів свідчить про те, що в основному навчальний процес орієнтований на підвищення компетентності майбутнього професіонала, при цьому недостатньо враховується індивідуальна своєрідність професійного розвитку студента протягом усього періоду його навчання.

Сьогодні розуміння структури професійної діяльності інженера не може вважатися однозначним, і тому не отримало належного відображення в існуючій системі його фахової підготовки у навчальних закладах вищої технічної школи. Хоча цілком зрозуміло, що розробка цих проблем набуває великого значення для інформаційного психолого-педагогічного забезпечення управління фаховим самовизначенням, фаховою підготовкою, вихованням і самовдосконаленням майбутніх інженерів - професіоналів.

Основою підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності мають бути положення інтеграції науки, освіти і виробництва, моніторингу ринку праці та взаємодії з потенційними роботодавцями. Виходячи з того, потрібне визначення структури професійного потенціалу, професійно важливих якостей, потреб, навичок, що дозволить істотно скоротити час їх становлення і розвитку як професіоналів, максимально сприятиме розвитку і реалізації їх особистого потенціалу [5].

В сучасних умовах особлива увага зосереджена на питанні виховання фахової еліти, спроможної творчо вирішувати складні проблеми, людей високо ерудованих і компетентних.

Отже, оскільки професійна діяльність має динамічний характер, підготовка фахівця повинна мати проблемну спрямованість, що включає уміння передбачати, бути підготовленими до будь яких змін, доносити свої ідеї до інших.

Педагогічний досвід минулих сторіч визначив принципи, яким повинна відповідати освіта, - гуманізація й індивідуалізація процесу навчання й виховання. Особливо важливі ці принципи в організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі, тому, що всебічний розвиток майбутнього фахівця як особистості – необхідна умова його становлення як професіонала.

Неможливо раз і назавжди підготувати з фахівця професіонала, необхідно в нього сформувані бажання й здатність до постійного самовдосконалення та потреби освіти протягом усього життя.

Виникає необхідність не тільки пошуку, але й впровадження новітніх педагогічних технологій у навчальний процес, які б були спрямовані на формування - творчих особистостей, сучасних фахівців. У контексті формування майбутнього інженера, підготовки його до професійного самовдосконалення педагогічні технології – це не застигла схема навчального процесу, не готові шаблони і стереотипи, а система психологічних, загально педагогічних, дидактичних, частково методичних процедур взаємодії педагогів і студентів з урахуванням їх здібностей, спрямованих на проектування і реалізацію змісту, методів, форм і засобів навчання, відповідаючи цілям освіти, змісту майбутньої діяльності і вимогам до професійно важливих якостей фахівців.

На нашу думку кредитно-модульна система організації навчального процесу є однією з педагогічних технологій формування сучасного фахівця, яка дасть можливість підвищити рівень зацікавленості студентів щодо отримання нових знань, гласність результатів і систему заохочень. Нова система змусить студентів працювати систематично, активізувати пізнавальну роботу, розвивати їх творче мислення.

Висновки. Дослідження та аналіз документів, покладених в основу інтеграційних процесів, дозволили визначити, що Болонська реформа не конкретизує зміни у змісті та методиці викладання, не вказує чітких орієнтирів щодо підвищення якості підготовки фахівців. Більшість завдань покладається на вищі навчальні заклади. Одним з ключових моментів Болонської декларації є впровадження кредитно-модульної системи, а саме European Credit Transfer System (ECTS) – європейської системи перезарахування кредитів. Запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу є першим і досить важливим кроком до реалізації основних позицій Болонського процесу, зокрема забезпечення мобільності студентів та викладачів. Разом з тим передбачається значно вищий рівень організації навчального процесу, що однозначно приведе до підвищення якості підготовки фахівців.

Застосування кредитно-модульної системи в навчальному процесі вищого навчального закладу дасть можливість: зблизити вітчизняну освітню систему з європейською; визнати за кордоном результати навчання у вітчизняних закладах освіти; продовжити навчання сучасної технічної еліти в іншому навчальному закладі; використати досвід і ресурси іншого навчального закладу для поглиблення вищої освіти; підвищити рівень зацікавленості студентів щодо отримання нових знань; активізувати пізнавальну діяльність та розвивати у майбутніх фахівців творче мислення.

Перспективи подальших досліджень. Перспективність наших досліджень полягає в тому, що вони дають можливість формувати конкретні наукові програми з вивчення і розробки рекомендацій щодо формування сучасної технічної еліти, визначення ролі і місця технічної підготовки фахівців в контексті кредитно-модульної системи.

Список літератури : 1. Бех В.П. Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи / В.П. Бех, Ю.Л. Маліновський: за ред. академіка В.П. Андрущенка.- К.: Грамота, 2004. - 221 с. 2. Проблеми економічної підготовки інженерних спеціальностей Труды I - і Всеукраїнської науково-практичної конференції 8-9 квітня 2010р. – Харків НТУ „ХПІ”, 2010 р.- 48 с. 3. Семаков Г. Болонський процес – структурна реформа вищої освіти на європейському просторі/ Г.Семаков // Освіта і управління. – 2005. - № 3-4. – С. 165-168. 4. Товажнянський Л.Л., Сокол Є.І., Клименко Б.В., Болонський процес: цикли, ступені, кредити / Л.Л. Товажнянський, Є.І.Сокол, Б.В.Клименко - Х.: Національний технічний університет

„Харківський політехнічний інститут”, 2004.- 24 с. 5. Формування готовності майбутнього інженера до професійного самовдосконалення: теорія і практика [Текст] : монографія / О.А. Ігнатюк. – Харків : НТУ „ХПІ”, 2009. - 432 с.

Друзь І.М.

ЗАСТОСУВАННЯ КРЕДИТНО - МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ

На підставі аналізу сучасного стану підготовки національної технічної еліти у вищих навчальних закладах виявлені проблеми, пов'язані з входженням системи вищої освіти України до Європейського простору. Більшість процесів, щодо формування сучасної технічної еліти не в повній мірі відповідає вимогам Болонського процесу. У статті обґрунтована необхідність застосування кредитно-модульної системи в навчальному процесі, яка дасть можливість забезпечити високий рівень професійно-практичної підготовки фахівців та конкурентоспроможність їх на ринку праці.

Друзь І.Н.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КРЕДИТНО - МОДУЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЕ СОВРЕМЕННОЙ ТЕХНИЧЕСКОЙ ЭЛИТЫ

На основе анализа современного состояния подготовки технической элиты в высших учебных заведениях выявлены проблемы, связанные с входением системы высшего образования Украины в Европейское пространство. Большинство процессов, касающихся формирования современной технической элиты не в полном объеме отвечает требованиям Болонского процесса. В статье обоснована необходимость использования кредитно-модульной системы в учебном процессе, которая даст возможность обеспечить высокий уровень профессиональной - практической подготовки специалистов и конкурентоспособность их на рынке труда.

I.N. Druz

USE OF CREDIT - MODULAR SYSTEM OF TRAINING AS A PEDAGOGICAL CONDITION FORMATION OF MODERN TECHNICAL ELITE

On the basis of the analysis of a modern condition of preparation of technical elite in higher educational institutions the problems connected with the occurrence of system of higher education of Ukraine in the European space are revealed. The majority of the processes, concerning the formation of modern technical elite not fully meets the requirements of Bolonsky process. In the article the necessity of the use of credit-modular system for educational process which will give the chance to provide high level professional - practical preparation of experts and their competitiveness on a labour market is proved.

Стаття надійшла до редакції 18.06.2010

*Підбуцька Н.В., Єркова В.М.,
м. Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ НА ОСОБИСТІСТЬ ЗА ДОПОМОГОЮ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ

Постановка проблеми. Політичну рекламу можна розглядати в різних площинах. Перш за все, вона являє собою одну зі сфер рекламної діяльності, разом з економічною, соціальною, юридичною, конфесійною, особистісною рекламою, рекламою послуг, міжособистісних відносин тощо. Мета будь-якого рекламного повідомлення – спонукати людей до конкретних дій, з бажаним і програмованим результатом, причому часовий інтервал між посланням і очікуваною реакцією на неї має бути якомога менше, тобто діяти слід «якнайшвидше, як можна енергійніше».

Аналіз останніх публікацій та досліджень. У сучасних теоріях циркулює не один десяток визначень реклами. Найбільш досконалим на сьогодні нам представляється визначення, що запропоноване А. Дейяном (його можна поширити і на політичну рекламу): «Реклама – це платне, односпрямоване і неособисте звернення, яке здійснюється через засоби масової інформації та інші види зв'язку, що агітують на користь якого-небудь товару, марки, фірми, будь-якого підприємства, кандидата, уряду». Зрозуміло, чому звернення платне: рекламодавець повинен заплатити за його передачу. Рекламне звернення односпрямоване, тому що фактично має тільки один напрямок – від рекламодавця до об'єкту впливу (у зворотному напрямку надходить лише реакція споживача на повідомлення). Рекламне звернення неособисте, оскільки адресується не якійсь конкретній особі, а цільовій аудиторії.

Прийнявши до уваги деякі інші визначення реклами, ми можемо додати, що реклама – диференційована, багатоцільова, багатофункціональна діяльність.

Метою статті є дослідження політичної реклами, її особливостей.

Виклад основного матеріалу. Стосовно політичної реклами ми цілком безперечно можемо говорити про її інформаційну функцію, оскільки одне із завдань, що стоїть перед нею, – сповіщення, ознайомлення аудиторії з політичною акцією, кандидатом, партією, їх поглядами, пропозиціями, перевагами. Ми можемо також вести мову про комунікативну функцію політичної реклами, тому що вона встановлює контакт між носіями влади або претендентами на місця у владних структурах і населенням, здійснює певним чином спрямований адресний зв'язок між ними, використовує гранично доступну для сприйняття знакову систему; вона є свого роду провідником ідей, ретранслятором образів, символів, міфів. Політична реклама функціонує в умовах політичної конкуренції, вона виділяє власний об'єкт серед інших (таким об'єктом може бути особа чи партія, за якими завжди стоїть певна система поглядів на соціальні проблеми та способи їх вирішення, на оптимальні шляхи устрою життя в соціумі) [1].

Політична реклама функціонує не тільки в період виборчих кампаній, але і в проміжках між ними. Вона служить, наприклад, підмогою для залучення тією або іншою партією прихильників, вербування нових членів, донесення до широких мас ідеї або принципи нової партії, для спонукання людей до участі в якій-небудь політичній акції [1].

Мета політичної реклами полягає в тому, щоб спонукати людей до участі в яких-небудь політичних процесах, зокрема, в делегуванні тих чи інших повноважень якимось діячам: інакше кажучи, – змушувати людей до того чи іншого типу політичної поведінки, в тому числі електорального [2].

Виходячи з цього, політичну рекламу можна визначити наступним чином: це

форма політичної комунікації в умовах вибору, адресний вплив на електоральні групи, який має на меті піднести «у вкрай доступній, емоційній, лаконічній, оригінальній формі суть політичної платформи певних політичних сил, налаштувати на їх підтримку, сформувані і впровадити в масову свідомість певне уявлення про їх характер, створити бажану психологічну установку, що зумовлює напрямок почуттів, симпатій, а потім і дій людини» [3].

Відповідно до наведеного вище визначення предмет реклами – це кандидат, партія, їхні програми, а також політична акція, рух підтримки або протесту тощо [1].

Методи рекламної діяльності належать до числа комунікативних методів, орієнтованих на управління масовою поведінкою за допомогою впливу на свідомість людей. Реклама, в тому числі політична, користується як раціональними, так і емоційними способами дії на аудиторію. Емоційно подана інформація засвоюється швидше. До того ж самі реакції людей найчастіше ірраціональні, непослідовні, засновані на емоціях [2].

Таким чином, ми можемо сказати, що при використанні тих чи інших методів політичної реклами необхідно дотримуватися ефективної рівноваги, при виборі того чи іншого методу, враховувати політичну ситуацію, стан масової свідомості в даний період часу, переважання тих чи інших механізмів сприйняття в конкретній цільовій групі.

У наявній теоретичній та прикладній літературі немає єдиної точки зору з приводу того, що вважати засобами реклами. Одні автори мають на увазі під ними засоби масової комунікації, інші – форми втілення рекламних повідомлень, які змінюються в залежності від каналів розповсюдження.

Нерідко зустрічається змішання понять «засоби», «жанри» реклами, «канали розповсюдження». Щоб уникнути плутанини, будемо називати засоби комунікації, за допомогою яких рекламні звернення доносяться до аудиторії, каналами розповсюдження рекламної інформації. Це не тільки преса, радіо і телебачення, але і поштова, друкована, вулична комунікація, передача відомостей про предмет реклами за допомогою рухомих носіїв, сувенірів в місцях їх продажу, мультимедійні канали.

Психологічний вплив в політичній рекламі.

З середини XIX століття починається період власне наукового психологічного осмислення проблеми психологічних впливів, особливо найбільш дієвих його видів – переконання, навіювання, зараження, наслідування і моди. Зауважимо, що цей процес відбувався з одночасним формуванням політичної психології як самостійної науки. Великий внесок у її становлення і розвиток внесли Г. Тард, Г. Лебон і Ш. Сігеле. Їх дослідження, особливо в контексті зазначеної проблеми, не втратили актуальності і сьогодні. Зокрема, за твердженням Г. Лебона, щоб змусити маси перейнятися якими-небудь ідеями або віруваннями, ватажки натовпу або лідери повинні постійно застосовувати такі прийоми психологічного впливу, як навіювання, твердження, повторення і зараження.

Психологічний вплив – це навмисний та цілеспрямований прямий або опосередкований вплив суб'єкта політичної реклами на виборців. Метою такого психологічного впливу є зміна стану свідомості виборців, що забезпечить голосування необхідної їхньої кількості за рекламованого кандидата (особа або суспільно-політичне об'єднання). У такому контексті психологічний вплив розглядається як цілісний нерозривний процес, що включає в себе ряд етапів: підготовчий, коли визначаються цілі, завдання та зміст впливу, способи і засоби його здійснення; власне здійснюваний вплив, тобто передача інформації, надання впливу; зміна у свідомості реципієнтів; необхідна корекція; визначення ефекту від психологічного впливу. У разі необхідності цикл повторюється до тих пір, поки не буде досягнутий бажаний результат [2].

Б.Д. Паригін і Ю.О. Шерковін виділяють наступні функції психологічного впливу: виховну (прийняття певних цінностей, норм, відносин, особистісних стандартів), пропагандистську (сприйняття ідей, формування переконань), управлінську (вплив на регуляцію суспільної поведінки, формування нормативного поведінки) і психотерапевтичну (зняття соціальних стресів, компенсація соціальних тривог і страхів, формування соціальних ілюзій). У політичній рекламі психологічні впливи можуть виконувати практично всі зазначені функції, однак перевага все-таки належить пропагандистській, управлінській та психотерапевтичній (класичні приклади таких впливів: «Я врятую вас від ...», «Я захищу від .. » та ін.) Ці функції політичної реклами реалізуються головним чином за допомогою наступних основних видів психологічних впливів: переконання, навіювання, психологічного зараження, наслідування, моди.

Переконання. У політичній рекламі переконання є методом психологічного впливу на виборця, що характеризується заздалегідь оголошеною метою, відкритим характером аргументації і доказів, їх логічної обґрунтованістю, допущенням критики, а у підсумку – добровільним прийняттям позиції суб'єкта впливу, а отже, і відповідним цієї позиції вибором. Переконуючий вплив застосовується в усних формах політичної реклами – виступах перед виборцями, в теледебатах, прес-конференціях тощо, там, де є достатньо часу або простору для тексту. В інших видах політичної реклами, наприклад, плакатах, листівках, відеокліпах переконання застосовувати практично безглуздо, тому що даний метод психологічного впливу не може вписатися в жорсткі обмежувальні тимчасові або просторові рамки – однією яскравою фразою або пропозицією переконати складно, потрібна система аргументів, руйнування доказової основи позиції опонентів, повтор аргументації та ін. Переконання вимагає значних витрат часу суб'єкта політичної реклами, так як всякі витрати «у кінцевому рахунку зводяться до витрат часу». Важливим чинником ефективності переконуючого впливу є врахування наявних на даний момент почуттів і настроїв виборців, їх психологічних установок, симпатій і антипатій, тривог та сподівань.

Психологічне зараження. Одним з найдавніших способів інтеграції групової діяльності і групових думок є психологічне зараження або просто зараження. Його прояви різноманітні: від групового спортивного азарту або релігійного екстазу до масових психозів. Зараження характеризується несвідомою, мимовільною схильністю індивіда до певних психічних станів. Воно здійснюється через передачу психічного настрою, що володіє великим емоційним зарядом, через «активізацію почуттів і пристрастей». Основою зараження може стати і емоційно забарвлений образ ситуації, вміло наданий людям, а також безпосередній емоційний контакт між ними. В останньому випадку відбувається багаторазове взаємне посилення емоційних впливів в процесі спілкування. Ефект психологічного зараження залежить від однорідності групи, її єдності, згуртованості, інтелектуального статусу, ступеня взаємної довіри, а отже, і взаємної навіюваності. У той же час треба визнати, що особлива роль у здійсненні психологічного зараження належить суб'єкту впливу, особливо його емоційності, волі, комунікативним умінням, артистизму і зовнішніми даними. Застосовуване в політичній рекламі психологічне зараження відрізняється від переконання несвідомим характером передачі інформації через психічні стани. Психологічне зараження слід використовувати, перш за все, в усних видах політичної реклами, особливо в процесі безпосереднього спілкування з виборцями, на мітингах, під час появи стихійних груп, тобто коли поведінка і настрої окремої особистості серйозно залежать від стану групи.

Наслідування. Наслідування тісно пов'язано з психологічним зараженням, у них схожі психологічні механізми дії, але все ж вони не тотожні. Наслідування в світлі наших

завдань розглядається як умисне або ненавмисне копіювання виборцями політичних поглядів, форм поведінки, спілкування, установок і оцінок, властивих тому чи іншому політичному лідеру. Дійсно, об'єктом наслідування у виборців може стати політичний лідер, який стає кумиром. У цьому випадку мотивами наслідування може бути бажання бути схожим на кумира, належати до групи його прихильників, виділятися з загальної маси.

Навіювання (сугестія). Навіювання за загальним визнанням є одним з найбільш дієвих методів психологічного впливу. Природно, що воно широко використовується в політичній рекламі, хоча сам факт цього зазвичай заперечується, так як навіювання часто і не завжди справедливо ототожнюється з маніпулюванням. До того ж вплив, як правило, так тісно переплетений з переконанням, що розглядати їх як самостійні важко. Виходячи з психологічної сутності навіювання, його застосування в політичній рекламі переслідує мету впливати на соціально-політичні установки виборців через їх емоційно-чуттєву сферу для певного впливу на їх вибір при голосуванні [2].

Інші методи психологічного впливу

Багато зразків політичної реклами відрізняються помітною кольоровою гамою, в них використовується різну композиційну побудову, різні шрифти, символіку, а якщо реклама телевізійна або йде по радіо, то в ній часто звучить музика чи закадровий голос. Найцікавіше полягає в тому, що вони теж можуть виступати як досить результативні психологічні впливи [1].

Колір і його вплив

Людина буквально живе в світі кольору і фарб протягом всього свого життя, тому і ставлення до кольору завжди емоційно забарвлене. Колір не залишає нікого байдужим. Було відмічено, що людина прагне створити для себе комфортну колірну середу. Які – то кольори є улюбленими, якісь навпаки, тобто в наявності очевидні кольорові уподобання. Але головним для нас є те, що колірні гамма чинить на людину сильний емоціогенний вплив, під впливом кольору навколишнього предметного середовища у нього змінюється настрої. Наведемо особливості психологічного впливу різних кольорів:

- червоно-помаранчеві кольори діють збуджуюче, підвищують активність, як би підштовхують до рішучих дій;
- світло-жовті кольори так само активізують, але слід пам'ятати, що в Україні до них недовірливе ставлення («жовтий дім», «жовта преса»);
- зелені кольори як би спонукають до рішучих, вольових дій (при використанні зеленого кольору слід мати на увазі, що він є головним кольором ісламських держав);
- синій колір зазвичай асоціюється з гармонією, спокоєм, безконфліктними відносинами;
- коричневий колір діє вельми своєрідно: сприяє зверненням до задоволень, комфорту;
- фіолетовий колір (а так само темно-малиновий, бузковий) вважається жіночим кольором і свідчить про бажання подобатися, робити гарне враження;
- сірий колір спонукає до зниження ініціативи (зазвичай люди, які віддають перевагу його, потребують відпочинку, не схильні до активної поведінки);
- чорний колір – символ складних ситуацій. Це «жорсткий» колір (зауважимо, що люди, які люблять цей колір, можуть відрізнятися сильним упертістю, складністю характеру);
- білий колір – чистота, мир.

У зразках політичної рекламі рідко використовується тільки один колір, навіть «сірі» листівки і то насправді є монохромними і містять безліч відтінків. Поєднання кольорів може

бути від двох до безлічі, якщо основу складають кольорові портрети, фотографії з фоном, проте все одно домінують два або три кольори, саме вони виробляють головне враження. Тому особливу увагу слід приділяти саме їм. У цьому випадку треба звертатися до кольорного тесту М. Люшера. Наприклад, якщо у плакаті переважають червоний і чорний кольори – він може сприйматися як агресивний, який свідчить про імпульсивність, жорсткість. Чорно-коричнева колірна гамма взагалі буде відштовхувати людей, зазвичай такий колір приваблює людей, що знаходяться в складних психічних станах. Отже, колірну гаму зразків політичної реклами треба розраховувати. Але й тут слід враховувати вікову, національну та регіональну специфіку.

Висновки. Психологічний вплив у політичній рекламі – це навмисний та цілеспрямований прямий або опосередкований вплив суб'єкта політичної реклами на виборців. Метою такого психологічного впливу є зміна стану свідомості виборців, що забезпечить голосування необхідної їхньої кількості за рекламованого кандидата (особа або суспільно-політичне об'єднання). У політичній рекламі психологічний вплив може виконувати функції, які реалізуються головним чином за допомогою наступних основних видів психологічних впливів: переконання, навіювання, психологічного зараження, наслідування.

Список літератури: 1. Дерюгин В.И. Теневая психология. Методы психологического воздействия и способы психологической защиты. Периодическая таблица элементов психологии. – М.: Эксмо, 2003. – 255 с. 2. Кармин А.С. Психология рекламы – СПб.: ДНК, 2004 – 258 с. 3. Поспелов Д.В. Психологические особенности формирования политических мифов. – М.: Кардинал, 2002. – 145 с.

Підбуцька Н.В., Єркова В.М.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ НА ОСОБИСТІТЬ ЗА ДОПОМОГОЮ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ

У статті проведено аналіз феномену політичної реклами. Розкриті різноманітні варіанти психологічного впливу: зараження, навіювання, вплив, які активно використовуються у політичній рекламі.

Подбуцкая Н.В., Еркова В.М.

ОСОБЕННОСТИ ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ЛИЧНОСТЬ С ПОМОЩЬЮ ПОЛИТИЧЕСКОЙ РЕКЛАМЫ

В статье проведен анализ феномена политической рекламы. Раскрыты разнообразные варианты психологического влияния: заражение, внушение, влияние, которые активно используются в политической рекламе.

Pidbutskaya N., Erkova V.

POLITICAL ADVERTISING AS THE SPECIAL PSYCHOLOGICAL PHENOMENON

In the article is conducted analysis of the phenomenon of the political advertising. The various variants of psychological influence are exposed: infection, suggestion, influence, which are actively used in the political advertising.

Стаття надійшла до редакції 24.06.2010

*Шаполова В.В.
м. Харків, Україна*

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЯК КОМПОНЕНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТА-ПСИХОЛОГА

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство характеризується як суспільство перехідного періоду. Для нього характерні зростання соціального напруження та конфлікти, нестабільність та кризи, у світі стало загострення проблеми управлінської некомпетентності кадрів. В цих умовах стає очевидним, що роль управління як соціального інституту та особливого роду діяльності є першочерговою для життя нашого суспільства. Чинником інноваційної активності людини є здобуті знання та рівень її культури та компетентності.

В контексті підготовки фахівців для різних галузей економіки, науки та невиробничої сфери проблема управлінської культури набуває особливого значення. Головною причиною системної кризи є глибока криза управління, яка затрачує основи вертикальних та горизонтальних зв'язків, відсутність кадрової політики, системи підготовки та перепідготовки управлінських кадрів, знань в області управління.

Розкриття цієї проблеми приведе до цілеспрямованого розвитку фахових знань і вмій керівника як управлінця-професіонала. Саме справжній професіонал вміло спрямовує свою діяльність на розвиток свого підприємства, себе та своєї країни.

Актуальність. Професійний підхід щодо формування управлінської компетентності та культури у студентів, які є майбутнє нашої країни, дієво впливатиме на результативність управління в усіх галузях, а також допоможе у ліквідації в Україні проблеми управлінської некомпетентності кадрів або зведення її до мінімуму.

Результати аналізу актуальних досліджень та наукових публікацій. Аналіз літературних вітчизняних джерел з проблем культури управління показує, що спостерігаються тенденції, які в цілому відображають дослідження вітчизняними фахівцями управління в цілому. Комплексний підхід до розв'язання педагогічних проблем, пов'язаних із розвитком професіоналізму студентів вищих навчальних закладів, розкрито в ґрунтовних працях відомих українських дослідників: В. Андрюшенка, Г. Балла, І. Бега, Є. Барбіної, С. Гончаренка, В. Гриньової, Т. Дмитренко, І. Зязюна, В. Кременя, В. Кудіна, В. Лозової, Н. Ничкало, І. Підласого, О. Пехоти, І. Прокопенка, Л. Пуховської, О. Романовського, О. Савченко, С. Сисоевої, В. Семиченко та ін. Останнім часом інтерес до вивчення природи компетентності людини в різних видах фахової діяльності стрімко зростає. Про це свідчить значний обсяг наукових і методичних публікацій (К.О. Абульханова-Славська, А.О. Деркач, Д.Б. Ельконін, І.О. Зимня, І.А. Зязюн, А.К. Маркова, Л.М. Мітіна, Л.А. Петровська, М.О. Холодна, А.В. Хугорський, М.А. Чошанов та ін.)[12]. Дослідженню проблеми розвитку управлінської компетентності присвячені наукові праці В. Маслової, В. Беспалька, В. Бондаря, Л. Даниленко, Г. Дмитренко, О. Зайченко, Г. Єльнікової, Л. Калініної, В. Олійника, В. Пікельної, М. Поташника, В. Семиченко, Т. Сорочан, О. Тонконової, П. Третякова, Г. Федорова, Є. Хрикова, П. Худоминського, А. Чміля,

Т. Шамової тощо[6]. Реалізація аксіологічного підходу в сучасному навчальному закладі спрямована на відбір і трансляцію в молоді провідних соціальних цінностей гуманістичної спрямованості. Вагомий внесок у розробку цієї проблеми зробили Є.Шиянов, Н.Асташова, І.Бех, В.Крижко, М.Михальченко, І.Зязюн, В.Огнев'юк, Н.Нікандров, І.Саєв, К.Абульханова-Славська, В.Луговий, О.Вишневський, В.Караковський, В.Сластьонін, О.Сухомлинська та інші. Питаннями професійної компетентності займаються педагоги, психологи, соціологи, менеджери освіти та ін. Проблема професійної компетентності розглядалась у працях К.Б.Віаніс-Трофименко, М.В.Гордієнка, В.М.Гриньової, М.М.Зароцького, І.О.Зязюна, Н.В.Кузьміної, Г.В.Лісовенко, С.Д.Максименка, А.К.Маркової, Г.І.Приходько, А.Є.Радченко, Л.Є.Сігаєвої, В.І.Свистун, Н.Б.Щокіної та ін [2].

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури та наукових досліджень сучасних учених свідчить, що проблема формування управлінської культури у студентів-психологів у вищих навчальних закладах ще не знайшла свого належного науково-методичного вирішення, а використання стандартних, апробованих принципів, методів і форм їх підготовки замало. Однак певна теоретико-методологічна база для вирішення цих завдань уже створена. Тому **мета** даної статті полягає в осмисленні феномену культури, уточненні поняття управлінської компетентності, управлінської культури та розкритті шляхів формування управлінської культури у студентів-психологів. **Об'єктом** цієї статті є управлінська культура, а предметом – формування управлінської культури як компоненти професійної компетентності студента-психолога.

Виклад основного матеріалу. Умови сьогодення ставлять особливі вимоги до компетентності, професіоналізму, культури й особистісної професійної підготовки фахівця в системі ВНЗ взагалі, зокрема в галузі психології. Важливим в освіті є становлення випускника нового покоління, який би кваліфіковано та ефективно вирішував проблеми сьогодення як у ролі виконавця, так і в ролі керівника. Випускники повинні не тільки оперувати власними знаннями, а й бути готовими змінюватися та пристосовуватися до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення та навчатися впродовж життя. Одним із вирішальних чинників зазначених перетворень є формування у майбутніх практичних психологів високого рівня професіоналізму та особистої культури, здатності компетентно й відповідально виконувати управлінські функції, впроваджувати новітні технології, сприяти інноваційним процесам відповідно до потреб розвитку суспільства.

Зупинимось на розкритті таких важливих понять як «культура», «управлінська культура», «компетентність» та «управлінська компетентність».

Культура – це важлива частина змісту професійної освіти менеджера. Культура, як відомо, засвоюється у формі чотирьох елементів:

- знань про різні сфери буття;
- досвіду діяння у визначених сферах (уміння);
- творчості як перетворення й переносу прийомів діяльності в нові, непередбачені умови;
- ставлення до діяльності, її об'єкта, всього, що з нею пов'язане, співвіднесеного із системою цінностей людини (І.Лернер).

Засвоїти культуру – означає “знати-вміти-творити-бажати”. Людина може “знати”, але не “вміти”, “знати і вміти”, але не “творити”, “знати, вміти, творити”, але не “бажати”. В останньому випадку марні для суспільства (та й для самої людини) її знання, вміння, потенції до творчості. [1,с.24-26.]

Однією складовою культури взагалі є управлінська культура. Термін "культура управління" віднедавна здобув широке розповсюдження, ним дедалі частіше

користуються як наукові співробітники, так і практики. Культура управління – це сукупність теоретичних та практичних положень, принципів і норм, що мають загальний характер і стосуються різною мірою всіх аспектів людської діяльності, це важлива сфера впливу на свідомість, вчинки підлеглих, їх помисли і бажання, водночас, вона один з вирішальних факторів успіху в управлінні. Перед нею стоїть завдання створити такий управлінський світогляд кожного керівника, який здатний піднести його до висот сучасної професійної культури. Її елементами є: глибина, світогляд, морально-етичні норми праці, ставлення до праці, навички в організації роботи і виконанні її окремих сегментів, уміння володіти собою і розуміти трудовий колектив. Управлінська культура проявляється також в досконалості роботи, у прагненні створити цілісну композицію. Культура особливо важлива для керівника, адже головним у його професійній роботі є спілкування з людьми.[2]

Управлінська культура – це досягнутий рівень ефективності управління в різних сферах за рахунок високої культури самого менеджера, організаційної культури установи освіти, прогресивної системи ділових відносин з усіма учасниками навчально-виховного процесу [2, с.24-26.]. Кудін В.А. дає ще одне визначення "культури управління": це "сукупність теоретичних та практичних положень, принципів і норм, що мають загальний характер і відносяться різною мірою до різних аспектів людської діяльності. Це система знань, що обслуговує управлінську практику як культурний феномен, сукупність науки і мистецтва управління, різного роду рекомендацій, узагальнень об'єкта управління, які мають науково-практичну цінність і органічно, системно взаємопов'язані".[7, с.96]

Особливостями управлінської культури є:

1. Управлінська культура існує в будь-якій організації, не має матеріальної форми.
2. Управлінську культуру неможливо виміряти кількісними показниками, не може бути формалізована чи декларована.
3. Управлінська культура є фактором мотивації, індивідуальна і неповторна.
4. Управлінська культура має загальні риси, тому може бути класифікована.[10]

Саме через поєднання в собі двох мистецтв - мистецтва управління та мистецтва виконання - управлінська культура набуває надзвичайного значення на сучасному етапі виховання та підготовки до трудового життя майбутніх спеціалістів – студентів-психологів, оскільки вона постає не лише як сукупний показник управлінського досвіду людини, рівня управлінських знань, почуттів, зразків поведінки та функціонування суб'єктів управління, але і як певна характеристика стану управління в Українській державі в цілому. Недостатній рівень управлінського професіоналізму студентів-психологів не лише гальмує поширення організаційної культури, але й стримує організаційний розвиток державної установи.

Формування, розвиток і функціонування культури управління здійснюється в ході практичної та теоретичної діяльності студентів-психологів. Але це судження зовсім не означає, що вона суцільно пронизана прагматизмом, практицизмом. Для того, щоб досягти високого рівня управлінської культури, необхідно опановувати знаннями сутності управління, навчатися застосовувати управлінські методи на практиці. Для цього держава повинна піклуватися щодо підвищення управлінської кваліфікації викладачів, що зможе допомогти викладачам вільно орієнтуватися в різних управлінських ситуаціях та професійно довести свої знання до студентів-психологів.

По суті справи, культура управління – це те ж саме що й управління завдяки культурі, якщо вважати культуру системою наявних цінностей конкретного суспільства соціальної групи та особистості. Управління не здійснюється у вакуумі воно існує серед

людей зі вже сформованими ідеалами, стереотипами, поглядами і т.п., тому якщо студент-психолог не знайомий з цінностями навколишнього середовища, він безкультурний сам по собі. [14].

Студенти-психологи повинні розуміти, що культурно працювати на управлінських засадах – це значить уміти правильно розставити кадри на вирішальних ланках, працювати творчо, з перспективою, завжди бачити кінцеву мету і вибирати найбільш раціональні методи її досягнення. Складовими управлінської культури керівника є культура спілкування, естетична або художня культура, культура ведення документації, культура умов праці, культура адміністративного апарату та правова культура. Не менш важливим аспектом управління є політична культура керівника, яка вимагає від нього всебічної підготовки, знання основ політики в галузі освіти і культури, уміння повсякчас керуватися ними у своїй діяльності.

Керівник сучасного покоління – це той, хто веде до успіху інших. На перше місце висувається лідерська позиція керівника. Керівник-реформатор повинен мати риси неформального лідера, щоб спонукати людей до змін, оновлення, удосконалення, щоб за ним йшли послідовники. Сучасного керівника часто називають „соціальним архітектором”, підкреслюючи його призначення – будівництво культури організації. Тому у студентів-психологів основними інструментами будуть культурно-етичні, а не адміністративно-командні методи керівництва.

Основними характеристиками цих методів є:

- адміністративно-командні методи керівництва: наказовий стиль керування; самостійне прийняття рішень; не припускається вільне висловлювання думок; розпорядження, накази; одноосібне кабінетне управління; епізодичні доручення персоналу; режим інструкцій, правил, норм, стандартів; удосконалення формальної структури колективу.
- культурно-етичні методи керівництва: доброзичливий стиль спілкування; повага до думок інших, прихильне ставлення до конструктивної критики; обговорення рішень із безпосередніми виконавцями; робота з персоналом; переконання, мотивація; робота командою; відкритість до нових ідей, пошуку, творчості; розвиток неформальної структури колективу. [14]

Таким чином, особливості сучасного керівника пов'язуються із демократичними способами організації відносин у колективі, здатністю до оновлення власної діяльності та управління інноваційними процесами. Студентам-психологам буде не важко засвоїти ці принципи керування бо їх навчають бути більш лояльними, стриманими, демократичними та тонко відчувати настрій людей, їх почуття, схильності та бачити особистісні якості, можливо, ті, які вони намагаються приховати. Це допоможе під час управління створити потрібний клімат у колективі та підібрати потрібних людей для реалізації цілей підприємства.

Студенти-психологи повинні не лише добре відчувати оточуючих, але й самі повинні володіти таким набором особистісних якостей, вмінь, знань та навичок. До переліку найважливіших рис зазвичай відносять: інтелектуальні можливості вищі за середні, але не на рівні обдарованості та геніальності; ініціатива, яка пов'язана із здатністю до аналізу та конструктивної діяльності, енергією, життєстійкістю; упевненість, що спирається на здатність вірити в себе і свою діяльність, усвідомлення свого місця, бажання досягти цілей; здатність подивитися на ситуацію з висоти пташиного польоту, що дає можливість панорамного бачення подій та процесів; фізичне та психічне здоров'я, яке створює запас енергії, необхідної для складної роботи; тактовність, толерантність, які викликають з боку підлеглих повагу, необхідну, щоб вести за собою; порядність; бажання успіху, установка на лідерство; уміння брати на себе відповідальність за прийняття рішень; здатність співпрацювати з широким колом людей; емоційна зрілість, яка дозволяє управляти своїми почуттями, станами. Негативні риси

керівника: пасивність, нерішучість, невігластво, поспішність, невихованість, неврівноваженість, невміння визначати пріоритет, перебільшення свого „Я”, підвищена чутливість та тривожність.

Багато керівників в повсякденній управлінській діяльності чинять характерні помилки. Існує чимало методик для вивчення управлінської поведінки. Студентів-психологів ВНЗ варто ними скористатись для формування в собі рис успішного керівника. Будь-який керівник повсякденно здійснює діяльність з управління підлеглими. Але управління передбачає не придушення, маніпуляцію, нав'язування об'єкту вимог, які протирічать його природі, а навпаки – максимальне врахування його особливостей, погодження кожної взаємодії з логікою його розвитку, розуміння сукупності його можливостей. Тому для досягнення успіху майбутньому керівникові потрібно навчитися робити так, щоб усі, з ким йому доведеться працювати, по-перше, прониклися до нього прихильністю, по-друге, були переконані у правоті керівника, по-третє докладали максимальних зусиль для досягнення успіху в загальній справі. У процесі практичної діяльності керівник повинен вміти проблемно і перспективно мислити, заздалегідь визначаючи можливі труднощі і способи їх подолання. Його мислення повинно бути самокритичним. При цьому слід проявляти здатність тверезо оцінювати свої дії, максимально використовувати позитивний досвід інших, удосконалювати професійні знання і навички.

Будь-який керівник значну частину свого робочого часу витрачає на спілкування. Тому дуже важливим для студента-психолога є вміння здійснювати ділове спілкування з людьми незалежно від власних емоційних оцінок. Він повинен контролювати свою поведінку таким чином, щоб негативне ставлення до особи не впливало негативно на характер ділових відносин з нею, а позитивне ставлення до співробітника ставало відомим останньому і спрацьовувало як додатковий стимул підвищення активності.

Для сучасного керівника вкрай важливо оволодіти культурою мовлення, що включає в себе знання мови в усій сукупності властивих їй стилів. Формування культури мовлення – важливе завдання, складова виховання студента-психолога [14].

Отже, управляти підприємством, забезпечити ефективне його функціонування може лише неординарна особистість керівника з високим рівнем сформованості управлінської культури, основними складовими якої є культура спілкування, естетична або художня культура, культура ведення документації, культура умов праці, культура адміністративного апарату, правова культура. Формування управлінської культури у студентів-психологів повинно відігравати спеціальну роль в системі їх вузівської та післядипломної освіти. Тобто навчально-виховний процес повинен реалізовуватися таким чином, щоб запровадження навчально-виховних і соціально-психологічних технологій сприяло не лише розвитку знань, умінь та навичок у певній спеціальності, але й всебічному розвитку особистості студента та його успішній самореалізації в соціальному та професійному середовищі взагалі та розвитку культури зокрема. Саме формування культури сприяє розвитку інтелектуальних, психологічних та діяльнісних станів фахівця в тій галузі знань, в якій він планує працювати.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Управлінська культура є складником професійної кваліфікації та компонентою професійної компетентності керівника, визначальним чинником удосконалення управління закладом освіти чи підприємства і результативності його управлінських дій. Основою створення нового типу управлінської культури має стати переосмислення управлінських відносин та запровадження управління, яке повинно бути зорієнтованим на співробітника, тобто застосовувати управлінський стиль, що дозволить працівникам висловлювати свою точку зору та брати участь у прийнятті рішень в контексті управлінської діяльності. Ці принципи управління повинні бути донесені студентам-психологам з першими кроками їх професійного становлення. Необхідно впроваджувати в

освітній процес певні заходи, які мають сприяти підвищенню рівня управлінської культури студентів-психологів вищих закладів. Але проблема не вичерпується матеріалами цієї статті та потребує подальшого вивчення у різних напрямках.

Список літератури: 1. Бех І.Д. Почуття цінності іншої людини як моральний пріоритет особистості // Початкова школа. – 2001. – №12. – С. 24-26. 2. Журавлева Л.В. Теоретические и практические основы профессиональной подготовки менеджеров сферы образования: Автореф. дис. . канд. пед. наук. 13.00.08 / Липецкий гос. пед. ун-т. – Липецк, 2001. – С. 18-19. 3. Исламгалиев Э.Г. Профессиональная компетентность педагога: социологический анализ. – Дис....канд. социолог. наук. – Екатеринбург, 2003. – 176с. 4. Луговий В.І. Управління освітою: Навч. посібник для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності “Держ. управління”. – К.: Вид-во УАДУ, 1997. – 302 с. 5. Маслов В. І. Наукові засади визначення змісту підвищення кваліфікації та підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів / В. І. Маслов // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. – С. 63–66. 6. Митина Л. М. Учитель как личность и профессионал. – М., 1994. – 230 с. 7. Палеха Ю., Кудін В. Культура управління та підприємства: Навчально-методичний посібник. – К.: МАУП, 1998. – 96с. 8. Пашко Л. А. Осучаснення управлінської культури як основа оновлення управлінських відносин// статистика України, 2004, №2. 9. Розумний М. Соціальна некомпетентність та шляхи її подолання // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Вип. 5. – К., Миколаїв, 2004. – С. 210-214. 10. Рыбкин А. Культурная революция//Управление компанией, 2007, №3-4 11. Соціокультурні засади менеджменту в освіті / С.М.Омельченко // Педагогіка і психологія. – 2002. – №3. – С. 84. 12. Єльнікова Г. В. Основи адаптивного управління / Г. В. Єльнікова. – К., 2003. – 133 с. 13. Якість трудового потенціалу та управління трудовою сферою в Україні: соціальна експертиза: Монографія / О. І. Амоша, О. Ф. Новікова, В. П. Антонюк, та ін.. // НАН України, Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2006. – 208 с. 14. Янкович О. І. Управління загальноосвітнім закладом: технології та правові засади. – Тернопіль: ТНПУ, 2006. – 124 с.

В.В. Шаполова

ФОРМИРОВАНИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ КАК КОМПОНЕНТА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТА-ПСИХОЛОГА

В работе рассмотрена проблема формирования управленческой культуры у студентов-психологов. Раскрыты понятия «культура», «управленческая культура». Проанализировано основные составляющие управленческой культуры: культура общения, эстетическая культура, культура ведения документации, культура условий труда. Сделан анализ современного состояния образования и проблемы культуры и некомпетентности руководящих кадров.

В.В. Шаполова

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЯК КОМПОНЕНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТА-ПСИХОЛОГА

В роботі розглянуто проблему формування управлінської культури у студентів-психологів. Розкрито поняття «культура», «управлінська культура». Проаналізовано основні складові управлінської культури: культура спілкування, естетична культура, культура ведення документації, культура умов праці. Зроблено аналіз сучасного стану освіти та проблеми культури і некомпетентності керівних кадрів.

V. Shapolova

**MANAGEMENT CULTURE FORMATION AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL
COMPETENCE OF A STUDENT PSYCHOLOGIST**

The paper considers the problem of management culture formation among students psychologists. The concepts of "culture" and "management culture" are solved. The basic components of a management culture as the culture of communication, aesthetic culture, the culture of record-keeping, culture of labour conditions are analyzed. The analysis of the current state of education and issues of culture and incompetent leaders has been made.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2010

УДК 37.026:377.1:621

*Селегень М.В.,
м. Харків, Україна*

**ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІСТУ ДИДАКТИЧНИХ ПРОБЛЕМ РОЗРАХУНКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО – ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Постановка проблеми. У зв'язку з розвитком науково-технічного прогресу, комплексною механізацією та автоматизацією виробничих процесів, впровадженням сучасних технологій істотно зростає питома вага інтелектуального навантаження під час виконання різних виробничих операцій, що створює умови для докорінної зміни характеру і змісту праці фахівців і ставить серйозні вимоги до рівня кваліфікації та компетентності інженерно-технічних працівників різних галузей, зокрема машинобудівної.

Все це вимагає таких властивостей як вміння зіставляти та встановлювати причини – наслідкові зв'язки, аналізувати, прогнозувати, планувати, узагальнювати, обґрунтовувати твердження, моделювати ситуації та інші, які незмінно стають необхідними для майбутніх спеціалістів інженерно – технічних спеціальностей. І саме ці властивості, на наш погляд, є наслідком специфічної діяльності спеціаліста такого профілю - розрахункової.

Під розрахунковою діяльністю студентів в процесі навчання ми розуміємо свідому творчу роботу по пошуку, обґрунтуванню та застосуванню методів та прийомів, які дозволяють за допомогою чисел аналізувати, моделювати, передбачати та здійснювати інші дії, наближені за змістом до професійної [5].

Разом з тим, аналіз реальної практики підготовки фахівців інженерно – технічного профілю, співставлення змісту навчання з чинними освітньо – кваліфікаційними характеристиками [1], вивчення теоретичних основ дидактики та сучасних наукових досліджень свідчать про наявність низки суперечностей, які свідчать про наявні резерви в науковому аналізі і наукових рекомендаціях у проблемі формування професійних якостей молодших спеціалістів за рахунок застосування розрахункової діяльності. Це такі суперечності: між реальними вимогами до рівня аналітичної і творчої підготовки молодших спеціалістів технічних спеціальностей та прийомами і методами навчання; між станом сучасної практичної економіки, обумовленої активним

застосуванням ринкових механізмів, та змістом навчання, яке має формувати здатність молодшого спеціаліста ефективно вирішувати складні завдання виробництва та економіки; між станом професійної навченості та сформованості професійних компетенцій у випускників коледжів і вимогами до діяльнісних якостей фахівця.

Таким чином задача дослідження змісту дидактичних проблем розрахункової діяльності студентів інженерно – технічних спеціальностей, обґрунтування шляхів їх вирішення є актуальною для наукового пошуку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема творчих здібностей особистості досліджувалася мислителями усіх епох розвитку світової культури.

Значний внесок у розробку філософських та соціологічних аспектів теорії творчості зробили Г.Батіщев, М.Бердяєв, М.Венгоренко, Г.Давидова, Б.Кедров, О.Клепиков, М.Коган, А.Коршунов, П.Кравчук, І.Кучерявий, П.Лямцев, В.Овчинников, Г.Сковорода, Л.Сохань, В.Цапок, А.Шептулін, В.Шинкарук, А.Шумілін, В.Франкл, Е.Фромм та інші.

Психолого-педагогічні фактори, що сприяють формуванню творчих здібностей особистості, досліджувалися такими вченими як І.Аверіна, В.Андрєєв, Т.Галкіна, Ю.Гільбух, Л.Єрмолаєва-Томіна, О.Киричук, Н.Козленко, О.Матюшкін, В.Моляко, Б.Нікітін, В.Рибалка, С.Сисоєва, М.Смольсон, М.Холодна, Г.Чистякова та інші.

Проблема формування творчих здібностей розглядалась у контексті вивчення загальних творчих здібностей, від яких залежить успішність у багатьох видах діяльності (В.Андрєєв, Г.Балл, Д.Богоявленська, Л.Венгер, Н.Лейтес, І.Лернер, О.Лук, Я.Пономарьов, В.Роменець та ін.), а також спеціальних творчих здібностей, які визначають успішність у конкретних видах діяльності: технічній (В.Моляко, В.Сидоренко), музичній (О.Рудницька), образотворчій (О.Мелік-Пашаєв, О.Савенков), літературній (З.Новлянська, З.Юрченко), педагогічній (М.Гоноболін, Н.Гузій, Н.Кічук, Н.Кузьміна, М.Лазарєв, Т.Хрустальова), математичній (В.Крутецький), спортивній (Б.В'яткін) та багато інших.

Аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури з проблеми свідчить, що незважаючи на досить вагомий результат наукових пошуків у галузі формування творчих здібностей студентів, у них не знайшли належного розкриття питання про системну свідому творчу роботу у такому виді діяльності як розрахункової, яка є важливою професійною компетенцією майбутнього спеціаліста інженерно – технічних спеціальностей.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження змісту дидактичних проблем розрахункової діяльності студентів інженерно – технічних спеціальностей та обґрунтування шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. В «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» наголошується, що метою освіти має бути виховання особистості з і сформованим сучасним світоглядом, розвинутими творчими здібностями і навичками самостійного наукового пізнання, самоосвіти та самореалізації у житті; здатної до творчої праці, професійного розвитку, засвоєння і впровадження наукоємних та інформаційних технологій; конкурентоспроможної на ринку праці [3]. На наш погляд такі вимоги до підготовки майбутніх фахівців відображає поняття професійна культура особистості. Існує багато визначень цього поняття, але вони не повно пояснюють сутність професійної культури та розглядають її дещо однобічно. Найточніше визначення дала Н.Б. Крилова, чий формулювання ми візьмемо за робоче. «Професійна культура є підсумком якісного розвитку спеціаліста, його знань, інтересів, переконань, норм діяльності і поведінки, здібностей і соціальних світовідчуттів, інтегральним показником

творчої поведінки і діяльності, що проявляється в єднанні та взаємодії всіх її складових» [2,14-15].

Для нас представляє інтерес професійна культура фахівця XXI століття з позиції професійної компетентності.

На наш погляд найбільше відповідають сьогоднішній парадигмі освіти позиції щодо того, що компетентність – це складна інтегрована характеристика особистості, під якою розуміється сукупність знань, умінь, навичок, ставлень, а також досвіду, що разом дає змогу ефективно проводити діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв’язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виді діяльності. [4]. Виходячи з такого розуміння цього поняття, компетентність має конкретно – історичну визначеність і може оцінюватися лише у практичній діяльності.

Тобто, компетентність людини може розглядатися виключно як її життєвий здобуток, який формується не тільки і не стільки в системі освіти, а в системі всієї людської діяльності. Більш того, компетентність не є абсолютним поняттям, а є інтеграцією значної кількості елементарних складових. Тобто компетентність є інтегрованою якістю людини, а елементами цієї якості є більш жорсткі в характеристиках і визначеннях – компетенції.

Таким чином, про реалізацію вищим навчальним закладом своєї головної задачі – формування у майбутніх фахівців інженерно – технічного профілю загальних (фундаментальних) та професійних компетенцій, зокрема компетентності у розрахунковій діяльності, ми маємо на увазі надзвичайно великий комплекс завдань, дій і функцій, які об’єднують зміст освіти, методика викладання та розвиток людини.

Для цього нами був проведений аналіз фахових завдань на прикладі спеціальності «Термічна обробка металів». Аналіз проводився на підставі освітньо – кваліфікаційної характеристики (ОКХ) підготовки молодших спеціалістів [1]. З ОКХ були вибрані ті фахові компетенції для практичної реалізації яких треба було застосовувати розрахункові методи. Проведений аналіз дав можливість визначити приблизний відсоток компетенцій такого характеру - 78%.

Таким чином нам вдалося виявити важливу характеристику змісту дисциплін фундаментальної і професійної підготовки технічних спеціалістів - це наявність задач такого змісту, що передбачає вибір методу розрахунку, розрахункових формул, вірного застосування розмірностей та величин інтерпретації результатів, їх порівняння та вибору оптимальних.

Особливою формою розрахункової діяльності є курсове проектування. В ході навчального проектування студент виконує комплекс розрахунків, співставлень, висновків на основі зроблених розрахунків.

Тобто, переважна більшість фахових завдань молодшого спеціаліста як в процесі навчання, так і в майбутній роботі в тій чи іншій мірі пов’язані з розрахунковою діяльністю.

З метою поглибленого аналізу стану розуміння проблеми нами було проведено анкетування серед студентів усіх спеціальностей і провідних викладачів Харківського машинобудівного коледжу.

Як показали результати анкетування, приблизно 83% студентів вважають, що під час занять та самостійної роботи вони займаються розрахунками більше 50%. Приблизно 61% студентів вважають, що розрахунки, які вони здійснюють під час занять та самостійної роботи стануть їм у пригоді в майбутній роботі за спеціальністю. На питання з приводу вилучення з навчального процесу розрахункових дій у зв’язку з тим, що більшу частину розрахункових операцій беруть на себе обчислювальні машини 37,6% студентів вважають не потрібним та 34,2% схильні тільки до часткового застосування комп’ютерів для виконання розрахункових операцій. Крім цього, якби від них залежало вирішення питання про визначення обсягів розрахунків в навчальних дисциплінах, то 56,1% залишили без змін і 8,2%

взагалі збільшили їх обсяг. Це доводить розуміння студентами важливості розрахункової діяльності для формування професійних компетенцій.

Отже, такий обсяг розрахункової діяльності в процесі навчання об'єктивно вимагає формулювання таких розрахункових задач і схем, які б в найбільш короткий термін і з найвищими результатами дозволили сформувати необхідні професійні компетенції.

Але отримані дані анкетування дають змогу побачити, що більшість студентів при виконанні навчальних розрахунків мають труднощі і проблеми при їх виконанні. Основні з них:

По – перше, відсутність системних знань з шкільної математики. Про це свідчать такі дані: 36,1% студентів відповіли, що однією з проблем при виконанні навчальних розрахунків є недостатній рівень знань з математики; 92,4% викладачів вважають, що причинами зменшення зацікавленості студентів у вивченні математики також є слабкий рівень шкільної підготовки. Нажаль така проблема є загальнодержавною.

Рівень базової шкільної підготовки є визначальним (фундаментальним) для сприйняття та засвоєння дисциплін, що вивчаються у вищих навчальних закладах, зокрема коледжах.

Тобто, важливим є рівень знань з елементарної математики, адже на них ґрунтується вивчення фундаментальних для них дисциплін, зокрема: математичного аналізу, лінійної алгебри та аналітичної геометрії, диференціальних рівнянь, і подальше вивчення професійних, наприклад таких як, методи оптимізації, чисельні методи математичного моделювання та ін., а знання цих дисциплін є основною вимогою до фахівця.

Для того, щоб якось залатати прогалини шкільної освіти, нами запропоновано переглянути робочі і навчальні програми з метою виділення певного часу на корекцію шкільної підготовки студентів з математики.

По - друге, сприйняття розрахунків хаотичною множиною дій, що відірвані від повсякденного життя і непотрібні для майбутньої роботи. 23,8% студентів не розуміють взагалі для чого потрібні ці розрахунки та 37,5% вважають головною проблемою слабкий зв'язок розрахунків з майбутньою професійною діяльністю. Разом з тим 51,5% викладачів стверджують, що розрахунки, які вони виконують зі студентами мають прикладний характер для професійної діяльності молодшого спеціаліста в повній мірі і 31,8% - так, частково. Такі результати підтверджують наявність суперечностей між розумінням викладачами і реальною оцінкою студентів прикладного характеру розрахункових завдань і вмінь у професійній діяльності молодших спеціалістів. До цього слід додати про превалювання традиційних підходів до формування умінь і навичок розрахункової діяльності під час підготовки молодших спеціалістів у коледжі.

По-третє, точку зору, що знання математики, яка лежить в основі розрахункової діяльності – це знання її формул. Це доводять такі цифри отримані під час анкетування: 11,2 % студентів вказали на невміння користуватися довідниками; 18,2% - не вміють використовувати математичні правила та закономірності. Підтверджують таку думку і отримані результати анкетування провідних викладачів коледжу, а саме: 54,5% викладачів вважають, що в першу чергу труднощі, з якими студенти зустрічаються у процесі здійснення розрахунків – це недостатнє володіння технікою розрахунків; а по – друге – це невміння застосовувати математичні формули і вирази для розрахунку інженерних та економічних задач - 45,5% викладачів.

Тобто існує протиріччя між потребою використання у професійній діяльності майбутніх фахівців машинобудівного профілю знань із математики і недостатньою сформованістю у студентів навичок застосування математичних методів для розв'язання професійних завдань.

Проведене анкетування серед викладачів і студентів дозволило визначити напрями вдосконалення змісту, форм, методів і методик навчання студентів розрахункової діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз зазначених нами в ході дослідження труднощів, пов'язаних з розрахунками у процесі навчання дав підстави для приведення у відповідність навчальних та робочих програм з вивчення математики в коледжі з метою виділення певного часу на корекцію шкільної підготовки студентів; модернізувати курси вищої математики, наповнивши їх сучасними досягненнями математичної науки, звільнивши їх від рутини і перенести акцент з питання «як» (розв'язати, обчислити і т.д.) на питання «що» і «навіщо»; формування нових наукових і практичних проблем, однією з яких є упровадження більш дієвих методів і прийомів професійної підготовки молодших спеціалістів. Зокрема, це реалізація принципу поглибленого володіння майбутніми фахівцями методами розрахункової діяльності, яка включає не тільки і не стільки володіння відомими методиками спеціальних розрахунків, а умінням застосовувати їх для аналізу фахових завдань, прогнозування фахових подій та оцінки наслідків інженерно-технічної діяльності.

З цією метою ми пропонуємо розробити і запровадити в навчальний процес систему спеціальних завдань і задач чіткої професійної спрямованості, які б, з однієї сторони, мотивували фундаментальну математичну підготовку, а з іншої, - створювали б умови для розвитку особистості майбутнього молодшого спеціаліста як людини високофахової, готової до аналітичної діяльності та реалізації і використання інформаційних систем і технологій в сучасному виробництві. Особливо важливим в цьому аспекті є навченість молодших спеціалістів працювати з базами даних математичного, економічного та технічного змісту.

Таким чином, акцентування уваги на розрахунковій діяльності, її науково – методичному забезпеченні, на наш погляд, є ефективним засобом та дидактичним інструментом формування знань та умінь розрахункової професійної діяльності молодшого спеціаліста машинобудівного профілю, як важливої професійної компетенції.

Список літератури: 1. Галузевий стандарт вищої освіти з підготовки молодшого спеціаліста за спеціальністю "Термічна обробка металів". Освітньо-кваліфікаційна характеристика. 2004 рік. 2. Крылова Н.Б. Формирование культуры будущего специалиста. / Н.Б. Крылова – М.: Высш. шк., 1990. – 142 с. 3. Національна Доктрина розвитку освіти України у XXI столітті: Проект // Освіта. – 2001. – №№60–62. – 24–31 жовтня. 4. Мороз В.Д. Зміст, форми і дидактичні принципи навчання в коледжі: Навчальний посібник / В.Д. Мороз. – Х.: «СІМ», 2009. – 76с. 5. Селегень М.В. Розрахункова діяльність як засіб формування професійних компетенцій при підготовці молодших спеціалістів у коледжах/ М.В.Селегень// Нові технології навчання: Наук. – метод. зб./ Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2009. – Вип.57. – С.44 – 48.

М.В. Селегень

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІСТУ ДИДАКТИЧНИХ ПРОБЛЕМ РОЗРАХУНКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО – ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

В статті проведено аналіз навчання молодших спеціалістів технічних спеціальностей з метою виявлення специфічної його складової – розрахункової діяльності. На основі матеріалів аналізу, результатів опитування студентів і викладачів та сучасної дидактики доведено, що розрахункова діяльність є провідною при формуванні професійних компетенцій фахівців технічного профілю. Викладено пропозиції щодо удосконалення роботи з поглиблення навичок виконання фахових розрахунків.

М.В. Селегень

**ИССЛЕДОВАНИЕ СОДЕРЖАНИЯ ДИДАКТИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ РАСЧЁТНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ИНЖЕНЕРНО – ТЕХНИЧЕСКИХ
СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ**

В статье проведено анализ обучения младших специалистов технических специальностей с целью выявления специфической его составляющей – расчётной деятельности. На основе материалов анализа, результатов опроса студентов и преподавателей и современной дидактики доказано, что расчётная деятельность является основной при формировании профессиональных компетенций специалистов технического профиля. Изложены предложения относительно усовершенствования работы связанной по углублению навыков выполнения специальных расчётов.

M.V. Selegen

**RESEARCH ESTIMATED THE CONTENT OF DIDACTIC PROBLEMS OF
STUDENTS OF TECHNICAL ENGINEER SPECIALITIES**

In the article the analysis of younger specialists technical professions in order to identify its specific component is estimated activity. On the basis of analysis, survey results of students and teachers and modern didactics are proved that the settlement activity is leading to the formation of professional competence technical features. The article has the proposals how to improve the work of deepening the skills of specialized calculations.

Стаття надійшла до редакції 11.06.2010

УДК 378-054.6:004

*И.А. Сладких,
г. Харьков, Украина
Билал Хамзе,
г. Триполи, Ливан*

**ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ
ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ**

Постановка проблемы. Большинство образовательных структур постсоветского пространства и стран Запада ориентированы на традиционную научную парадигму. При этом, в дань современным тенденциям применение инновационных и информационных технологий, а иногда и через недопонимание, трактуется как переход к более качественному образованию. Необходимо отметить, новые образовательные технологии возникают не на пустом месте, а являются следствием потребностей развития общества на сегодняшнем этапе. Информационные технологии (ИТ) придают соответствующую форму, оказывают содействие более широкому распространению и ускорению развития того, что уже наработано практикой педагогов-новаторов или находилось в теориях исследователей психолого-педагогических проблем обучения.

Требования к современному образованию, обусловленные процессами научно-технического развития и глобализации, принуждают изменять устоявшиеся, проверенные временем принципы и формы организации украинского высшего образования. Вопрос реформ особенно актуален в системе подготовки иностранных студентов. Применение ИТ в этой системе может усугубить имеющиеся противоречия между исторически сложившимися и четко обоснованными западной и восточной традициями обучения.

К тому же, до сих пор не решен вопрос, а не принесут ли новые информационные технологии вреда для обучения, учитывая всеохватывающую компьютеризацию и информатизацию, влияние технологической моды и экономической выгоды компьютерного тиражирования разнообразных учебных материалов, дистанционности и симуляции процессов? Особое место в развитии ИТ занимают электронная почта и широкое использование компьютерных сетей (локальных и глобальных), которые обеспечивают не только содержательную обработку информации, но и передачу текстовых, мультимедийных (графика, видео и звук) и других материалов практически на любые расстояния в реальном масштабе времени. Несмотря на широкое применение этих возможностей в образовательном пространстве, большинство выпускников традиционных учебных заведений не имеют навыков предприимчивости и социальной адаптации. Получив образование исключительно на инструментарии вертикального мышления и линейного решения проблем, им приходится самостоятельно овладевать навыками латерального мышления для полноценного участия в коллективной творческой деятельности, групповом сотрудничестве и обучении, которые несут в себе потенциал формирования активно-ориентированной интеллектуальной элиты и соответствуют духу времени.

Цель данной статьи состоит в исследовании тех обстоятельств, которые усложняют и даже делают невозможным успешное применение ИТ в обучении студентов-иностранцев. Наряду с этим, предлагаются к рассмотрению перспективные формы применения ИТ, которые на наш взгляд могут быть актуальными на современном этапе развития образовательных услуг и общества в целом.

Изложение основного материала. Информатизация в ряде инновационных процессов занимает особое место и несет особенно радикальные системные изменения. Ее продвижение охватывает разнообразные аспекты деятельности учебного заведения, привлекает множество людей, создает почву для системных трансформационных процессов. Поэтому ее протекание не может идти быстро и гладко, и это приводит к поиску эффективных методов и средств организационного сопровождения. Эффективность реализации информационных процессов, организация информационной деятельности зависит от рационального использования различных форм ИТ, правильно выбранных концептуальных подходов формирования информационных компетентностей а также от умения применять технологии поиска, содержания, анализа, обработки и передачи информации. Это существенно влияет на безопасность информационных ресурсов учебного заведения.

Несмотря на трудности в применении ИТ, как инновационных форм обучения, как отмечает В.Е. Быков, информатизация образования, которое отвечает целям и задачам информационного общества и в данном контексте предусматривает создание единого информационного образовательного пространства – предметно-содержательной, компьютерно-технологической и информационно-коммуникационной платформы интеграции и демократизации образования, является одним из главных факторов, которые

определились и применяются как инструменты модернизации образования и должны оказывать содействие решению проблем современного этапа его развития [1, с. 117].

Среди украинских и зарубежных ученых, занимающихся исследованиями в области применения информационных технологий в образовании, необходимо отметить таких как: В.Е. Быков, Ю.А. Жук, М.И. Жалдак, Р.С. Гуревич, В.Ф. Шолохович, В.Г. Афанасьев, Ю.М. Батулин, Д. Белл, Н. Винер, Л.М. Землянова, М.М. Мазур, А.Д. Урсул, Р.О. Бриен, П. Росс, С.Д. Кузнецов.

Особенно актуальными в системе обучения иностранных граждан являются качество **подготовки** и усовершенствование **переподготовки преподавателей**. Готовность активного использования ИТ в учебном процессе, т.е. информационно-коммуникационная компетенция – одна из составляющих профессионально-педагогической компетенции педагогов. Как отмечает Р.С. Гуревич, «процесс становления информационно-коммуникационной компетенции педагогов предусматривает развитие мотивации, потребности и интереса к получению знаний, умений и навыков в области технических программных средств и информации. Компетентный преподаватель владеет знаниями, составляющими основы информативной коммуникации и познавательной поисковой деятельности, владеет умениями и навыками эффективной коммуникации и поисковой деятельности в сфере программного обеспечения и технических ресурсов, имеет потребность в использовании информационных компьютерных технологий в своей профессиональной деятельности [4, с. 187]. Несомненно, функция преподавателя не сводится только к передаче знаний профессионального характера, а является умением помогать тем, кто учиться в эффективном и творческом освоении информации, в ее критическом осмыслении и понимании.

Необходимо подчеркнуть, специфика обучения иностранных граждан предусматривает использование ИТ в **преподавании украинского и русского языков как иностранных** (УКИ, РКИ). Используются возможности специальных программных средств, которые позволяют легко создавать учебные компьютерные материалы, имеющие свои функции в зависимости от целей, задач, этапа обучения (электронные учебники, лингафонные уроки, анимация, мультимедийные словари и т.п.) [5; 7].

В рамках процесса интеграции в ЕС, Украина принимает идею e-learning – электронного обучения. Выделено 4 основные направления деятельности: модернизация инфраструктур и оборудования для обеспечения доступа выхода в Internet всех учебных помещений из расчета 5 – 15 человек на 1 мультимедийный компьютер; широкомасштабные мероприятия по обучению основам информатики на всех уровнях; разработка качественного содержания учебных услуг; вхождение в единую сеть учебных заведений Европы. Для обеспечения роста профессиональной мобильности специалистов, приоритетом сегодня является внедрение в учебный процесс современных **информационно-коммуникационных технологий и дистанционной формы обучения** [2]. Р.С. Гуревич рассматривает возможность применения компьютерных технологий в дистанционном обучении следующим образом: "процесс широкого использования компьютерных информационных технологий может существенно ускорить создание локальных сетей в конкретных учебных заведениях. Такая локальная сеть (INTERNET) может начать создание единой информационной среды в том или другом учебном заведении, которая является важной предпосылкой эффективного использования возможностей глобальных компьютерных сетей "[3, с. 91].

Следуя целям обучения, а также учитывая пожелания студентов, преподаватели должны предлагать такую Internet практику, которая будет способствовать качественному обучению студентов, пониманию и поиску информации. Чтобы добиться определенной цели,

преподавателю необходимо выбрать соответствующий вид деятельности, составить профессионально направленные задания, создать упорядоченную матрицу для этих заданий и уметь объяснить ее студентам.

Но несмотря на все усилия, практика свидетельствует о том, что результативность процесса языкового обучения иностранных граждан на довузовском этапе в большинстве случаев недостаточна для их дальнейшей деятельности в вузах. Следует учитывать и то, что большой объем учебного материала в высших учебных заведениях, увеличение часов на самостоятельную подготовку в связи с вхождением в Болонское образовательное пространство нуждается в развитии у студентов-иностранцев самостоятельности в отборе учебной, научной и дополнительной литературы. Все это предопределяет поиск путей повышения эффективности процесса информационного обеспечения обучения, организации **библиотечной деятельности** в области международного образования.

Пример возможностей электронных библиотек, таких как библиотека университета боккони в милане (universita bocconi: biblioteca), библиотека университета торонто (university of toronto libraries. Electronic resources), библиотека европейского университета сеу (central european university library), экономическая библиотека генуэзского университета (c.s.b. di economia - universita di genova), межбиблиотечный центр болонского университета ci (centro intr-bibliotecario - universita di bologna), объединенный библиотечный центр в риме (universita degli studi roma tre - sistema bibliotecario di ateneo) может быть использован для усовершенствования предоставления услуг пользователям, в частности студентам-иностранцам.

Современный международный образовательный процесс требуют положительных изменений не только в организации доступа, поиска и получения необходимой образовательной и научной информации. Важна также материальная база учебных заведений, которая дает возможность доступа к электронным каталогам и электронным документам в сети internet. В последнее время стала довольно популярной постоянная услуга межбиблиотечной кооперации (мба). Это дает возможность пользования фондами нескольких библиотек в пределах одной университетской библиотеки.

Необходимо отметить важнейшую составляющую библиотечного обслуживания иностранных граждан. Общение и отношения между методистами, библиотекарями и иностранными студентами должны быть направлены на эффективное сотрудничество. Недостаточное внимание, помощь и толерантность со стороны работников библиотек может стать общей характеристикой всего информационного обеспечения университета. Возникает потребность в специальной подготовке библиотечных работников к обслуживанию иностранных студентов и в разработке методических рекомендаций по этой проблеме. Особенности социально-психологических процессов в библиотечном обслуживании иностранных граждан могут оказаться как фактором развития образования, так и фактором потери интереса к получению новой информации и новых знаний студентом-иностранцем [6].

Подготовка иностранных специалистов в вузах украины обуславливает необходимость **усовершенствования лабораторной материальной базы** согласно мировым стандартам. Известно, что студенты-иностранцы, прибывшие на учебу в технические, медицинские и фармацевтические университеты из стран африки и ближнего востока, зачастую планируют возможности дальнейшего трудоустройства в США, франции, германии, Швеции и других странах, в которых уровень инновационных технологий во всех областях деятельности достаточно высок.

Основой научного познания, как известно, является практика, результат которой – предварительные знания, материальные средства и способы мышления. Сегодня достаточно трудоемко на практических занятиях и в лабораториях университетов наглядно продемонстрировать научные достижения. В обучении иностранных студентов используются различные виды наглядности: зрительная, слуховая, зрительно-слуховая, мышечно-двигательная, языковая и неязыковая, ситуативная и др. Они выполняют разнообразные функции: информативную и страноведческую, семантизирующую, мотивирующую, контролирующую. Наглядность информирует уже тем, что дает иностранцам живой красочный образец недостаточно известного им элемента действительности, расширяет их чувственный опыт, обогащает их впечатлениями, имея при этом познавательное значение. Более того, устаревшая материальная база и дороговизна реактивов и препаратов не дает возможности проведения лабораторных занятий по основным естественнонаучным дисциплинам (химия, биология, физика) на требуемом современными мировыми стандартами уровне.

С помощью ИТ появилась возможность дополнить или заменить лабораторный практикум, проводимый в лабораториях вуза компьютерными имитационными тренажерами и системами виртуальной реальности (VR), а заодно решить некоторые проблемы традиционных методов обучения, которые не всегда позволяют добиться желаемого результата по следующим причинам:

- Высокая стоимость учебного оборудования и его эксплуатации;
- Высокая опасность выполняемых работ;
- Высокая сложность изменения конфигурации оборудования и параметров среды;
- Сложность организации индивидуального выполнения эксперимента каждым студентом;
- Большая удаленность обучаемого от места расположения оборудования;
- Большая длительность проведения работ и т.д.

Компьютерные имитационные тренажеры и система виртуальной реальности (VR) могут не только дополнять традиционный лабораторный практикум, но и заменять его. Кроме формирования профессиональных навыков и умений, компьютерные имитационные тренажеры успешно развивают творческие способности, профессиональную интуицию, а самое главное, умение работать в команде. Все это позволяет значительно повысить качество подготовки будущих иностранных специалистов.

Учитывая географию контингента иностранных граждан, обучающихся в нашей стране, одной из глобальных проблем применения ИТ в системе их подготовки являются **противоречия между сложившимися западной и восточной традициями обучения**. Западная, доминирующая, концепция обучения оформилась во времена античности. В ее основу легли бимодальные конструкции понимания интеллекта: восприятие реальности в некотором образе и его обработки для генерации суждения. Последние достижения в когнитивной психологии, социологии, неврологии, классических науках, рекомендации индивидуализации подхода в соответствии со специально исследованными стилями обучения усилили эту схему и сделали базисом для создания компьютерных технологий и моделей обучения. Западная модель трактует обучение как процесс накопления знаний через приобретение информации. А само поведение руководствуется законами учета условий, в которых оно осуществляется ("стимул-реакция").

Восточная традиция обучения, как ведическая концепция, так и суфизм нацеленные на самораскрытие и самоэволюцию студента, в которых преподаватель направляет формирование "я"-личности студента. Восточные традиции обучения рассматривает

личностные атрибуты: мудрость, самостоятельность и дух, которые компьютеры не могут пока имитировать.

Компьютер действительно может легко соблюдать логику мысли или умозаключения, но симуляцию ощущений или интуиции машина пока не воспроизводит.

Таким образом, можно выделить ряд преимуществ, которые вносят ит в процесс обучения:

- гибкость в выборе места и времени обучения;
- возможность обновления учебных и тренировочных материалов;
- возможность студентами-иностранцами (а не преподавателями) руководить выбором учебного материала, комбинируя курсы разных учебных заведений;
- способность следить за выполнением инструкций студентом-иностранцем, вносить в память его ответы, фиксировать доступ к учебным материалам;
- возможность моделирования анализа среды и ситуации взаимодействия со студентом-иностранцем;
- обеспечение on-line связи между студентом-иностранцем и отдаленным преподавателем;
- привлекательность для восприятия студентом-иностранцем мультимедийного представления информации;
- возможность организации контроля за порядком и темпом подачи материала, учебной активностью студента;
- обеспечение эффекта симуляции сложных процессов без риска и с чрезвычайно низкими затратами;
- возможность настройки сервиса обучения и тренинга на студентов с разным уровнем способностей;
- возможность эффективной доставки широкого диапазона нужного для пользователя тренировочного материала;
- возможность эффективного распространения накопленного опыта;
- приспособленность для реализации модели непрерывного образования;
- свобода поиска и отбора материала, созвучного собственным целям и задачам обучения;
- предоставление условий для создания среды конкуренции учебных курсов как предпосылки качества;
- возможность организации независимого централизованного и унифицированного исходного контроля знаний и навыков;
- обеспечение эффекта группового сотрудничества, создание дискуссионной среды и эффективной специализации участников виртуальных рабочих групп;
- симуляция технологической среды предоставления образовательных услуг, создание виртуальных учебных заведений.

Основные проблемы и перспективы, на наш взгляд, связанные с применением ит в системе подготовки иностранных граждан приведены в табл. 1.

Таблица 1

<i>Применение информационных технологий в обучении студентов-иностранцев</i>	
<i>Проблемы:</i>	<i>Перспективы:</i>

<ul style="list-style-type: none"> ▪ недостаточные пользовательские умения и навыки студентов; ▪ незнание английского языка; ▪ отсутствие “живого общения”; ▪ возможность фальсификации ответов и результатов контроля; ▪ недостаточная подготовка педагогов, методистов, работников библиотек; ▪ особенности менталитета; ▪ недостаточная материальная база. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ развитие пользовательских умений и навыков студентов; ▪ размещение результатов контроля на сайтах университетов; ▪ доступность библиотечных фондов; ▪ модернизация лабораторного практикума; ▪ внедрение дистанционного обучения в систему подготовки иностранных граждан; ▪ организация открытой образовательной среды.
--	---

Выводы и перспективы дальнейших исследований в данном направлении. Проведенное исследование в области применения ИТ в обучении студентов-иностранцев УКИ, РКИ, естественнонаучным и гуманитарным дисциплинам дало возможность отметить интенсивное развитие сферы образования на основе использования информационных, телекоммуникационных технологий и дистанционной формы обучения. Перспективы подготовки и усовершенствование переподготовки преподавателей необходимо рассматривать как определяющие интеллектуального потенциала современного общества. Использование ИТ в библиотечном деле и в усовершенствовании лабораторной базы университетов может способствовать не только конкурентоспособности университетов, но и иметь экономический эффект. Сложившиеся противоречия между западной и восточной традициями обучения могут стать толчком для новых разработок психологов и педагогов с применением ИТ.

Список литературы: 1. Биков В.Ю. Відкрита освіта і відкрите навчальне середовище // Теорія і практика управління соціальними системами: щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НТУ “ХПІ”. – № 2. – 2008. – С. 116-123. 2. Билал Хамзе Телекоммуникационные сети как фактор современной системы международного образования / Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес [Текст]: матеріали Міжнар. наук.-теор. конфер. студ. і аспір. 21-22 квітня 2010 року / редкол. Л.Л.Товажнянський, О.Г.Романовський [та ін.]. – Харків: НТУ «ХПІ», 2010. – С.480-481. 3. Гуревич Р.С. Застосування комп'ютерних технологій у дистанційному навчанні / Р.С.Гуревич // Педагог професійної школи: зб.наук.праць. – 2002. –Вип.ІІ. –С.90-95. 4. Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю. Використання інформаційних технологій у підготовці майбутнього вчителя трудового та професійного навчання // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. Збірник наукових праць. – Вип. 20 (24). –Харків: НТУ “ХПІ”, 2009. – С. 181-192. 5. Попова А., Тараненко В., Юхно Ю. О создании мультимедийного дистанционного курса по РКИ / Науково-методичні проблеми мовної підготовки іноземних студентів: матеріали ІІІ Міжнар. наук.-практ. конфер. м.Київ, 22-23 квітня 2010 р., Національний авіаційний університет / редкол. М.М.Бондарчук та ін. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – С.44-45. 6. Сладких І.А. Проблеми інформаційного забезпечення студентів-іноземців в Україні / Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес [Текст]: матеріали Міжнар. наук.-теор. конфер. студ. і аспір. 21-22 квітня 2010 року /

редкол. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О.Г. РОМАНОВСЬКИЙ [та ін.]. – Харків: НТУ «ХПІ», 2010. – С.478-480. 7. Yasnitsky Y., Yasnitska I., Reuther T. «Computerkurs “Das russische Verb: Aspekt, Tempus, Rektion”» // Mitteilungen für Lehrerinnen und Lehrer slawischer Fremdsprachen. – NR. 90. – Wien, 2005. – P. 79–90.

И.А. Сладких, Биалал Хамзе

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ

Проведен обзор применения дистанционной формы обучения, информационных и телекоммуникационных технологий в процессе обучения украинскому и русскому языкам как иностранным. Намечены перспективы модернизации лабораторного практикума естественнонаучных и гуманитарных дисциплин в системе обучения студентов-иностранцев. Акцентировано внимание на необходимости подготовки и переподготовки педагогов, методистов, библиотечных работников.

I.A. Sladkih, Bilal Hamzeh

ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ ІНОЗЕМЦІВ

Проведено огляд застосування дистанційної форми навчання, інформаційних й телекомунікаційних технологій в процесі навчання українській і російській мовам як іноземним. Намічено перспективи модернізації лабораторного практикуму з природничонаукових і гуманітарних дисциплін у системі навчання студентів-іноземців. Акцентовано увагу на необхідності підготовки й перепідготовки педагогів, методистів, бібліотечних працівників.

I. Sladkih, Bilal Hamzeh

PROBLEMS AND PROSPECTS OF APPLICATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN TRAINING THE FOREIGN STUDENTS

The review of application of the remote form of training, information and telecommunication technologies was carried out during training to the Ukrainian and Russian languages as foreign. The prospects of modernization of a laboratory practical work of natural-scientific and humanitarian disciplines in system training of the foreign students are planned. The attention on necessity of preparation and retraining of the teachers, methodists, of librarians was accented.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2010

*Панфілов Ю.І.
м. Харків, Україна*

ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ – ПОТРЕБА ЧАСУ

Засадничі державні документи останніх років, що стосуються вищої школи, наукові статті, дослідження, головним називають ідею необхідності її розвитку, відзначаючи при цьому три головні постулати: вища школа є найважливішою умовою розвитку особи, вища школа повинна перетворитися на дієвий чинник розвитку нашого суспільства; систему освіти необхідно постійно розвивати.

Розвиток вищої школи може здійснюватися лише за допомогою інновацій. Під інноваційною діяльністю розуміється діяльність по розробці, пошуку, освоєнню і використанню новацій, здійсненню нововведень.

Зі всього різноманіття інноваційних напрямів найважливішим чинником в досягненні якісно нового рівня освіти є використання сучасних педагогічних освітніх технологій. Саме сучасні освітні технології, інтегруючись в реальний освітній процес дозволяють:

- швидке досягнення цілей, поставлених програмою і стандартами вищої освіти;
- впровадження основних напрямів педагогічної стратегії: гуманізації освіти і особово-орієнтованого підходу у навчанні;
- інтелектуальний розвиток студентів, їх самостійність;
- чітку орієнтацію на розвиток творчої діяльності особи;
- толерантність у взаєминах між педагогом і студентом. [1, 4, 5, 6,7,8]

У науково-педагогічній літературі є різні трактування поняття «педагогічна технологія».

«Технологія» - це детально прописаний шлях здійснення тієї або іншої діяльності в рамках методу.

«Педагогічна технологія» - це система психологічних, педагогічних, дидактичних, методичних процедур взаємодії викладачів і студентів, з врахуванням їх здібностей і прагнень, направлених на проектування і реалізацію змісту, методів, форм і способів вчення, адекватних цілям освіти, змісту майбутньої діяльності і вимогам до професійно важливих якостей сучасних фахівців. [1]

Загальноприйнятого поняття інновації в освітніх технологіях в українській і зарубіжній педагогіці на сьогодні не існує. Розбіжності у тлумаченні поняття інновація спричинені неоднаковим баченням їх авторами радикальності нововведень. Одні з них переконані, що інноваціями можна вважати лише те нове, яке має своїм результатом кардинальні зміни у певній системі, ідеї, підходи, методи, технології, які у таких поєднаннях ще не висувались або ще не використовувались, інші зараховують до цієї категорії будь-які, навіть незначні, нововведення комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які несуть у собі прогресивне начало, що дає змогу в ході зміни умов і ситуацій ефективно розв'язувати завдання виховання та освіти. [1, 2, 3, 6, 9]

Основу і зміст інноваційних освітніх процесів становить інноваційна діяльність, сутність якої полягає в оновленні педагогічного процесу, внесенні новоутворень у традиційну систему. Прагнення постійно оптимізувати навчально-виховний процес зумовило появу нових і вдосконалення використовуваних раніше педагогічних технологій різних рівнів і різної цільової спрямованості.

У сучасній вищій школі на перше місце виходить особа студента і його діяльність. Тому серед пріоритетних технологій визначають: традиційні технології; ігрові; комп'ютерні; тестові; модульно-блокові; інтегральні; Інтернет-технології і тому подібне. [1, 3, 4, 5, 6, 7,8]

Як показує практика педагога частіше в своїй педагогічній діяльності користуються традиційними технологіями.

У чому ж мінуси такого положення?

Традиційні технології – це технології, як правило, побудовані на пояснювально-ілюстративному способі навчання. При використанні даної технології педагог основну увагу в своїй роботі відводить донесенню готового навчального матеріалу. Готуючись до занять він заклопотаний пошуком найбільш ефективних варіантів передачі нового матеріалу і засобів наочності, які супроводжують заняття.

При цьому викладання інформації студентам, визначеної рамками програми, практично завжди відбувається у формі монологу педагога. Педагог доносить інформацію слухачам шляхом багатократних повторень.

Пояснювально-ілюстративні технології грають важливу роль в роботі педагога в навчальному процесі. У нього на заняттях не просто активна, але і домінуюча позиція: він керівник, суддя, начальник. Відповідно, студент грає пасивну роль, яка зводиться до дотримання тиші і строгого виконання розпоряджень викладача.

Студенти на занятті практично нічого самостійно не роблять, самостійно не думають, а просто сидять, слухають або виконують елементарні завдання, які пропонує педагог.

У зв'язку з цим в навчальному процесі виникає багато проблем, головними з яких, є низький рівень навичок спілкування, неможливість отримати розгорнуту відповідь студента з його власною оцінкою даного питання, недостатнє включення тих, хто слухає відповідь в загальне обговорення. Сутність цих проблем лежить не в настрої студента, не в їх «пасивності», а в процедурі, яку задає така технологія. [6,7,8]

Багато науково-педагогічних працівників звикають до цих стосунків як до норми і часто без тіні сумніву вважають, що у них склався необхідний контакт в роботі із студентами. В той же час дослідники цієї проблеми вказують, що при опиті науково-педагогічних працівників майже 70% з них після проведення занять відзначили, що на їх думку на занятті вони досягли необхідного контакту із студентами, тоді як позитивно на це питання відповіли лише 18% студентів. Повну відсутність контакту відзначили 28% студентів і лише 3% педагогів.

Виникає питання: звідки такі розбіжності в оцінках?

Спостереження дозволяють зробити висновок про те, що значна кількість науково-педагогічних працівників за стосунки співпраці часто сприймають слухняність, добросовісне виконання своїх навчальних завдань. Студенти ж під співпрацею розуміють спільну діяльність направлену на здобуття нових знань, виконання завдань, дозволяючих демонструвати творчі здібності, неординарні підходи, можливість прояву своїх особистих якостей, толерантність в міжособових стосунках.

Нові життєві умови, в які всі ми поставлені, висувають свої вимоги до формування молодих людей, які вступають в життя: вони мають бути обізнаними, умілими, ініціативними, самостійними.

Вдосконалення освіти в традиційній школі довгий час розумілося, та і зараз часто розуміється як збільшення обсягу знань, що диктується прагненням догнати за темпами розвитку всієї великої кількості наук. Це призводило до того, що ускладнювалися програми, а викладачі орієнтувалися на максимально можливе засвоєння змісту предметів

без врахування індивідуальності студента. В той же час збільшення навантажень викликають: нервово-психічні відхилення; фізичну неможливість виконати весь обсяг поставлених завдань; породжує у студентів комплекс неповноцінності, повністю виключає позитивну мотивацію до навчального успіху; породжує нелюбов до предмету, а часто і фактичну відмову від подальшого навчання. Орієнтація на максимальне засвоєння у всіх сферах знань небезпечна навіть для сильного учня. Перенасиченість матеріалу, непоодинокі випадки дублювання тем по різних дисциплінам, намагання збільшити навантаження на кафедрах за рахунок невластивих їм дисциплін приводить до перевантажень студентів і заважає прояву їх здібностей і обдарованостей в якійсь одній галузі.

Прибличники нових технологій навчання не ставлять під сумнів необхідність надання інформації студентам. Просто змінюється роль самої інформації. Вона необхідна не стільки для запам'ятовування і засвоєння, скільки для того, щоб студенти використовували її як умову або середовище для створення власного творчого продукту. Загальновідомо, що особа розвивається лише в процесі власної діяльності. Навчити людину плавати можна лише у воді, а навчити людину діяти (у тому числі і здійснювати розумові дії) можна лише в процесі діяльності. [8]

Необхідною умовою роботи по розвитку інтелектуальних здібностей особи є організація власної навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Ще відомий німецький педагог А. Дістервег казав: «Поганий вчитель підносить істину, а хороший – учить її знаходити» [7].

Відбувається зміна освітньої парадигми. В її новій трактовці пропонується інший зміст, інші підходи, інші стосунки, інша поведінка, інший педагогічний менталітет у процесі навчання.

Зміст освіти збагачується новими уміннями, розвитком здібностей оперувати інформацією, творчим вирішенням проблем науки і ринкової практики з акцентом на індивідуалізацію освітніх програм.

Традиційні способи інформації – поступаються місцем комп'ютерним засобам навчання, використанню телекомунікаційних мереж глобального масштабу. Зростає роль науки в створенні педагогічних технологій, адекватних рівню суспільних потреб.

У психолого-педагогічному плані основні тенденції вдосконалення освітніх технологій характеризуються переходом:

- від навчання як функції запам'ятовування до навчання як процесу розумового розвитку, що дозволяє використовувати засвоєне;
- від чисто асоціативної, статичної моделі знань до динамічно структурованих систем розумових дій;
- від орієнтації на усередненого учня до диференційованих програм, що індивідуалізуються;

від зовнішньої мотивації навчання до внутрішньої етично–волевої регуляції. [1]

У вищій освіті проголошений сьогодні принцип варіативної вчення дає можливість вибрати і конструювати педагогічний процес будь-якої моделі, включаючи авторський. При цьому стає важливою організація свого роду діалогу різних педагогічних систем і технологій навчання, апробація на практиці нових форм.

Кожному науково-педагогічному працівникові необхідно орієнтуватися в широкому спектрі сучасних інноваційних технологій, ідей, шкіл, напрямів, не витратити час на відкриття вже відомого. Сьогодні бути педагогічно грамотним фахівцем не можна без вивчення всього величезного арсеналу освітніх технологій.

Саме на надання допомоги науково-педагогічним працівникам університету і направлена робота методичного відділу НТУ «ХП».

Підвищення кваліфікації фахівців є необхідним засобом збереження і підняття рівня якості діяльності у будь-якій галузі.

Удосконалення педагогічної майстерності – одне з найважливіших завдань роботи кожного університету. Адже рівень фахових знань і умінь викладачів визначається їх професійною досконалістю, знанням сучасних технологій навчання, володінням психолого-педагогічними методами впливу на студентів, рівнем особистого досвіду діяльності певного напрямку тощо.

До нашого вузу приходять підвищувати педагогічну майстерність й викладачі з інших навчальних закладів міста. У навчанні їм допомагають накопичений в нашому університеті величезний досвід методичної роботи, в тому числі і застосування нових технологій в освіті.

Науково-педагогічні працівники університету та інших вузів мають змогу удосконалювати педагогічну майстерність у 12 постійно діючих семінарах, здебільшого щотижневих, які охоплюють найактуальніші теми, що стосуються сучасних технологій, опануванню та впровадженню сучасних методів активного навчання, дистанційної освіти тощо.

Керівництво університету приділяє велику увагу формуванню у навчально-педагогічних працівників практичних навичок та умінь. Саме з метою поширення досвіду педагогічної діяльності передових викладачів НТУ «ХП» проводяться Міжвузівські школи-семінари «Нові технології в освіті», які проходять у формі майстер-класів, педагогічних майстерень, ділових ігор, тренінгів, дискусій, лекцій, презентацій та інших форм практичного навчання викладачів.

Учасники школи-семінару знайомляться з сучасними технологіями проведення занять, обговорюють як специфічні форми викладання конкретних дисциплін, так і проблеми, що вимагають координації дій освітніх установ.

Враховуючи те, що людство вступило в якісно новий етап історії своєї цивілізації, визначальною характеристикою якого стає інноваційний тип світового розвитку науково-педагогічні працівники НТУ «ХП» багато уваги приділяють розробці нового змісту, методів і засобів навчання, відповідному дидактичному забезпеченню та науково-методичному і психолого-педагогічному обґрунтуванню навчального процесу, значному поглибленню теоретичної бази знань, посиленню прикладної спрямованості навчань, розкриттю творчого потенціалу студентів та викладачів у відповідності до їх нахилів, запитів і здібностей.

В системі освіти НТУ «ХП» реалізується відповідна парадигма освіти, одною з складових якої є застосування сучасних педагогічних технологій щодо формування інноваційного типу мислення студентів. З цією метою в університеті були внесені пропозиції щодо активізації впровадження сучасних педагогічних технологій в навчальний процес, які і були втілені у відповідному наказі ректора. В ньому з урахуванням особливостей фахової підготовки студентів визначені сучасні педагогічні технології, які і були запропоновані відповідним факультетам для більш активного впровадження. З метою надання методичної допомоги науково-педагогічним працівникам факультетів були призначені консультанти з числа провідних педагогів університету, які постійно використовують сучасні педагогічні технології у своїй діяльності та викладачів кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами. Наказом була визначена система роботи методичного відділу та фахівців щодо навчання та надання всебічної

методичної і організаційної допомоги факультетам, науково-педагогічним працівникам щодо полегшення впровадження запропонованих педагогічних технологій.

Наступною важливою ініціативою керівництва університету було створення Центру сучасних педагогічних технологій головним завданням якого стало забезпечення переходу від знання - орієнтованого навчання до особистісно і діяльнісно орієнтованого, цілісності навчально-виховного процесу, забезпечення здатності науково-педагогічних працівників до формування національної гуманітарно-технічної еліти, а також єдності світоглядної, фундаментальної, спеціальної, соціально-гуманітарної й управлінської підготовки, необхідності формування у студентів системного типу мислення і його інноваційного характеру, високої соціальної і професійної мобільності людини і її готовності до змін.

Сучасна освіта потребує створення інноваційної педагогічної системи розробки і застосування нових перспективних освітніх технологій та організаційних форм, які ґрунтуються на інтегрованому підході поєднання глибокого вивчення фахових дисциплін із наскрізною психолого-педагогічною та управлінською підготовкою.

В НТУ «ХПІ» велику увагу приділяють питанню щодо забезпечення навчального процесу навчально-методичною літературою. З цією метою у 2002 році була створена програма «Підручник» керівництво якою здійснює проректор з науково-педагогічної діяльності проф. Романовський О.Г. Успішне виконання цієї програми значно покращило навчально-методичне забезпечення навчального процесу.

Так тільки за останні два роки було опубліковано 45 монографій 17 підручників, 144 навчальних посібників, з яких 60 з грифом Міносвіти, 46 навчально-методичних посібників, понад 480 видань методичної літератури.

З метою активізації та покращення якості редакційно-видавничої діяльності керівництво університету, методичний відділ організують проведення університетських конкурсів: на кращий підручник, монографію, навчальний посібник із грифом Міністерства освіти і науки України, кращій дистанційний курс. Така практика виправдовує себе, бо змушує науково-педагогічних працівників постійно шукати нові технології, прийоми, методи покращення навчального процесу, постійно удосконалювати свою педагогічну майстерність.

Таким чином, впровадження інноваційних технологій відкриває широкі перспективи поглиблення теоретичної бази знань, посилення прикладної спрямованості навчання,

Список літератури: 1. Агутов П.Р. Технология и современное образование // Педагогика. — 1996. — №2. 2. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. — М., 1995. 3. Гузев В.В. Педагогическая технология // Директор школы. — 1993. — №1. 4. Зязюн І. А., Базилевич Н. Г., Дмитренко Т. Г. Педагогічна майстерність // Хрестоматія // Навч. посіб. / За ред. І. А. Зязюна. — К.: СПД Богданова А. М., 2008. — 462 с. 5. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. Педагогічна майстерність викладача // Навчальний посібник. — Х.: Вид-во НФаУ, 2009. — 140 с. 6. Полат Е. С., Бухаркіна М. Ю., Моисеева М. В., Петров А. Е. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования // Учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров / Под ред. Е. С. Полат. — М.: Издательский центр «Академия», 2002. — 272 с. 7. Педагогические технологии // Учебное пособие для студентов педагогических специальностей / Под общей ред. В. С. Кукушина. — Серия «Педагогическое образование». — Москва: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2004. — 336 с. 8. Товажнянський Л. Л., Романовський О. Г., Бондаренко В. В., Пономарьов О. С., Черваньова З. О. Основи педагогіки вищої школи // Навчальний посібник. — Харків: НТУ «ХПІ», 2005. — 600 с. — Рос. мовою. 9. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии — М.: Народное образование, 1998.

Панфилов Ю.И.

**ВНЕДРЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ –
ТРЕБОВАНИЕ ВРЕМЕНИ**

Статья посвящена проблемам реформирования высшей школы, одной из составляющих которой есть внедрение в учебный процесс современных педагогических технологий. Автор приводит некоторые примеры работы в этом направлении в НТУ «ХПИ».

Panfilov Yu.I.

**ARTICLE «INTRODUCTION OF MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES
IS A REQUIREMENT OF TIME».**

Article to the посвящена problems of reformation of higher school, one of constituents of which is внедрение in the educational process of modern pedagogical technologies. An author makes some examples of work in this direction in NTU «KHPI».

Панфілов Ю.І.

**ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ -
ВИМОГА ЧАСУ**

Стаття присвячена проблемам реформування вищої школи, однією зі складових якої є впровадження в навчальний процес сучасних педагогічних технологій. Автор наводить деякі приклади роботи в цьому напрямку в НТУ «ХПИ».

Стаття надійшла до редакції 30.07.2010

*Гура Т. В.
м. Харків. Україна*

**ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
У МАЙБУТНІХ ІНЖЕРІВ-ЕЛЕКТРОМАШИНОБУДІВНИКІВ**

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку людської цивілізації і світової освітньої системи свідчать про істотну зміну цілей і структури суспільного виробництва. Відповідно змінюються і вимоги до номенклатури спеціальностей вищих навчальних закладів інженерно-технічного профілю, до професійних та особистісних якостей їхніх випускників [1, с. 8]. У зв'язку з цим загальною проблемою постає дослідження структури та особливостей цієї діяльності з урахуванням науково-технічного та соціального прогресу. Електромашинобудівна галузь займає провідне місце в сучасному промисловому комплексі, тому при підготовці майбутніх інженерів заслуговують уваги сучасні освітні технології для формування компетенції інженера-електромашинобудівника. Зростаюча проблема в інженерах-керівниках нового профілю пов'язана з модернізацією обладнання та технологій, розширенням об'ємів виробництва та номенклатури випущеної продукції, освоєнням нових ринків. Тому, враховуючи сучасні тенденції, необхідно ще раз звернути увагу на технології формування управлінської компетенції у майбутніх інженерів-електромашинобудівників.

Зв'язок проблеми з найважливішими науковими та практичними задачами витікає з потреби підготовки різнобічно орієнтованих інженерів-керівників, які мали б

фундаментальну освіту, широке світобачення, розвинуті творчі навички, добру економічну та гуманітарну підготовку. Цьому в першу чергу сприяють інноваційні педагогічні технології.

Аналіз стану досліджень і публікацій з проблеми. Підготовка інженерів до управлінської діяльності цікавила багатьох видатних філософів, педагогів і психологів. Серед них виділяють А. М. Алексюка, В. П. Андрущенко, С. І. Архангельського, Ю. К. Бабанського, В. Д. Беха, Г. П. Васяновича, С. У. Гончаренка, Ю. Ф. Зінковського, І. А. Зязюна, О. А. Ігнатюк, В. І. Кременя, В. О. Кудіна, В. І. Лозової, В. І. Лугового, Н. Г. Ничкало, В. А. Семиноженка, С. О. Сисоєвої, О. М. Пехоти, О. С. Пономарьова, О. Г. Романовського, В. Г. Троцько та інших. В той же час недостатньо дослідженою залишається проблема застосування сучасних освітніх технологій щодо формування управлінських знань та вмінь у сучасного інженера-керівника в галузі електромашинобудування. Тому **мета даної статті** полягає в аналізі розкриття цієї проблеми.

Виходячи з вище сказаного, **завданнями дослідження** є: визначення основних положень щодо історії педагогічних технологій та дослідження зв'язку між педагогічними та управлінськими технологіями навчання при їх застосування в умовах технічного університету для формування управлінської компетентності у студентів-електромашинобудівників.

Виклад основного матеріалу. Професія інженера-керівника належить до динамічної системи «людина-людина», що обумовлюється як постійним удосконаленням різних компонентів професійної діяльності, включаючи предмет і умови праці, так і зміною в процесі діяльності ролі тих чи інших професійно важливих якостей і їхньої сукупності в цілому.

Вивчення цієї професії – багатоаспектний процес, який торкається одночасно як результатів діяльності й умов, у яких вона виконується так і особистості фахівця як індивідуального і суспільного суб'єкта діяльності, динаміку його психічного стану, соціальні і психологічні аспекти праці [4, с.304-305].

Безумовно, професію керівника можна охарактеризувати як найбільш складну, універсальну і відповідальну в числі існуючих інших професій. А, враховуючи те, що сучасна електромашинобудівна галузь пов'язана з модернізацією обладнання та технологій, розширенням об'ємів виробництва та номенклатури випущеної продукції, освоєнням нових ринків, тому зростає потреба в інженерах-керівниках нового профілю. При цьому необхідна апробація в технічному університеті сучасних педагогічних технологій серед студентів електромашинобудівних факультетів.

Сьогодні не всі керівники, на жаль, наділені управлінською майстерністю, але оволодіти управлінською технологією зможе кожен, якщо він буде мати бажання. А як відомо, «мистецтво опирається на інтуїцію, а технологія – на науку». Оволодіти цією наукою – значить, стати сучасним керівником, професійно адаптованим до роботи в сучасних умовах ризику та інформаційної невизначеності [6, с. 11].

Саме слово «технологія» (від грецького *techne* – «мистецтво, ремесло, наука» + *logos* – «поняття, вчення») означає «сукупність знань про способи та засоби проведення виробничих процесів».

Думки про технологізацію освіти висловлював ще Я. А. Коменський близько 400 років тому. Він писав про пошук досконалого методу, за яким все навчання піде уперед не менш чітко, ніж іде годинник. Великий дидакт виділяв вміння правильно визначати мету, обрати засоби досягнення її та формувати правила користуватися цими засобами.

Поняття «освітня технологія» почали використовувати у США у 30-х роках минулого століття. Головною своєю метою педагогічна технологія визначала гарантування досягнення учнями запланованих позитивних результатів навчання шляхом підвищення ефективності освітнього процесу.

У 70-80 рр. педагогічні технології навчання використовувалися у розвинутих капіталістичних країнах і отримали визнання ЮНЕСКО.

Наприкінці 80-х і на початку 90-х підвищилась увага до педагогічної технології і в країнах Східної Європи (Н. Д. Нікандров, Т. А. Ільїна, М. В. Кларін та ін.). У багатьох міжнародних виданнях, присвячених педагогічній технології, окреслюються два напрями у її розвитку: використання технічних засобів навчання і «технологічний підхід» до організації навчального процесу загалом. Саме останній напрям став основою для педагогічних технологій.

Попередником педагогічної технології вважають програмоване навчання, істотними ознаками якого, є чітка постановка навчальної мети і поелементна, крок за кроком, процедура її досягнення. Програмоване навчання було певним фундаментом, на якому будувались поверхи педагогічної технології (Н. Ф. Тализіна, Ю. І. Машбиць та ін.)

У 70-х р. під впливом ідей системного підходу до організації навчального процесу та визначенням умов його оптимізації (Ю. К. Бабанський) поступово відбувся перехід до розуміння педагогічної технології як засобу управління розв'язуванням певних дидактичних завдань навчального процесу.

У сучасному розумінні педагогічної технології вчені виділяють кілька сутнісних ознак цього поняття:

- постановка цілі та її максимальне уточнення;
- визначення змісту навчання відповідно до цілі, завдань;
- визначення методів і форм навчальної діяльності студентів;
- визначення методів і форм роботи викладача;
- орієнтація цілі, змісту, методів, форм навчання на гарантоване досягнення результатів;
- оцінка поточних результатів, корекція навчання, спрямована на досягнення цілі;
- підсумкова оцінка результатів.

Як зазначає Мойсеюк Н. Є., основна функція педагогічної технології полягає в тому, щоб сконструювати і реалізувати такий навчальний процес, який гарантує досягнення поставленої цілі [5, с. 290-292].

Технологія – це спосіб перетворення сировини в продукти та послуги, механізм роботи організації по перетворенню вихідних елементів праці в кінцеві результати, які є метою діяльності організації. Термін «технологія» широко використовують в теорії та практиці управління. Її пов'язують з методами діяльності, особливо з теорією прийняття рішень, теорією інформації, евристичними методами, програмуванням та дослідженням операцій. Особливо ця термінологія використовується при рішенні проблем інженерно-психологічного проектування. В окремих випадках навіть інженерну психологію або ергономіку називають психотехнологією.

Термін «технологія» охоплює широке коло питань, пов'язаних з відношенням науки і управлінської практики:

- науково-пізнавальна діяльність склалась і діє в рамках спеціального інституту фундаментальної науки, основна мета якого полягає в одержанні принципово нового теоретичного і емпіричного знання;

- проектно-конструкторська та проектно-технологічна діяльність орієнтовані на перетворення фундаментального знання в практичні рекомендації;
- інженерна практика пов'язана з організацією діяльності, це заключний етап всього технологічного ланцюжка «фундаментальне знання – прикладна наука – управлінська практика» [7, с.530-531].

Управлінські технології – це послідовність дій та операцій по формуванню та здійсненню конкретного управлінського впливу з метою ефективної організації людей, зайнятих в сумісній трудовій діяльності. На відміну від традиційних виробничих технологій, основаних на перетворенні речовини або енергії, технології управління соціальними системами базуються на перетворенні інформації. Не є секретом, що для виконання функцій управління необхідні нові знання, навички та відношення, а також уявлення про способи, якими ці функції найкраще реалізуються [2, с.43].

Педагогічний досвід викладання дисциплін психолого-педагогічного циклу щодо формування управлінської компетентності у студентів електромашинобудівного факультету НТУ «ХП» свідчить про те, що в системі «викладач-студент» неодноразово виникають проблеми під час застосування сучасних педагогічних технологій в навчальному процесі. Тому для попередження таких необхідно ще раз звернути увагу викладачів на проблемність окремих моментів.

Серед них можна виділити, в першу чергу, правильне визначення та чітке формулювання цілі навчання. Необхідно пам'ятати, що спосіб постановки цілі полягає в тому, що вона формується через результати навчання, виражені в діях студентів: сприймати, осмислити, засвоїти, запам'ятати, зробити, застосувати за зразком, застосувати в нових умовах. Загальна, розпливчаста ціль не сприяє вибору саме тих методів, форм, засобів, які гарантують досягнення запланованого результату. А в умовах ринкових відносин для сучасного інженера, майбутнього керівника виробництва необхідно вміти чітко формулювати завдання для своїх підлеглих, а тому, чітке формулювання викладачем цілей навчання сприяє формуванню таких управлінських технологій як аналіз проблемної ситуації, прийняття управлінських рішень та технології управління персоналом.

Обов'язковою умовою педагогічної технології є взаємодія викладача та студента, яка виступає фактором удосконалення сучасної системи професійної освіти. Без знання закономірностей, які визначають формування, становлення, зміни характеру педагогічної взаємодії, цілеспрямоване управління сучасним виробництвом стає неможливим [3, с. 105].

Педагогічна технологія чітко визначає умови і процедури, за допомогою яких можна досягти наперед визначеного результату. Зважаючи на це, педагогічна взаємодія викладача та студента сприяє формуванню у студентів навичок управлінської технології - управління персоналом.

Обов'язковим для технології навчання є оперативний зворотний зв'язок. Проконтролювавши і оцінивши проміжні результати навчального процесу, викладач зможе зафіксувати відхилення від очікуваного результату. У цьому випадку він вносить виправлення, зміни у подальшу діяльність. Корекція дій викладача і студента може уточнити або змінити навчальну діяльність. У технології розробляються найбільш раціональні (оптимальні) взаємопов'язані способи навчальної діяльності, очікуваний результат вони забезпечують комплексно, тому використання окремих елементів технології призводить до її руйнування як системи, не забезпечує гарантії досягнення поставлених цілей.

Таким чином, педагогічні технології сприяють досягненню успіху в управлінській діяльності, тому необхідним є їх застосування для формування управлінської компетентності у майбутніх інженерів електромашинобудівної галузі.

Все це вимагає належного відображення в системі підготовки майбутніх керівників, а також удосконалення управлінської підготовки інженерів - електромашинобудівників.

Виконане дослідження дає підстави дійти таких **висновків**:

1. В сучасних умовах пильна увага зосереджена на питанні підготовки української гуманітарно-технічної управлінської еліти, спроможної творчо вирішувати складні проблеми, людей ерудованих і компетентних.

2. Авторка вважає за необхідність введення в систему підготовки інженерів інноваційних управлінських педагогічних технологій, які дають можливість одержувати необхідні знання не тільки в аналізі конкретної проблемної ситуації, прийнятті управлінських рішень, технології управління персоналом, але змогли б сприяти розв'язанню проблем, пов'язаних з управлінням сучасним промисловим підприємством.

3. Керівник має досконало володіти сучасними управлінськими технологіями та бути здатним до постійного самонавчання, до збагачення свого теоретичного арсеналу та практичного досвіду.

Перспективними напрямками наукових досліджень авторка вважає подальшу розробку дійових рекомендацій, раціональних методів, засобів і технологій управління соціальними системами підготовки інженерів-керівників та апробацію методів управлінської підготовки з урахуванням суспільних потреб у цих кадрах та особливостей їх професійної діяльності в умовах ринкової економіки в технічному університеті.

Список літератури: 1. Богомолів С. І. Інженер ХХІ віку – найгуманніша спеціальність на Землі [монографія] / Богомолів С. І – Х.: Контраст, 2000. – 184 с. 2. Гура Т. В. Дидактичні засади сучасних освітніх технологій у професійній підготовці майбутніх інженерів-керівників // Педагогіка і психологія професійної освіти.- 2008. - №3. – С. 38-45. 3. Гура Т. В. Педагогічна взаємодія як фактор удосконалення сучасної системи професійної освіти // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. - 2008. - №50. – С. 104-110. 4. Ігнатюк О. А. Формування готовності майбутнього інженера до професійного самовдосконалення: теорія і практика: [монографія] / Ігнатюк О. А. – Х.:НТУ «ХП», 2009. - 432 с. 5. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка [навч. посіб.] / Мойсеюк Н. Є.- К.:ВАТ «БКФ», 2007. – 656 с. 6. Основи управлінських технологій / [Товажнянський Л. Л., Романовський О. Г., Пономарьов О. С., Ігнатюк О. А.]. – Х.:НТУ «ХП», 2004. – 184 с.-(навч. посібник).

Т. В. Гура

ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ЕЛЕКТРОМАШИНО- БУДІВНИКІВ

В статті визначено основні положення сутності педагогічних технологій. Особлива увага приділена зв'язку між педагогічними та управлінськими технологіями навчання при їх застосування в умовах технічного університету для формування управлінської компетентності у студентів-електромашинобудівників.

Т. В. Гура

ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ

**УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ-
ЭЛЕКТРОМАШИНО-СТРОИТЕЛЕЙ**

В статье определены основные положения сущности педагогических технологий. Особенное внимание уделено связи между педагогическими и управленческими технологиями обучения во время их использования в условиях технического университета для формирования управленческой компетентности у студентов – электромашиностроителей.

T. V. Gura

**TECHNOLOGIES OF FORMING OF ADMINISTRATIVE JURISDICTION AT
FUTURE INZHENEROV- ELECTROMACHINEBUILDERS**

The substantive provisions of essence of pedagogical technologies are certain in the article. The special attention is spared connection between pedagogical and administrative technologies of teaching during their use in the conditions of technical university for forming of administrative competence for students – machine electro-builders.

Стаття надійшла до редакції 02.06.2010

УДК 378.147

*Манькевич Т.В.,
м.Харків, Україна*

**ШЛЯХИ І МЕТОДИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. У сучасних умовах бурхливого розвитку науки і техніки, швидкої зміни одних технологій іншими, росту інноваційних процесів у сфері виробництва та бізнесу виникає необхідність поліпшення підготовки майбутніх інженерів (студентів технічних спеціальностей) за рахунок постійного відновлення знань, способів діяльності й творчих здібностей. На думку науковців орієнтація навчального процесу винятково на нагромадження знань і вмінь унеможлиблює адаптацію випускників до життя і роботи в сучасному світі. Це вносить корективи в мету і завдання професійної освіти, які полягають в необхідності підготовки висококваліфікованих, здатних до творчості, готових до вирішення нестандартних проблем професійного характеру фахівців [1]. У такий спосіб перед системою вищої освіти виникає проблема в здійсненні важливого впливу на розвиток творчої особистості студента і формування нового змісту підготовки випускників вищих технічних закладів до багатофункціональної інженерно-технічної діяльності.

Перспективи суспільства вимагають у студентів розвитку високого рівня пізнавальної активності в процесі їх професійної підготовки. Одним з головних факторів, що забезпечує розвиток складних завдань професійної підготовки, на думку видатних учених, є активізація пізнавальної діяльності студентів. Залучення студентів до активної творчої роботи, створення умов для всебічної реалізації в навчальному процесі важливих якостей студентів, які стануть основою професійного становлення.

Для глибокого оволодіння матеріалом навчальних програм циклу спеціальних дисциплін студентам необхідно постійно вдосконалювати свої знання, виробляти навички дослідника, активізувати пізнавальну діяльність. Процес навчальної діяльності у вищих навчальних закладах сьогодні усе більше направляється на збільшення самостійної роботи студентів, що базується на активній навчально-пізнавальній діяльності.

Формування і активізація пізнавальної діяльності студентів лежить у центрі модернізації та удосконалення навчання студентів технічних спеціальностей. Навіть найбільш сучасні педагогічні технології та засоби навчання не сформуєть необхідних знань, способів діяльності й творчих здібностей студента, якщо він сам не займе активну особистісну позицію. Студента не можна примусити вчитися активно, його можна лише спонукати до активних дій шляхом реалізації певних методів, прийомів і умов навчання [2].

Аналіз останніх наукових праць. Проблема активізації пізнавальної діяльності студентів вимагає пошуку нових підходів до подальшого вдосконалення форм, методів і засобів навчання. Значна кількість психолого-педагогічних досліджень присвячена проблемі формування пізнавального інтересу та пізнавальної активності, які є складовими компонентами пізнавальної діяльності. Пропагуючи активізацію, самостійність, інтерес до знань сучасна дидактика разом з тим критично переосмислювала й уточнювала теоретичні положення з цього питання видатних педагогів минулого. Питання розвитку активності особистості та навчально-пізнавальної діяльності знайшли своє відображення в наукових дослідженнях відомих вчених-педагогів минулого. Одними з перших звернули увагу на необхідність „вчити дітей мислити” були Я.А. Коменський і В.А. Сухомлинський [3, 4]. У свій час на важливості забезпечення активності суб'єкта в навчальній діяльності неодноразово підкреслював К.Д. Ушинський [5].

Загальні проблеми активізації пізнавальної діяльності студентів були в центрі уваги знаних вчених-педагогів А.А. Вербицького, Ю.К. Бабанського, І.А. Зязюна, Г.І. Щукіної, Г.С. Костюка, Д.Б. Богоявленської, В.І. Лозової, Е.В. Коротаєвої, М.І. Мамутова, В.Д. Мороза, Т.А. Тернавської, Г.І. Костишиної, О.М. Коберника та інших. [6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19].

За Т.І. Шамовою, пізнавальна активність як якість навчально-пізнавальної діяльності особистості є невід'ємною її характеристикою, а пошук шляхів підвищення активності учнів у процесі навчання виступає як важливе завдання педагогічної науки й практики [20].

Видатними психологами й дидактами обґрунтовуються різні способи активізації пізнавальної діяльності, а саме: формування пізнавальних потреб (Г.І. Щукіна, М.І. Махмутов, П.Я. Гальперін) [9, 14, 21]; організація проблемного навчання (В.І. Лозова, І.Я. Лернер) [12, 22]; розвиток та організація різних форм навчальної діяльності (А.А. Вербицький, В.Д. Мороз) [6, 16].

Проблема включення в активну навчально-пізнавальну діяльність і впровадження в навчальний процес інноваційних шляхів та методів розвитку пізнавальної діяльності постійно була в центрі уваги науковців, оскільки її успішне рішення дає можливість істотно підвищити ефективність, результативність та якість навчально-виховного процесу. Цій проблемі присвячені фундаментальні дослідження Я.І. Бурлаки [23]. Активізація мислення суб'єктів навчання в контексті проблемного навчання розглядається в роботах В.І. Лозової, М.І. Махмутова, І. Я. Лернера, [12, 14, 22]. Активні методи навчання у вищих навчальних закладах, а також модульний принцип організації навчання глибоко аналізував і досліджував В.Д. Мороз [15, 16].

Таке розуміння сутності пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей стало основою для підняття автором питання про розгляд шляхів і методів її активізації як самостійного виду навчання, тому що саме за цих умов виконується його особлива роль у процесі навчання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Підвищення якості підготовки фахівців з вищою технічною освітою, адекватних потребам сучасного виробництва, які володіють необхідними професійно-важливими якостями, знаннями, уміннями, здатних самостійно поповнювати протягом короткого часу свої професійні знання рідною та іноземною мовами, адаптуватися в умовах стрімкої зміни інформаційного і технологічного середовища, а також адаптуватися до іншомовного середовища залежно від організації навчального процесу.

У сучасних умовах студентам технічних (інженерних) спеціальностей потрібно засвоювати все більший обсяг навчального матеріалу, щоб стати сьогоденним фахівцем у будь-якій галузі трудової діяльності.

Формування пізнавальної активності студентів інженерних коледжів досить складна і багатогранна педагогічна проблема, над вирішенням якої учені працюють вже кілька століть. Постійна трансформація (нагромадження) знань впродовж життя стає необхідною для конкурентноспроможного фахівця. У зв'язку із цим змінюється підхід до модернізації вищої школи, до навчання в цілому. Нині особливої уваги набула не проста передача студентові певних знань, але й вироблення в нього потреби поповнювати їх, формувати способи діяльності й творчі здатності в процесі навчання. Адже знання, здобуті у вищому навчальному закладі - не вершина освіченості, а тільки поштовх до подальшої безперервної самоосвіти.

Серед причин низької активності в навчанні та самостійному пошуку знань і як наслідок підготовки висококваліфікованих фахівців машинобудування можна виділити: методичне і дидактичне забезпечення дисципліни типовими та робочими навчальними програмами з чітко сформульованою метою, методичними вказівками для виконання практичних занять і лабораторних робіт; відсутність або часткова готовність комплексу матеріалів для проведення поточного і підсумкового контролю знань студентів, матеріалів для самостійної роботи студентів (електронних навчально-методичних посібників, електронних конспектів лекцій, опорних схем, обов'язкових домашніх завдань з методичними вказівками), роздаткового матеріалу; недостатній рівень володіння викладачем матеріалом навчальної дисципліни; відсутність технічних засобів навчання і засобів візуалізації. Безумовно, ефективність навчання залежить від особистості студента, його поглядів, соціального середовища в родині, групі та навчальному закладі зокрема, знань або вікових особливостей, прийомів організації колективної діяльності, нездатності з боку викладача організувати комунікативне спілкування в процесі викладання дисципліни [2].

Незважаючи на те, що педагогічна наука має великий досвід щодо активізації навчально-пізнавальної діяльності й розвитку пізнавальної активності студентів, дана проблема залишається актуальною із-за того, що існують принаймні два важливих протиріччя, які мають потребу в дослідженні.

Основна мета статті. Виходячи з аналізу стану питання виникає необхідність пошуку та впровадження шляхів і методів активізації пізнавальної діяльності, які максимально активізуватимуть навчальний процес і сформують активну, творчу (креативну), свідому й самостійну особистість. У даній статті ми ставимо за мету дослідити та вдосконалити шляхи і методи активізації пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей.

Тому метою статті є визначення, аналіз і об'єднання в єдину систему шляхів і методів активізації пізнавальної діяльності студентів на прикладі викладання дисципліни «Взаємозамінність, стандартизація і технічні вимірювання» студентам інженерних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ході вивчення дисципліни «Взаємозамінність, стандартизація і технічні вимірювання» в машинобудівному коледжі складовими активізації пізнавальної діяльності та як наслідок набуття самостійності під час навчання дисципліни є форми, прийоми і методи навчання, які реалізуються починаючи від нормативних документів і завершуючи дипломним проектуванням. Це сукупність прийомів, способів, методів і засобів психолого-педагогічного впливу на студентів, які спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності, розвиток творчого (креативного) самостійного мислення, формування знань, способів діяльності і творчих здібностей до рішення професійних завдань в галузі машинобудування.

Одним із шляхів формування професійних компетенцій висококваліфікованого фахівця (далі молодшого спеціаліста) є розробка навчальної програми для вивчення дисципліни «Взаємозамінність, стандартизація і технічні вимірювання» з формуванням чотирьохкомпонентної мети кожної окремої теми, де четвертою складовою за номером, але першою і ключовою для вивчення дисципліни за змістом є формування у студента розуміння необхідності вивчення теми, розділу і матеріалу дисципліни в цілому.

Наступним шляхом підвищення пізнавальної активності студентів є вивчення дисципліни «Взаємозамінність, стандартизація і технічні вимірювання» за модульно-рейтинговою системою організації навчального процесу, що становить основу пізнавальної активності та розвитку самостійного мислення студентів, підвищує рівень відповідальності в навчанні.

У ході навчання дисципліни «Взаємозамінність, стандартизація і технічні вимірювання» значна увага приділяється вдосконаленню, ефективній організації, плануванню і систематизації самостійної роботи студентів. Дидактичними завданнями тут виступає пошук знань, їхнє осмислення та закріплення; формування і розвиток практичних навичок, а також інтелектуальних, організаційних і гностичних умінь.

З цією метою розроблені індивідуальні плани навчання з широким залученням студентів до науково-дослідної роботи, включенням самостійної роботи в навчальний план і розклад занять з організацією індивідуальних консультацій, орієнтація лекційних і лабораторно-практичних занять на самостійну діяльність, створення комплексу навчальних і навчально-методичних матеріалів для самостійної роботи.

Видатний дидакт В.Д. Мороз у своїх роботах пропонує систематизувати самостійну роботу в такий спосіб, коли виділяється характер самостійної навчальної роботи студентів за місцем її реалізації та формою організації, а також дидактичні ресурси організації самостійної роботи. Однієї з таких форм є реалізація самостійної роботи поза аудиторією - це самостійне вивчення і поглиблення знань матеріалу початкової дисципліни, підготовка до виконання лабораторних робіт і практичних занять, виконання обов'язкових домашніх завдань [16].

Наступною формою реалізації самостійної роботи є аудиторія де виконуються контрольні-залікові заняття та лабораторно-практичні роботи.

Систематизувавши самостійну роботу студентів за місцем її реалізації та за формою організації ми зможемо чітко, дидактично і обґрунтовано визначитися з технологією її організації. Тому ми усе більше переконуємося, що домашні самостійні завдання вимагають чіткої продуманості технології самостійної роботи студентів, більше того, вони повинні спонукати студента до активного самостійного пошуку,

працювати з більшим масивом інформації та інформаційних джерел. Для одержання необхідного результату і максимального засвоєння навчального матеріалу потрібно раціонально і правильно визначитися з обсягами самостійної роботи.

У результаті виконання самостійних завдань студент своїми відповідями повинен довести, що він на певному дидактичному рівні засвоїв матеріал дисципліни, набув умінь і навички. З цією метою ми створюємо відповідні дидактичні умови студентів у змісті та формі завдань.

У такий спосіб перш ніж поставити перед студентом завдання самостійного рішення питань, ми визначали основні дидактичні принципи: завдання відповідають вимогам професійно-кваліфікаційних характеристик, носять максимально цілісний характер і професійну прикладну направленість, мають чітку логічну послідовність і взаємозв'язок, доступні для рішення студентом, обсяги завдань враховують зайнятість студента. У першу чергу технологія самостійної роботи повинна стати основою для активізації пізнавальної діяльності, формування у студентів способів діяльності й творчих здатностей, сприяти мотивації для роботи з інформаційними джерелами тощо.

Використовуючи ці умови, готується модель домашнього завдання з дисципліни «Взаємозамінність, стандартизація і технічні вимірювання». Модель містить в собі перелік методичних і навчальних цілей, перелік інформаційних джерел, які повинен використати студент, форму завдання і критерії оцінки, а також технологію самостійної роботи.

Отже, ефективна організація самостійної навчальної роботи студентів сприяє оволодінню методичного самонавчання й оволодінню найновішими досягненнями науки і техніки в області стандартизації.

Не менш важливим шляхом активізації пізнавальної діяльності студентів під час вивчення дисципліни «Взаємозамінність, стандартизація і технічні вимірювання» є тестова форма контролю якості знань студентів. У ході його реалізації необхідно впроваджувати розроблені педагогікою принципи контролю навчальної роботи і знань студентів, а саме: принцип об'єктивності перевірки й оцінки; принцип індивідуальності контролю; систематичності й регулярності контролю; всебічності контролю; принцип єдності вимог викладача до студентів, а також принцип етичності контролю.

З метою активної реалізації цих принципів та для перевірки поточних і підсумкових знань з дисципліни «Взаємозамінність, стандартизація і технічні вимірювання», знання кожного окремо вивченого модуля перевіряються двома ефективними видами контрольних заходів. Такими видами контрольних заходів є обов'язкове домашнє завдання (ОДЗ) за навчальним модулем, що спрямоване на активізацію самостійної роботи студентів і контрольньо-залікове заняття (КЗЗ), які розроблені у вигляді тестів.

Рейтингові показники якості контролю знань студентів дають можливість одночасно здійснювати контроль за навчальним процесом не тільки викладачеві але й студентіві.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Резюмуючи наведені підходи в реалізації шляхів і методів активізації пізнавальної діяльності під час вивчення дисципліни «Взаємозамінність, стандартизація і технічні вимірювання» і впровадження в навчальний процес Харківського машинобудівного коледжу модульно-рейтингової системи, тестової форми контролю якості знань студентів, організації самостійної навчальної роботи студентів, правильної постановки цілей і завдань перед вивченням навчального матеріалу дисципліни, проблемного навчання як постійно діючої складової викладання матеріалу дисципліни, технічних засобів навчання і

мультимедійного обладнання під час лекційних занять, оснащених і добре обладнаних аудиторій, електронних навчально-методичних посібників і конспектів лекцій, візуального супроводу лекційного матеріалу у вигляді структурно-логічних схем, обов'язкових домашніх завдань з методичними вказівками в електронному і друкованому виді, які розміщені в бібліотеках коледжу та доступні для студента протягом вивчення навчальних модулів дисципліни, контрольних завдань у тестовій формі, методичних вказівок для виконання практичних занять, а також роздаткового матеріалу будуть сприяти активізації пізнавальної діяльності студентів коледжу і досить позитивно впливатимуть на формування висококваліфікованих фахівців технічних спеціальностей.

Список літератури: 1. Закон України Про освіту / Освіта України. Нормативно-правові документи. - К.: Міленіум, 2001. - С. 11-18. 2. Лузан П.Г. та ін. Формування активності студентів у навчанні: [Монографія] / П.Г. Лузан, А.І. Дьомін, В.І. Рябчик. - К.: Вища шк., 1998. - 192 с. 3. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т. Т.1. / Коменский Я.А.- М.: Педагогика, 1982. - 656 с. 4. Сухомлинский В.А. Сто советов учителю. / Сухомлинский В.А. - К.: Советская школа, 1984. - 254 с. 5. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори. / Ушинський К.Д. - К., 1949. - 16 с. 6. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: Метод. пособие. / Вербицкий А.А. - Г.: Высш. шк., 1991. - 207 с. 7. Бабанский Ю.К. Методы стимулирования учебной деятельности школьников / Бабанский Ю.К. // Сов. Педагогика. - 1980. - №3. - С. 99-107. 8. Зязюн І.А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах безперервного навчання // Безперервне професійне навчання: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А. Зязюна. - К.: ВІПОЛ, 2000. - С. 11-57. 9. Щукина Г.И. Роль деятельности в учебном процессе. - Кн. для учителя / Щукина Г.И. - М.: Просвещение, 1986. - 144 с. 10. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості / Костюк Г.С. - К.: Рад. шк., 1989. - С. 109-132. 11. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Богоявленская Д.Б. - Ростов н/Д: Узд-во РГУ, 1983. 12. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / Лозова В.І. Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди. - 2 вид., доп. - Х.: ОВС, 2000. - 154 с. 13. Коротаева Е.В. Активизация познавательной деятельности учащихся (Вопросы теории и практики): Учебное пособие / Коротаева Е.В. - Екатеринбург: Урал. Гос.пед.ун-т, - 1995. - 83 с. 14. Махмутов М.И. Развитие познавательной активности и самостоятельности учащихся / Махмутов М.И. - М.: Учпедгиз, 1963. - 80 с. 15. Мороз В.Д. Активні методи навчання в технікумі / Мороз В.Д. - Харків, 1987. - 27 с. 16. Мороз В.Д. Самостійна навчальна робота студентів: Монографія / Мороз В.Д. - Харків: ХМК, 2003. - 64 с. 17. Тернавська Т.А. Проблема активізації пізнавальної діяльності в студентів ВНЗ Тернавська Т.А. // Наукові записки. Том 59. Педагогічні, психологічні науки й соціальна робота. - 2006. - С. 36-42. 18. Костишина Г.І. Особливості розвитку пізнавальної діяльності студентів / Костишина Г.І. // Збірник наукових праць за результатами міжнародної науково-практичної конференції «Психолого-педагогічні проблеми на рубежі тисячоріч: саморозвиток особистості». - Хмельницький: Видавництво технологічного університету Поділля. - 2001. - С. 100-103. 19. Коберник О.М. Стимулювання навчально-пізнавальної активності учнів / Коберник О.М. // Педагогіка й психологія професійної освіти - 1999. -№ 2. - С.170-175. 20. Шамова Т.И. Активизация учения школьников. / Шамова Т.И. - Г.: Педагогика, 1982. - 208 с. 20. Гальперін П.Я. Типи орієнтування й активність навчання / Гальперін П.Я. // Радянська школа. - 1992. - №3. - С. 28-28. 21. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения / Лернер И.Я. - М.:

Педагогика, 1981. - 185 с. 22. Бурлака Я.І. Підвищення пізнавальної активності студентів на заняттях / Бурлака Я.І. // Радянська школа. 1982. - № 9 - С. 81-83.

Т.В. Манькевич

ШЛЯХИ І МЕТОДИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Пошук, удосконалення і як наслідок впровадження в навчальний процес сучасних шляхів і методів активізації пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей досить складна і багатогранна педагогічна проблема, над рішенням якої вчені працюють уже кілька століть. Проте, незважаючи на дослідження, доведення, розробку і як наслідок впровадження шляхів і методів активізації пізнавальної діяльності ця проблема залишається до кінця не вирішеною.

У статті проаналізовані й об'єднані в єдину комплексну систему шляхи і методи активізації пізнавальної діяльності студентів на прикладі вивчення дисципліни «Взаємозамінність, стандартизація і технічні вимірювання» студентами технічних спеціальностей.

Т.В. Манькевич

ПУТИ И МЕТОДЫ АКТИВИЗАЦИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Поиск, усовершенствование и как следствие внедрение в учебный процесс современных путей и методов активизации познавательной деятельности студентов технических специальностей довольно сложная и многогранная педагогическая проблема, над решением которой ученые работают уже несколько веков. Тем не менее, несмотря на исследования, доказательства, разработку и как следствие внедрения путей, методов активизации познавательной деятельности эта проблема остается до конца не решенной.

В статье проанализированные и объединенные в единую комплексную систему пути и методы активизации познавательной деятельности студентов на примере изучения дисциплины «Взаимозаменяемость, стандартизация и технические измерения» студентами технических специальностей.

T. Mankevich

WAYS AND METHODS OF ACTIVIZATION OF COGNITIVE ACTIVITY OF STUDENTS OF TECHNICAL SPECIALITIES

Search, improvement and as consequence of introduction in educational process of modern ways and methods of activization of cognitive activity of students of technical specialities complex enough and many-sided pedagogical problem, above the decision what scientists work some centuries. Nevertheless, despite of research, finishing, development and as consequence of introduction of ways, methods of activization of cognitive activity this problem remains up to the end not solved.

In clause the ways analysed and incorporated in uniform complex system and methods of activization of cognitive activity of students on an example of studying of discipline «Interchangeability, standardization and technical measurements» students of technical specialities.

Стаття надійшла до редакції 19.06.2010

УДК 377.1:37.048.4:62-5

Уманець В.О.,
Вінниця, Україна

ФОРМУВАННЯ БАЗОВИХ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ З РЕМОНТУ ТА ОБСЛУГОВУВАННЯ ЛІЧІЛЬНО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ МАШИН

Постановка проблеми. Професійна компетентність сучасного кваліфікованого робітника є складним багатокомпонентним поняттям, яке в сучасній науковій літературі характеризується з точки зору кількох наукових підходів: соціокультурного, діяльнісного, комунікативного, професійного, контекстно-інформаційного та психологічного. Кожний із названих підходів не вичерпує наукового аналізу проблеми професійної компетентності повністю; всі ці підходи знаходяться у взаємозв'язку один з іншим і взаємодоповнюють один одного.

Увага вчених до проблем компетентності кваліфікованих робітників пов'язана, насамперед, з якісними змінами, широкомасштабними технологічними інноваціями, що відбуваються в суспільстві, економіці, промисловості, міжнародних відносинах. Скажімо, кілька десятиліть тому людина мала можливість використовувати певний набір знань, умінь і навичок протягом тривалого часу майже без змін, нині бурхливий розвиток науки і техніки, використання інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах людської діяльності, міграційні процеси вимагають формування у випускника професійно-технічного навчального закладу (ПТНЗ) не тільки набору певних компетенцій, що складають фахову основу професії, а й формування професійно вагомих якостей і здібностей особистості.

У цілісній системі суспільних відносин професійно-технічна освіта тісно взаємопов'язана з економічним життям суспільства, яке змінюється у конкретно-історичних умовах. Академік Н. Ничкало зазначає: «Кожному етапу розвитку суспільства притаманні свої соціально-економічні та науково-технічні проблеми. Їх розв'язання потребує нових підходів, що враховують динаміку змін у життєдіяльності різних соціальних систем».

Погіршення якості професійно-технічної освіти та підготовки робітничих кадрів зумовлено відсутністю законодавчо врегульованого, зрозумілого і прозорого механізму участі роботодавців у підготовці кваліфікованої робочої сили. Крім того, гострою проблемою залишається ресурсне і матеріально-технічне забезпечення ПТНЗ. Саме для розвитку робітничих професій, з метою підвищення виробничої потужності України було видано розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. № 886-р «Про схвалення Плану заходів, спрямованих на задоволення потреби ринку праці у кваліфікованих робітничих кадрах». Згідно п. 6, вказаного Плану заходів, необхідно на протязі 2007-2012 рр. здійснити забезпечення оновлення змісту професійно-технічної освіти шляхом подальшого розроблення і впровадження державних стандартів робітничих професій, видання сучасних підручників, посібників, навчально-методичної та іншої літератури, впровадження в навчально-виробничий процес науково-технічних досягнень і новітніх технологій.

Подальший розвиток професійно – технічної освіти України неможливий без досягнення європейського рівня освітніх стандартів з урахуванням національних особливостей, що обумовлює необхідність модернізації, розширення функцій професійно-технічної освіти, її трансформації в професійну освіту і навчання.

Формування і розвиток базових професійних компетенцій учнів ПТНЗ вимагає урахування певних чинників. Такими є: визначення суспільного і соціального сенсу поняття «компетентність» та її необхідності, диференційоване врахування ціннісних орієнтацій, потреб і запитів учнів, осмислення, засвоєння змісту предметів, творче використання наявних знань, вивчення, одержання трудових навичок з майбутньої професії, доведення до досконалості виконання професійних операцій в умовах сучасної промисловості, розвиток професійних здібностей і високої кваліфікації робітника, його професійної мобільності, готовності до інноваційної діяльності, творчого зростання.

Аналіз останніх досліджень. Умови, що сприяють розвитку професійної компетентності, досліджували Є. Андрієнко, О. Асмолов, О. Коваленко, І. Назарова, В. Петрук, В. Сластьонін, А. Хуторський та ін., проблеми фахової підготовки учнів ПТНЗ аналізують у своїх працях В. Адольф, М. Кадемія, Л. Коваль, Г. Кедровіч, Н. Ничкало та інші. Проблеми розвитку професійних компетенцій кваліфікованих робітників досліджували у своїх працях М. Дьяченко, Г. Назаренкова, Л. Сергеева та ін.

Виклад основного матеріалу. Нині особливо підкреслюється, що відповідно до принципів автономії навчальних закладів відповідальність за якість освіти лежить на кожному окремому навчальному закладі й у такий спосіб забезпечується можливість перевірки якості системи навчання в національних рамках. Оцінка якості буде базуватися не на тривалості або змісті навчання, а на тих знаннях, уміннях і навичках, які опанували випускники, тобто головним виступає результат навчання [1, с. 4]. Тому актуальною є необхідність орієнтації навчально-виховного процесу, насамперед, на досягнення чітко визначеного і сформульованого кінцевого результату.

Поняття «формування» у педагогіці розглядається як результат розвитку людини, пов'язаний з цілеспрямованими змінами через виховання, освіту і навчання [2, с. 43]. Професійний розвиток особистості важливо вивчати в єдності його операційного й споживчо-мотиваційного компонентів. Професійне становлення – багаторівневий процес, що складається з чотирьох основних стадій:

1. Виникнення професійних намірів та вступ в професійний навчальний заклад.
2. Репродуктивне засвоєння базових професійних компетенцій майбутніми кваліфікованими робітниками.
3. Професійна адаптація.
4. Реалізація особистості в праці.

Перехід до кожної наступної стадії закладається під час попередньої і супроводжується виникненням ряду протиріч і нерідко навіть кризових явищ. Труднощів можна уникнути, якщо готовність особистості перейти до наступної стадії професійного становлення буде закладено в ході попередньої підготовки.

Для всебічного аналізу суспільно-професійної функціональності випускника дослідники (А. Бадаєв, Л. Колодійчук) використовують модель випускника, яка дозволяє виділити і впорядкувати окремі групи рис майбутнього фахівця. З точки зору підбору змісту навчання істотне значення мають якості професійно-кваліфікаційної характеристики кваліфікованого робітника. Нині все частіше робиться акцент на необхідності озброєння майбутніх робітників більш багатими фундаментальними знаннями з певної професії. З іншого боку, відмічається важливість формування у майбутніх кваліфікованих робітників таких рис, як потреба в постійній самоосвіті, активна життєва позиція (творча, професійна, суспільна тощо).

Соціальне замовлення вносить свої корективи в модель кваліфікованого робітника, вимагаючи підвищення якості підготовки фахівців. Особливі складнощі в дотриманні

принципу відповідності оригіналу виникають при формуванні особистості людини. Сукупність рис, що використовуються для опису психологічних характеристик людини, в принципі, не визначена. При визначенні істотних ознак моделі враховують дві методичні передумови:

1. Врахування тих якостей людини, які сприяють її ефективній участі в професійній і суспільній діяльності.

2. Аналіз суспільних і професійних потреб, враховуючи при цьому:

а) індивідуальні особливості і рівень професійної підготовки кваліфікованого робітника, тобто, модель випускника ПТНЗ слід конструювати виходячи не тільки з його професійної підготовки, але також і з моральних якостей;

б) професійну кваліфікацію і систематичне її вдосконалення.

Модельний підхід до суспільно-професійної функціональності випускника ПТНЗ дозволяє виділити і впорядкувати окремі групи рис майбутнього робітника. З точки зору підбору змісту навчання істотне значення мають особливості, що впливають, головним чином, з характеристики професійної кваліфікації фахівця. В модельних рисах випускника з урахуванням його підготовки для майбутнього все частіше акцент робиться на необхідності озброєння майбутніх кваліфікованих робітників більш багатими фундаментальними знаннями з певної професії. З іншого боку, відмічається важливість формування у випускників таких рис, як потреба в постійній самоосвіті, активна життєва позиція (творча, професійна, суспільна).

У процесі розробки моделі компетентного випускника варто прийняти до уваги рекомендації Єврокомісії відносно восьми базових компетенцій, якими повинен володіти кожен європеєць. До них належать:

1. Компетенція у галузі рідної мови;
2. Компетенція у сфері іноземних мов;
3. Математична, фундаментальна природничо-наукова та технічна компетенція;
4. Комп'ютерна компетенція;
5. Навчальна компетенція;
6. Міжособистісна, міжкультурна та соціальна компетенції, а також громадянська компетенція;
7. Компетенція підприємливості;
8. Культурна компетенція.

До змісту поняття «модель фахівця» входять не лише вимоги до фахівця, а й стан досягнення рівня науки, техніки виробництва. «Модель фахівця» має враховувати перспективи й тенденції розвитку науково-технічного прогресу, бути спрямованою на перспективу та випереджати розвиток професійної галузі діяльності майбутнього кваліфікованого робітника.

Основою для оновлення змісту освіти мають стати освітньо-кваліфікаційні характеристики (ОКХ). ОКХ випускника ПТНЗ є державним нормативним документом, у якому узагальнюється зміст освіти, тобто відображаються цілі освітньої та професійної підготовки, визначається місце фахівця в структурі господарства держави і формулюються вимоги до його компетентності, інших соціально важливих властивостей та якостей [3, с. 4]. Цей стандарт є складовою галузевої компоненти державних стандартів професійно-технічної освіти (ДСПТО), в якій узагальнюються вимоги з боку держави до змісту освіти й навчання. ОКХ відображає соціальне замовлення на підготовку кваліфікованого робітника з урахуванням аналізу професійної діяльності й вимог до змісту освіти й навчання з боку держави та окремих

замовників. У ній визначають галузеві кваліфікаційні вимоги до соціально-виробничої діяльності ПТНЗ з певних професій та освітньо-кваліфікаційного рівня і державні вимоги до властивостей та якостей особи, яка здобула певний освітній рівень відповідного фахового спрямування [4, с. 147].

Таким чином, майбутній кваліфікований робітник з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин повинен володіти певними якостями, зокрема для оволодіння необхідними навичками в процесі виконання робіт згідно з освітньо-кваліфікаційною характеристикою електромеханіка з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин, таких, наприклад, як поточний ремонт та обслуговування лічильно-обчислювальних машин, складання і монтаж простих електричних схем, виконання функцій оператора персонального комп'ютера, загальне збирання та профілактичне обслуговування лічильно-обчислювальних машин; потрібно формувати відповідні базові професійні компетенції.

Процес засвоєння знань, що є професійно значимими для фахівців з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин, є досить складним через значне інформаційне навантаження і, водночас, позбавлений емоційності у сприйнятті навчального матеріалу. Важливою умовою формування базових професійних компетенцій учнями професійно-технічних навчальних закладів є розуміння специфіки предметів професійно-теоретичного циклу викладачами-гуманітаріями та оновлення підходів до викладання предметів професійного спрямування. Таким чином, якість формування в майбутніх фахівців з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин професійних компетенцій тісно пов'язана із здатністю сприймати навчальний матеріал і водночас оволодівати культурними надбаннями людства.

Блок теоретичних знань формується при вивченні предметів загально-професійного та професійно-теоретичного циклу, таких як «Основи правових знань», «Основи галузевої економіки та підприємництва», «Інформаційні технології», «Охорона праці» тощо.

Практичні вміння та навички учень ПТНЗ отримує при вивченні предметів професійно-теоретичного циклу, таких як «Спеціальна технологія ремонту», «Експлуатація персонального комп'ютера», «Електрорадіо-мірювання», «Читання креслень», «Електротехніка», «Матеріалознавство», «Основи радіоелектроніки» та виробничого навчання і практики, причому акцент робиться саме на виробничому навчанні та практичній діяльності учня на підприємстві, тобто під час виробничої практики.

Особисті якості та психологічні характеристики майбутнього кваліфікованого робітника розвиваються під час вивчення таких предметів, як «Техніка пошуку роботи», «Ділова етика та культура спілкування», при позаурочній роботі, на виховних годинах тощо.

Учні ПТНЗ повинні навчитись самостійно відтворювати здобуті знання, вміти самостійно вдосконалювати свої професійні вміння та навички, вдосконалювати свою особистість. Все це в комплексі дає змогу сформувати особу кваліфікованого робітника, який буде здатним адаптувати свої знання та вміння до умов та вимог конкретного виробництва чи сфер діяльності. Тобто таким чином стає можливим якісне формування базових професійних компетенцій майбутніх кваліфікованих робітників з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин у процесі фахової підготовки.

Викладачі ПТНЗ мають створити умови для формування особистості майбутнього кваліфікованого робітника з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин, котрий буде мати якості, про які говорилося вище. Це

завдання не стільки змісту освіти, скільки використовуваних технологій навчання, пріоритети яких визначаються з урахуванням поставлених цілей освіти, а також інтересів розвитку особистості майбутнього фахівця.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що нині йде активний пошук нової моделі освіти. Традиційна система освіти була розрахована на набуття аналітичних і інтелектуальних знань, вмінь і навичок їхнього використання. Виникає необхідність зміни стратегічних, глобальних цілей освіти, перестановки акценту зі знань фахівця на його людські, особистісні якості, що постають водночас і як ціль, і як засіб його підготовки до майбутньої професійної діяльності. Нова освітня парадигма за пріоритет професійної освіти розглядає орієнтацію на інтереси особи, на становлення її ерудиції, розвитку самостійності у здобутті знань тобто на компетентнісний підхід до освіти. Це досить яскраво ілюструє той факт, що Міністерство освіти та науки України розпочало розробку нових стандартів професійно-технічної освіти з конкретних професій саме на основі компетентнісного підходу.

Список літератури: 1. Айсмонтас Б. Б. Теория обучения: Схемы и тесты / Б. Б. Айсмонтас. – М. : Изд-во ВЛАДОС-Пресс, 2002. – 176 с. 2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи ; під заг. ред. О. В. Овчарук – К. : „К.І.С.”, 2004. – 112 с. 3. Державний стандарт професійно-технічної освіти ДСПТО 7241.1 D30017-2006 – К. : 2006. – 84 с. 4. Петрук В. А. Модельний підхід як складова формування фахових компетенцій майбутнього випускника технічного ВНЗ / В. А. Петрук // Освітнянські обрії: реалії та перспективи: зб. наук. праць. – № 1. – К. : ІПТО, 2007. – С. 141-146.

В. О. Уманець

**ФОРМУВАННЯ БАЗОВИХ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ
МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ
З РЕМОНТУ ТА ОБСЛУГОВУВАННЯ ЛІЧИЛЬНО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ
МАШИН**

У статті розглядається питання формування базових професійних компетенцій майбутнього кваліфікованого робітника з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин, розглянуто модельний підхід до формування фахової компетентності в учнів професійно-технічних навчальних закладів.

В.А.Уманец

**ФОРМИРОВАНИЕ БАЗОВЫХ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ
БУДУЩИХ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ РАБОТНИКОВ ПО РЕМОНТУ И
ОБСЛУЖИВАНИЮ
СЧЕТНО-ВЫЧИСЛИТЕЛЬНЫХ МАШИН**

В статье рассматривается вопрос формирования базовых профессиональных компетенций будущего квалифицированного рабочего по ремонту и обслуживанию счетно-вычислительных машин, рассмотрен модельный подход к формированию профессиональной компетентности у учащихся профессионально-технических учебных заведений..

V.O. Umanetz

**FORMATION OF BASE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE
SKILLED WORKERS FOR REPAIR AND MAINTENANCE OF COMPUTERS
COMPUTING**

The article discusses the formation of basic professional skills of future skilled workers in repair and maintenance of computing computers, considered a model approach to the professional competence of students in vocational schools..

Стаття надійшла до редакції 5.06.2010

УДК 378.02

*Омельченко Л.М., Керницький О.М.,
Шалімова І.М.,
м.Харків, Україна*

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ
МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ЕНЕРГЕТИЧНОГО ПРОФІЛЮ**

В умовах становлення ринкових і демократичних відносин, входження України в європейський і світовий освітянський простір висуваються нові вимоги до професійної підготовки майбутнього фахівця. Одне з головних завдань сучасної освіти – формування і розвиток інтелектуальних, моральних і духовних якостей професіонала, соціально-активної особистості, справжнього громадянина [1-4].

Сьогодні вища освіта України змінюється за структурою і змістом, системою фінансування і матеріально-технічного забезпечення, але найголовніше – за моделями організації навчального процесу, освітніми технологіями. Приєднання України до Болонської конвенції ставить перед вищою освітою нові концептуальні завдання.

Виходячи із сучасної ситуації на ринку праці, можна визначити ряд протиріч, характерних для вітчизняної вищої освіти. По-перше, це протиріччя між можливостями одержання якісної освіти в умовах комерціалізації вузів і зростаючими вимогами до професіонала, його компетентності з боку ринку праці.

По-друге, це протиріччя між принципами і методами навчального процесу та специфічними особливостями студентського віку.

По-третє, це протиріччя між потребою суспільства у фахівцях та у той же час відсутністю стабільних соціальних гарантій молодим людям хоча б на якийсь термін.

У сучасній педагогічній науці досліджуються різні аспекти компетентнісного підходу в освіті – від розуміння категорії “професійна компетентність”, як складного багатовимірного феномену (Волошина М.С., Дахін О., Ельконін Б.Д., Михайличенко А.І., Третяков П.І., Шишов С.О.), розкриття її змісту (Бездухов В.П., Маркова А.К., Мишина С.О., Правдина О.В.), моделювання процесу її формування (Введенський В.Н., Болотов В.О., Серіков В.В.), визначення ключових компетентностей (Зимня І.О., Селевко Г.К., Третяков П.І., Шамова Т.І.) до проблеми формування компетентності у майбутніх фахівців (Козак С., Мармаза О.І., Сорочан Т.М., Троєльнікова Л.О.).

Метою статті є аналіз проблеми формування ключових компетенцій майбутніх інженерів-педагогів енергетичного профілю, формулювання та визначення педагогічних умов забезпечення цього процесу та визначення ролі викладачів ВНЗ.

Знання, вміння та навички, котрі молодь набуває й виробляє, навчаючись у ВНЗ, беззаперечно, є важливими. Поряд із цим сьогодні актуальності набуває поняття компетентності фахівця, що визначається багатьма чинниками, оскільки саме

компетентності, на думку багатьох міжнародних експертів, є тими індикаторами, що дозволяють визначити готовність випускника до життя, його подальшого особистого розвитку й до активної участі в житті суспільства. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, освіта до пріоритетів сьогодення відносить вміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства, підготують молодь до нових ролей у цьому суспільстві. Саме тому важливим нині є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя. Прогресивна освітня спільнота сьогодні ставить перед собою нове завдання — сформувати в школяра та дорослого вміння вчитись.

Протягом останнього десятиліття розвинені країни Європи та світу, серед яких Австрія, Велика Британія, Канада, Нова Зеландія, Німеччина, Франція, деякі країни Східної Європи — розпочали ґрунтовну дискусію, як дати людині належні знання, вміння та компетентності для забезпечення її гармонійної взаємодії з технологічним суспільством, що швидко розвивається.

Як показує аналіз досвіду освітніх систем багатьох таких країн, одним зі шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій, узгодження їх із сучасними потребами, інтеграції до світового освітнього простору є орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження.

На думку сучасних педагогів, саме набуття життєво важливих компетентностей може дати людині можливості орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому здобутті освіти. Компетентнісно орієнтований підхід до формування змісту освіти став новим концептуальним орієнтиром шкіл зарубіжжя і породжує безліч дискусій як на міжнародному, так і на національному рівнях різних країн.

У багатьох європейських країнах сьогодні переглянуто та внесено зміни до навчальних програм, що спрямовані на створення підґрунтя для того, щоб основні результати навчання базувались на досягненні учнями необхідних компетентностей. Більшість науковців говорять про необхідність визначити, відібрати та ґрунтовно ідентифікувати обмежений набір компетентностей, які є найважливішими, інтегрованими, ключовими. Такий підхід дав підстави зарубіжним науковцям зробити висновок про те, що ключові (найвагоміші та найбільш інтегровані) компетентності:

- сприяють досягненню успіхів у житті;
- сприяють підвищенню якості суспільних інститутів;
- відповідають багатоманітним сферам життя.

На думку експертів, створення умов для набуття необхідних компетентностей протягом всього життя сприятиме:

- продуктивності та конкурентності людини на ринку праці;
- скороченню безробіття завдяки розвитку гнучкої (адаптивної) та кваліфікованої робочої сили;
- розвитку середовища для інноваційних перетворень у умовах глобальної конкуренції.

Впровадження ключових компетентностей у зміст освіти та запровадження їх вимірників у систему моніторингу якості освіти в європейських країнах відбувається поступово, супроводжується широким обговоренням та ґрунтовним науково-дидактичним інструментарієм. Оскільки поняття ключових компетентностей досить багатогранне, його визначення й трактування постійно є предметом дискусій.

Аналіз наукової літератури показує, що науковці, які досліджують проблему

компетентності в освіті, ще не досягли однаковості у визначенні поняття “компетентність” і дають різні варіанти його трактування

На думку міжнародних експертів, поняття “компетентність” охоплює:

1. Задані навички (вимога виконувати певні індивідуальні завдання).
2. Використання знань і вмінь на робочому місці на рівні встановлених вимог (стандартів) до даної роботи.

3. Здатність відповідально виконувати обов'язки і досягати запланованих результатів.

4. Здатність знаходити вирішення у нестандартних ситуаціях.

5. Здатність застосовувати знання і вміння у нових умовах виробничої діяльності [4].

Відповідно до сучасних вимог освіта повинна стати більш індивідуалізованою, функціональною і ефективною. Провідним завданням на даному етапі розвитку суспільства стає формування ключових компетенцій студентів - тобто їхньої готовності до використання засвоєних знань, умінь і способів діяльності в реальному житті. Рішення цього завдання припускає здатність викладача ВНЗ до залучення студентів до активної пізнавальної діяльності за допомогою створення необхідних умов для врахування їхніх особистісних структур [5].

Ефективність рішення, на нашу думку, залежить від створення наступних педагогічних умов:

- робота інженера-педагога повинна бути пов'язана з технологією, адекватній сучасній соціально-педагогічній ситуації й сучасним освітнім цілям;

- інженер-педагог повинен мати здатність до переосмислення цінностей і особистісних змістів своєї педагогічної діяльності; методичної рефлексії власного педагогічного досвіду;

- щоденна праця повинна здійснюватися в єдності з роботою щодо посилення ціннісно-сміислової спрямованості змісту освіти;

- необхідна реалізація особистісних можливостей і творчих здатностей.

Формування ключових компетенцій має на увазі високий рівень розвитку особистості самого інженера-педагога, сформованість його педагогічної культури, де стрижнем є педагогічна майстерність й оволодіння операціональними сторонами діяльності. Актуальним у даному контексті стає питання про перегляд системи навчання студентів у інженерно-педагогічних ВНЗ.

Щоб уміти управляти складною системою профільного навчання, майбутній інженер-педагог повинен мати нове педагогічне мислення. При цьому, відповідно до положень синергетики, він сам є складною системою, що самоорганізується. І ця система тоді здатна впоратися з рішенням проблеми, що володіє певною відомою розмаїтістю.

Одним з основних критеріїв професійної компетентності сучасного викладача в умовах профільного навчання є його готовність до розробки й ведення елективних курсів. Викладач профільних і елективних курсів повинен не тільки мати широкі й глибокі знання у своїй предметній області, педагогіці, психології, інших суміжних науках, але й уміти швидко й ефективно поповнювати ці знання, організувати на їхній основі процес навчання [1].

Викладач повинен володіти технологією створення адаптивних підручників нового покоління - посібників щодо організації діяльності, технологічних карт освітнього процесу, що дають студенту право вибору своєї суб'єктивної позиції щодо предметного змісту, що формують систему значимих для соціуму особистісних цінностей [3].

Для рішення цих і супутніх їм завдань сучасний викладач повинен уміти

орієнтуватися в останніх досягненнях педагогічної теорії, критично осмислювати нові підходи до навчання, творчо застосовувати традиційні й нові педагогічні технології в процесі проектування навчального середовища, що максимально сприяє досягненню цілей навчання, модернізувати зміст своєї діяльності за допомогою створення умов для самореалізації свого творчого потенціалу.

У психології й педагогіці широко використовується термін "професійне становлення", під яким розуміється становлення професійної компетентності як процес оволодіння засобами рішення професійно-педагогічних завдань, а також моделями їхніх рішень (Н. В. Чекалева). Необхідність творчого підходу до рішення педагогічних завдань висуває високі вимоги до випускників інженерно-педагогічних ВНЗ: для виховання особистості, що володіє високим творчим потенціалом, продуктивним творчим мисленням, необхідно розвивати в студентів навички методологічної, проектувальної, дослідницької діяльності.

Ефективність результатів навчання студентів багато в чому залежить від використання в їхньому навчанні сучасних педагогічних технологій (інформаційно-діяльнісної, креативної мета-педагогіки, НІТ), прогресивних методів навчання (проблемного, модельного, системно-діяльного підходу, блочно-модульного принципу навчання), залучення студентів до участі в мережних телекомунікаційних проектах. Найбільш природним для майбутніх інженерів-педагогів у цьому випадку є метод «занурення», коли в самому процесі навчання студенти стають не тільки об'єктами освітньої діяльності, але й її суб'єктами.

Одним з перспективних практичних втілень інноваційних моделей навчання є технологічний підхід до навчання (В.П. Беспалько). Технології проектування й конструювання навчального процесу, орієнтованого на одержання гарантованих результатів навчання, можуть і повинні використовуватися й у навчанні студентів.

Для структурування навчального процесу у ВНЗ необхідно

- ієрархічно впорядкувати його елементи, забезпечуючи встановлення взаємозв'язків між зазначеними компонентами відповідно до мети професійної підготовки студентів. Провідну роль при цьому повинен грати операційно-діяльнісний компонент навчання, що передбачає створення навчальних ситуацій з метою розвитку в студентів загальнонавчальних умінь як основи для формування відповідних професійних якостей і вмінь;

- орієнтувати способи такого структурування на виявлення найбільш важливих для особистісного розвитку й професійної підготовки студентів прийомів і методів роботи, пошук і фіксування послідовності їхньої реалізації з урахуванням методологічної ролі в процесі навчання. Це буде сприяти утворенню інтегративних зв'язків між його елементами, що визначають основні функції педагогічної системи [3].

Отже, поняття ключових компетентностей застосовується для визначення таких, що дають змогу особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах і які роблять внесок у поліпшення якості суспільства та сприяють особистому успіхові, що може бути застосовано до багатьох життєвих сфер.

Ключові компетентності інженера-педагога становлять основний набір найзагальніших понять, які слід деталізувати в комплекс знань, умінь, навичок, цінностей та відношень за навчальними галузями й життєвими сферами конкретного фахівця.

У подальшому планується визначення набору ключових компетентностей інженера-педагога енергетичного профілю та їх змісту в умовах реформування енергетичної галузі України.

Список літератури: 1. Андрущенко В.П. Освіта України в контексті суспільних проблем та суперечностей / Андрущенко В.П. // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002: Зб. наук. праць до 10-річчя АПН України. У 2-х ч. – Харків: ОВС, 2002. – Ч. 2. – С. 3-16. 2. Влодарска-Зола Л. До питання про гуманізацію інженерної освіти /

Влодарска-Зола Л. // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 3. – С. 121-129.
3. Зязюн І.А. Технологізація освіти в контексті удосконалення професійного розвитку особистості / Зязюн І.А. // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002. – Харків: ОВС, 2002. – Ч.2. – С. 28-44. 4. Кремень В.Г. Якісна освіта: вимоги ХХІ століття / Кремень В.Г. // Дзеркало тижня. – 2006. – № 24 (603). – С. 14. 5. Кульневич С.В. Педагогіка личности от концепций к технологиям / Кульневич С.В. - Воронеж, ВГУ, 1997. – 123 с.

Л.Н Омельченко., А.М. Керницький, И.Н. Шалимова
**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ КЛЮЧЕВЫХ
КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ- ПЕДАГОГОВ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО
ПРОФИЛЯ**

В статті проведено аналіз проблеми формування ключових компетенцій майбутніх інженерів-педагогів енергетичного профілю, сформульовано і визначено педагогічні умови забезпечення цього процесу і визначено роль викладачів ВУЗ.

Л.М. Омельченко, О.М. Керницький, І.М. Шалімова

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ
МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ЕНЕРГЕТИЧНОГО ПРОФІЛЮ**

У статті проведено аналіз проблеми формування ключових компетенцій майбутніх інженерів-педагогів енергетичного профілю, сформульовано та визначено педагогічні умови забезпечення цього процесу та визначено роль викладачів ВНЗ.

Omelchenko L., Kernickiy A., Shalimova I.

**PEDAGOGICAL CONDITIONS IN DEVELOPING KEY COMPETENCES FUTURE
ENGINEERS EDUCATIONALISTS ENERGY PROFILE**

The article analyzes the problems of formation of key competencies for future engineers and teachers of the energy profile, formulated and defined pedagogical conditions for this process and the role of teachers college.

Стаття надійшла до редакції 30.06.2010

УДК: 378.124

*Борова Т. А.
м. Харків, Україна*

**МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Постановка проблеми.

Особливість стану системи освіти полягає в тому, що її реформування відбувається на тлі високої динаміки змін у суспільстві, неоднорідності й обмеженості

ресурсів освітніх організацій. У цих умовах число нових проблем і породжених ними нових завдань, працювати над рішенням яких доводиться освітнім установам, неухильно зростає. Багато з них принципово нові й не можуть бути вирішені на основі колишнього досвіду, що ускладнює управлінську діяльність. На наш погляд, одна із причин такого положення є у невідповідності уявлень керівників про фактори, що впливають на професійний розвиток педагогів. Таким чином, проблема полягає у визначенні того, якою повинна бути підтримка управлінської діяльності, що сприяє подоланню стереотипних уявлень керівників про професійний розвиток педагогів і підвищенню ефективності управлінської діяльності процесом професійного розвитку науково-педагогічних працівників вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що науковці приділяють значну увагу проблемам особистості викладача та його педагогічній діяльності: С. Батраков, Т. Гускей, Н. Кузьміна, З. Курлянд, Л. Подимова, В. Семіченко, В. Сластьонін та ін. Питанням компетентнісного підходу присвячені праці Н. Бібік, Л. Ващенко, Г. Єльнікова, О. Локшина, О. Овчарук, О. Савченко, О. Пометун та ін.

Метою поданої статті є аналіз складових моделі професійного розвитку науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу. **Завданням** є виокремити та охарактеризувати складові моделі професійного розвитку науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу, показати переваги використання цієї моделі для всіх стейкхолдерів освітнього процесу вищої навчального закладу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Питанню професійної діяльності педагогів просвічено багато наукових досліджень. Вони включають і розробку моделей діяльності викладачів. Проте, немає спеціальних робіт, які б розкривали сутність професійного розвитку науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу та описували складові, які впливають на професійний розвиток педагога.

Виклад основного матеріалу.

Високоякісний розвиток науково-педагогічних працівників є центральним компонентом, який враховується при спрямуванні зусиль на удосконалення роботи в освіті. У зв'язку з цим, можна зазначити, що професійна діяльність науково-педагогічних працівників знаходиться у центрі уваги як управлінців, так і самих працівників вищої школи. Таким чином, виникає необхідність розробки такої моделі, яка б задовольнила потреби всіх учасників освітнього процесу вищого навчального закладу.

Модель професійного розвитку науково-педагогічних працівників базується на принципах, методиках та розумінні цілей студентів щодо їх закінчення курсу навчання та з урахуванням внесення постійних змін, що відбуваються у педагогічній практиці.

Професійний розвиток науково-педагогічного працівника пов'язаний з його педагогічною діяльністю. В. Семіченко зазначає, що в психології діяльність визначається як процес реалізації активності людини, що спрямований на досягнення свідомо поставлених цілей. Самі цілі визначаються або його безпосередніми інтересами та потребами, або вимогами з боку суспільства, держави, конкретного підприємства. [3, с. 3]. Професійна діяльність людини пов'язана зі сферою її діяльності. Діяльність викладача спрямована на повідомлення нових знань студентам, розвиток їх пізнавальної діяльності, організацію лабораторних і практичних занять,

керівництво навчальною діяльністю студентів. Її якість залежить від рівня теоретико-методологічної спеціальної та педагогічної підготовки, педагогічної майстерності, володіння інформаційно-комунікаційними технологіями та інтерактивними методами навчання. [1, с. 84].

Дослідження педагогічної діяльності проводилося вітчизняними та зарубіжними науковцями. Виділяються різні структури професійної діяльності викладача. Н. Кузьміна, описуючи поняття педагогічної системи, виокремлює не тільки її структурні складові, але й функціональні компоненти педагогічної діяльності. [2]. Ці складові були взяті за основу у розробці моделі професійного розвитку науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу.

Компетентнісний підхід став основою розробки нашої моделі, тому що з використанням компетентнісного підходу компетенції розглядаються як результат освіти і виступають новим типом цілепокладання при проектуванні освітніх систем. Поняття професійної компетентності педагога містить єдність теоретичної та практичної готовності у цілісній структурі особистості й характеризує її. Як зазначає Г. Єльнікова, компетентність педагогічного працівника має певну ієрархію компетентностей: ключові (над фахові, або базові), загальнофахові (належить до певної категорії – сукупності фахівців, поєднаних одним предметом діяльності), спеціальнофахові (це часткові компетентності, яких набувають за певними спеціальностями). [4, с. 298]. У своїй моделі нами було враховано ієрархічність педагогічних компетенцій.

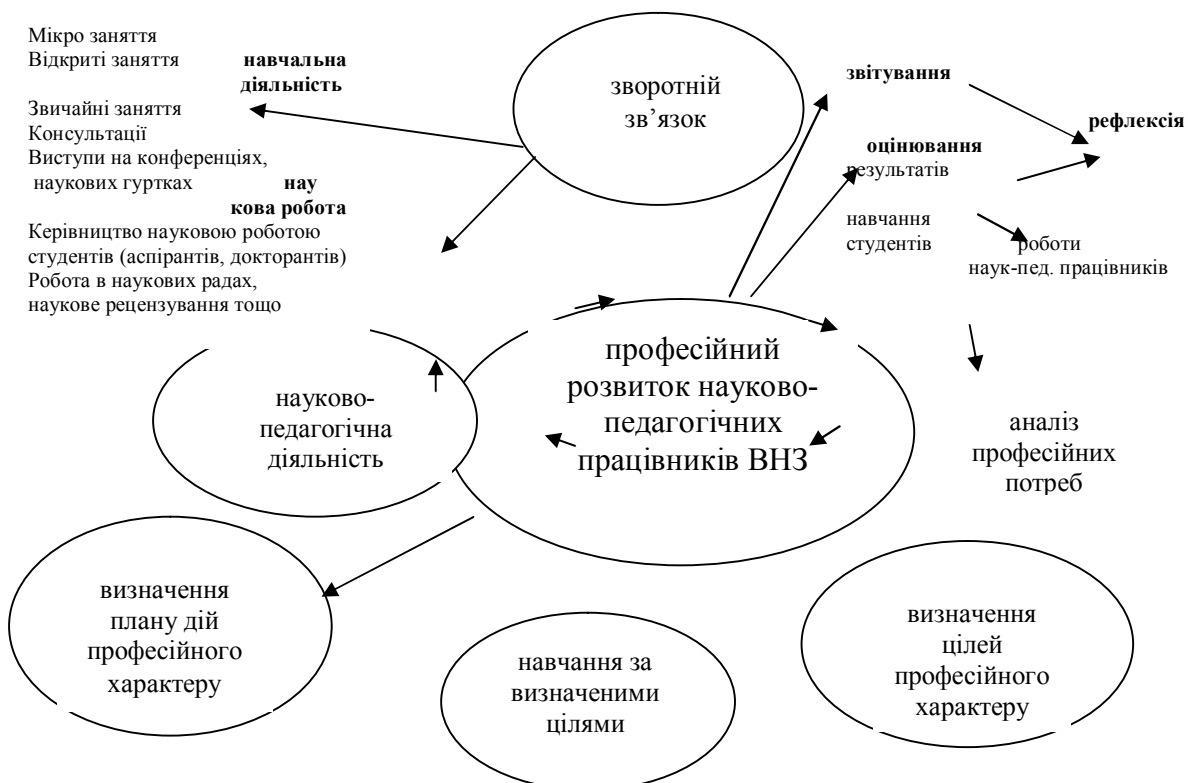
Також взято було до уваги необхідність підтримувати у викладачів уже існуючі стимули до професійного розвитку та народжувати нові. Для цього враховували особистість кожного науково-педагогічного працівника, його право самостійно визначати цілі, планувати свою діяльність, обирати свій стиль професійного удосконалення, кінцевий результат навчальної роботи. Все це було враховано у виборі показників моделі професійного розвитку науково-педагогічного працівника ВНЗ, тому що знання намірів педагога, його мотиваційної сфери, індивідуальних особливостей, специфіки діяльності уможливають правильний вибір засобів впливу, стимулів та управління для ефективного та якісного професійного зростання. Враховувалося, що результати професійного розвитку визначаються за критеріями готовності педагога: до роботи не тільки в інноваційних процесах, але й творчих процесах в широкому сенсі; до проведення наукових досліджень; до професійного розвитку та самоактуалізації.

Втілення інноваційних процесів у практику роботи веде за собою певні зміни, зміни завжди пов'язані з розвитком. Енциклопедія освіти дає таке визначення розвитку людини, що це є «зміни живої людської системи, зміни не випадкові, а необхідні і послідовні, пов'язані з певними етапами її життєвого шляху, зміни прогресивні, тобто такі, що характеризують їх рух від нижчих до вищих рівнів життєдіяльності, її структурне перетворення і функціональне вдосконалення». [1, с. 786]. Передумовою й результатом здійснення розвитку особистості є потреби. Прагнення досконалості є основною тенденцією розвитку особистості людини. На нашу думку, модель професійного розвитку науково-педагогічного працівника не тільки повинна містити елементи професійної діяльності, а також бути спрямована на реалізацію здібностей та потенціалу особистості, враховуючи необхідні, послідовні і прогресивні зміни, що спрямовані на постійне вдосконалення.

Враховуючи вище зазначене, нами були виокремлено складові моделі професійного розвитку науково-педагогічного працівника, а саме: аналіз професійних

потреб (через опитування, звітування, рефлексію, оцінювання бесіди тощо); визначення цілей професійного характеру, навчання за визначеними цілями (семінарські заняття, серії семінарських занять за темою, курси підвищення кваліфікації, тренінги, самоосвіта тощо); визначення плану дій професійного характеру; науково-педагогічна діяльність (ведення викладачем наукової та навчально-методичної роботи (проведення занять: відкритих, що включають перевірку сформованості загальнофахових та спеціальнофахових компетенції; мікро занять, де звертається концентрована увага на типи завдань, прийоми викладання, типи взаємодії між викладачем та студентом; звичайних занять), наукова діяльність займає важливе місце у професійному розвитку науково-педагогічного працівника і є його невід'ємною складовою; завершальний елемент циклічної моделі є зворотній зв'язок (який відбувається за допомогою звітування різних типів, оцінювання не тільки рівня навченості студентів, а й рівня досягнень науково-педагогічних працівників за звітній період, на основі чого відбувається рефлексія, результати якої впливають на подальший аналіз професійних потреб науково-педагогічного працівника). (Рис.1).

Така модель допомагає визначити шляхи розвитку педагогічної майстерності та наукових здобутків науково-педагогічного працівника. Усі ці заходи нами було зроблено на першому етапі моделі процесу змін викладача, яка використовується в практиці закордонних колег, розроблена Т. Гускейем. [5]. Вона містить три рівні оцінювання змін у роботі педагогів у процесі професійного розвитку, що включають такі елементи як: зміни у практичному веденні занять, зміни у результатах рівня навченості студентів, зміни у поглядах, переконаннях та відношенні педагога до роботи. Нами вона була взята за основу та доповнена. Модель професійного розвитку науково-педагогічного працівника базується на припущенні, що зміни у поглядах та відношенні до роботи викладача, що відбуваються, спочатку наголошують на важливості отримання згоди на це самого науково-педагогічного працівника. Тобто, планування дій відбувається на основі пріоритетів щодо поглядів та відношень викладача для втілення їх у нову програму дій або нововведення.

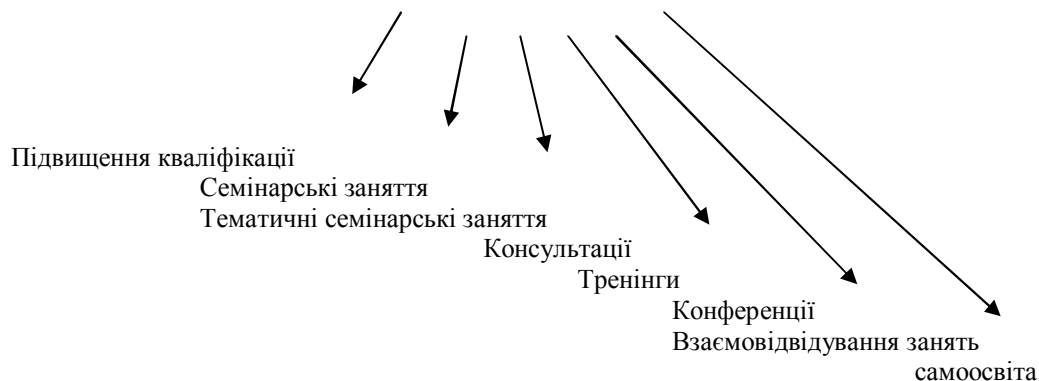

Рис. 1. Модель професійного розвитку науко-педагогічних працівників ВНЗ

Таке планування може відбуватися із залученням науково-педагогічного працівника до процесу планування або перегляду програми дій ним самим, що, значною мірою, підвищує вмотивованість у роботі, бо є велика ступінь довіри з боку керівника. Запропонована модель оцінювання ступеню професійного розвитку науково-педагогічних працівників ВНЗ складається з декількох фаз може мати такий вигляд: зміни у практичному веденні занять, зміни у науковій роботі, зміни у результатах рівня досягнень педагогів та студентів, зміни у поглядах та відношеннях викладачів до роботи.

Можна зазначити, що процес змін дуже складний та багаторівневий і не завжди його можна виокремити у схеми, проте, наведена модель може відбивати динаміку змін та при самомоніторингу бути мотивацією для подальшого професійного росту. У перспективі зміни, що відбуваються у діяльності науково-педагогічного працівника, будуть набувати характер процесу навчання для самого педагога. Так, навчання призведе до набування досвіду у роботі як навчальної, так і наукової зі студентами. Це є безпосередньо ключовим фактором у тривалості та міцності будь-яких змін у практичному досвіді науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу. Необхідно зазначити, що результати навченості студентів, що широко тлумачаться у моделі, охоплюють не тільки пізнавальний та навчальний характер, а також, більш широке коло інших характеристик, включаючи емоційні. Іншими словами, рівень досягнень студентів включає будь-які фактори, що викладач може використовувати для оцінювання студента та своєї роботи. Тільки після того, як викладач буде впевнений у вірогідності досягнень студентів та своїх нововведень, можна говорити про зміни у його поглядах та відношенні до нової стратегії у роботі.

Розроблена нами модель розвитку професійною діяльністю науково-педагогічного працівника містить у собі процеси, які формують необхідні вміння та навички для роботи у нестабільному суспільстві, для адаптації до навколишнього середовища. Такі процеси включають контролюючі дії, які дозволяють спостерігати й коректувати просування науково-педагогічного працівника у самостійному удосконаленні своєї науково-педагогічної діяльності. Модель професійного розвитку науково-педагогічних працівників спрямована на подальший їх розвиток. Вона має двобічний характер, тому що може використовуватися як самими науково-педагогічними працівниками, так і керівниками, наприклад, завідувачем кафедрою. Беручи цю модель за основу можна виявити на кожному етапі програми професійного розвитку складові, за якими відбувається процес організації, контролю, оцінювання та коригування, що, значною мірою, упорядкує

подальший процес розвитку. Управління може відбуватися як самими науково-педагогічними працівниками, так і завідувачем кафедри, дуже слушно на деяких етапах залучати думку студентів до оцінювання роботи науково-педагогічного працівника. Необхідно пам'ятати, що управління повинно бути спрямовано на досягнення мети, яка б корегувалася з інтересами всіх стейкхолдерів освітнього процесу, а не тільки окремо взятих.

На сьогоднішній день науково-педагогічні працівники кафедри іноземних мов можуть відчувати ті зміни у результатах навчання студентів з іноземної у нашому університеті. Активність студентів з використання іноземної у навчальних цілях зросло про що свідчать виступи на конференціях іноземною та написання наукових робіт та друкування тез іноземною, також зацікавленість студентів до навчання за поглибленим вивченням іноземної (дисципліна за вибором) зростає кожного року, хоча є обмеження до обрання цього курсу: програма розроблена для студентів, що мають за основним курсом вивчення оцінку не менше семи балів за дванадцятибальною шкалою оцінювання. Аналіз наукових досягнень науково-педагогічних працівників показав взаємозалежність з науковими роботами студентів та рівень спеціально-фахової підготовки до предмету. Отже, все це свідчить про своєчасне втілення нововведень та перехід від одного ланцюжка моделі змін до іншої. Науково-педагогічні працівники, які вводили нововведення у практичні заняття та отримати підтвердження підвищенням результатів навчання студентів, показують більш позитивне відношення до процесу навчання та свою особисту причетність та відповідальність за досягнення студентів, що можна порівняти з відчуттям самодосягнення. Іншими словами, ці науково-педагогічні працівники відчувають свою причетність до змін у навчанні студентів та вважають, що мають певний вплив на рівень їх досягнень. Можна зазначити, що науково-педагогічні працівники, які не вводили на практичних заняттях елементи нововведень не мають певних результатів у рівні навченості студентів, проте, мають значно нижчі результати та повільніше виконання завдань та слабкішу мотивацію студентів до навчання, а також вони не працюють у науковому напрямку зі студентами, і не беруть активну участь у науково-практичних конференціях. Для використання моделі нами обрано технологічний підхід. Технологічний підхід полягає у підборі заходів для удосконалення викладачами своєї педагогічної майстерності. У технологічному підході виділяються такі ознаки, як: визначення цілей та їх максимальне уточнення; формування цілей з орієнтацією на досягнення результатів; підготовка та організація заходів згідно з цілями викладача; оцінка поточних результатів, корекція діяльності викладача з удосконалення професійної діяльності, що спрямована на досягнення цілей; підсумкова оцінка результатів підвищення педагогічної майстерності.

Висновки.

У статті виокремлено та охарактеризовано складові моделі професійного розвитку науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу, а саме: аналіз професійних потреб, визначення цілей професійного характеру, навчання за визначеними цілями, визначення плану дій професійного характеру, науково-педагогічна діяльність, зворотній зв'язок. Продемонстровано переваги використання цієї моделі для всіх стейкхолдерів освітнього процесу вищої навчального закладу, якими є: циклічність, систематичність, урахування інтересів всіх сторін, вимірюваність, технологічність, керованість тощо.

Розроблена нами модель професійного розвитку науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу є однією з основних у моделей, які є основою у процесі адаптивного управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу і які знаходяться у процесі апробації та доробок. Також доцільно буде

розробити та дослідити комплекс моделей, які впливають не тільки на професійний розвиток науково-педагогічного працівника, а й на розвиток його у соціумі та як індивіда, тобто цілісного розвитку науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу.

Список літератури: 1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. 2. Кузьмина Н. В. Основы вузовской педагогики. / Н. В. Кузьмина. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1978. – 182 с. 3. Семиченко В. А. Психология деятельности. / В. А. Семиченко. – К.: Издатель Эшке А.Н., 2002. – 248 с. 4. Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти: Монографія / Г. В. Єльнікова, О. І. Зайченко та ін.; [за ред. Г.В. Єльнікової]. – Київ-Чернівці: Книги – XXI, 2010. – 460 с. 5. Guskey T. R. Staff Development and the Process of Teacher Change / T. R. Guskey // Educational Researcher. – 1986. – Vol. 15, № 5. – P. 5–12.

Т. А. Борова

МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті виокремлено та охарактеризовано складові моделі професійного розвитку науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу. Продемонстровано переваги використання цієї моделі для всіх стейкхолдерів освітнього процесу вищої навчального закладу. Вони включають: циклічність, систематичність, урахування інтересів всіх сторін, вимірюваність, технологічність, керованість тощо.

Т. А. Боровая

МОДЕЛЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ НАУЧНО- ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РАБОТНИКОВ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

В статье выделено и охарактеризовано составляющие модели профессионального развития научно-педагогических работников высшего учебного заведения. Продемонстрированы преимущества использования этой модели для всех стейкхолдеров образовательного процесса высшей учебного заведения. Они включают: цикличность, учет интересов всех сторон, измеримость, технологичность, управляемость и т.д.

T.A. Borova

A MODEL OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL WORKERS HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article deals with singling out and describing elements of the model of university teaching staff professional development. Demonstrated the benefits of using this model for all stakeholders of the higher education institution educational process. They are: cyclicity, systematic character, considering interests of all stakeholders, measurability, adaptability, manageability etc

Стаття надійшла до редакції 21.06.2010

УДК 614.253:614.2.07

Ю. І. Колісник-Гуменюк
м. Львів, Україна

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Постановка проблеми. Однією із складових культури особистості як члена суспільства є професійна культура, яка передбачає творче здійснення праці, володіння певною стратегією у виконанні цього завдання. Володіння та розвивання особистісних знань, розвиненість професійної інтуїції. Важливою проблемою освітньої політики в Україні є формування професійно-етичної культури медичного персоналу.

Соціально-професійна якість суб'єкта праці. Це поняття включає сукупність принципів, норм, правил, методів, які сформувалися історично, регулюють професійну діяльність людини. Основу Професійної культури складають знання та цінності, вироблені конкретною соціально-професійною групою та закріплені у традиціях її життєдіяльності [1, с. 724-725].

Аналіз попередніх досліджень. Специфіку та завдання професійної культури досліджували: О. В. Аніщенко, Г. О. Балл, С. Я. Батишев, В. Ю. Стрельников та ін. Значну увагу дослідників привертало питання медичної етики та її поєднання з професійною культурою. Питання медичної етики досліджували: Ю. Г. Віленський, А. А. Грандо, Н. М. Касевич, В. Ф. Москаленко, П. С. Назар, Н. В. Пасечко, М. В. Попов, І. Я. Сенюта та ін.

Мета даної статті полягає в аналізі основних чинників впливу на професійну діяльність медичного персоналу і з'ясуванні їх взаємозалежності у процесі формування професійно-етичної культури медичного персоналу.

Обов'язки людини і громадянина є невід'ємною частиною її суспільного буття в нерозривній єдності з правами та свободами. Головний обов'язок людини – усвідомлення необхідності певного виду та міри поведінки [8, с. 73].

Розглядаючи питання медичної етики, ми не можемо не торкнутися питання деонтології.

Медична етика включає в себе сукупність норм поведінки і моралі, передбачає почуття професійного зобов'язання і честі, совісті й відповідальності [4, с. 8].

Деонтологія – це вчення про принципи поведінки медпрацівників з метою забезпечення максимальної користі для хворого, їх професійних обов'язків і організації лікувально-діагностичного процесу [3, с. 232].

Основними ознаками деонтології є: вивчення норм поведінки медпрацівників; аналіз взаємин між медичним персоналом і хворим; усунення шкідливих наслідків неякісної медичної роботи.

Медична етика і деонтологія поняття не рівнозначні. Якщо медична етика досліджує загальні питання взаємин медпрацівника і хворого, медпрацівника з родичами хворого, у колективі, то медична деонтологія вивчає їх специфіку [3, с. 234].

Аналізуючи професійну деонтологію, ми спираємось на три види норм: моральні норми – об'єкт вивчення професійної етики; деонтологічні норми, що передаються усно і

проявляються у спілкуванні; юридичні норми, вироблені в кожній країні. Така систематизація необхідна для того, щоб з'ясувати різницю між деонтологією та етикою [7, с. 86].

Одним із видів професійної етики є етика медичних працівників. Це галузь етичної науки, яка досліджує об'єктивні основи, сутність, специфіку, структуру й основні функції моралі працівників медичної сфери діяльності.

Мораль медпрацівників є одним з ефективних механізмів передбачення і розв'язання суперечностей і конфліктів, які виникають у цій сфері. Специфіку її досліджує медична етика, водночас виконуючи особливо важливу роль у формуванні принципів, на яких ґрунтується моральний кодекс працівників системи охорони здоров'я.

Принципи моралі медпрацівників розглядають медична етика та біоетика. Безперечно, визначальним моральним принципом медичних працівників є принцип гуманізму, який ґрунтується на переконанні в безмежних можливостях людини, її здатності до вдосконалення, проголошує людяність, почуття любові до людей, поваги до їхньої гідності [10, с. 187].

Моральне обличчя медичного працівника формувалось і вдосконалювалось впродовж багатьох століть залежно від політичного ладу, рівня культури, національних та релігійних традицій, а також соціально-економічних і класових відносин у країні.

Мораль (від лат. *moralis* – моральний, *moris* – звичай) – це сукупність історично зумовлених правил, норм, звичаїв, принципів співжиття і поведінки людей, їхніх відносин у процесі виробництва матеріальних і духовних цінностей. Вона визначає їхні обов'язки стосовно один одного, соціальних груп, верств класів, суспільства, виконання яких базується на громадській думці.

Моральна свідомість особистості – це різновид форми суспільної свідомості. Моральні норми, принципи, що існують у суспільстві, кожною особистістю сприймаються й усвідомлюються суб'єктивно. Проте їх об'єктивна оцінка відбувається залежно від професійної діяльності та відносин [2, с. 46].

Етика, мораль, людина – це органічне триєдинство є чи не найвагомим соціальним орієнтиром у становленні суспільства й особистості. Найвища суспільна й особистісна цінність моралі полягає в її загальнолюдяності, бо ідеал моралі підноситься над вузькокласовими, вузькопрофесійними інтересами. Людське сумління не може бути сумлінням різних верст населення. Воно єдине, і моральний рівень людини не може визначатися її професією, так само, як національним походженням чи класовою приналежністю. Професійна мораль є невід'ємною часткою моралі загальнолюдської.

Етичні закони і позиції у медицині інтегрують моральні основи особистості медиків. А деонтологія, як прикладна частина концептуального вчення про медичну етику, є своєрідним статутом професійних обов'язків медичного персоналу. Етичні принципи у медицині тісно пов'язані між собою, проте кожному медичному фаху притаманні свої професійні, а отже, й етичні відмінності.

Суть професійної моралі полягає у відображенні особливостей професійних стосунків. Оскільки мораль відображає суспільне буття в цілому, то виникає питання про характер відображення професійного розподілу в моралі. Специфіка професійної моралі залежить від різноманіття людських взаємин. Моральна оцінка орієнтує перевагу певної норми поведінки і наказує, пропонує діяти відповідно до неї. Моральна оцінка професійної діяльності визначається за двома основними критеріями а) що об'єктивно дає професія для суспільного розвитку і б) що суб'єктивно дає професія індивіду в розумінні етичного впливу на нього, оскільки різні професії мають неоднаковий моральний вплив на людей.

Етика є однією з найдавніших філософських дисциплін, це наука про мораль, її походження, розвиток та роль у суспільному та особистому житті людей. Етичне вчення в стародавні часи розвивали чарваки (Індія), Лао-Цзи (Китай), Арістотель, Демокрит, Епікур, (Греція), І. Кант і Г. В. Ф. Гегель та ін. Велику увагу дослідженню етичних проблем приділяв український мислитель І. Франко [12, с. 699].

Серед філософських трактатів з етики особливо цінними є праці І. Канта, у яких він приділена значна увага моральності та її етичній концепції. Практична філософія Канта справила величезний вплив на наступні за ним генерації філософів (Ф. Гельдерлін, А. В. Гумбольдт, А. Шопенгауер, Ф. Шеллінг та ін.). І. Кант вважав, що мораль – це обов'язок, те, що повинно бути, але чого ніколи не було, немає і не буде в такому обсязі. Практичне здійснення морального закону, тотожність доброчесності й щастя можливі лише за умови сповідування постулатів Бога. У сфері моралі Кант виходив із визнання вихідної рівності всіх людських розумів як суверенних чинників свідомого вибору поведінки. З цієї рівності випливає, що кожна людина у прийнятті рішень повинна діяти як всезагальний розум. На цій основі формується кантівський «категоричний імператив»: людина, обираючи певний тип поведінки, повинна усвідомлювати, що така поведінка притаманна іншим людям [9, с. 78].

Г. В. Ф. Гегель визначав мораль як внутрішнє переконання людини, а моральність вважав найвищим ступенем розвитку об'єктивного духу. Вона проявляється у сім'ї як природній єдності індивідів [6, с. 353].

Великий внесок у розвиток етики як науки зробили К.-А. Гельвецій та інші французькі філософи XVIII ст. Д. Дідро, Ламетрі, Гольбах.

К.-А. Гельвецій розглядав мораль як щось, що існує в самій природі людини, але як наслідок природно-історичного розвитку суспільства, як результат формування людської свідомості під впливом суспільних процесів.

Зміна епох призводила до зміни моральних норм, але сучасність пропонує нам низку видів прикладної етики (етика бізнесу, етика політики тощо), у яких норми поведінки безпосередньо виводяться з життєвої практики. Потрібно звернути увагу на середовище, що формує мораль, на ту частину, що демонструє матеріальні й духовні можливості людини щодо змін навколишньої й власної природи. Ці можливості своєю появою здебільшого зобов'язані суспільному прогресу [12, с. 6].

Проблеми етики досліджують і науковці сучасності Т. Г. Аболіна, Г. П. Васянович, С. В. Вековшиніна, В. В. Єфіменко, Н. В. Коваленко, В. Л. Кулініченко, О. М. Лінчук, Х. П. Мазепа та ін.

Основні етичні норми, які формувалися в процесі надання медичної допомоги хворим, були узагальнені й сформовані вченими-медиками різних епох. Перші наукові узагальнення народного досвіду лікування знаходимо в працях Гіппократа (V—VI ст. до н. е.) та інших вчених Стародавніх Греції і Риму. У «Клятві Гіппократа» чітко сформульовано професійний обов'язок лікаря: «Чесно і непорочно провадитиму своє життя і творитиму своє мистецтво» [14, с. 25].

Етика Гіппократа, побудована на принципах гуманізму, здобула визнання в багатьох країнах світу і сотні років є підґрунтям, на якому базується медична етика (Етика Персіваля, 1703; Кодекс Американської Медичної Асоціації, 1848; Женевська декларація, 1948; Присяга лікаря Радянського Союзу, 1971 тощо).

За пропозицією голландського лікаря Н. ван Тульп-Тулпюса (1599-1674) емблемою медиків стала палаюча свічка. Внутрішній зміст цього символу висловлений у девізі: «Світлячи іншим, згораю сам».

Як і в Стародавній Греції, лікарі Середньовіччя приносили клятву на вірність своїй професії. Визначний представник середньовічної медицини арабський філософ і лікар Авіценна (IX-X ст.) у своїй праці «Канон лікарської науки» пише про те, що лікар має володіти очима сокола, руками дівчини, мудрістю змії і серцем лева.

Представники української медичної науки XVIII-XIX ст. теж зробили свій внесок у розвиток етичних ідей, і серед них значне місце належить Д. С. Самойловичу, який заснував епідеміологію як науку в Російській імперії. За його словами, “лікарі повинні бути милосердними, співчутливими, послужливими, повинні любити свого ближнього, як самого себе”.

М. Я. Мудров – засновник клінічної медицини в Росії – давав високу етичну оцінку праці жінок, доглядали за хворими. Саме цим жінкам, яких потім називали “сестрами милосердя”, відводилась важлива роль у виходженні важкохворих.

Окремі питання медичної етики були розвинуті у працях видатних діячів медицини І. П. Павлова та М. І. Пирогова.

Медична етика має внутрішній зв'язок з компетентністю, класифікацією лікарів, медичних сестер за їх діловими якостями. Поєднання моральних якостей, з професійними знаннями, навичками і досвідом створює своєрідну доміную, яка реалізується під час виконання професійного обов'язку. Професійна медична мораль має відповідні кодекси певних положень стосовно трудової діяльності, які сприяють виробленню у медичного персоналу здатності до моральної орієнтації у складних ситуаціях, які вимагають морально-ділових і соціальних якостей.

Як зазначено у «Етичному кодексі професійної етики міжнародної ради медсестер», на медичних працівників покладено чотири основні обов'язки: зберігати здоров'я, запобігати захворюванню, відновлювати здоров'я та полегшувати страждання. Потреба в роботі медсестри універсальна. Сестринська справа передбачає повагу до життя, гідності і прав людини. Вона не має обмежень за національними або расовими ознаками, за ознаками віросповідання, віку, статі, політичного чи соціального стану [5].

Медична сестра повинна завжди виконувати свої обов'язки професійно, згідно із стандартами діяльності медичної сестри, визначеними Міністерством охорони здоров'я України, до професійних вимог належать: творче ставлення до своїх обов'язків, уміння швидко орієнтуватися в інформації, постійно вдосконалювати свої фахові знання й навички, підвищувати свій культурний рівень. Медична сестра повинна бути компетентною стосовно моральних і юридичних прав пацієнта, керуватись вимогами законодавства України, принципами професійної етики. Вона несе персональну відповідальність за виконання професійних обов'язків [11].

Американські вчені Т. Л. Бошам і Дж. Ф. Чайлдресс запропонували чотири основні принципи медичної етики: автономії, не нашкодь, благодіяння, справедливості. Використання цих принципів регулюється відповідними правилами: правдивості, приватності, конфіденційності, достовірності, інформованої згоди.

Вимоги етичного Кодексу обов'язкові для усіх медичних сестер України. Лікарі та медичні сестри, які викладають у медичних училищах, коледжах та на медсестринських факультетах медичних вузів, повинні знайомити студентів з Етичним Кодексом медичних сестер України. Лікарі та медичні сестри, які викладають у навчальних закладах, своєю поведінкою повинні подавати приклад студентам.

Медичні сестри несуть відповідальність за порушення Етичного Кодексу медичної сестри України. За порушення етичних норм Кодексу до членів Асоціації медичних сестер України можуть бути застосовані наступні стягнення:

- 1) зауваження;
- 2) попередження про неповну професійну відповідність;

- 3) припинення членства в Асоціації на термін до одного року;
- 4) повідомлення в місцеві та центральні керівні органи охорони здоров'я про факти порушення [13].

Основною функцією медичної сестри є догляд за хворими та виконання призначень лікаря, під керівництвом якого вона працює. Для якісного її виконання медичній сестрі необхідні такі якості: високий рівень фахових знань та вмінь, точність у виконанні призначень, тактовність, людяність, уважність, самовладання, чуйність.

Фельдшеру, акушерці, медичній сестрі, санітару легше працювати в дружньому колективі зі здоровим психологічним кліматом і високою трудовою дисципліною. Соціологи і психологи встановили пряму залежність між моральним кліматом у колективі та продуктивністю праці.

Колегіальність у медицині – це не тільки дотримання відповідних етичних норм, а своєрідне колективне надбання професійного досвіду; це школа, де набувають медичної майстерності через інформацію, що передається вербальним шляхом за максимально коротким проміжком часу.

Психологічний клімат у медичному колективі – не просто сума особистих якостей його співробітників. Він утворюється внаслідок взаємин між членами колективу. Джерелом складних взаємин у деяких медичних колективах часто є відсутність творчої роботи по спрямуванню зусиль його членів на виконання основного завдання – боротьби за здоров'я хворого. Висока культура взаємин палатних сестер передбачає вимогливість кожної сестри до себе, вміння тактовно та у доброзичливій формі звернути увагу своїх колег на їхні недоліки в роботі, а також вміння сприйняти зауваження щодо своєї особи. Самовпевненість і зарозумілість у роботі медичних працівників неприпустимі, і в інтересах хворого треба виявляти максимум такту і самодисципліни. Усі ці складові регулюються нормами професійної етики медичного працівника.

Суспільна значущість і складність професійних обов'язків медичних працівників вимагає високого рівня їхньої професійної підготовки, фундаментальних знань з теорії та практики медицини, опанування навичками, тактикою, відповідними методами та прийомами медичної діяльності.

У сучасних виробничих умовах роль середнього медичного персоналу зросла, адже медичні сестри почали працювати із складною технікою, виконувати відповідальні маніпуляції. З огляду на це медичним працівникам необхідно підтримувати й удосконалювати свої знання та навички, докладати необхідних зусиль до професійного самовдосконалення на рівні сучасного стану медицини, у роботі керуватися сучасними стандартами лікування, незалежно від сфери своєї спеціалізації, бути компетентним не лише у загально-медичних питаннях, питаннях невідкладної допомоги, а й у галузі медичної етики.

Список літератури: 1. *Аніщенко О. В.* Професійна культура // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – с. 724-725. 2. *Васянович Г. П.* Педагогічна етика: Навчально-методичний посібник. – Львів, «Норма», 2005. – с. 344. 3. *Вітенко І. С.* та ін. Основи загальної і медичної психології: Навч. пос. / І. С. Вітенко, Л. М. Дутка, Л. Я. Зименковська. – К.: «Вища школа», 1991. – 271 с. 4. *Грандо А. А.* Врачебная этика и медицинская деонтология. – К.: Вища школа. Головное издательство, 1982. – 168 с. 5. Етичний кодекс професійної етики міжнародної ради медсестер. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://medvisnyk.org.ua/content/view/18/9/> – Назва з титул. екрану. 6. *Захара І.* Лекції з історії філософії. – Львів: Видавництво ЛБА, 1997. – 398 с. 7. *Згречча Е, Спаньйоло А. Дж., П'єтро М.Л.* ді та ін. Біоетика / Переклад з італійської В. Й. Шовкун: Підручник. – Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2007. – 672 с. 8. Основи правових знань. Підручник / П. І. Гнатенко, В. М. Калашников, К. А. Марков та ін.; Кер. авт. кол. П. І. Гнатенко. – К.: ВД «Юридична книга»,

2000. – 224 с. 9. Основи філософських знань. Курс лекцій: Навч. пос. для студентів вищих закладів освіти I-II рівнів акредитації. – К.: «Каравела»; Львів: «Новий світ – 2000», 2002. – 296 с. 10. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. Гол. ред. Української Радянської Енциклопедії Академії Наук Української РСР. – Київ, 1975. – 775 с. 11. Стаття 3. Професійна компетентність – головна умова сестринської діяльності. Етичний кодекс медичної сестри України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uamed.net/dok/codex.html> – Назва з титул. екрану. 12. Федорук Н. М. Мораль та суспільний прогрес: Автореф. дис...канд. філософ. наук: 09.00.03. - Харків, 2005. - 20 с.

Ю. Колисник-Гуменюк

МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКАЯ СОСТАВНАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ МЕДИЦИНСКИХ РАБОТНИКОВ

Проведен анализ основных факторов влияния на профессиональную деятельность. Выдвигается предположение о взаимосвязи данных факторов в процессе формирования профессиональной культуры медицинского персонала.

Y. Kolisnyk-Humenyuk

MORALLY-ETHICAL COMPONENT OF PROFESSIONAL CULTURE OF MEDICAL WORKERS

There was made the analysis of main factors of influence on professional activity. There was proposed a supposition about relationship of these factors in the process of forming of professional culture of medical personnel.

Стаття надійшла до редакції 27.06.2010

УДК 172.16

*Перевалова Л.В.
м. Харків, Україна*

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ НОВОГО ПОКОЛІННЯ

Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні протягом останніх років торкнулися усіх сфер життя суспільства, особливо це стосується системи освіти.

Рівень розвитку будь-якої держави визначається, насамперед, рівнем освіти, тому що вона є основою розвитку особистості, суспільства і націй у всіх розвинених демократичних країнах світу. Для пострадянських держав, у тому числі й для України, освіта - основа майбутнього, найбільш масштабна сфера суспільства, його політичної, соціально-економічної, культурної й наукової організації, спосіб відтворення й нарощування інтелектуального, духовного потенціалу, виховання патріота і громадянина, діючий метод модернізації суспільства, зміцнення авторитету держави на міжнародній арені.

В останні роки людство стало усвідомлювати обмеженість і небезпеку подальшого розвитку шляхом економічного зростання та нарощування технічного потенціалу, а також

той факт, що майбутній розвиток повинний більше визначатися рівнем культури і мудрістю людину.

Величезна роль у подоланні найгостріших глобальних проблем людства належить освіті, тому XXI століття і називають століттям знань. Стає очевидним, що саме рівень розвитку вищої освіти буде визначати майбутнє країни. Світ кардинально змінюється, якщо у минулому столітті обсяг знань збільшувався у двічі кожні тридцять років, то зараз кожний рік знання оновлюються, за деякими оцінками, на 15%. В зв'язку з цим підвищуються вимоги суспільства до якості професійної освіти, постійно оновлюються технології навчання, змінюються економічні умови, в яких працюють вищі навчальні заклади, загострюється конкурентна боротьба на ринку освітніх і наукових послуг, змінюється позиція держави по відношенню до вищої освіти.

В цих умовах необхідно постійно вдосконалювати якість освітніх, наукових, інформаційних та інших послуг. Така діяльність неможлива без всебічної підтримки держави. Державна політика в сфері освіти повинна бути спрямована на створення необхідних умов для повноцінної якісної освіти, враховувати інтереси та здібності особистості, забезпечувати досягнення конкурентноздатного рівня для усіх ступенів освіти. Підвищення якості освіти необхідно для реалізації основної мети професійної освіти – підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, компетентного, відповідального, який вільно володіє своєю професією та орієнтованого в суміжних галузях діяльності, здатного до ефективної праці за фахом на рівні світових стандартів, до постійного професійного росту.

Однак освітні системи не виконують своєї головної функції - формування творчого потенціалу суспільства, тому що кризові явища спостерігаються у національних освітніх системах різних країн і їх неможливо вирішити в межах окремої країни. Криза в системі освіти спостерігається і в Україні. Сьогодні вищим навчальним закладам доводиться працювати в складних умовах. Політична нестабільність, економічний спад ще більш об'єктивізували усі недоліки вітчизняного вищої освіти:

- низька оплата праці фахівців девальвувала цінність вищої освіти, його елітарність і статус;
- для підготовки висококласних фахівців немає відповідної наукової й методичної бази;
- надзвичайне захоплення професійною підготовкою приводить до деградації духовного й культурного розвитку особистості;
- технократизм мислення ігнорує закони розвитку природи і суспільства;
- скорочується державне фінансування освітньої та наукової діяльності;
- практично ліквідований державний розподіл випускників вузів;
- демографічна криза 90- х років минулого століття викликала різке зниження народжуваності в країні, і, як наслідок скоротилася кількість абітурієнтів, а перехід на 12-літню середню освіту паралізує набір у вузи на один рік;
- за роки незалежності країну покинули 5 тисяч докторів і кандидатів наук, що привело до дефіциту викладачів;
- ігнорування в суспільстві етичних цінностей привело до падіння престижу високоосвіченої людини.

У зв'язку з цим постає питання про необхідність зміни парадигми освіти, яка повинна стати гуманістичною, оскільки в її центрі – людина, її духовний розвиток і система цінностей.

Однією з найважливіших проблем сучасної освіти, що викликає гостру тривогу, є поступове і постійне «вимивання» з підготовки фахівців гуманітарної складової

Результатом цього процесу стала нездатність багатьох фахівців своєчасно реагувати на суспільні зміни, розуміти проблеми, що виникають в світі, і шукати шляхи їх вирішення. Майбутній вчений та інженер повинні нести особисту відповідальність за історичну долю людства.

Під гуманізацією освіти в широкому сенсі розуміють створення в суспільстві такої системи освіти, яка повинна відповідати ідеалам гуманізму, свободи і соціальної справедливості. Вирішити ці завдання належить гуманітарним наукам, які не лише розглядають проблеми суспільного розвитку у минулому, сьогоденні і майбутньому, але і сприяють розумінню людиною свого місця в суспільстві і свого життєвого призначення. Наше століття – це епоха гуманітарної освіти і соціально-гуманітарних знань, на відміну від ХХ ст., яке було століттям фізики і технократії.

Зміни в системі цінностей викликають необхідність по-новому оцінити перспективи гуманітарної освіти в Україні, його роль в професійній діяльності фахівця і відповідність потребам ринку праці і суспільства в цілому.

Низький рівень соціально-гуманітарної підготовки не дозволяє значній кількості випускників вузів повною мірою реалізувати себе в трудовій діяльності, мати власну громадянську позицію. Певна частина науково-технічної інтелігенції має технократичний тип мислення, який «вбирають» в себе і студенти. Вони відносяться до гуманітарних дисциплін, як до чогось другорядного, проявляючи досить часто відвертий нігілізм.

У 2003-2005 роках російськими вченими було проведено соціологічне дослідження, метою якого було з'ясувати відношення студентської молоді до різних видів соціально-гуманітарної освіти, а також виявлення проблем, що виникають у молоді при зверненні до соціально-гуманітарних знань на різних етапах професійної та життєвої кар'єри. Дослідження проводилися у Москві і Томську. В фокус-групах приймали участь не тільки студенти гуманітарних вузів, але і технічних спеціальностей, в програмах навчання яких є і соціально-гуманітарні дисципліни.

Дослідження показали, що із зацікавленістю вивчають гуманітарні дисципліни 44,9% студентів технічних вузів; 52,2% вивчають тільки тому, що вони є в навчальних програмах; 2,6% - вважають їх взагалі не потрібними. На питання, наскільки потрібні соціально-гуманітарні дисципліни, 42,3% студентів, які навчаються за технічними спеціальностями, вказали, що вони необхідні для розширення освітнього кругозору «вузького» фахівця, 35,7% - для подальшої професійної діяльності, 29,4% - для формування світогляду, громадської позиції. Серед знань, яких їм недостатньо як майбутнім фахівцям, були названі іноземні мови, психологія, мистецтво, культура, правова сфера [1, с.67-68].

Отримані дані практично співпадають з результатами соціологічних досліджень, що проводилися у 2000 – 2008 рр. соціологічною лабораторією кафедри етики, естетики та історії культури в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» (далі НТУ «ХПІ»). Це дослідження «Студент НТУ «ХПІ», «Випускник НТУ «ХПІ», «Гуманітарні дисципліни очима студентів», в ході яких опитувалися студенти різних курсів, упор робився на студентів 4 – 6 курсів, які вивчили усі або більшість з соціально-гуманітарних дисциплін, що викладаються в університеті. Саме ці студенти мають вже сформоване уявлення про об'єкт досліджень.

Перш за все, необхідно відзначити наступні позитивні показники: 90,3 % студентів вважають гуманітарні дисципліни невід'ємною складовою університетської освіти, 57,1 % відвідують лекції і семінари з гуманітарних курсів, оскільки вважають їх актуальними і цікавими, а 42,2 % вивчають їх лише тому, що вони є в навчальному плані. Серед найбільш значимих гуманітарних дисциплін, які були виділені студентами, домінують:

«Правознавство» – 68,8 %, «Етика ділового спілкування» – 58,7 %, «Основи психології і педагогіки» – 56,3 % [2, с.67-68].

Більшість опитаних студентів вважають саме ці дисципліни обов'язковими для вивчення, тобто нормативними. Цілком закономірно, що на формування поглядів, переконань і ціннісних орієнтацій студентів відповідно до отриманих даних, впливають ті гуманітарні знання, які оцінюються як корисні та необхідні в подальшій професійній діяльності. Аналіз отриманих у ході досліджень даних виявив загальну прагматичну тенденцію, що існує в суспільстві, та яка відображається на вищій технічній освіті. Вона полягає в тому, що студенти, з їх кар'єрно-орієнтованими цінностями, віддають перевагу тим гуманітарних дисциплін, які будуть сприяти майбутньому професійному успіху.

Сутність гуманітарної освіти бачиться, перш за все, у формуванні культури мислення, творчих здібностей майбутнього спеціаліста на основі глибокого розуміння всієї культурної спадщини. Вона повинна вирішувати завдання загальнокультурної компетентності людини, що виходить за рамки її професійної сфери.

Завданням вищого навчального закладу є не тільки підготовка фахівця, професіонала, а й формування Людини творчої, всебічно розвиненої, з яскраво вираженою індивідуальністю.

Було б невірним сказати, що в Україні нічого не робиться в цьому напрямку. Багато вузів прекрасно розуміють необхідність вирішення цих проблем.

Ще в 1991 р. в НТУ «ХПІ» вперше був розроблений і впроваджений у практику цілісний цикл гуманітарно-суспільних дисциплін загальним обсягом 20% повного навчального часу. А вже в 1996 р. Міністерство освіти і науки включило цей цикл в освітньо-професійні програми підготовки фахівців. У 1997 р. в університеті була розроблена і введена в практику концепція гуманізації інженерної освіти (Богомолов С.І., Костенко Ю.Т., Товажнянський Л.Л. та ін.) [3]. На базі ХПІ було відкрито Національний центр гуманізації інженерної освіти.

Протягом багатьох років провідні харківські вчені займалися проблемами гуманізації освіти - це Ю.Т. Костенко, Л.Л. Товажнянський, В.І. Астахова, В.Ф. Сухіна, Л.О. Белова, О.Г. Романовський, В.А. Лозовий та багато інших [4]. Слід погодитися з їх думкою, що вища інженерна освіта повинна виконати найважливішу функцію - сформувати інженерний корпус нового типу з яскраво вираженим гуманістичним, моральним імперативом, фундаментально і професійно підготовленим до ефективної діяльності в реаліях ХХІ століття.

Політика держави у сфері освіти протягом останніх років була спрямована на зниження рівня викладання соціально-гуманітарних дисциплін у вузах. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України (№ 642 від 09.07.2009 р.) «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента» кількість обов'язкових гуманітарних дисциплін зменшилося до п'яти. Серед них особливе місце займають українська мова (за професійним напрямком), історія України, історія української культури. Інші два - це філософія та іноземна мова. Особливо хочеться відзначити «важливість» іноземної мови, яку пропонується вивчати три семестри, в той час як вона є одним із шкільних предметів, що виносяться на загальнодержавне незалежне тестування, крім того передбачається складання державного іспиту з іноземної мови при вступі до магістратури. Такі навчальні дисципліни, як правознавство, політологія, соціологія, психологія, культурологія, етика, естетика, економіка або повністю зникли з навчальних планів, або передані на вибір студентів. Гуманітарні дисципліни, які вільно обираються студентом, пропонуються вузами та їх перелік повинен містити не менш 20 навчальних

дисциплін (8 кредитів). Причому, навчальна дисципліна буде викладатися тільки в тому випадку, якщо її оберуть не менш 25 студентів.

Такий підхід завдасть серйозної шкоди гуманітарної складової в системі вищої освіти, негативно позначиться на підготовці майбутніх фахівців. Життя однозначно демонструє хибність такого ставлення. Новітні наукоємні технології сприяють матеріально-технічному розвитку держави, призводять до поліпшення життя людини, зростання її комунікативних можливостей. Разом з тим неможливо не помітити деградаційних процесів, пов'язаних з формуванням суспільства загального споживання: безвідповідальність і бездуховність, нехтування загальнолюдськими і національними культурними цінностями і традиціями. При цьому людина замінює творче мислення технологічними процедурами, знання - інформацією, мораль - розрахунком.

Гуманітарна освіта повинна бути націлена на формування у особистості моральної, правової свідомості, культури, почуття відповідальності за результати своєї діяльності.

Тому першочерговим завданням вищої освіти є збереження і творчий розвиток усіх його складових, і фундаментальної, та гуманітарній.

Сучасна соціально-гуманітарна освіта включає в себе багато дисциплін, перелік яких рахується не одним десятком. В той же час деякі дисципліни є основною усієї подальшої освіти, тому їх вивчення є обов'язковим. На перших етапах гуманітарної освіти до них слід віднести українську і іноземні мови, літературу, історію. Потім до них додаються філософія, соціологія, політологія, правознавство та ін. Гуманітарна освіта, перш за все, реалізує завдання соціалізації людини.

Мова йде не про збільшення кількості гуманітарних дисциплін, що викладаються, за рахунок фундаментальних, а про необхідність внесення змін до їх програм, змісту з урахуванням проблем ХХІ ст.; підвищення якості викладання, вдосконалення методик. Це принципово змінить характер навчання, буде сприяти розвитку творчих здібностей молодого покоління. Сучасні тенденції модернізації освітніх програм потребують впровадження активних методів навчання студентів. При організації занять необхідно користуватися ролевими та дидактичними іграми, програмним забезпеченням, проводити лекції-дискусії, використовувати кейс-метод, роботу в малих групах, перехресні дискусії, ділові ігри та інші сучасні методи навчання. Як допоміжні засоби необхідно застосовувати інформаційні технології, обчислювальну техніку, Інтернет, спеціальне обладнання. В епоху становлення інформаційного суспільства вища освіта не може обійтися без інформаційних ресурсів, які надають широкі можливості одержати необхідну інформацію для підготовки до занять.

Для підготовки майбутніх фахівців важливим є не тільки розробка нових навчальних програм, але форми організації занять: тренінги, дискусії, імітаційні ігри, які надають можливість прийняти правильне рішення. Практично третину знань студенти одержують завдяки творчому, активному спілкуванню.

Суспільству потрібні моральні, активні особи, що можуть приймати активні рішення. Таким чином вищий навчальний заклад повинний займатися не тільки підготовкою спеціалістів, які мають фундаментальні, професійні знання, але і виховувати особистість, здатну займатися самоосвітою протягом усього життя.

У період побудови ринкової економіки та громадянського суспільства, яке засноване на принципах демократії та свободи особистості, інтеграції сфери освіти належить важлива роль в вихованні нового покоління, здатного жити в умовах глобалізації. А для цього необхідно паралельно зі спеціальними предметами вивчати психологію та педагогіку, етику та естетику, право, політологію тощо. Все це буде сприяти однієї з головних завдань освіти – вихованню особистості.

Гуманітарна освіта навчає майбутнього фахівця працювати в умовах постійно змінюючої ділової, соціальної, культурної середі, правильно оцінювати етичну сторону проблеми, дотримуватися встановлених норм поведінки, критично мислити, виробляти відповідальні, адекватні рішення, керувати собою та членами команди, ефективно спілкуватися, обирати відповідні форми і засоби ділової комунікації.

Сьогодні у суспільстві виникають гострі протиріччя між соціально-гуманітарними знаннями, освітою і реальною дійсністю, між знаннями і політичними рішеннями. ХХ ст. показало необхідність усвідомлювати, що науково-технічний прогрес, економіка, політика та ідеологія стають джерелами соціального розвитку тільки за умови проявлення через них фізичних і духовних здібностей людини. Суттю нової парадигми освіти є підхід до людини як вищої цінності, самоцілі і головної умови розвитку суспільства. Розвиток особистості, яка є дійсним громадянином, патріотом своєї країни – головне завдання нової системи освіти. І динамічною силою цієї системи, її основою повинна виступати гуманітарна освіта.

Важливою складовою гуманітарної освіти в цілому є гуманітарна освіта студентів, що одержують спеціальну освіту, мова йде про так звану «вузьку» освіту. Гуманітарна підготовка повинна розширити освіту «вузького» фахівця, доповнити його освіту такими знаннями, які не є для нього профілюючими. Так, наприклад, освіта інженера повинна забезпечити йому максимальну включеність в суспільні зв'язки, зробити його конкурентоздатним на ринку праці, сформувати особистість і громадянську позицію.

Гуманітарна освіта повинна сформувати у майбутнього фахівця потребу у безперервній освіті, у розвитку своєї загальної культури тощо. Метою гуманітарної освіти є формування у особистості комунікативної та інформаційної компетентностей, правової свідомості, естетичності, толерантності та ін. Все це дає можливість особистості найбільш повно проявити свої здібності в професійній і життєвій кар'єрах. Якщо раніше професіоналом вважався фахівець, який досяг професійного успіху у своїй спеціальності, то сьогодні для досягнення професійного успіху недостатньо володіти своєю спеціальністю, необхідно мати і інші якості. Разом з володінням технологіями, які забезпечують конкурентоздатність в галузі певної спеціальності, професійний успіх суттєво залежить від володіння такими якостями, як комунікабельність, ерудиція, знання законів функціонування суспільства і поведінки людини, які відображають рівень загальної культури особистості.

Проблеми сучасного соціуму вимагають від особистості постійного підвищення свого освітнього рівня, оволодіння постійно змінюючимися науковими, інформаційними, комунікативними технологіями. Суспільство потребує професіоналів, які мають не тільки спеціальні знання, а й високий рівень відповідальності перед державою і громадянським суспільством, а це неможливо реалізувати без гуманітарної освіти.

Список літератури: 1. Константиновский Д.Л., Вознесенская Е.Д., Дымарская О.Я., Чередниченко Г.А. Социально-гуманитарное образование: ориентации, практики, ресурсы совершенствования. – М.: ЦСП, 2006. – 264 с. 2. Петутина Е.А. Гуманитарное образование в техническом университете Проблемы и перспективы формирования национальной гуманитарно-технической элиты: сб.науч.трудов /Под ред. Л.Л. Товажнянского Л.Л., А.Г. Романовского. Вип 18 (22). – Харьков: НТУ «ХПИ», 2008. – 400 с.; 2. Проблемы современного гуманитарного образования. Гуманитарные чтения – 2009. – Москва: Российский государственный гуманитарный университет, 2009.; 3. Богомоллов С.И., Костенко Ю.Т., Товажнянский Л.Л. и др. Гуманистическая концепция учебно-воспитательной работы. – Харьков: НТУ «ХПИ», 1997.; 4. Товажнянский Л.Л., Романовский А.Г. и др. Формирование и реализация концепции подготовки национальной гуманитарно-

технической элиты в НТУ «ХПИ».— Харьков: НТУ «ХПИ», 2002.- 160 с.; Астахова В.И., Астахова Е.В., Белова Л.А. и др. Стратегия гуманизма.— Харьков: Национальная Украинская академия, 2004.- 212 с.

Л.В. Перевалова

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ГУМАНИТАРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ

В статье рассматриваются проблемы, стоящие перед высшим образованием в целом, и гуманитарного образования как важной составной. Анализ социологических данных, полученных российскими и украинскими учеными, позволяет сделать вывод о том, значительная часть студенческой молодежи считает гуманитарные знания неотъемлемой составной университетского образования и необходимы им в дальнейшей профессиональной и общественной деятельности.

Л.В.Перевалова

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ НОВОГО ПОКОЛІННЯ

У статті розглядаються проблеми, що стоять перед вищою освітою в цілому, і гуманітарною освітою як важливою складовою. Аналіз соціологічних даних, отриманих російськими та українськими вченими, дозволяє зробити висновок про те, значна частина студентської молоді вважає гуманітарні знання невід'ємної складової університетської освіти й необхідні їм у подальшій професійній і суспільній діяльності.

L.V. Perevalova

THE ROLE AND IMPORTANCE OF ARTS EDUCATION IN TRAINING THE NEW GENERATION

In article the problems facing to higher education as a whole, and arts education as important the compound are considered. The analysis of the sociological data received by the Russian and Ukrainian scientists, allows to draw a conclusion on that, the considerable part of student's youth considers humanitarian knowledge integral compound a university education and are necessary for them in further professional and public work.

Стаття надійшла до редакції 24.06.2010

УДК 338:621

*Э.Г. Братута, А.И. Ильинский
г. Харьков, Украина*

РОЛЬ ТЕХНИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ В ФОРМИРОВАНИИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНО-НРАВСТВЕННОГО УРОВНЯ ИНЖЕНЕРНЫХ КАДРОВ

Реалии исторического процесса демократизации общественной жизни, отказ от коммунистической идеологии и советской социально-политической системы, переход к функционированию национальной экономики на принципах рыночных отношений – эти внутригосударственные изменения породили острую необходимость в подготовке руководящих кадров, способных в новых условиях решать задачи, направленные на укрепление политической и экономической независимости Украины, как факторов, непосредственно определяющих улучшение качество жизни человека.

Помимо указанных внутринациональных изменений историческая грань тысячелетий ознаменовала собой ряд изменений глобального масштаба. К числу таковых следует отнести пересмотр целей, характера и содержания общественного производства, широкую информатизацию не только научно-технической сферы, но и всех сторон жизни человека и общества, разрушение ограничений в политической, культурной и религиозной жизни, усиление роли человеческого фактора как основного источника прогресса цивилизации.

Отмеченные внутринациональные и глобальные изменения в социальной сфере выдвинули перед высшей школой в ряд актуальных проблему духовно-нравственной подготовки людей, способных возглавлять и управлять коллективами специалистов в новых условиях.

Анализ ряда публикаций [1–8], посвященных различным аспектам в решении этой проблемы показал, что формирование духовно-нравственного уровня руководителя является не только важнейшей, но и наиболее трудно решаемой задачей в общем комплексе современных технологий обучения в высшей школе.

Обсуждаемые в настоящей статье вопросы поставлены в соответствие с разработанной в НТУ «ХПИ» Программой гуманизации инженерного образования, а также Концепцией подготовки национальной гуманитарно-технической элиты в НТУ «ХПИ» [1].

Целью статьи является актуализация интегративной функции университетов в формировании духовно-нравственного уровня элитных кадров.

В течение многих десятилетий ведущие технические вузы Киева, Харькова, Львова, Днепропетровска и других городов Украины были средоточием сугубо инженерной подготовки кадров по целому ряду узкоспециализированных, сугубо технических направлений, а кафедры гуманитарного профиля (подчиненные в те годы моноидеологической концепции коммунистического «светлого будущего») исповедовали культ «общественных интересов», когда человек был лишь винтиком в общей машине государственности. Однако настало время, когда исторически флуктуационный эффект, заморозивший на 74 года более 200 млн. людей на 1/5 территории Земного шара диссипировал в течение одного дня и в образовавшемся пространстве Свободы нужно было принимать решения. В том числе и в области высшего технического образования.

Именно этот поистине тектонический для Украины сдвиг вдохновил светлые головы в руководстве высшим образованием на претворение ряда технических институтов в технические университеты. И суть здесь отнюдь не в смене названия. Жизнь и обретенная свобода потребовали, чтобы наряду с инженерными и естественно-математическими факультетами обрели официальный и самостоятельный статус гуманитарные факультеты, объединяющие ряд специальных кафедр. Идея гуманизации инженерного образования как одного из перспективных направлений в преодолении порочных тенденций технократизма, начала претворяться в конкретные организационные структуры. Экономика, право, информатика, бизнес, контролинг, менеджмент, компьютерная

медицинская диагностика стали не общеобразовательными, а специализированными направлениями подготовки кадров в рамках технических университетов, в которых был открыт ряд новых соответствующих кафедр.

Соединение традиционных технических направлений с направлениями гуманитарного профиля в общей концептуальной структуре вуза – это, прежде всего, мощный источник информационно-научного, методического и культурного взаимообогащения преподавателей университета в форме совместных семинаров, конференций, методических советов, совместных разработок учебных планов и т.д. Наконец, творческое взаимодействие людей, представляющих элиту в различных областях знаний, это не только возможность перейти в некое новое информационное пространство, в котором рождаются нестандартные идеи научных исследований, образования и воспитания, это еще и удивительное чувство радости общения.

В новой университетской структуре ХПИ, образованной в апреле 1994 г., начал вызревать план создания принципиально нового направления в образовательном процессе технического вуза – подготовки гуманитарно-технической элиты, способной в новых внутринациональных и изменяющихся глобальных социально-экономических условиях осуществлять эффективное руководство.

В данной публикации намеренно выделены слова «вызрел план»: постсоветская интеллигенция, посвятившая свою жизнь высшей школе, получила свободу в творческом поиске и в принятии конструктивных решений без принуждения «сверху».

Вместе с тем, ориентация университетского образования на подготовку элитных кадров в рамках годами формировавшейся сугубо технической структуры вуза натолкнулась на дефицит психолого-педагогического потенциала. Стихийно обретаемые навыки и умения взаимодействия со студенческой аудиторией даже для опытных профессоров и доцентов вуза оказались в целом ряде случаев явно недостаточно «оснащенными» современными достижениями психологии и педагогики, как областей специального научного знания.

То ли особое географическое положение нашего города Харькова и связанная с этим его особая историческая судьба и его миссия, то ли какие-то были другие неведомые причины, но именно здесь, «у нас», возникли решения принципиально нового качества – от технологии расщепления атомного ядра до создания беспрецедентного скульптурно-архитектурного ансамбля памятника Т.Г. Шевченко. В этой связи думаем, что неслучайным было то, что именно в стенах первого на Украине когда-то Харьковского практического технологического института, а ныне НТУ «ХПИ» в 2000 г. для практического осуществления как идей подготовки гуманитарно-технической элиты, так и для организации общей гуманизации инженерного образования была создана первая в нашей стране кафедра педагогики и психологии управления социальными системами.

В течение почти пятидесяти лет нам доводится как бы изнутри наблюдать развитие ХПИ и его отдельных давно сложившихся и вновь образовавшихся кафедр. Как правило, приращение осязаемых результатов научной и учебно-методической деятельности коллективов происходит небыстро. Уходят десятилетия напряженного труда прежде, чем авторитет и значимость кафедры становятся общепризнанными в высших подразделениях образования и науки. Однако прошло менее трех лет, и кафедра педагогики и психологии управления социальными системами как органическое структурное образование именно университетского по своей сути происхождения, мощно заявила о себе в новой, ранее неизведанной и актуальной сфере учебно-методической и научной деятельности.

В рамках этой статьи необходимо отметить лишь один, с нашей точки зрения, весьма важный результат работы кафедры педагогики и психологии управления

соціальними системами, возглавляемой доктором педагогических наук, профессором А.Г. Романовским. За столь короткое время эта кафедра стала центром взаимодействия ведущих преподавателей ХПИ с известнейшими педагогами и психологами Украины. Регулярные международные конференции по проблемам формирования национальной гуманитарно-технической элиты, проблемам управления большими социальными системами и роли творческой личности в системе непрерывного профессионального образования, ставшие традиционными Крымские педагогические чтения - все это позволило и представителям вузовской технической интеллигенции и учеными Академии педагогических наук Украины по-новому осмыслить как собственные проблемы обучения и воспитания, так и области эффективного взаимодействия сложившихся школ, концепций и технологий. Фактически начал реально осуществляться процесс взаимопроникновения технологии рационально детерминированного технического образования с психолого-педагогическими методами формирования личности.

В ряде предыдущих публикаций [7, 9, 10] уже доводилось говорить о проблемах нравственного и духовного воспитания личности, где, может быть в какой-то мере спорным, было утверждение о том, что нравственно-духовные качества человека являются категорией сугубо генетического происхождения, и изменение этих качеств в лучшую сторону практически не увенчалось успехом за все века развития цивилизации.

Организованные по инициативе профессора А.Г. Романовского и активно поддержанные ректором НТУ «ХПИ» профессором Л.Л. ТОВАЖНЯНСКИМ международные конференции и педагогические чтения последних лет, позволившие встретиться и обсудить проблемы формирования личности с ведущими учеными Академии педагогических наук Украины, в определенной мере поколебали мои представления о генетическом барьере на пути к душе студенчества.

Просматривая материалы конференций и Крымских чтений, посвященные формированию руководящих кадров, восстанавливается в памяти и эмоциональном восприятии выступление элиты педагогики, философии и психологии Украины, вновь ощущается энергетика личности И.А. Зязюна, В.А. Кудина, С.А. Сысоевой, Е.И. Кульчитской, В.И. Астаховой – наших обретенных союзников на трудном пути. И появляется надежда, ибо сама личность воспитующего играет, может быть, большую роль в формировании души, чем предметно содержательная сторона того, о чем мастерски повествуют эти удивительные люди.

Читая статьи, написанные элитными представителями нашей технической интеллигенции НТУ «ХПИ», статьи, в которых тема духовности звучит не менее взволновано, чем у наших друзей-гуманитариев, явственно осознаем, что наше рационально-абстрактное мышление все более гуманизируется чувственно-образным отношением к обсуждаемым проблемам. Педагогика добра, сформулированная в свое время И.А. Зязюном [12], получила предметное воплощение в союзе «гуманитариев» и «техников» под интеллектуальными сводами НТУ «ХПИ».

Наряду с решающим влиянием Личности Учителя фундаментальную роль в нравственном воспитании имеет союз Веры и Разума, Религии и Науки. О некоторых аспектах этой актуальной проблемы уже доводилось писать [10], некоторые мысли были высказаны на Третьих Крымских педагогических чтениях (7-11 сентября 2003 г.).

Основные установления Религии в ее знаменитых десяти заповедях представляются в еще большей мере фундаментальными законами, нежели основополагающие законы сохранения энергии, всемирного тяготения, теории относительности и квантовой механики. В отличие от труднодоступности этих теорий для человеческого сознания Библейские Истины удивительны в своей простоте и

неоспоримости, а уверовавший в них и исповедующий переходит в то состояние стабильной духовности и душевности, коей так не хватает не только воспитуемым, но и воспитателям.

Рассказывая о роли новейших информационных технологий в образовании и неоднозначном их воздействии на здоровье и нравственность человека, В.А. Кудин пишет [11]: «... если взаимосвязь материи и сознания, так или иначе, существует, то неизбежны незримые и неосязаемые нити сознания отдельных людей с наличествующим сознанием других. Может это существующее наличие и позволяет наиболее одаренным и духовно чистым личностям воспринимать иногда то, каким осторожным должно быть использование тех новых средств массовой информации, которые способны проникать в глубины человеческого Сознания».

Продолжая эту мысль, хочется сказать, что творческий союз гуманитарной и технической интеллигенции, посвятившей себя обучению и воспитанию, союз, появившийся в университетской структуре инженерного образования уже в явной форме, обнаружил зримые нити единения наших Сознаний, Духа и Профессионализма.

Основным выводом из всего сказанного в этой статье является то, что следующим шагом должен быть конкретный выход нашего творческого единения в студенческую аудиторию. Необходима конкретная конструктивная программа взаимодействия в соответствующих формах технологической реализации. И еще один вывод можно сделать, анализируя новую область взаимодействия специалистов технических и гуманитарных наук. Нам кажется, что этот вывод очень точно сформулирован в недавно вышедшей талантливой книге профессора Л.Г. Мельника [13]: «Сегодня мы практически присутствуем при смене основного предмета исследования социальных наук, которые вынуждены переходить от изучения **состояния** системы к исследованию процесса **изменения** состояния».

Данную статью хочется завершить словами А.С. Пушкина, как бы посвященными нашему Союзу:

Издrevле сладостный союз
Поэтов меж собой связует:
Они жрецы единых муз,
Единый пламень их волнует.

А от себя добавим, что

Из физики известно нам давно:
Энергия – одна из мер движенья,
А мерой Счастья в жизни нам дано
Быть энергетике духовного общенья.

Список литературы. 1. *Товажнянський Л.Л., Романовський О.Г., Пономарьов О. С.* Формування і реалізація концепції підготовки національної гуманітарно-технічної еліти в Національному технічному університеті «ХПІ». – Харків: НТУ «ХПІ», 2002. – 160 с. **2.** *Романовський А.Г.* Стратегія управління системою підготовки інженерів-руководителів і спеціалістів-лідерів // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2001. – №1. – С. 46–55. **3.** *Пономарев А.С.* Соціально-психологічна спрямованість особистості лідера як передумовка його самоактуалізації // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2001. – №1. – С. 103-109. **4.** *Бабаєв В.М., Романовський О.Г., Пономарьов О.С., Бондаренко В.В.* Психодіагностика в муніципальній кадровій політиці. – Харків: НТУ «ХПІ», 2003. – 392 с. **5.** *Романовський А.Г., Бабаєв В.М., Пономарев А.С.* Проблеми форматування особистості лідера. – Харків: Майдан, 2000. – 193 с. **6.** *Братута Э.Г.* Домінанти прогресу як фактори формування гуманітарно-технічної еліти // Зб. Наук. праць. – Вип. 3. – Харків: НТУ «ХПІ», 2002. – С. 137–140. **7.** *Братута Э.Г.* Як день грядущий нам готує // Соціальна економіка. – 2000. – №1–

2. – С. 155–160. **8.** Астахова В.І. Управління освітніми комплексами: нові вимоги і тенденції // Управління великими соціальними системами та гуманітарно-технічна еліта: Матеріали міжнародної наукової конференції. – Харків: «НТУ», 2003. **9.** Братута Э.Г. Поэтические ритмы науки в инженерном образовании // Матеріали Міжнар. наук. конф. «Творча особистість у системі неперервної професійної освіти», 16–17 травня 2000 р. **10.** Братута Э.Г. Интеграция науки и религии в подготовке гуманитарно-технической элиты. **11.** Кудин В.А. Средства массовой информации и профессиональное образование: философско-педагогический аспект исследования. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2002. – 207 с. **12.** Зязюн И.А. Педагогика добра: идеалы и реалии. – К.: МАУП, 2000. – 312 с. **13.** Мельник Л.Г. Фундаментальные основы развития. – Сумы: Университетская книга, 2003. – 288 с.

Е.Г. Братута, О.І. Ильїнський

РОЛЬ ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У ФОРМУВАННІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-МОРАЛЬНОГО РІВНЯ ІНЖЕНЕРНИХ КАДРІВ

Розглянуто позитивний вплив технічно-університетської структури вищих закладів на формування духовності елітних кадрів. Актуалізовано необхідність поєднання конструктивних зусиль провідних фахівців з технічних наук з фахівцями педагогічно-психологічного профілю.

E. Bratuta, A. Ilinsky

ROLE OF TECHNICAL UNIVERSITY IN FORMATION OF INTELLECTUAL AND MORAL DEVELOPMENT OF ENGINEERING PERSONNEL

Positive influence of technical universities structure of higher education establishments on elite leadership is spirituality has been considered. It has been underlined that leading specialists of technical science ought to cooperate closely with those of pedagogical and psychological science.

Стаття надійшла до редакції 5.10.2010

УДК 371.2

*Кузь Ю.М.,
м. Хмельницький, Україна*

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПРИКОРДОННИКІВ ТЕХНІЧНИМ ДИСЦИПЛІНАМ

Проблема підготовки офіцерів силових структур належить до вічних проблем суспільства та армії. Сучасна високотехнологічна зброя і способи ведення бойових дій, поширення масштабів застосування збройних сил гостро ставлять питання, насамперед, про необхідність підготовки високоосвічених офіцерів. Військова освіта як компонента загальнодержавної системи освіти України потребує свого постійного вдосконалення. Інтеграція військової освіти в світовий та національний освітні процеси передбачає розробку нової її парадигми на підставі урахування західних тенденцій формування особистості військового професіонала.

Вивчення досвіду цих країн в сфері військового будівництва та військової освіти є корисним для силових структур України. Таким чином, актуальність формування особистості офіцера-прикордонника через призму його підготовки у ВНЗ обумовлена:

- необхідністю виявлення сучасних вимог до військово-професійних якостей особистості офіцера, обумовлених досягнутим рівнем і тенденціями розвитку військової справи, модифікацією загроз національній безпеці у воєнній сфері, трансформацією функціонального призначення збройних сил у сучасному світі;

- потребами переосмислення сутності і змісту процесу формування особистості сучасного офіцера, здатного в умовах динамізму розвитку військової теорії та практики, інформатизації усіх сфер військової діяльності, відповідати вимогам розвитку військової справи;

- пошуками найбільш оптимальної моделі процесу підготовки офіцерів-прикордонників в умовах професіоналізації військової діяльності;

- потребами визначення можливостей і шляхів імплементації у вітчизняну систему підготовки військовослужбовців західних стандартів формування особистості офіцера.

Метою статті є аналіз проблеми підготовки майбутніх прикордонників у ВНЗ, визначення протиріч у навчально-виховному процесі, аналіз структури педагогічної діяльності викладача, напрямків покращення професійної підготовки через призму вивчення технічних дисциплін.

Вихідним положенням нашого дослідження є застосування системного та особистісного підходів та синергетичного принципу до пошуку знань про феномени, що вивчаються, та про їх взаємовплив і взаємозумовленість.

Системний підхід у філософській літературі розглядається як один із фундаментальних напрямів наукового дослідження (М.А.Авер'янов, В.Г.Афанасьєв, І.В. Блауберг та ін.). Системний підхід широко використовувався в дослідженнях різних проблем навчання та виховання (А.М. Арсен'єв, Ю.К.Бабанський, М.О. Данилов та ін.). З'явилися перші серйозні роботи в плані обґрунтування педагогічних систем (В.П. Беспалько, Л.Я. Зорина, Г.І. Легенький, А.О.Лігоцький, В.П. Вікторова, П.Т. Фролов).

Проблема аналізу взаємодії людини та військової професії починає набувати характеру наукового дослідження лише в ХІХ столітті і висвітлюється в працях філософів, військових теоретиків й практиків (О. Амон, М. Бутовський, М. Головін, Г. Дельбрюк, М. Драгомиров, К. фон Клаузевиць, М. Морозов, А. Редігер та ін.). У 40-80-ті роки ХХ століття означену проблематику ретельно досліджували зарубіжні вчені М. Едмондс, Н. Коупленд, Г. Лассвелл, Ч. Москос, Ж. Планше, С. Хантінгтон, М. Яновиць та інші. Дослідження відрізнялись системним підходом до дослідження проблеми, з урахуванням впливу на процес формування особистості військового професіонала різноманітних чинників військово-політичного, економічного, соціокультурного, суто військового, технічного та технологічного характеру.

У наш час дослідження професійної та військово-професійної тематики стали носити вузьконауковий характер та здійснюються вченими за такими основними напрямками: філософський (В. Анан'їн, О. Дзьобань, В. Мандрагеля, В. Серебрянников та ін.), соціологічний (Е. Афонін, В. Галєєв, Ю. Яременко та ін.), політологічний (В. Богайчук, Ч. Москос, В. Смолянук та ін.), психологічний (М. Варій, М. Дяченко, Л. Кандибович, Я. Подоляк та ін.), педагогічний (М. Козяр, Г. Темко, В. Ягупов та ін.), історичний (М. Голик, Г. Костаков, А. Папікян та ін.), культурологічний (Г. Аванесова, Є. Мануйлов та ін.) та економічний (В. Змійов, М. Требін, Г. Федоров).

XX століття для людства – це доба науково-технічного прогресу, яка підняла людину і, водночас, це доба двох світових війн та нескінченних „малих” війн й збройних конфліктів, які безперервно знищують людство. Поєднання цих суперечливих явищ суттєвим чином вплинуло на світосприйняття людини. Вчені вкотре замислились над контрольованістю воєнної сили, обов’язками та професійною підготовкою військовослужбовців різних силових структур.

Наступна група досліджень учених позначилась розумінням й аналізом тієї закономірності, що модель армії та тип військового управління, які склались в тій чи іншій державі, виступають як домінуючі чинники щодо визначення моделей військової освіти. Загалом розвитку професійної освіти й формуванню особистості присвячено багато праць учених – філософів, соціологів, політологів, педагогів, психологів, культурологів (Б. Ананьєв, В. Андрущенко, Г. Балл, Б. Гершунський, Ю. Гіллер, С. Гончаренко, Л. Губерський, А. Деркач, М. Каган, М. Кастельс, В. Кремень, В. Ларцев, О. Леонтьєв, А. Лігоцький, В. Лозовой, В. Лутай, А. Маслоу, М. Михальченко, І. Предборська, М. Романенко, Н. Скотна, В. Сухіна, Н. Ткачова, С. Франк, В. Франкл та ін.).

Величезна група вчених ґрунтовно досліджує чинники, що суттєво впливають на розвиток суб’єктів військової діяльності: армії, військового колективу, офіцера як професіонала. Вони вивчають особливості, протиріччя та тенденції розвитку сучасних воєн (В. Ананьїн, У. Кларк, В. Мандрагеля, Г. Почепцов); тип взаємодії армії та суспільства в умовах глобальних трансформацій цивілізації (В. Ананьїн, М. Едмондс, С. Файнер, С. Хантінгтон); соціальний статус, престиж та імідж суб’єктів військової діяльності (В. Алещенко, Е. Афонін, В. Галєєв, Ю. Чернавін); соціально-правові та моральні аспекти військової служби (О. Дзьобань, О. Єжов, В. Кужілін, Є. Мануйлов, В. Уткін).

У контексті здійснених науковцями пошуків окремо відзначимо їх прагнення до практичної реалізації досліджень – осмислення сутності, змісту та протиріч національної системи підготовки нової генерації офіцерів, яка б відповідала цілям і завданням військової реформи України (В. Ананьїн, О. Бойко, О. Гаврилов, О. Дзьобань, М. Нещадим, О. Панфілов, М. Требін, В. Ягупов та ін.).

Віддаючи належне досягненням вітчизняних та зарубіжних учених в осмисленні проблеми домінуючих тенденцій розвитку військової освіти, слід зазначити відсутність спеціальних досліджень, що присвячені дидактичним аспектам навчання майбутніх прикордонників технічним дисциплінам.

Практика військ та аналіз діяльності офіцерів-прикордонників, організації навчання та виховання курсантів свідчить, що сучасна система підготовки зазначених фахівців не в повному обсязі відповідає вимогам реформування та розвитку силових структур України, тенденціям поступу країни в цивілізований світ та показує, що зараз потрібен, зокрема, спеціаліст, який глибоко розуміє сьогоденні суспільно-політичні і економічні перетворення, відчуває зміни в особистості підлеглих, їх позиціях, цінностях, потребах, мотивах, постійно займається власним саморозвитком.

Одна із причин – це недоліки в організації навчально-виховного процесу у ВНЗ, що пов’язані з його внутрішніми суперечностями, які висвітлені у науковій літературі [4; 5], зокрема у монографії В.В. Ягупова ”Теорія і методика військового навчання”.

Першочергового вирішення, на нашу думку, вимагають такі проблеми підготовки курсантів, що пов’язані з подоланням суперечностей:

1) між вимогами соціально-економічного і військово-технічного факторів у військово-педагогічному процесі і його реальним станом;

- 2) між досягненнями науки і мірою їх відображення у військово-педагогічному процесі;
- 3) між динамікою соціальних явищ, що відбуваються у військових частинах і технологією військово-навчального процесу у ВНЗ;
- 4) між вимогами до професійно значущих, соціальних якостей, що необхідні майбутньому прикордоннику та їх формуванням у процесі навчально-пізнавальної діяльності;
- 5) між навчанням і вихованням та психологічною підготовкою;
- 6) між особистістю курсанта, що розвивається у навчально-виховному процесі та відносною застарілістю форм і методів останнього;
- 7) між стрімким розвитком інноваційних технологій навчання та виховання та рівнем педагогічної майстерності викладачів, які займаються підготовкою курсантів до служби на кордоні.

Вирішення суперечностей, які виникають у процесі підготовки спеціалістів сприяє удосконаленню педагогічного процесу, підвищенню його якості та ефективності, що передбачає оптимізацію педагогічної системи підготовки фахівців у ВНЗ [3, с.28].

Суттєвими недоліками організації навчально-виховного процесу у ВНЗ, на нашу думку, сьогодні є:

- недооцінка того факту, що обсяг інформації, який необхідний фахівцю в його діяльності, зростає з неймовірною швидкістю і так само швидко отримані знання “морально застарівають”;
- неврахування того, що значна кількість знань не знаходить застосування на практиці, у той час як вкрай необхідні навички і вміння професійної діяльності випускника, виявляються нерозвиненими;
- розрив теорії викладання із практикою, між вимогами професійної діяльності і рівнем їх моделювання у навчально-виховному процесі;
- відсутність чіткої системи моніторингу подій, що відбуваються у навчально-виховному процесі і своєчасного реагування на них, превалювання стереотипу «авторитарної педагогіки»;
- труднощі з введенням у навчально-виховний процес інноваційних технологій навчання, які проектується на підґрунті сучасних особистісно-орієнтованих, розвиваючих і проблемних моделях його організації, насамперед через замкненість, консерватизм та неповороткість освіти у ВНЗ силових структур держави.

Тому необхідно стає розробка таких загальнопсихологічних принципів, які б передбачали розвиток зв'язку та взаємовпливу знань про культуру і людей, здібностей до міжособистісного спілкування, передбачення соціальної поведінки в певних ситуаціях, захист якості життя особистості, створення нових цінностей, протидію деградації людини та падінню моралі, формування переконань, допомогу у самоактуалізації особистості і т.ін. І тут на перший план виходять особисті та професійні якості викладачів ВНЗ.

Ефективність всіх компонентів процесу навчання курсантів багато в чому залежить від дій педагога – суб'єкта педагогічного процесу. Він має безпосередній різноманітний і багатогранний вплив на кожний його компонент. Зміст і характер цих впливів визначають кінцевий результат цього процесу. Головне, він має створити курсанта центральною постаттю цього процесу, його активним, свідомим, повноправним та самостійним учасником. Тому завдання педагога полягає у тому, щоб формувати у курсанта мотивацію самовдосконалення, прищепити йому навички та вміння вдосконалення власної особистості, озброїти його ефективною методикою, прищепити почуття суб'єктності у педагогічному процесі. Впоратися з цим дуже складним завданням вдається не кожному педагогу, а тільки тим, які є справжніми

майстрами своєї справи.

Ми згодні з думкою, що властивостями особистості педагога, які складають його педагогічну майстерність є: гуманістична спрямованість діяльності педагога; професійна компетентність; педагогічні здібності; педагогічна техніка [2,с.30.]. Основними критеріями майстерності педагога виступають такі ознаки його діяльності: доцільність (за спрямованістю); ефективність (за результатами); гуманність, демократичність і діалогічність (за характером спілкування); оптимальність (у виборі змісту і засобів); творчість чи оригінальність (за змістом діяльності); науковість (за змістом матеріалу, що викладається, і за характером діяльності). К.Д.Ушинський підкреслював, що “вплив особистості вихователя на молоду душу становить ту виховну силу, яку неможливо замінити ні підручниками, ні моральними сентенціями, ні системою заохочень і покарань”[1, с.29].

Для аналізу складових педагогічної майстерності педагога слід чітко визначити структуру його педагогічної діяльності, яка включає ряд конкретних видів. Це наступні дії, які знаходяться у взаємозв'язку і, відповідно, взаємозумовлені:

1. Діагностична діяльність, що пов'язана з вивченням індивідуально-психічних особливостей і вихованості курсантів, виявленням і визначенням рівня їх загальної освіти та духовних знань, навичок і вмінь, які необхідні для ефективної професійної та повсякденної діяльності. У зв'язку з цим діагностика їх індивідуально-психічних особливостей набуває особливого значення і важливості. Для цього педагог має досконало володіти технологією і процедурою вивчення індивідуально-психічних особливостей курсантів, вмінням робити обґрунтовані висновки на основі цих досліджень.

2. Орієнтовно-прогностична діяльність, яка полягає в умінні педагога як педагога визначити конкретні цілі, зміст, методика навчальної діяльності, передбачити її результати. Ця робота здійснюється на основі знання рівня індивідуальної підготовленості окремих курсантів, злагодженості та згуртованості колективу. На цій основі він визначає конкретні орієнтири для формування і розвитку як особистості кожного курсанта, так і всього колективу.

3. Наслідком цієї діяльності є наступна – конструктивно-проектувальна. Ця діяльність передбачає постійне вдосконалення педагогом методики проведення різних заходів, які він використовує у своїй діяльності. Характер використаних методів та їх конкретна методика насамперед залежать від результатів попередніх дій. Але, в будь-якому випадку, ця діяльність від нього потребує психолого-педагогічного мислення, педагогічної спрямованості, ініціативи, творчості, володіння багатим арсеналом організації заходів і глибокого психолого-педагогічного знання.

4. Після здійснення вищевизначених дій обов'язково настає організаційна діяльність. Від вмілого планування навчально-виховного процесу і визначення оптимальних шляхів її реалізації, обґрунтованості конкретних заходів залежить перебіг педагогічного процесу та його конкретні результати.

5. Практичне здійснення конкретних педагогічних заходів. Ця діяльність передбачає наявність практичних навичок і вмінь проведення різноманітних педагогічних заходів, ефективних їх методик. Тут необхідна ефективна педагогічна техніка.

6. Комунікативно-стимулюючий компонент.

7. Аналітично-оціночний, зміст якого полягає в аналізі як власних дій, так і дій курсантів, виявленні в них позитивних сторін і недоліків, порівнянні отриманих результатів із запланованими та ін.

8. Дослідницько-творчий, який має пронизувати всі попередні види діяльності та своєчасно наповнювати їх новим змістом.

Із структури педагогічної діяльності витікають основні функції педагога у ВНЗ:

цілепокладання, діагностування, прогнозування, проектування, планування, інформування, організації, оціночно-контрольна, корегувальна, аналітична і досліджувальна.

На основі вищевикладеного можливо сформулювати основні напрямки виправлення такого становища підготовки майбутніх прикордонників:

- на законодавчому рівні забезпечити широку соціальну підтримку науково-педагогічним кадрам, зайнятих у сфері підготовки офіцерів силових структур країни;
- підняти престиж служби офіцерів-прикордонників;
- організувати безперервну професійну освіту офіцерів-прикордонників та їх планову перепідготовку;
- зміцнювати прямі зв'язки ВНЗ з прикордонними загонами для цільової підготовки спеціалістів у сфері охорони кордону;
- розробка методики ротації кадрів у ВНЗ, перегляд підходів як до комплектування кафедр, так й навчального навантаження НПП, що спричиняє застій, а іноді й деградацію в найбільш творчій і найбільш інтелектуальній сфері суспільства;
- організація та проведення науково-практичних конференцій з проблем випереджальної освіти стосовно підготовки офіцерів, НДР за відповідним напрямком;
- налагодження зв'язків між розвитком нових інформаційних технологій та плануванням навчання, а також пошук шляхів використання НІТ в існуючих традиційних та інноваційних технологіях навчання у ВНЗ;
- цілеспрямоване навчання комп'ютерним технологіям науково-педагогічних працівників та курсантів.

Таким чином, великого значення у сучасних умовах набирає когнітивний (інформаційно-технологічний) підхід до вироблення, нагромадження, використання нових знань, передусім інноваційного рівня. Визріла, зокрема, необхідність у модернізації вчення про співвідношення матеріального та ідеального, продуктивної та непродуктивної праці, оскільки інтелектуально-інформаційна сфера стає основою подальшого соціально-економічного зростання. У подальшому планується провести аналіз міжпредметних зв'язків технічних дисциплін при підготовці курсантів-прикордонників у ВНЗ.

Список літератури: 1. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. – Мн.: Изд. БГУ, 1976. – 167с. 2. Педагогічна майстерність [ред. І.А.Зязюн]. – К.: Вища школа, 1997. – С.30. 3. Хорев І.О. Педагогічні основи забезпечення ефективності підготовки військових фахівців у вищих закладах освіти / Хорев І.О. – К.: ВГІ НАОУ, 2000. – 59 с. 4. Ягупов В.В. Теорія і методика військового навчання / Ягупов В.В. – К.: Тандем, 2000. – 400с. 5. Ягупов В.В. Психолого-педагогічні основи особистісно-орієнтованого навчання / Ягупов В.В. // Вісник Київського національного університету. Серія: військово-спеціальні науки. – № 2. – 2000. – С. 20-26.

Кузь Ю.М.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОБУЧЕНИЯ БУДУЩИХ ПОГРАНИЧНИКОВ ТЕХНИЧЕСКИМ ДИСЦИПЛИНАМ

В статье проведен анализ проблемы подготовки будущих пограничников в ВУЗ, определены противоречия в учебно-воспитательном процессе, анализ структуры педагогической деятельности преподавателя, приведены направления улучшения профессиональной подготовки курсантов через призму изучения технических дисциплин.

Кузь Ю.М.

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПРИКОРДОННИКІВ ТЕХНІЧНИМ ДИСЦИПЛІНАМ

У статті проведено аналіз проблеми підготовки майбутніх прикордонників у ВНЗ, визначено протиріччя у навчально-виховному процесі, проаналізовано структуру педагогічної діяльності викладача, наведені напрямки покращення професійної підготовки курсантів через призму вивчення технічних дисциплін.

Kuz Y.

ASPECT OF THE TRAINING OF FUTURE BORDER GUARDS TECHNICAL DISCIPLINES

The article analyzes the problems of future border guards in high school, identified the contradictions in the educational process, an analysis of the structure of teaching by the teacher, given the direction of improving the training of cadets from the perspective of studying technical subjects.

Стаття надійшла до редакції 8.06.2010

УДК 378+140.8:165.742

*Соколова І.Ю.,
г. Харків, Україна*

ФОРМИРОВАНИЕ ГУМАНИСТИЧЕСКОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ

Постановка проблемы. В связи с большими и принципиальными изменениями современного общества – переходу к информационному обществу, к открытому обществу, к изменениям ценностных установок и политического устройства многих стран – возникают проблемы такой организации инженерной деятельности, которая бы отвечала реалиям современного мира. В условиях рыночной экономики для инженера, наряду с творческим техническим мышлением, становятся необходимыми: стратегическое, экологическое и экономическое мышление; высокий уровень коммуникационной компетентности, понимание общих закономерностей цикличности производственно-экономического развития.

Предпринимателей интересует компетентность специалиста, которая рассматривается ими как своего рода «коктейль» навыков, свойственных данному индивиду, в котором сочетаются квалификация в строгом смысле этого слова, модель социального поведения, способность работать в группе, инициативность и любовь к риску [1].

Задачи гуманизации и гуманитаризации технического образования обнажили довольно странную, противоречащую здравому смыслу ситуацию. Образование и гуманизм, высшая школа и культура, человеческая личность и будущий специалист, как органическое единое, оказались разобщенными, подчиненными разным ведомствам и, порой, находящимися в непримиримом противоречии. Образование, этот мощный источник духовности, наиболее эффективное средство гуманизации общественной жизни, само вдруг стало нуждаться в гуманизации. В рамках глобальной задачи гуманизации, меры, направленные на устранение такой «разбалансированности» технического образования, без учета причин и обстоятельств её порождающих, порой не дают ожидаемых результатов.

Анализ актуальных исследований и публикаций. Современные исследования проблем гуманизма, сохранения и увеличения гуманистических ценностей, мировоззрения, его роли в жизни общества, личности и подрастающего поколения находят воплощения в трудах А.И. Арнольдова, М.М. Берулава, Л.П. Буевой, Л.С. Зориловой, И.А. Королевой, Т.И. Котло, В.О. Кувакина, Л.С. Перевозчиковой, Е.В. Ростовцевой, Н.Ю. Томилиной, В.Н. Черепановой, О.А. Шиян, Л.В. Шустровой, Н.Н. Ярошенко и др. Педагогические основы гуманистических понятий и убеждений исследовали М.М. Аплетаяев, К.М. Арчеткина, К.М. Монич и др.

Усилиями исследователей гуманизации различных сфер жизни общества в зарубежной (Ф.А.В. Дистервег, Э. Дюркгейм, Я.А. Коменский, Й.Г. Песталоцци, Ж.Ж. Руссо, Р. Штайнер и др.) и в отечественной педагогике (В.П. Вахтерев, П.Ф. Каптерев, В.А. Сухомлинский, Л.М. Толстой, К.Д. Ушинский и др.), в работах психологов гуманистического направления (А. Маслоу, К. Роджерс и др.), проблем ценностей и ценностных ориентаций личности, в том числе студенчества (С.Н. Иконникова, М.С. Каган, М.Кун, В.Т. Лисовский, Д.Олпорт, Н.Ю. Томилина и др.).

Изложение основного материала. Специфика инженерной деятельности характеризуется позиционированием инженера не только в качестве генератора технических идей, проектировщика и создателя технических систем. Его профессиональная деятельность включает обеспечение всей цепочки технологических приложений и социальных имплантаций технологических инноваций, заинтересованность в решении проблем социальных последствий технического развития, этических проблемам, вопросов формирования системы ценностей в индустриальном и постиндустриальном обществе, технического образования и воспитания [2].

Говоря о гуманизации и гуманитаризации высшего технического образования, мы должны иметь в виду, что инженерное образование в XXI в. обязательно должно учитывать новые отношения инженерной деятельности с окружающей средой, обществом, человеком, т.е. деятельность инженера должна быть гуманистической. Перед высшей технической школой, как одной из важнейших систем воспроизводства общественной жизни, возникла задача преодоления технократических традиций и перехода к воспитанию у будущих инженеров гуманистической направленности в жизнедеятельности, способствующей сохранению, реставрации и развитию как среды обитания, так и социальных систем.

Важнейшим аспектом гуманитарного образования в техническом вузе является психолого-педагогическая подготовка инженеров, которая должна осуществляться на фоне решения прикладных задач в предметной области будущих специалистов и с использованием новой информационной среды.

Анализ педагогической литературы и практики показывает, что, несмотря на неплохие в целом традиции преподавания в наших вузах, отечественное инженерное образование имеет ряд серьезных недостатков.

Одна из проблем - узкая подготовка и специализация инженеров - известна давно. Еще в начале века один из творцов инженерного проектирования и образования проф. А.Ридлер писал: "Задача высшей технической школы заключается не в том, чтобы готовить только химиков, электриков, машиностроителей и т.д., т.е. таких специалистов, которые никогда бы не покидали своей тесно ограниченной области, но чтобы давать инженеру многостороннее образование, предоставляя ему возможность проникать и в соседние области. В качестве руководителей хозяйственного труда, связанного с социальными и государственными установлениями, инженеры нуждаются сверх специальных познаний еще и в глубоком объеме образования. Хорошее образование - это такое, которое управляет, т.е. глядит вперед и своевременно выясняет задачи, выдвигаемые современностью, так и будущим, а не заставляет себя только тянуть и толкать вперед без крайней нужды" [3].

Современная система подготовки инженерных кадров, обладая известным свойством устойчивого консерватизма, впитала в себя не только достижения, но и определенные

недостатки всех этапов развития научной мысли вообще и естествознания в частности. Упомянутый консерватизм, являющийся, на наш взгляд, в большей степени явлением положительным, нежели отрицательным, тем не менее, мешает высшей технической школе преодолеть затянувшееся увлечение техницизмом, корни которого ведут к концу XVI-го и началу XVII-го веков - времени зарождения естественных наук, начинающейся борьбы новых «логий» с традиционной «Софией», к появлению материализма, как новой системы взглядов на мир, ставшей в оппозицию, казалось, незыблемым взглядам тех, кого впоследствии назвали идеалистами, вдохнув в это слово иное, не приемлемое для последних содержание.

Также наши вузы, готовя будущего инженера, по сути, ориентируются на образ инженера второй половины XIX, первой половины XX столетия. Дело в том, что современная инженерная деятельность не только стала более сложной и оснащенной компьютерной техникой, но в ней все чаще решаются нетрадиционные задачи, требующие нового инженерного мышления. Для нетрадиционных видов инженерной деятельности и мышления характерен ряд особенностей: 1) связь инженерных аспектов деятельности с социальными, экономическими и экологическими аспектами. Все чаще инженер вынужден разрабатывать (проектировать и изготавливать) не просто технические изделия, т.е. машины, механизмы, сооружения, а сложные системы, включающие помимо технических подсистем и другие нетехнические, разработка которых предполагает обращение к таким дисциплинам как инженерная психология, дизайн, инженерная экономика, прикладная экология и социология и т.д.; 2) необходимость моделировать и рассчитывать не только основные процессы проектируемого инженерного объекта, но и возможные последствия его функционирования, особенно отрицательные. Такие последствия, как мы отмечали, бывают трех родов: изменение под воздействием новой техники среды и природы, изменение деятельности и инфраструктур (например, введение новых авиационных технологий влечет за собой необходимость создания новых заводов, СКБ, учебных программ, выделение ресурсов и т.п.), наконец, "антропогенные изменения", т.е. влияние новой техники на человека: изменение его потребностей, условий жизни и т.д.; 3) новый характер инженерного мышления, предполагающего более высокую общую культуру личности инженера, достаточно развитую рефлексию собственной деятельности, использование в работе представлений и методов современной методологии и прикладных гуманитарных наук[4].

Третья проблема: как преодолеть ориентацию инженерного корпуса только на идеалы естественнонаучного мышления или более широко - на техническую культуру. Оппозиция технической и гуманитарной культур хорошо известна. Представители технической культуры исходят из убеждений, что мир подчиняется законам природы, которые можно познать, а познав, затем поставить на службу человеку. Они убеждены, что в мире действуют рациональные отношения, что все (не исключая и самого человека) можно спроектировать, построить, что явления объективны и "прозрачны" (в том смысле, что их природа и строение рано или поздно могут быть постигнуты человеком). Подобными идеями в конечном счете вдохновляются и специалисты генной инженерии, и проектировщики больших систем, и политики, обещающие человечеству непрерывный научно-технический прогресс и рост благосостояния, наконец, обычные потребители, убежденные, что природа нашей планеты - именно для того, чтобы жить в комфорте и изобилии, и потому ее нужно как можно скорее превратить в заводы, города, машины и сооружения.

В современной цивилизации техническая культура, безусловно, является наиболее массовой, ведущей (она на наших глазах буквально меняет облик нашей планеты), гуманитарная культура - явно в оппозиции. Гуманитарно-ориентированный человек

отказывается признавать научно-инженерную обусловленность и причинность, не вообще, а в отношении жизни самого человека, общества или природы. Он убежден, что и человек, и природа - суть духовные образования, к которым нельзя подходить с мерками технической культуры. Для него все это - живые субъекты, их важно понять, услышать, с ними можно говорить (отсюда роль языка), но ими нельзя манипулировать, их нельзя превращать в средства. Гуманитарно-ориентированный человек ценит прошлое, полноценно живет в нем, для него другие люди и общение не социально-психологические феномены, а стихия его жизни, окружающий его мир и явления не объективны и "прозрачны", а загадочны, пронизаны тайной духа.

Глубокая специализация и социализация в этих двух культурах в конечном счете приводит к тому, что действительно формируются два разных типа людей, с разным видением, пониманием всего, образом жизни. Для инженера гуманитарий нередко выглядит и ведет себя как марсианин (поскольку, живя в мире технической цивилизации, он не хочет признавать этот мир), для гуманитария технически ориентированный человек не менее чужден (технический человек и технический мир напоминают рациональное устройство, устрашающую или, напротив, удобную машину).

Как же сегодня ставится вопрос о гуманизации технического образования? Одна позиция состоит в том, что в технических вузах нужно преподавать философию, социологию, теорию и историю культуры, психологию и другие дисциплины гуманитарного цикла. Другая, выраженная не столь отчетливо как первая, состоит в утверждении, что гуманитарное образование - не столько изучение гуманитарных дисциплин, сколько особый подход к действительности, особый способ мышления, особое мировоззрение. Часто при этом, аргументируя второй подход, ссылаются на американский опыт, где будущие ученые и инженеры слушают соответствующие гуманитарные дисциплины и курсы или по выбору изучают какую-нибудь гуманитарную тему типа "Особенности средневековой японской поэзии" или "Русская литература XIX столетия".

Однако обе эти позиции имеют слабые основания. В первом случае неясно, почему преподавание случайных гуманитарных дисциплин поможет инженеру мыслить и видеть по-другому, кроме того, как показывает уже существующий опыт преподавания, студенты плохо понимают, зачем им нужны подобные гуманитарные знания. Во-втором случае нет ответа на то, какие гуманитарные дисциплины и как нужно преподавать, чтобы складывалась гуманитарно-ориентированная личность инженера.

Итак, дело вовсе не в том, чтобы ученые и инженеры проходили какие-то гуманитарные предметы (или темы), как это имеет место в современной практике. Необходимо другое: прежде всего понять свою ограниченность, а также то, что есть другой мир (другая культура), которую ты не знаешь, к которой предвзято относишься, нужно встретиться с ней, вступить в контакт, начать диалог. Кстати, и гуманитарий должен понять, что он живет в башне из слоновой кости, что его любовь к духу, человеку, языку или сознанию, не учитывают их технической обусловленности, не учитывают, что современный человек (и гуманитарий в том числе), по выражению Хайдеггера, превратился в "постав", т.е. функциональный элемент техносферы, что он давно уже не свободен[5]. Он должен уяснить, что нет какой-то одной гуманитарной культуры, что судьба нашей цивилизации тесно связана с развитием науки, инженерии, проектирования, технологии, что сами гуманитарии плоды такой цивилизации. Соответственно технически ориентированный представитель культуры должен понять свою ограниченность, частичность, которые сегодня угрожают самому существованию жизни на земле. Он должен уяснить, что лавинообразно множащиеся сегодня ошибки его профессии (не туда повернули реки, не то спроектировали, не учли жизненно важных факторов и т.п.) происходят не столько из-за низкой профессиональной культуры (хотя и этот момент в нашей стране имеет место), сколько из-за отсутствия гуманитарной

культури, отсутствия нужных ценностей, адекватного времени мироощущения. В плане образования это означает рефлексию своей профессии и ее границ, осознание и критический анализ культуры (технической или гуманитарной), к которой ты принадлежишь, знакомство с противоположной культурой (общение и диалог с ее представителями, уяснение проблем и задач, которые в ней решаются, присущих этой культуре способов мышления, форм жизни и деятельности и т.д.).

Вообще, постановка вопроса о гуманизации технического образования, очевидно, не должна сводиться к вопросу о преподавании в инженерных вузах гуманитарных дисциплин. Вопрос должен ставиться шире - каким должно быть инженерное образование, чтобы отвечать современным требованиям и инженерной профессии, характеру и тенденциям современной инженерии, особенностям современного образовательного процесса, общим требованиям и идеалам человека постиндустриальной культуры? В каком смысле при такой постановке вопроса можно говорить о гуманизации технического образования?

Выводы. Развитие мировой педагогической мысли в области технического образования, как следует из анализа научных трудов, подчеркивает фундаментальную зависимость цивилизационного развития от профессиональных характеристик и личностных качеств, закладываемых техническим образованием, определяет приоритетность познания действительности, основанного на синтезе технических и гуманистических факторов.

Вероятно, если обособление технической и гуманитарной культур становится нетерпимым, способствует углублению кризиса нашей цивилизации, то нужно работать на их сближение, стремиться к целостной гуманитарно-технической личности. Идеал - целостный, органичный человек, ориентирующийся в обеих культурах, являющий собой "ростки" новой культуры, где уже не будет самой оппозиции "гуманитарное - техническое". По сути, указанные здесь моменты задают один из смыслов идеи гуманитарного образования. Второй смысл гуманитарного образования - профессиональный, очевидно, будущие инженеры и другие специалисты в области технических дисциплин должны усвоить какие-то специальные знания и методы из области гуманитарных наук.

Особая значимость гуманизации инженерного образования объясняется тем, что инженерная деятельность направлена на реализацию технического прогресса, технологий, оставляя развитие человека как бы в стороне. А этот процесс должен способствовать формированию личности и обеспечивать успешность последующей адаптации молодого человека к окружающей среде, гармонизировать индивидуальные образовательные мотивы.

Список литературы: 1. *Байденко В.И.* Компетентностный подход к проектированию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (методологические и методические вопросы). - М., 2005. 2. *Сазонова З.С.* Интеграция образования, науки и производства как методологическое основание подготовки современного инженера. Автореф. дисс. ... докт. пед. наук. Казань, 2008. 3. *С. П. Романов* Дуальная система инженерно-педагогического образования // *Образование и наука*. № 5 (47). – Уральское отделение РАО, 2007. 4. Педагогика и психология высшей школы: Учебное пособие. (ред. М. В. Буланова-Топоркова). – Ростов н/Д: Феникс, 2002. 5. Хайдеггер М. Вопрос о технике // *Новая технократическая волна на Западе*. М., 1986. 6. Розов Н.С. Философия гуманитарного образования. М., 1993. 7. Павловский А. Успехи техники и их влияние на цивилизацию. СПб., 1896.

І.Ю. Соколiна

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

У статті розглядаються проблема проблеми виховання студента і розвитку його особистісних якостей, а також формування гуманістично-розвиненої особистості як

необхідної умови підйому українського суспільства. Розглянуто проблеми гуманізації освіти, інженерного зокрема. Акцентується увага на недоліках сучасної інженерної освіти. Розглянуто проблему, як сьогодні ставиться питання про гуманізацію технічної освіти.

И.Ю. Соколина

ФОРМИРОВАНИЕ ГУМАНИСТИЧЕСКОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ

В статье рассматриваются проблемы воспитания студента и развития его личностных качеств, а также проблема формирования гуманистически развитой личности как необходимого условия подъема украинского общества. Рассмотрены проблемы гуманизации образования, инженерного в частности. Акцентируется внимание на недостатках современного инженерного образования. Рассмотрена проблема, как сегодня ставится вопрос о гуманизации технического образования.

I. Sokolina

DEVELOPMENT OF HUMANISTIC IDEOLOGY AS A WAY OF RAISING OF THE UKRAINIAN SOCIETY

The article considers the problems of student upbringing and development of his personal qualities, as well as the problem of forming of humanistically development personality as a necessary condition of the Ukrainian society raising. The problems of humanization, engineering in particular, are dealt with. The attention is focused on the shortcomings of modern engineering education. The article considers the problem, how the question of humanization of technical education is raised nowadays.

Стаття надійшла до редакції 30.06.2010

УДК 351

*Стойчик Т.І.
м. Кривий Ріг, Україна*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КВАЛІФІКОВАНОГО РОБІТНИКА - ПОТРЕБА СУЧАСНОСТІ

Як зазначається в Державній національній програмі "Освіта" (Україна XXI століття) професійна освіта спрямована на забезпечення професійної самореалізації особистості, формування її кваліфікаційного рівня, створення соціально активного, загальнокультурного, морально і фізично здорового національного виробничого потенціалу, який має посідати важливе місце у технологічному оновленні виробництва, впровадженні у практику досягнень науки і техніки [4]. Тому і серед головних завдань освіти взагалі, і професійно – технічної зокрема, суспільство висуває вимогу не тільки у формуванні фахівця, здатного професійно виконувати свою власну роботу, а і *загальнокультурної особистості*, здатної працювати в колективі, раціонально підходити до власного зростання, оцінювати та вирішувати ситуації, які виникають у процесі життєдіяльності. Тобто бути особистістю, яка має "сучасний світогляд та моральну свідомість, гармонійно поєднує професійну компетентність і громадську активність, здатна до творчої інноваційної діяльності та конструктивної праці в проблемних ситуаціях" [6].

У перекладі з латинської мови "*культура*" – це оброблення, обробка, догляд, поліпшення [7]. Спочатку це слово використовувалося стосовно до обробки й оброблення ґрунту, тобто до культури землеробства. Потім ці поняття стали використовувати для

характеристики якості життєдіяльності окремого народу і навіть цивілізації. Сьогодні мова йде про культуру спілкування, професійну культуру, художню, моральну, політичну, економічну і т.д..

Німецький філософ І. Гердер (1744-1803 р.р.) визначив культуру як "рівень людяності" і "друге народження", тому що споконвічно від народження людина не має того, що вона одержує в процесі освіти, виховання і що надалі дозволяє нам характеризувати її як людину тієї чи іншої культури [8].

Таким чином, професійно-технічна школа є одним із різновидів соціальних Інститутів (виховних, культурних), що створені в нашому суспільстві для соціалізації підростаючого покоління та передавання йому культурних цінностей людства. Де процес формування особистості підлітка, адаптування його до життя в суспільстві, здійснюється шляхом його навчання та залучення до праці, культури. Це надає учневі можливість засвоїти в певному обсязі культурні норми і цінності, щоб діяти у відповідності до них. Завдання формування особистості в системі професійно – технічної освіти має цілеспрямовано комплексний характер, оскільки тут здійснюються професіоналізація молоді, виховання кваліфікованих робітників - виконавців особливих функцій у системі суспільного розподілу праці.

Під час проведення опитування роботодавців стосовно найбільш затребуваних характеристик гірника поряд із загальноосвітніми та загальнопрофесійними знаннями, уміння і навичками замовники кадрів визначають [1]:

– когнітивні здібності – здатність переносити знання із одного виду професійної діяльності на інший, здатність вирішувати проблеми, самостійність і критичність мислення, професійна гнучкість та мобільність;

– психомоторні здібності - загальні психомоторні здібності, координація дій, витривалість, швидкість реакцій, концентрація уваги;

– персональні якості – дисциплінованість, надійність, відповідальність, оптимізм, мотивація досягнень, прагнення забезпечувати якість роботи, уміння швидко поновлювати та поповнювати знання;

– соціальні здібності – співробітництво, комунікативність, толерантність, корпоративність, справедливість.

Відповідно, зростає роль соціально - психологічних факторів, професійна освіта видозмінюється і розуміється не просто як сума знань, а як методологічна підготовка плюс комп'ютерна грамотність і певний рівень інформаційної культури. Одночасно формується нова професійна освіта і навчання "третьої" грамотності: культура спілкування, естетичне виховання, широка інтелектуальна діяльність, яка характеризує *загальну культуру людини*.

Таким чином, на нашу думку, основними аспектами щодо підготовки кваліфікованих робітників гірничого профілю можна визначити наступні:

1. Забезпечення високого рівня загальної, загальнотехнічної і професійної підготовки учнів. Зрозуміло, що з часом від зміни змісту діяльності та функцій робітника у суспільному, культурному житті та виробничій діяльності, змінюватимуться і характер та обсяг елементів кваліфікації робітника, що характеризують його знання, уміння та навички, досвід творчої діяльності.

З подальшим впровадженням комплексної механізації та автоматизації у гірничій галузі робітник все частіше потребує не стільки специфічних, скільки загальнонаукових, політехнічних (у тому числі загальнотехнічних) знань, умінь та навичок, що мають велике теоретично-прикладне значення. Адже протягом останніх років у гірничо -

видобувній галузі здійснено комплексне технічне переоснащення практично всього циклу. Характерними є автоматизація системи пуску та технологічного контролю дробильних фабрик, впровадження системи телемеханіки. Гірничі капітальні виробки здійснюються за допомогою бурових агрегатів – кареток СБКНС – 2 М, замість ручних машин ПР – 23 прийшли машини ПП - 30; електровозна відкатка перейшла від контактних електровозів 7 КР та 10 КР на більш потужні К10 та К14; одноканатні шахтні підйомні машини замінено багатоканатні і т.д. Показники ефективної діяльності робітників за таких умов значною мірою визначаються рівнем розвитку їх професійних здібностей. Більш того, на окремих етапах ефективна діяльність можлива лише за умови більш високого рівня розвитку здібностей робітників, їх широкого кругозору та високої загальної і виробничої культури. Таким чином, спостерігається тенденція наближення праці кваліфікованого робітника до праці інженерно-технічного працівника. Відмінність полягає тільки в тому, що робітник безпосередньо керує саме технікою, технологічним процесом, а інженер чи технік, як правило, людьми і вже через них - технікою та технологічним процесом. Однак на складних агрегатах і машинах ця різниця зникає, стирається.

2. Формування професійної культури майбутніх кваліфікованих робітників шляхом підвищення їх культурно - технічного рівня. Поняття «культурно-технічний рівень» містить два взаємопов'язані аспекти: професійно-технічний і культурний рівень робітника [2, 3].

Перший з них, на нашу думку, характеризується такими складовими (схема 1):

Схема 1. Основні складові професійно – технічного рівня підготовки кваліфікованого робітника гірничого профілю.

Водночас культурний рівень характеризується такими ознаками (схема 2):

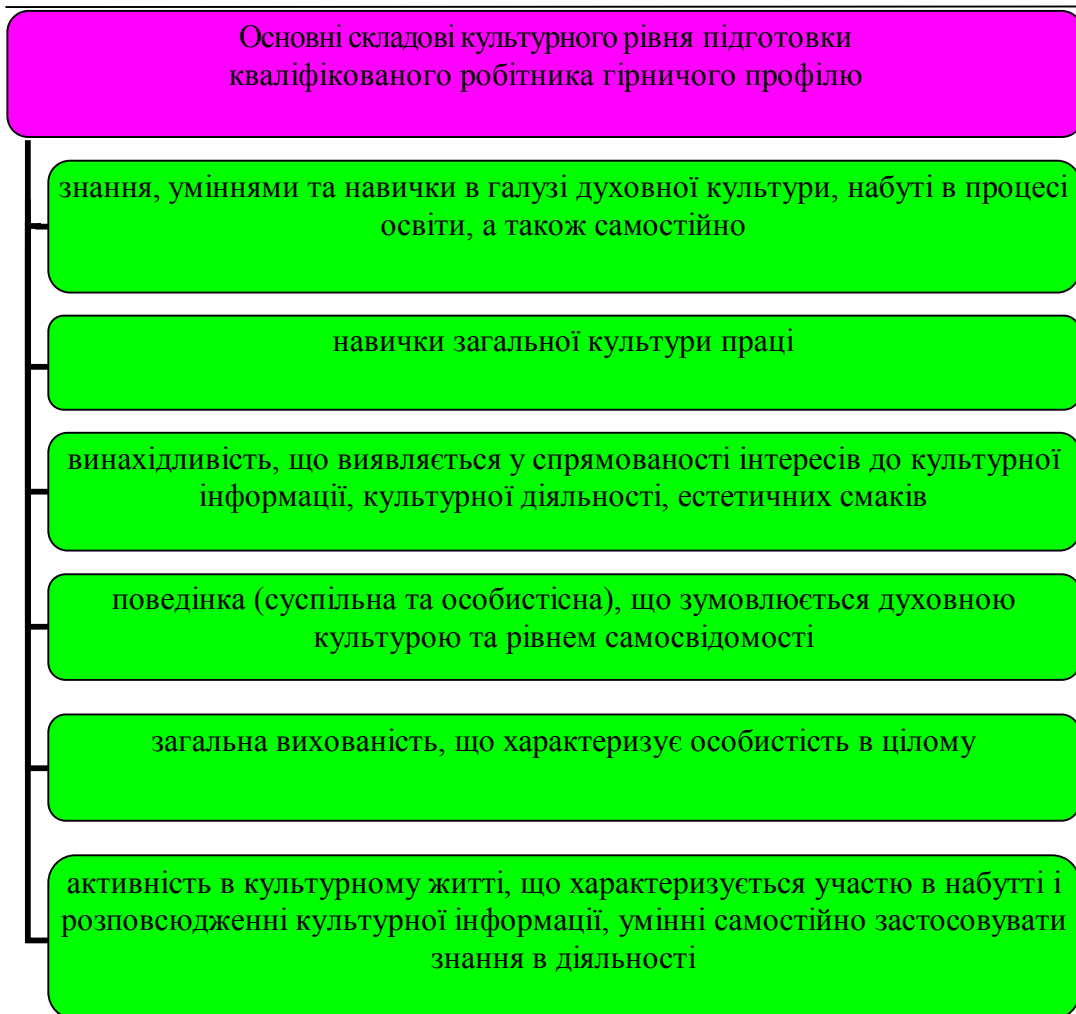

Схема 2. Основні складові культурного рівня підготовки кваліфікованого робітника гірничого профілю.

3. Виховання учнів у процесі оволодіння професією. Передбачає побудову навчально-виховного процесу на засадах демократизації і гуманізації стосунків між викладачами та учнями, а також учнівського самоврядування і співуправління з урахуванням інтересів, нахилів і здібностей учнів.

Виховна робота має великі можливості для формування в учнів національної самосвідомості, глибокої поваги до народу, його історії та культури. Нарешті, сама праця має велике виховне значення. Праця і виховання повинні перебувати в нерозривній діалектичній єдності, що забезпечить позитивну спрямованість і дієвість усіх якостей особистості [5].

Отже, процеси навчання і виховання у професійно-технічних навчальних закладах повинні поєднувати загальну мету - формування всебічно розвиненої, високопрофесійної та загальнокультурної людини як особистості та найвищої цінності суспільства.

Список літератури: 1. Актуальні питання підготовки кваліфікованих робітничих кадрів для промисловості: Матеріал і документи Всеукраїнського семінару – наради (м. Донецьк, 22 – 23 листопада 2006 року). Київ, МОН України, 2007. – 140 с. 2. Батышев С Я. Реформа профессиональной школы: опыт, поиск, задачи, пути реализации. - М.: Высш. шк., 1987. – 343 с. 3. Вопросы взаимосвязи общей и профессиональной подготовки молодых рабочих / Под ред. М.И. Махмутова. – М.: Высшая школа, 1982. – 45 с. 4. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття). – К.: Райдуга, 1994. – 62 с. 5. Педагогічна книга майстра виробничого навчання:

Навч. - метод. посібник / За ред. Н. Г. Ничкало - К.: Вища шк., 1992.-334 с. 6. Семиченко В.А. Пріоритети професійної підготовки: діяльнісний чи особистісний підхід? // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А. Зязюна. – Київ: Вид-во “Віпол”, 2000. – 636 с. 7. Философская энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия, 1964.–592 с. 8. Философия культуры. Становление и развитие. /Под ред. М.С. Кагана и др. – СПб: ИЛ, 1998. – 448с.

Т.І. Стойчик

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КВАЛІФІКОВАНОГО
РОБІТНИКА - ПОТРЕБА СУЧАСНОСТІ**

В статті розглянуто питання формування професійної культури кваліфікованого робітника в процесі підготовки у професійно – технічному навчальному закладі з урахуванням вимог сучасного виробництва та потреб суспільства.

Т.И. Стойчик

**ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ
КВАЛИФИЦИРОВАННОГО РАБОЧЕГО - ПОТРЕБНОСТЬ СОВРЕМЕННОСТИ**

В статье рассмотрены вопросы формирования профессиональной культуры квалифицированного рабочего в процессе подготовки в профессионально – техническом учебном заведении с учетом современного производства и требований общества.

T.I Stoychik

**FORMATION OF PROFESSIONAL CULTURE SKILLED WORKER - THE
NEEDS OF MODERN**

In article the question of formation of professional culture of the qualified employee in the course of preparation in professional technical educational institution with the account of requirements of a society is considered.

Стаття надійшла до редакції 5.06.2010

ІІІ РОЗДІЛ

**ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ:
ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА**

УДК 371.1

*Аніщенко О.В.,
м. Київ (Україна)*

**ГЛЕН ДОМАН ПРО РАННІЙ РОЗВИТОК
ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ**

Глен Доман – наш сучасник, видатний американський лікар, психолог, який у 1955 р. заснував філадельфійський інститут „Better Baby Institute” (згодом названий Інститутом Розвитку Людського Потенціалу) [11]. Він став основоположником ідей раннього розвитку дітей, які у подальшому зумовили „м’яку революцію” у педагогіці й були втілені у життя мільйонами батьків у всьому світі. Використовуючи унікальну методику стимуляції мозкової діяльності під час активного росту дитини, Глен Доман і його однодумці упродовж декількох десятиліть навчають дітей і батьків, демонструючи блискучі результати. Навчаючись за методикою Г. Домана, юні генії вже до чотирьох років успішно виконують різні за складністю фізичні вправи, володіють музичною грамотою, уміють рахувати і писати, читають уголос і розуміють декілька іноземних мов [7].

Методика Г. Домана ґрунтується на стимуляції центральної нервової системи і мозку дитини за допомогою дотику, зорового і слухового сприйняття. Найбільш ефективним цілеспрямованим впливом на розумові процеси дитини є у віці до п’яти – семи років. За переконанням Г. Домана, основи інтелекту, освіченості людини, життєві перспективи загалом закладаються у перші роки життя дитини. Цей період є вирішальним для подальшого життя, і дитина вже ніколи не зможе перевершити потенціал, закладений до семи років. Водночас, на думку автора методики, залучити дитину до пізнання і сформувати бажання дізнаватися про нове й виділяти головне простіше всього на першому році життя, тобто починаючи навчання від самого народження малюка.

За переконанням Г. Домана, кожна дитина від народження є талановитою, і наділеною спадковим правом бути фізично досконалою, розумово розвиненою. Звідси випливає, що така досконалість не є прерогативою окремих обдарованих дітей, які мають природжені завдатки інтелектуальних і фізичних геніїв.

Глен Доман стверджував, що „невикористання мозку призводить до його втрати”, а „знання призводять до добра”, „бути розумним – це добре, а не погано. Більш того, це дуже добре!”, „бути генієм чудово, і тому, скільки б їх ні було, їх завжди не вистачає” [1]. Він переконливо доводив важливість розвитку у дітей як „фізичного інтелекту”, так і розумового потенціалу. У книзі [1] ним наведено унікальні порівняльні дані щодо можливостей пам’яті людини (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльні можливості пам’яті (за матеріалами Корпорації передових технічних лабораторій Асоціації Червоного Хреста) [1]

Сховище пам'яті	Місткість (у млн. знаків)
Людський мозок	125'500'000
Національні архіви	12'500'000
Магнітний картридж IBM3850	250'000
Британська енциклопедія	12'500
Пам'ять оптичного диска	12'500
Магнітний (твердий) диск	313
Флоппі-диск	2,5
Книга	1,3

Очолювані Г. Доманом спеціалісти у галузі розвитку раннього навчання розробили оригінальні технології навчання дітей читанню, математиці, а також технологію, завдяки якій дитина може оволодіти енциклопедичними знаннями. Важливого значення набуває те, що Г. Доманом створено ґрунтовну теорію й широку практичну програму раннього навчання дітей, зорієнтовану на використання не лише у навчально-виховних закладах, а й у домашніх умовах.

Зазначимо, що методика Г. Домана ґрунтується на стимуляції центральної нервової системи і мозку дитини за допомогою дотику, зорового і слухового сприйняття. Найбільш ефективним цілеспрямований вплив на розумові процеси дитини є у віці до п'яти – семи років. За переконанням Г. Домана, основи інтелекту, освіченості людини, життєві перспективи загалом закладаються у перші роки життя дитини. Цей період є вирішальним для подальшого життя, і дитина вже ніколи не зможе перевершити потенціал, закладений до семи років. Водночас, на думку автора методики, залучити дитину до пізнання і сформуванню бажання дізнаватися про нове й виділяти головне простіше всього на першому році життя, тобто починаючи навчання від самого народження малюка. Нам імпонують основні принципи правильного навчання, виокремлені Г. Доманом [1]:

1. Починайте якомога раніше.
2. Учійте із задоволенням.
3. Поважайте свою дитину і довіряйте їй.
4. Учійте лише тоді, коли процес навчання подобається вам обом.
5. Створіть відповідну обстановку для навчання.
6. Зупиняйтеся перш, ніж ваша дитина сам цього схоче.
7. Більш часто вводьте новий матеріал.
8. Будьте організованими і послідовними.
9. Не перевіряйте знання своєї дитини.
- 10 Ґрунтовно розробляйте навчальні матеріали і робіть це завчасно.
11. Пам'ятайте про основний закон безпеки. Якщо вам або вашій дитині нецікаво – припиняйте заняття. Мабуть, ви робите щось неправильно.

Відповідно до аналізованої методики, процес навчання можна умовно розподілити на такі етапи [3]:

- навчання читанню, формування активного словника;
- усна лічба;
- виховання ерудита;
- розвиток рухової активності.

Дидактичний матеріал складається з карток, на яких зображені слова, малюнки з назвами, малюнки з крапками (навчання усній лічбі). Методика Г. Домана сприяє засвоєнню дитиною десятків тисяч точних, надзвичайно цікавих фактів („бітів знань”). Їх

подають на картках розміром 30 x 30 см чітким малюнком, схемою, якісною ілюстрацією, фотографією. На зворотному боці кожної картки розміщують пояснювальний текст, який зачитує дорослий.

З-поміж різних галузей знань, Глен Доман надає перевагу читанню і математиці, не забуваючи також про фізичну й рухову активність дитини. Розглянемо більш детально методику Г. Домана.

Автор пропонує класифікувати матеріал по певних сферах знань, наприклад: члени сім'ї, тварини, домашнє начиння і т. д. [3]. Як свідчить дослідження І. Дичківської, щоб зробити інформацію більш доступною для вивчення дитиною, всі галузі знань учений поділив на 10 розділів: а) біологія, б) історія, в) географія, д) математика, е) фізіологія людини, є) загальні закони природознавства, ж) музика, з) мистецтво, и) мови, к) література. У кожному розділі знання поділено на підрозділи (категорії). Для зручності розподілу і вивчення матеріалу кожену категорію розбито на комплекти з 10 карток-бітів із найменуванням кожного біта на звороті. Пояснювальний текст, що характеризує конкретний біт, має відповідати таким вимогам:

- інформація в ньому повинна бути точною, тобто містити факти, а не припущення;
- інформація має бути зрозумілою, термінологічно точною, без двозначності;
- текст повинен бути цікавим і, за можливістю, з гумором.

На початковому етапі використовуються картки із зображенням слів, які демонструються почергово з секундним інтервалом. Потім додаються зображення предметів з літерним позначенням. Далі використовуються ці ж самі картки, але з детальним коментарем, що дає повне уявлення про предмет.

Наприклад, у розділі „Математика” виокремлено такі категорії [4, с. 206]:

1. Геометричні форми у планіметрії.
2. Кути.
3. Геометричні об'ємні форми.
4. Математичні символи.
5. Аксиоми в геометрії.
6. Римські цифри.
7. Метрична система мір довжини.
8. Метрична система мір ваги.
9. Вимір часу.
10. Система дробів.

Методику навчання дітей математиці застосовують у ранньому віці (2,5 – 3 роки), оскільки вона дає змогу навчити мозок дитини розрізняти кількість і, як наслідок, усі обчислення здійснювати як операції з множинами, за рахунок чого й досягається їх швидкість. Навчання дітей математики, згідно з цією технологією, передбачає 5 етапів [4 с. 204]: 1) упізнавання кількості; 2) упізнавання рівності; 3) розв'язання прикладів; 4) упізнавання цифр; 5) упізнавання рівності з цифрами.

Сутність методики Г. Домана найбільш чітко окреслює перший етап. Для впізнавання кількості виготовляють комплект карток з червоними кружальцями – від 1 до 100. Навчання починають з карток, на яких нанесені кружальця від 1 до 5. Дитині тричі на день послідовно показують картки з кількістю кружалець від 1 до 5 і називають відповідне число. Наступного дня проводять три заняття з першим комплектом, додаючи ще один комплект – з картками від 6 до 10. Його також показують тричі на день. Перед кожним наступним показом картки обов'язково перетасовують, щоб їх послідовність не була передбачуваною.

Як зазначає І. Дичківська, з першими двома комплектами заняття проводять упродовж п'яти

днів. З шостого в кожному комплекті щоденно одну картку змінюють на нову. Приблизно за 50 днів дитина запам'ятовує всі картки і відрізняє одну від одної. Відтоді вона зможе сприймати те, що дорослий може лише бачити. З першого погляду вона впізнає 47 кружалець, 47 монеток або 47 мотрьошок, виявляючи феноменальну здатність до розрізнення: дитина завжди відрізняє 99 кружалець від 98 і 100.

Після ознайомлення з числами та їх записом у мозку дитини виникає бачення відповідної кількості кружалець, тобто вона здатна „бачити” відповідну множину, що дає змогу швидко здійснювати будь-які математичні обчислення. Ця здатність є основою особливих математичних здібностей.

Отже, при навчанні усній лічбі використовуються картки з зображеними кружальцями / крапками (від однієї до ста). Учитель показує картку і називає: „це – один, це – два” і т. д. Інтервал між демонстраціями карток орієнтовно дорівнює одній секунді. Таким чином, у ході опанування математики дитині показують на картках певну кількість кружалець (від одного до безкінечності), називаючи, скільки саме кружалець зображено. Картки показуються по черзі, регулярно і швидко. Так у дитини розвивається здатність „на око” визначати кількість побачених кружків без їх підрахунку, що в свою чергу дозволяє усно оперувати багатозначними цифрами.

Після подолання п'яти етапів навчання математики розпочинається глибоке вивчення математики за підручниками з математики, алгебри, геометрії, тригонометрії, вищої математики самостійно або за допомогою старших.

За переконанням науковців, практиків [8], геніальність тісно пов'язана із раннім навчанням читанню. З метою навчання читанню Доман використовує старовинну англо-німецьку систему: пред'явлення та озвучування цілого слова. Він рекомендує показувати картки з написаними на них червоними словами на білому фоні. Доман радить починати навчання якомога раніше, краще – до року. Але в цьому віці дитина ще мало знає назв предметів, і в цьому випадку вона дізнається про них із карток, причому дізнається тільки про назву, без образу предмету. Якщо ж у неї вже сформувався взаємозв'язок між образом і предметом, то вона, скоріш за все, все одно не зможе уявити за словом предмет (оскільки дуже швидко показують і часто міняють слова, вона не встигає до них звикнути). Вищевикладене свідчить про те, що з раннього віку відбувається навчання дитини мислити абстрактно. Проте розвитку образного мислення приділяється небагато уваги. Г. Шевякова зазначає, що діти з образним мисленням цю методику сприймають погано і пропонує демонструвати одночасно на одному листку зверху – малюнок, а знизу – підпис [9].

По мірі дорослішання дитини, Доман пропонує збільшувати тривалість і кількість занять. Після досягнення дитиною віку 1,5 – 2 років, з нею починають, наприклад, вивчати японську мову, знайомити її з сучасним мистецтвом або навчати грі на скрипці.

Окрім навчання читанню й математиці, Глен Доман рекомендує давати й енциклопедичні знання. Для цього батьки роблять добірку карток із зображенням рослин, тварин, визначних людей та ін. Ми цілком погоджуємося з Г. Шевяковою, що було б доречно, якби дитині не просто давали енциклопедичні знання, а ще й розповідали, де і як вони застосовуються, як вони пов'язані між собою, наводили б прикладами з життя. За таких умов інформація стає більш цікавою для дитини. Доман рекомендує показувати кожну картку, незалежно від того, що на ній зображене, упродовж 1 – 2 секунд. Таким чином, весь урок триває 5 – 10 секунд. Можливо, краще показувати матеріал настільки швидко, наскільки дитина встигає охопити поглядом всі складові образу (слова і крапки – швидко, а малюнки – повільно).

Слід наголосити, що фізичний розвиток з перших днів життя малюка, за Доманом, складає систему вправ і рухливих ігор. Рекомендується використовувати комплекс рухів,

що передбачає активну участь всіх м'язів малюка (динамічна гімнастика). Діти, з якими займалися динамічною гімнастикою з народження, по всіх показниках розвитку випереджали своїх однолітків. Таким чином, акцент на фізичній активності й координації рухів дитини стимулюють розумовий розвиток, і є вдалим початком активної пізнавальної діяльності малюка [7].

Автор методики абсолютно справедливо наполягає на розумінні виховання і навчання як комплексних багатокомпонентних процесів, що пов'язують інтелектуальний і фізичний розвиток особистості. Основним принципом методики є рух від часткового до загального, своєрідне формування бази даних, необхідної для повноцінного розвитку дитини.

Як будь яка інша методика навчання й виховання, методика Глена Домана має і прихильників, і критиків. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне навести „за” і „проти” аналізованої методики. Так, серед позитивних характеристик методики виокремимо: загартованість організму, високий розвиток інтелекту дітей, постійний контакт батьків з дитиною, взаємозв'язок розумового й фізичного розвитку, формування наочного мислення, можливість навчання в умовах навчального закладу й удома, швидкий розвиток словникового запасу та ін. Як показав аналіз електронних джерел [2; 3; 6], „доманівські” діти в однорічному віці прекрасно плавають, а у чотирирічному – легко пробігають 5 км. Навіть паралізовані, німі, сліпі й глухі малюки з часом досягають приголомшливих результатів. Донедавна констатовалася відсутність готових роздаткових матеріалів у торговельній мережі, проте, за свідченням практиків, „у вільному продажі є велика кількість як дидактичного, так і методичного матеріалу за методикою Домана” [3].

Мінусами є трудомісткість методики, необхідність постійного оновлення наборів карток для занять, що займає значну частину вільного часу батьків, який можна було б витратити на спілкування з малюком, а також те, що після певної межі знання „втомлюють” дитину та ін. Успішність методики можлива лише за умови систематичної праці й беззастережного виконання всіх її складових, психолого-педагогічної грамотності батьків. Недостатньо уваги приділяється емоційному і когнітивному розвитку дитини. Значною є кількість спортивного устаткування, яке важко утримувати і використовувати удома, значна „база” наочності. Багато критиків указують і на те, що методика Домана виховує життєву пасивність дитини, спрямовує її лише на засвоєння інформації, а не на розвиток творчих і дослідницьких здібностей. Оскільки у нашому житті важливу роль відіграє вміння налагоджувати, будувати взаємостосунки з людьми, а не тільки успіхи в опануванні різних наук, то аналізована методика має ще одну недоречність – нею не передбачено спілкування з іншими дітьми. За своїм спрямуванням вона схожа на „внутрішньосімейну”.

За нашим переконанням, незважаючи на наявні недоречності (і безліч плюсів!), методика Г. Домана цінна насамперед тому, що у дитини в ранньому віці не виникає необхідності у додатковій мотивації до навчання. Їй не потрібно пояснювати, навіщо це необхідно знати, адже пізнавати оточуючий світ і досліджувати все нове – улюблене заняття малюка. Грамотно і своєчасно використовуючи необмежені можливості для розвитку дитини за допомогою навчальних занять і гри батьки уможливають повноцінний інтелектуальний і фізичний розвиток дитини, яка розвивається набагато швидше за однолітків і від народження відкриває для себе світ енциклопедичних знань.

Важливо підкреслити, що позитивні результати дає поєднання елементів методики Г. Домана з іншими педагогічними системами за умови використання найсучасніших наукових знань про способи і прийоми формування здібностей дітей у найбільш ранньому віці, про фізіологію мозку, роботу мозку як складної інформаційної системи. Слід додати, що напрацювання Г. Домана та його однодумців в інтерпретації англійською, японською,

іспанською, французькою, китайською та іншими мовами викладено на сайті Інституту Домана (м. Філадельфія, США) [11] – інституту прискороного розвитку людини, який нині очолює Джанет Доман, донька і послідовниця Глена Домана [10]. Якість методики підтверджується результатами її використання. Так, за даними деяких електронних джерел [6] (щоправда, без посилань на конкретні прізвища. – О. А.), у світі нараховується декілька десятків нобелівських лауреатів, які в дитинстві вчилися за методикою Г. Домана. Незважаючи на досить „поважний вік” зазначеної методики, інтерес до неї в усьому світі зберігається й в умовах швидкого розвитку і поширення сучасних освітніх інновацій. За нашим переконанням, розвивальний потенціал цієї методики необхідно досліджувати, зокрема, у контексті технологій розвитку обдарованості дітей, виходячи з позицій здоров’язберігаючої педагогіки.

Перспективними напрямками подальших досліджень порушеної проблеми є вивчення педагогічного потенціалу поєднання складових методики Г. Домана із сучасними педагогічними технологіями, а також ґрунтовні міждисциплінарні дослідження впливу методики Г. Домана на інтелектуальний і фізичний розвиток дитини, що передбачає плідну співпрацю педагогів, психологів, лікарів, фахівців з фізичної культури, видавців та інших спеціалістів.

Список літератури: 1. Глен Доман. Гармоничное развитие ребенка: как развить умственные и физические способности ребенка / Г. Доман. – М.: Аквариум, 1996. – 448 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 16.08.2010: <<http://www.kid.ru/rebenok/>>. – Загол. з екрану. – Мова рос. 2. Глен Доман: за и против [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 18.06.2010: <<http://smartkids.ru/>>. – Загол. з екрану. – Мова рос. 3. Глен Доман и его система раннего развития // *Журнал для талантливых родителей* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 26.06.2010: <<http://www.musicmama.com.ua/2010/07/16/doman-method/>>. – Загол. з екрану. – Мова рос. 4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посібник / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с. 5. Доман, аргументы против методики Домана: Интервью 2 с Павлом Тюленевым, Президентом Академии образования, социального и экономического развития [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 1.08.2010: <<http://www.rebenok.h1.ru/domanal2.htm>>. – Загол. з екрану. – Мова рос. 6. Методика Домана-Маниченко. Глен Доман, автор развивающих методик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 1.08.2010: <http://www.umnitsa.ru/metodiki_umnicy/metodika_domana-manichenko/>. – Загол. з екрану. – Мова рос. 7. Развивающие методики / Методика раннего развития Глена Домана [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 1.08.2010: <<http://tutti-frutti.com.ua/index.php?id=41&lang=ru/>>. – Загол. з екрану. – Мова рос. 8. Тюленев П. Считать – раньше, чем ходить [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 16.08.2010: <<http://babylib.by.ru/tema/tyulenev/schitat.htm>>. – Загол. з екрану. – Мова рос. 9. Шевякова А. Методики развития детей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 22.08.2010: <<http://ua.ua.info/content/articles/1076.html>>. – Загол. з екрану. – Мова рос. 10. Doman J. Better Babies vs. Hurt Kids / Janet Doman [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 1.08.2010: <<http://www.iahp.org/Better-Babies-vs-Hurt-Kids.190.0.html>>. – Загол. з екрану. – Мова англ. 11. The Institutes for the Achievement of Human Potential [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 1.08.2010: <<http://www.iahp.org/>>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

О.В. Аніщенко

**ГЛЕН ДОМАН ПРО РАННІЙ РОЗВИТОК
ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ**

У статті висвітлено особливості використання методики раннього розвитку людського потенціалу за методикою американського лікаря, психолога Глена Домана. Обґрунтовано позитивні та негативні характеристики методики, визначено перспективи використання методики Глена Домана у контексті технологій розвитку обдарованості дітей, виходячи з позицій здоров'язберігаючої педагогіки.

Е.В. Анищенко

ГЛЕН ДОМАН О РАННЕМ РАЗВИТИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА

В статье освещены особенности использования методики раннего развития человеческого потенциала по методике американского врача, психолога Глена Домана. Обоснованы положительные и отрицательные характеристики методики, определены перспективы использования методики Глена Домана в контексте технологий развития одаренности детей, исходя из позиций здоровьесберегающей педагогики.

O.V. Anishchenko

GLEN DOMAN ABOUT EARLY DEVELOPMENT HUMAN POTENTIAL

The features of the use of method of early development of human potential on the method of the American doctor, psychologist Glenna Domana are lighted up in the article. Positive and negative descriptions of method are grounded, the prospects of the use of the Glenna Domana method in the context of technologies of development of gift of children are certain, coming positions of saving of health of children.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2010

УДК 378

*Oriol Irina, Lavinia Elizabeta Popp,
Dani Velcea,
Reșita, România*

SISTEMUL EDUCATIV UNIVERSITAR DIN ROMÂNIA

Sistemul educativ universitar din Europa și fiecare instituție componentă se află într-un proces de reformare esențială, declanșat în a doua jumătate a anilor '90 ca urmare a Declarației de la Sorbona și a Declarației de la Bologna, resimțit ca o necesitate și o urgență impuse de competiția pentru realizarea unei economii performante, în condițiile accelerării procesului de globalizare la toate nivelurile și de dezvoltare a societății informaționale. În acest context, educația, creativitatea academică, cercetarea științifică, inovația se afirmă ca factori esențiali în procesul complex și durabil de creare și dezvoltare a societății bazate pe cunoaștere, obiectiv declarat al Uniunii Europene, lansat prin „Strategia Lisabona”.

Învățământul superior, cu toate structurile sale, procesele sale interne și influențele din exterior parcurge un proces de transformare conceptuală și organizațională, promovând o nouă paradigmă a educației academice, aptă să răspundă trebuințelor unei societăți dinamice care se află în continuă

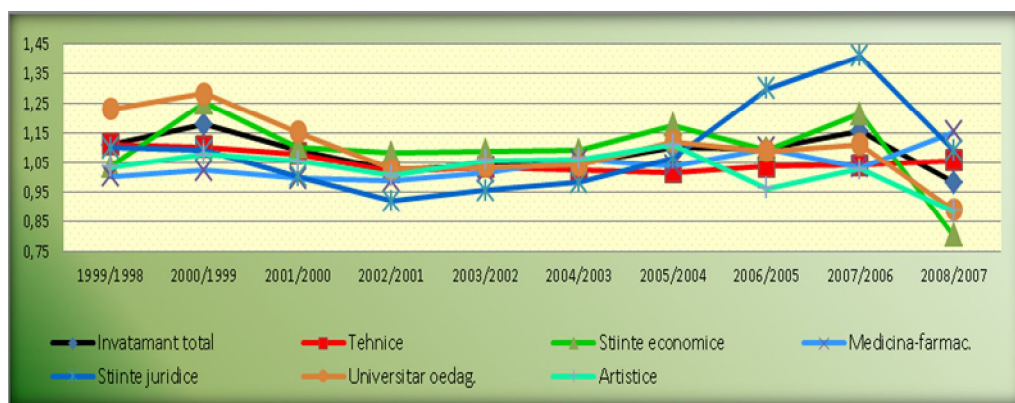
reformare. Având în vedere condițiile speciale în care se desfășoară reforma (globalizarea galopantă, evoluțiile tehnico-științifice accelerate, revoluția informatică), precum și aria ei de acțiune, structura și conținutul studiilor, armonizarea ciclurilor și programelor, cercetarea științifică, criteriile de apreciere a calității programelor de învățământ și a rezultatelor învățării, trebuie să admitem că reforma academică se află într-un proces continuu, un proces de adaptare permanentă la realitățile economico-sociale în continuă schimbare.

Ținând seama de faptul că sistemul de învățământ este unul conservator – cu o mare inerție, peste tot în lume – schimbările vizate în acest domeniu necesită o pregătire minuțioasă, adecvată. O mare vulnerabilitate a sistemului de învățământ se constată atunci când absolvenții nu au capacitatea de a intra rapid pe piața muncii și de a-și valorifica inteligența în domenii de înaltă tehnologie. Ca urmare a declinului demografic, numărul studenților se află într-o continuă scădere, ceea ce sporește competiția între universități – cele dinamice și cu durate mai scurte de studiu fiind mai atractive pentru tineri.

FACTORI DE INFLUENȚĂ ASUPRA EVOLUȚIEI NUMĂRULUI DE STUDENȚI DIN SISTEMUL EDUCATIV UNIVERSITAR

Evoluția numărului de studenți în învățământul universitar a cunoscut modificări importante, mai ales perioada de după revoluție. Perioada anilor 2000-2010 a înregistrat scăderi și creșteri nesemnificative. Însă cele mai mari schimbări în evoluția sistemului educativ universitar se așteaptă în perioada următoare. Factorii de influență considerabilă care vor duce la diminuarea numărului de studenți și abandon uniuersitar sunt:

- *declinul demografic*: anii '80 în România, ca și în multe țări din Europa sunt anii caracterizați cu spor natural negativ;
- *declinul economic*: influența majoră – creată de criza economică globală și criza economică din România;
- *declinul social*: ca urmare a schimbărilor nivelului de trai și calității vieții populației țării.

*Fig.1. Dinamica numărului de studenți (total și pe principalele domenii), perioada 1998-2009
(% față de anul precedent)*

Sursa : Calculat in baza datelor INSEE,

<http://www.insse.ro/cms/rw/pages/anuarstatistic2007.ro>

Declinul demografic. Pe plan național, suntem încă în perioada de mutații de la un tip de societate la altul și nu s-a ajuns la o stabilitate politică și legislativă; nu s-au putut încă remedia tarele societății autarhice, neproductive în care se trăia până în 1989; mentalul este cel mai greu de modificat. Scăderea demografică, o caracteristică europeană, afectează contingentul de candidați la admitere, dar ea va cunoaște o agravare după 2010, iar în 2020 va duce la o scădere a populației școlare cu 33%. Accesul României la UE și libera circulație

duce deja la o concurență acerbă pe piața învățământului superior. Criza economică, a survenit pe neașteptate, toate previziunile economiștilor sau politicienilor neputând-o anunța. Este criza sistemului de valori al unei societăți bazate pe consum și mai puțin pe muncă. Este criza unui mod de viață speculativ, bazat pe oportunități, pe aparențe și mai puțin pe valorile fundamentale morale, religioase.

După cum se poate observa din fig. 1., începutul declinului numărului de studenți se consideră anul de învățământ 2008 - comparativ cu anul 2007 numărul total a studenților din învățământul superior a scăzut cu 2% . Trei domenii de studiu au înregistrat creșteri în anul 2008 comparativ cu 2007: medicina – o creștere de 15%, juridice – 9% și științe tehnice - 6%. Celelalte domenii înregistrând scăderi: științe economice – 20%, pedagogie – 12%. Anul de învățământ 2007/2008 este anul care a înregistrat creșteri maxime a numărului de abiturienți. Era de așteptat că piața la un moment dat va suferi o suprasaturație pentru specialiști din anumite domenii (econiști, juriști), iar pentru alte domenii nu vor exista suficienți specialiști formați cu studii superioare (domenii tehnice și tehnologice, agricole).

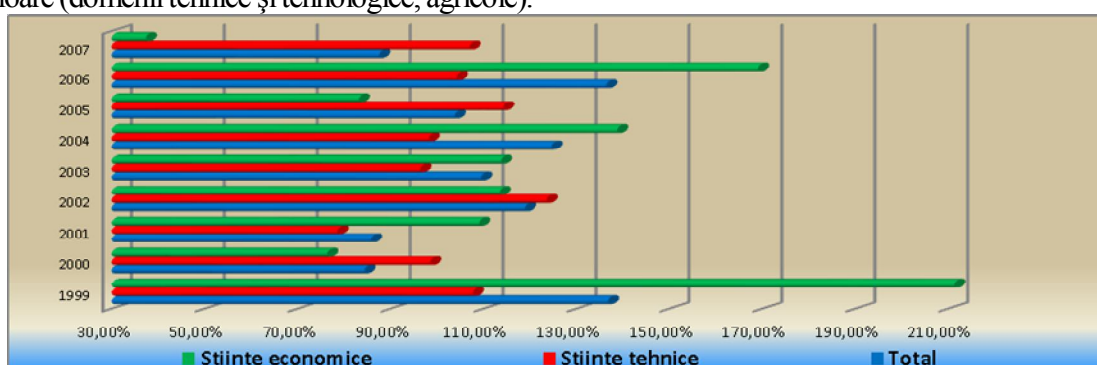

Fig.2. Dinamica numărului de abiturienți (total și pe principalele domenii), perioada 1998-2009 (% față de anul precedent)

Sursa : Calculat in baza datelor INSEE,

<http://www.insse.ro/cms/rw/pages/anuarstatistic2007.ro>

Structura numărului studenților pe domenii de studii va înregistra o modificare în următorii ani fapt care indica și datele statistice oficiale. Analiza dinamicii numărului de abiturienți și studenți restabiliți arata că aceste schimbări structurale au început din anul 2007 (vezi fig.2.).

Dacă în anul 1999 numărul de abiturienți care au optat pentru științe economice a crescut de 2,1 ori comparativ cu anul 1998, în anul 2007 comparativ cu anul 2006 numărul era numai de 37,39% sau o scdere cu 55908 studenți.

Puțin diferită este situația în domeniul științelor tehnice. Din anul 2005 abiturienții care au optat pentru acest domeniu au crescut în medie cu 2500 persoane. În anul 2007 comparativ cu 2006 creșterea a fost de 7,03%.

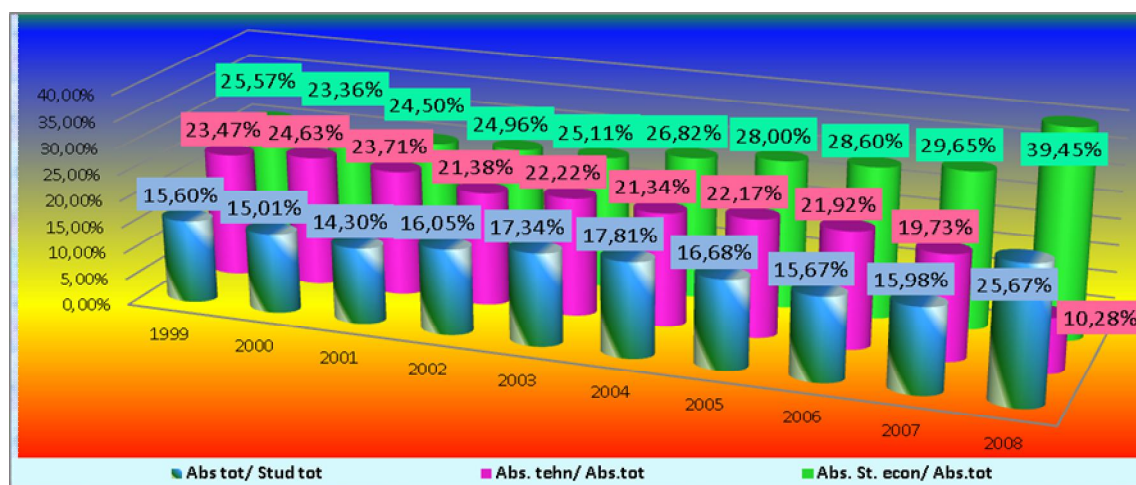

Fig.3. Evoluția structurii numărului de absolvenți, perioada 1998-2009
(% față de anul precedent)

Sursa : Calculat in baza datelor INSEE, <http://www.insse.ro/cms/rw/pages/anuarstatistic2007.ro>

Ponderea numărului de absolvenți față de totalul numărului de studenți pe perioada anilor 1999 – 2007 a variat în jurul procentului mediu de 16,05%. În anul 2008 această pondere a înregistrat valoarea maxima de 25,6%. Structura numărului de studenți-absolvenți pe perioada analizată a înregistrat fluctuații însemnate în ultimul an 2008 comparativ cu 2007: la științe economice – creștere de 9,8%, iar la științe tehnice – o scădere de 9,44%. Considerăm că aceasta situație se va schimba în perioada ce urmează în favoarea științelor tehnice și altor domenii care o perioadă s-au aflat „în umbră”.

Declinul economic. Considerăm că ne confruntăm cu o criză economică mondială. Fiind indusă de criza mondială, „lumea bună” internațională va ieși din criza economică și va ajuta și România să-și revină. Anul viitor sau peste doi-trei ani va trece criza economică așa cum au trecut și alte recesiuni economice. Putem privi problema și din alt aspect: criza noastră economică a fost doar indusă de o criză economică globală, dar amplificată de direcția de dezvoltare aleasă. “Dar o putem privi și altfel: economia noastră era pe pragul crizei sale structurale; criza mondială doar a declanșat-o și amplificat-o. Criza combinată politico-economic a avut un efect distructiv asupra stării societății: sărăcire, alienare, neîncredere în instituțiile statului, în justiție și chiar în moralitate; o degradare a stocului profesional și educative.”²². Aproape că nu există domenii de activitate care să nu fi fost afectat de criză. Există însă anumite domenii, care, odată atinse de criză, ar putea să producă disfuncționalități la scară mai largă. Unul dintre acestea este învățământul. Învățământul este sursa principală a viitorului, iar capitalul uman este strategic într-o societate. De fapt, învățământul și școala superioară fac mai mult decât par a face la prima vedere sau decât ceea ce ne așteptăm să facă la prima vedere. Ne așteptăm ca învățământul să producă ceea ce este important pentru piața muncii - competențe. Și nu e puțin lucru. Dar dincolo de asta, învățământul are datoria de a forma un stil de gândire și un mod de raportare la lucruri, iar școala superioară își face treaba bine atunci când educă o serie de capacități de analiză și mai ales capacitatea de a privi lucrurile în mod critic.

O universitate înregistrează performanțe atunci când în instituția respectivă se gândește liber și critic, se gândește profund și nu se gândește schematic, rutinier - „O școală trebuie să producă intelectuali”. O societate este bogată atunci când are intelectuali, când are minți vii, active, minți critice – minți care să producă soluții sociale constructive.

²² Cătălin Zamfir, *Criza se accentuează prin măsurile de ieșire din ea*, pag. 67. Disponibilitate: <http://www.inovatiiasociala.ro/index.php/jurnal/article/view/56>

Bugetul de stat a fost generos iar universitățile n-au ratat momentul. S-au făcut investiții serioase în modernizarea spațiilor de învățământ, achiziții de material didactic, mobilier sau instrumentar de specialitate etc., ba chiar cunosc locuri unde practic s-au reabilitat localurile aproape de la 0. Motiv suplimentar de mandrie pentru administratorii universitari, pe lângă accesarea finanțării externe, au început să funcționeze mecanisme de tip antreprenorial prin care „s-au făcut dotări” Rezultatele cercetării concretizate în producția de conținut științific sunt mediocre. Brevetele de invenții sau patentele comerciale (în cazul specializărilor tehnice) punte și foarte puține. Reușitele academice, absente. Iar dacă se întâmplă cumva să existe, atunci sunt rodul eforturilor personale, nicidecum al unuia de tip instituțional, arareori strategic. Și oricât ne-am amăgi, creșterea vizibilității internaționale rămâne doar un obiectiv de realizat...²³.

“**Globalizarea** duce la competiția pentru resurse provocată de creșterea populației globului, de diminuarea resurselor, de afectarea mediului ambiant. În condițiile **economiei bazate pe cunoaștere**, Banca Mondială, OECD, ONU (UNESCO) consideră că educația terțiară devine din ce în ce mai importantă, fiind factorul esențial în dezvoltarea societății, prin activitățile ei de învățare, cercetare, comunicare, inovare, depozitare a cunoașterii. Acest fapt a produs masificarea învățământului superior și competiția pentru resursa umană, pentru personal înalt calificat în cercetare și învățământ superior. **TIC** a produs mutații enorme în modul de viață, de lucru, în managementul companiilor sau al instituțiilor de învățământ superior și chiar în modul de predare sau învățare²⁴.

Este de înțeles faptul că trebuie să fim foarte precauți și să înțelegem că perioada de criză continuă și că se va menține situația susceptibilă și în anul care urmează.

Declinul social. Criza economică din ultimii ani, dar și perioada grea care urmează să o parcurgă societatea românească, va produce schimbări în structurile populației. Astfel, măsurile de austeritate considerate de Guvernul României ca cele permisibile în situația actuală, va afecta grav veniturile populației. Categoria de populație cu venituri sub 600 lei este considerată populație aflată în pragul sărăciei. Reducerea câștigurilor salariale cu 25% va face imposibilă plata taxelor pentru studii universitare. În perioada ce urmează universitățile mențin taxele la nivelul anului de studiu 2009-2010. Mai mult, vor fi eliminate pentru multe categorii de tineri reducerile de taxe, reduceri la bilete de transport, foile de odihnă de care mulți au beneficiat până în prezent. Va crește și numărul studenților care vor renunța la studii, fenomen care a început din acest an, mai ales în universitățile private. Fenomenul de abandon a studiilor universitare are la bază mai mulți factori de influență:

- scăderea veniturilor populației;
- inexistența cererii pe piața muncii de specialiști noi formați;
- creșterea cheltuielilor populației;
- lipsa siguranței sociale.

DEVOLTAREA ECONOMICĂ ASUPRA ȘI SECTORUL EDUCATIV UNIVERSITAR

²³ Andrei Parvan, *Criza economica si universitatile romanesti*, Disponibilitate: <http://www.hotnews.ro/stiri-opinii-5403994-criza-economica-universitatile-romanesti.htm>

²⁴ Șerban AGACHI, *Mesajul Președintelui Consiliului Academic al Universității Babeș-Bolyai pentru anul universitar 2009 – 2010*, Disponibilitate: http://www.ubbcluj.ro/ro/despre/misiune/mesaj_presedinte.html

Dezvoltarea capitalului uman și creșterea competitivității prin formare inițială și continuă, pentru o piață a muncii flexibilă și globalizată, reprezintă obiective majore de dezvoltare contemporană.

Cu toate că serviciile din domeniul educației nu sunt servicii publice în sensul strict al definiției, nefiind caracterizate nici de nonrivalitate și nici de nonexcludere, totuși aceste servicii sunt subvenționate parțial sau total de oricare guvern din lume. Principalele motive sunt: 1) datorita faptului că beneficiile sociale generate de capitalul uman depășesc suma beneficiilor individuale, stimularea consumului serviciilor de educație impune reducerea costurilor acestora la nivel de individ; 2) asigurarea echității și coeziunii sociale impune accesul tuturor membrilor societății la procesul de acumulare a capitalului uman și egalitatea de șanse în procesul de acumulare a capitalului uman, indiferent de diferențele financiare sau nonfinanciare între membrii societății.

Reforma învățământului universitar din România este indispensabil necesară și se orientează spre rezolvarea următoarelor nevoi:

- compatibilizarea globală cu sistemele de învățământ europene și dezvoltarea relațiilor funcționale și de mobilitate între instituțiile de învățământ superior;
- optimizarea sistemului la nivel național ca rezultat al nevoii adaptării sistemului educației inițiale cerințelor pieței muncii;
- dezvoltarea unor sisteme și conexiuni funcționale între piața educației, piața cercetare – dezvoltare (C-D) și piața muncii care să permită dezvoltarea unui învățământ superior eficient, performant, calitativ și flexibil, care să încorporeze noi cunoștințe să dezvolte metode moderne de învățare, să permită valorizarea cunoștințelor și valorificarea abilităților și competențelor studenților încă din sistemul de formare²⁵.

Dacă reforma educației este și trebuie să fie continuă, atunci trebuie să evidențiem trăsătura ei specifică, actuală, de a se desfășura sub presiunea impusă de globalizarea și concurența accelerate și de revoluția informatică, ceea ce poate imprima reformei un aparent caracter temporar. În realitate, reforma educației este un proces dinamic, deschis, interactiv, interdisciplinar, interinstituțional și internațional, un proces continuu care asigură cultivarea și aplicarea creativității, dezvoltarea cunoașterii, calea către performanță, competiție și excelență în învățământ și cercetare științifică.

Căutările și incertitudinea care planează asupra sistemului instituțional, calitatea în educație, care rămâne încă, în multe instituții, un deziderat, ofertele educaționale nerealistice, programele de studii neperformante, cercetarea științifică sporadică în ciuda investițiilor din ultimul timp, absența universităților românești din marile clasamente internaționale sunt realități care trebuie depășite. Dificultățile în calea dezvoltării europene a învățământului universitar românesc țin fie de latura administrativă, politică și legislativă, fie își au originea în mentalitate, fie sunt cauzate de evoluțiile obiective, exterioare procesului de reformă.

În primul rând, reforma învățământului universitar din România nu se poate realiza decât într-un cadru legislativ coerent, construit pe o strategie clară privind misiunea, scopul și obiectivele sistemului educativ.

Un alt tip de dificultate în aplicarea reformei învățământului superior ține de domeniul mentalității. Procesul Bologna este privit încă de pe poziții sceptice de către unii actori din aria educației și cercetării academice. Desigur că există o serie de aspecte care trebuie discutate, pentru că reforma reală nu se realizează mimetic, ci în raport cu realitățile din fiecare sistem de învățământ.

În felul acesta, privind reforma educației ca proces continuu, care lansează permanent provocări învățământului superior, universitățile românești se pregătesc să participe la edificarea Europei

²⁵ Valentina Vasile, Gheorghe Zaman, Steliana Perț, Felicia Zarojanu – Studii de strategie și politici, Institutului European din România, http://www.ier.ro/documente/SPOS2007_ro/Spos2007_studiu_2_ro.pdf, pag.85

cunoasterii și a cercetării și, mai mult decât atât, își pregătesc propriul viitor, dincolo de anul 2010, într-o lume a competiției acerbe, a internaționalizării și globalizării, în care, mai mult decât oricând, cunoașterea înseamnă putere.

CONCLUZII

Factorii determinanți care vor influența evoluția și accesul la sistemul educativ universitar din România sunt factorii de natură demografică, economică, socială.

În lucrarea de față am menționat importanța dezvoltării capitalului uman și creșterea competitivității prin formare inițială și continuă, pentru o piață a muncii flexibilă și globalizată, reprezintă obiective majore de dezvoltare contemporană.

În perioada care urmează învățământul universitar se va orienta mai mult, după părerea noastră, spre factorii educaționali calitativi și spre creșterea competențelor atât a noilor specialiști formați, dar și a cadrelor didactice. Acest lucru este posibil prin aplicarea fondurilor de investiții nu numai pentru în achiziții de material didactic, modernizarea spațiilor de învățământ, mobilier sau instrumentar de specialitate, ci și pentru creșterea competențelor cadrelor didactice, studenților, masteranzilor și a tinerilor cercetători. Numai așa vom putea ajunge la un învățământ universitar competitiv, la performanțele calitative de nivel european sau de ce nu – mondial. Doar școala românească a dat lumii de-a lungul timpului mulți specialiști de calitate, rezerve există trebuie la timp depistate și educate.

Nu trebuie să punem pe umerii crizei tot ce se întâmplă în societate, trebuie doar sfidată criza cu forțe, soluții și surse existente.

BIBLIOGRAFIE: 1. Agachi Șerban, *Mesajul Președintelui Consiliului Academic al Universității Babeș-Bolyai pentru anul universitar 2009 – 2010*, Disponibilitate: <http://www.ubbcluj.ro/> 2. Parvan Andrei, *Criza economica si universitatile romanesti*, Disponibilitate: <http://www.hotnews.ro/stiri-opinii-5403994-criza-economica-universitatile-romanesti.htm> 3. Valentina Vasile, Gheorghe Zaman, Steliana Peț, Felicia Zarojanu, *Studii de strategie și politici, Institutul European din România*, http://www.ier.ro/documente/SPOS2007_ro/Spos2007_studiu_2_ro.pdf 4. Zamfir Cătălin, *Criza se accentuează prin măsurile de ieșire din ea*, pag. 67. Disponibilitate: <http://www.inovatiesociala.ro/index.php/jurnal/article/view/565> 5. Wisler, Carl. *Designing Evaluation*. [available online: http://www.gao.gov/policy/10_1_4.htm] U.S. Government Accounting Office - Program Evaluation and Methodology Division: GAO/PEMD, 1991 6. LEGEA nr. 84 din 24 iulie 1995*) - Legea învățământului, <http://www.edu.ro> 7. Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului (2008), *Raport asupra stării sistemului național de învățământ*, București. <http://www.edu.ro/index.php/articles/10913> 8. *Raportul Comisiei Prezidențiale pentru analiza și elaborarea politicilor din domeniile educației și cercetării*, http://edu.presidency.ro/upload/raport_edu.pdf 9. *Anuarul Statistic al României 2007, 2008*, <http://www.insse.ro/cms/rw/pages/anuarstatistic2007.ro>

Стаття надійшла до редакції 14.06.2010

УДК 378

*Mihaela- luminița Staicu, Mihaela Cuțov,
Bucharest, România*

**CULTURAL AND ANTHROPOLOGICAL DIMENSIONS OF HEALTHY
STATUS**

Defining health and disease by taking into account only the functional criteria is very relative and it implies various inaccuracies because people's functional capabilities are appreciated following a normative standard consisting of a specific set of social norms (1). However, these norms are different in what concerns the reference criteria so there can be different definitions of health and disease for different societies, cultures or social groups.

Taking into account the diversity of the factors that contribute to maintaining health, Health Psychology uses the following patterns of study and intervention (2):

- *Behavioral* (the role of behavioral factors in maintaining health or in causing health problems; the application of the principles of behavioral therapy)
- *Cognitive* (the role of cognitive factors in maintaining health or causing health problems; the application of the principles of cognitive therapy)
- *Psycho-physiological* (the interaction between somatic and psychic in maintaining health or causing health problems; the application of the principles of psycho-physiology)
- *Constructivist* (the role of social and cultural factors in creating opinions about health, disease, treatment)
- *Ecological* (the relationship between the individual and the universe)
- *Communitarian* (the role of the community)
- *Cultural* (the role of cultural differences in maintaining health)
- *Developmental* (the role of growing stages during life)
- *Feminist* (the role of social gender)

It is very important, when approaching and treating patients, to take into account the cultural aspects, the traditions, the etiological and philosophical conceptions about the world and the disease; these can be different not only from a continent to another or from a country to another, but also within the same country, there are differences between regions, social environments, professions and ages. These differences are being reflected into the various explaining models of disease and in the cognitive representations of disease: the identity of disease, the consequences, the causes and duration (Leventhal), to which we can add the fifth dimension: the curability and the controllability of disease (Lau and Hartman). The scientific literature proves the fact that the cognitive representation of disease determines the attitude towards the disease and, consequently, the recovery and the social re-integration. The more the mental representation is close to the prototype (image and accurate information about the disease, delivered by the specialist), the better the adaptation to the disease.

The factors that influence the attitude towards the disease can be grouped in 4 categories: *demographic, socio-cultural, individual (psychological) and professional* (3):

A. Demographic factors

a) Age

- i. The childhood is being characterized by the dependency to the family, conformism to school rules and therefore, the attitude towards the disease depends on models (parents, teachers) and on the degree of psycho-affective development
- ii. The adolescence is being characterized by the non respect of salutogenetic behaviors because of impulsivity, imprudence, need of independence and the desire to be accepted and socially acknowledged, characteristic to this stage of development.
- iii. The maturity includes unhealthy behaviors (sedentary, smoking, excesses) etc
- iv. The elderly are characterized by prudence, maximum therapeutic compliance.

b) Sex

- i. Males, with multiple responsibilities, ignore the dangers and it rarely appeals to a physician

ii. Females, characterized by a prudent behavior (including the sexual behavior), a better hygiene (medical physiological acts such as delivery), frequent visits to the doctor, a better therapeutic conformism

A study published in Sweden in 2004 investigated the sex differences related to health behaviors and the motivation to adopt a healthy lifestyle. The study was conducted with the participation of 479 students from a university from south-west Sweden. The results showed the fact that the female students had healthier behaviors concerning alcohol consumption and nutrition, but they were also more stressed. The male students were overweight, less interested in advices about nutrition or activities for protecting health, they were sedentary and they consumed more alcohol (4).

c) Ethical affiliation

- the occidental societies are being characterized by a better health education, excessive professional implication, the promotion of internal locus of control (the children are being taught to become independent, to earn their own money and they are appreciated for this autonomy), but also by a growing frequency of abuses, sedentary, while:

- the oriental societies are being guided by philosophical and religious concepts containing salutogenetic behaviors and promoting the external locus of control (obeying the social rules, religious norms).

Intercultural studies have shown the differences concerning the locus of control between different ethnic groups within the same society, but with a different social and economic status (2). The Jewish children from Israel proved a more pronounced internality than those Arabs from the same country, the Chinese children from USA proved to be more external than the American ones, so as the black children from South Africa compared to the white ones. The forming of an internal locus of control is also associated with coherent parental capabilities, clear and non-confusing, educational, encouraging the trust, autonomy and positive strength. The internal locus of control has a positive motivational role for the action and this way people adopt salutogenetic behaviors, they give up on unhealthy ones, and, in case of disease, they are compliant to treatment (5).

d) Socio-economic status – a low one determines a poor health education, promiscuity and low access to medical services.

Siegrist (1987), quoted by Sorin Rădulescu (*Sociologia sănătății și a bolii*, 2002) affirms that, groups characterized by a low socio-economic status are more stressed because of the difficult problems they have to face and there is a higher risk for health because of the poor life and work conditions. Educated people have a more accurate lifestyle and they pay often visits to the doctor in order to take care of their health. In the same time, people that belong to poorer social classes are being characterized by certain values that could explain why they go less often to the doctor: a high level of dependence upon others, fatalism and incapacity to postpone immediate gratifications- together, these values create what some authors call the *culture of misery* (1).

The relationship between the socio-economic status and the adoption of a healthy behavior made the object of many studies. For example, in 2002, a research published in UK investigated this relationship. The research was nationwide and investigated 2728 houses in UK (one adult for each house was interviewed). The authors revealed the fact that the respondents with a higher socio-economic status smoke less, made daily physical activities and they ate fruits and vegetables every day. Those with a low socio-economic status were associated with a poor awareness oh health related issues (they thought less at what they should do in order to maintain their health), they thought less of the future and they left their health on the hands of destiny (6).

B) Socio-cultural factors:

Religion has both:

- i. Positive effects because it recommends fundamental specific health behaviors (eg. fast, meditation, physical activity) and by offering a psychological balance to the individual
- ii. Negative effects by the promotion of a fatalist and catastrophic thinking. Some religions impose unhealthy behaviors (eg. they interdict surgical treatments, blood transfusions or contraception)

The cultural factors are important because, without the understanding of the cultural context, many of the attempts of approaching the health problems of an individual cannot be successful. The reason for which we have to take into account the individual aspect is that not all the individuals from a community share the same beliefs, norms, values or attitudes towards health, they do not have the same salutogenetic behaviors or the same support group.

At a cultural level, the way in which a group defines what is or isn't healthy can substantially vary from a group to another. At an individual level, the beliefs about health, although influenced by cultural conceptions, can vary from a person to another.

The value associated to health can vary from a culture to another, but also within the same culture. For instance, the Judaic law says that health is given by God and that people have the responsibility to maintain it. Nevertheless, among the 3 Judaic subgroups, there are different degrees of accepting this idea: Orthodox Jews accept it, Reformed Jews accept it less and Secular Jews do not give it a big importance (7).

Health behaviors vary as well. For instance, the classification of an aliment as "comestible" can be the object of a cultural differentiation. There are many aliments which are not accepted by occidental cultures, but that are a part of a daily diet among other cultures. Then, there are individual differences- people have various dietary habits, depending on age, status and factors related to the belonging to a certain clan.

The cultural differences are also found at the level of the social organization of health activities and role assignation (curer, patient). Sexual or religious matters can influence the curer position (only some people with certain spiritual qualities or only men can become curers), while, in other cultures, high costs of medical training limit this role to those with high income. In some cultures, health services are available and integrated into the community life, while in others, doctors, hospitals are rare and many individuals don't have access. In the first case, the relationship patient-doctor can be collegial, a partnership is being established between the two parts in order to obtain healing and in the second one, the relationship is hierarchical, involving the authority/ subordination rapport (7).

There are numerous examples proving that, far from having an absolute and invariable character, the notions of *pathology-normality*, *disease- health* are being invested with variable cultural meanings, different from a community to another. The microbiologist and medical historian René Dubos gave the suggestive example of a South America tribe, for which the *dyschromic spirochetosis* (skin disease characterized by the apparition of colorful flecks, caused by tattoos) was so common (*normal*) that those who did not have it were considered *abnormal* and they were refused the right to marriage (Dubos R., 1959). In order to give more examples, the anthropologic research has shown that, within some Indian populations, the presence of intestinal worms is not considered a disease, on the contrary, it is appreciated as an essential element of the digestive process. On the other hand, in Latin America, there are manifested symptoms of diseases that are virtually unknown in other regions of the world (Herzlich C., 1984) (1).

In many geographical areas (especially in poor regions from Africa, South America etc.) even today there are beliefs that psychological problems are being caused by incantations, angry Gods, the lost of soul, and, taking into account the specifics of the disease, the treatment applied by the so called "curers" is the same: rituals, oils or plant extracts, irrigations in order to induce shock, confessions, catharsis, the transfer of the suffering to an animal who is afterwards sacrificed. The

mechanism of action of such therapeutic procedures is the following: the blaming of certain unpleasant experiences (depression, anxiety, obsessions etc) on vicious gods, the transfer of these states to a sacrificed animal, which is being killed instead of the person. So, the disease is considered as having a spiritual nature, this is why the treatment is addressed to the soul. Afterwards, the medical model appeared, which concentrated only on the organic part of a human, and nowadays a powerful interaction between somatic and psychological is being promoted. This model is able to accurately and usefully explain the complex character of somatic diseases, generated by the pathogenic action of environmental factors (physical, chemical and biological) together with psychological ones, modeled by the socio-cultural model (8).

B. Individual factors (personality traits)

Individual factors are related to temperamental particularities and especially character particularities of individuals (3).

The individual level is being characterized by the personal knowledge about health issues and diseases, healthy attitudes and behaviors and interpersonal relationships (7).

In order to better understand the attitudes towards health behaviors, we have to take into consideration cultural factors (related to the community) and psychological factors (individual). Beliefs on what causes a disease or a disability or about the control one has upon their health vary. For instance, within a community, the general belief may be that if a pregnant woman eats too much there may be too little space for the baby to develop; as a consequence, malnutrition is a widely spread phenomenon which leads to the risk of baby developing disabilities. However, there are variations among the individuals towards this belief and an important role is played by psychological factors, as well as education, status, taking part in public health programs. (7).

C. Professional factors:

Ever since antiquity, physicians noticed that they have to take into consideration the level of professional training of the patients when dealing with them. Thus, Soranus of Efes stated: „to the farmer you talk about agriculture, to the sailor about the sea...”.

For many people, profession may be an important cause of psychological distress because of its characteristics (difficult tasks and responsibility), the work environment, the relationships, general working conditions (3).

Epidemiological studies show an increased frequency of the professional diseases, of work-related accidents and illnesses, no matter if the physical effort is prevalent or if the job rather requires mental effort (individuals are exposed to stress factors that can induce a variety of problems, such as cardiovascular or psychological conditions) (1).

From an anthropological perspective, one can notice a variation in time of the interpretations the patient gives on the situation: while, in some totemic societies, the epileptics (from amongst which most of the shamans or tribe healers were recruited) were appreciated as a „privileged” social group and were believed to possess magical, supernatural powers, in present societies they are considered ill, in need of special medical treatment.

Thus the **Medical Anthropology** developed as a branch of social and cultural Anthropology; its roots run deep within the field of medicine and other natural sciences, because it deals, among others, with a large spectrum of biological phenomena, especially those related to health and disease, but its subject lies at the meeting point of social sciences and natural sciences and it borrows from the theoretical perspectives of both sciences.

Medical Anthropology can be divided in 3 major areas(12):

1. biomedical studies on human adaptation that include: paleontology, demographics, disease development, population genetics and pathology, social epidemiology, nutrition

2. ethno-medical studies on health and healing that include: *culture-bound syndromes* as disease is seen as a socially learnt behavior, traditional therapies, healer roles, medical pluralism, ethno-psychiatry, ethno-pharmacology etc

3. applied medical anthropology interested in : public health, international health, clinical anthropology, addictive behavior, family violence etc (13)

Medical anthropology studies indigene conceptions on health and disease in different cultures; studies ideas and behaviors of health practitioners in different cultural areas, including hospitals and clinics from developed or less developed countries; studies scientific knowledge development in western medicine and it compares it with beliefs, practices and complex ideologies that represent the baseline on western and non-western medical systems such as those from Japan, China and Muslim world (K Oths, 1995).

The psychotherapeutical effects of healing rituals were studies thoroughly in many countries, and the symptoms, symbols, customs, and means used must be comprehended in the limits and within the boundaries set by the culture of those territories. (11). La Barre (1945) and Spitzer (1947) with respect to Japanese described a predilection for politeness, discretion, obedience, persistence and ceremony, to which Doi (1962) added their will to be loved, protected and their prevalence for resignation and a strong need to obey to authorities, features that can be found in their worship ceremonies (8). Probably these features may be attributed to the tradition of Buddhism, that preaches mind tranquility, serenity and accepting adversity. (8) In fact, these ideas form the base of the Morita psychotherapy, practiced in Japan. Through this psychotherapeutical method, the patient is prepared to accept suffering by confronting themselves, by isolation and partial deprivation. In this respect, Kimura (1972) stated that „if you stroll through the rain you feel sad and cold. This is because you feel rain as something apart from you. If you became one with the rain and didn't feel any separation, no duality between you and water, like the swimmer emerged under water, the you would instantly feel no more sad and cold...”. Thus, the basic principle of Morita psychotherapy is „give up your whole being to suffering and pain”. So, the psychotherapeutical differences related to culture can be found even in the techno-industrial and cultural developed countries. For instance in USA, as long as narcissistic individualism, the non-conformism tolerance and freedom of speech were emphasised, psychoanalysis found the best ground for spreading; however, when the focus of attention moved from the narcissistic ego to community, the downhill of psychoanalysis came and the importance of group and family psychotherapy increased. (8)

People have always built explanatory models in order to understand diseases and to set a therapeutic plan. The means of explaining the etiopathogeny of the illness to the patient is always directly related to the level of culture. When there are big differences in culture, beliefs and way of understanding of local traditions and realities between the therapist and the patient, conflicts occur and lead to non-compliance and the failure of the therapeutic act. (8)

In 2005 a research that reviewed the studies that evaluated the interventions for improving the cultural competence of health care specialists was published. 34 studies published between 1980 and 2003 were examined. It was discovered that there are a lot of proofs that certify that training for cultural competence improves knowledge of health care specialists (17 out of 19 studies proved the positive effect), proofs that certify that increased cultural competence improves their attitudes and abilities (21 out of 25 studies, and 14 out of 14). Cultural competence leads to increased patient satisfaction (3 out of 3 studies). However there is not enough information related to costs of a cultural competence training (5 studies included incomplete estimations towards costs). Conclusion was that by creating a cultural competence of health care specialists, a strategy to improve their knowledge, attitudes and abilities is set (9)

A pathology with strong cultural influences is represented by eating disorders, which prevalence increased significantly lately. Socio-cultural studies underlined the important role of cultural factors in anorexia nervosa. Some cultural factors like mass media, internet, professional requirements have established being skinny as a mandatory symbol of success.

The Internet represents an extraordinary powerful means of connection. Virtual communication between female patients suffering from eating disorders has the advantage that the risk of social rejection is minimum and the access to information is extremely fast: (fast weight loss methods, drastic diets etc) (10). Thus, online communities appeared which created a „virtual support group” for such a lifestyle. This feminine model was over encouraged in western culture but it extended also in the eastern countries and affects at a worrying extent other cultures’ population. As a response to the need of imitating existent models, today’s women change their behavior to fit the reference group.

Recently an exaggerated interest for healthy eating appeared, called orthorexia nervosa, that isn’t yet officially recognized as an eating disorder. It also originates in the western societies, where the media pressure on healthy eating is much greater. Nowadays, all around the world, campaigns that encourage healthy eating are run. They inform about different eating relating illnesses (genetically altered organisms, E’s that cause cancer, parasite and virus transmission through foods in case of mad cow disease, aviary flu, as examples). These messages can be misinterpreted and thus, exaggerated care for healthy eating appears.

Contemporary society progressive development, the rapid technological and material evolution, the fast socio-economical changes, migration, the disappearance of many socio-cultural models and different institutional forms of solving existential problems, things that led to isolation of individuals, despite the diversity of communication means, are all factors that concur at a great extent to the dissonance in adaptation of the contemporary man to the new living and working conditions and to the increased frequency of psychological disorders. These imbalances influence the somatic health of the individual and thus the role of Health Psychology in promoting and maintaining health becomes more important. In this respect the Romanian Academy, through the Anthropology Institute Francisc Rainer, has set as objective to investigate in 2009 the psychological vulnerability at urban population and the psychological frailty during the transition from adolescence to young adult on the transition background specific to our country nowadays.

In his work *The cultural foundation of personality*, the anthropologist Ralph Linton emphasized that, if the normative references on a certain culture are thoroughly known, the shape (nature) of the future hysterias can be almost accurately predicted. (Linton R., 1968)

A solid knowledge of rules and customs of a community as well as the individual factors is crucial in treating different kinds of diseases and also in building a good therapeutic relationship between the therapist and the patient.

Bibliography: 1. RADULESCU, S.M, *Sociologia sănătății și a bolii*, Ed. Nemira, 2002. 2. BABAN A., *Psihologia Sănătății*, Curs, Universitatea “Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea De Psihologie Și Științele Educației, Secția Psihologie, 2005. 3. IAMANDESCU, I.B., *Psihologie medicala*, Ed. Infomedica, Bucharest, 2005. 4. BOTHMER von M., FRIDLUND, B., *Gender differences in health habits and in motivation for a healthy lifestyle among Swedish university students*, Nursing & Health Sciences, 2005, pg. 107-18. 5. POPA-VELEA, O., DIACONESCU, L., NECULA CIOCA, I., *Psihologie medicala, Baze teoretice si aplicatii practice pentru medici si psihologi*, Ed. Universitara Carol Davila, Bucharest, 2006. 6. WARDLE, J., STEPTOE, A., *Socioeconomic differences in attitudes and beliefs about healthy lifestyles*, [Journal of Epidemiology & Community Health](#), 2003, pg. 440-443. 7. MULATU, M.S., BERRY, J.W., *Health Care Practice in a Multicultural Context: Western and on-Western Assumptions*, Handbook of Cultural Health

Psychology, 2001, pg. 45-61. 8. *Coordonate actuale ale psihoterapiei*, Directia sanitara a judetului Mures, 1977. 9. BEACH, M.C., PRICE, E.G., GARY, T.L., ROBINSON, K.A., GOZU, A., PALACIO, A., SMARTH, C., JENCKES, M., FEUERSTEIN, C., BASS, E.B., POWE, N.R., COOPER, L.A., Cultural Competence: A Systematic Review of Health Care Provider Educational Interventions, *Medical Care*, Vol. 43 - Issue 4, 2005, pg. 356-373. 10. NORRIS, ML., BOYDELL KM., PINHAS, L., KATZMAN, DK., *Ana and the internet: A review of pro-anorexia websites*, *International Journal of Eating Disorders*, 2006. 11. HELMAN C.G., *Culture, Health and Illness. An Introduction for Health Professionals*, Third edition, Butterworth-Heinemann Ltd, Oxford: Linacre House, Jordan Hill, 1994. 12. TOMA, V.V., *Câmpul disciplinar al antropologiei medicale –definitia si obiectul de studiu*, *Revista Medicală Română*, vol. LIV, nr. 1, 2007. 13. MC ELROY, A., TOWNSEND, P., *Medical Anthropology in Ecological Perspective*, Boulder: Westview Press, 1989.

Mihaela- luminița Staicu, Mihaela Cuțov

CULTURAL AND ANTHROPOLOGICAL DIMENSIONS OF HEALTHY STATUS

Speaking about healthy status only by the functional criteria is a very relative approach and that is because people's functional capabilities are appreciated following a normative standard consisting of a specific set of social norms. This is why, it is very important, when it comes to treating patients, to take into account the other aspects as well: cultural aspects, the traditions, the etiological and philosophical conceptions about the world and the disease; these can be different not only from a continent to another or from a country to another, but also within the same country.

This paper aims to underline the various aspects that a therapist has to take into account when dealing with a patient; the attitude towards health and disease can be very different from an individual to another, as their definition is influenced by factors such as: age, religion, sex, ethnical affiliation, socio-economic status, profession, psychological and cultural factors. This is why the medical science has developed a new branch called Medical Anthropology, a science that studies the indigene conceptions about health and disease in different cultures.

We concluded that a solid knowledge of rules and customs of a community as well as the individual factors are crucial in treating different kinds of diseases and also in building a good therapeutic relationship between the physician and the patient.

Mihaela- luminița Staicu, Mihaela Cuțov

КУЛЬТУРНЫЕ И АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЕ ПАРАМЕТРЫ ЗДОРОВОГО СОСТОЯНИЯ

Говоря о здоровом состоянии только по функциональным критериям - это очень относительный подход, и это потому, что функциональные возможности людей ценят по существующим нормативным стандартам, состоящим из определенного набора социальных норм. Вот почему очень важно, когда речь заходит о лечении пациентов, с учетом других аспектов, а именно: культурные аспекты, традиции, этиологические и философские представления о мире и болезнях; они могут отличаться не только от континента к континенту, из страны в другую страну, а также в пределах одной страны.

Это исследование призвано подчеркнуть, что Терапевт должен принимать во внимание различные аспекты при рассмотрении пациента; отношение к своему здоровью и болезни могут иметь различное течение от человека к другому, поскольку их определение зависит от таких факторов, как возраст, религии, пол, этнической принадлежности, социально-

экономического статуса, профессии, психологических и культурных особенностей. Именно поэтому медицинская наука разработала новую ветвь под названием медицинской антропологии, науки, изучающей первостепенные представления о норме и патологии в различных культурах.

Мы пришли к выводу, что твердое знание правил и обычаев сообщества, а также индивидуальные факторы играют решающую роль в лечении различных видов заболеваний, а также в создании хороших терапевтических отношений между врачом и пациентом.

Стаття надійшла до редакції 24.06.2010

УДК 378

*Олійник М.М.
Белгород, Росія*

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ У РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Проблеми змін і розвитку освіти у розвинених країнах світу активно підіймаються і аналізуються в контексті модернізації та пост модернізації суспільства в цих країнах. Модернізація при цьому розуміється не просто як “становлення” сучасності, і як процес міжнародної соціалізації, тобто процес набуття рис, притаманних розвиненим цивілізованим державам. Петер Штомпка визначає модернізацію як наближення суспільства через усвідомлення здійснення певних намірів, цілей і планів до ухвалені моделі сучасності, частіше за всього до зразка якогось існуючого суспільства визнаного сучасним [3, С.528].

Процеси модернізації мають університетський характер, розповсюджуються на всі аспекти і грані суспільного життя. Наприклад, соціальний тип особистості, характерний для суспільства, що модернізуються, характеризуються раціоналізмом, індивідуалізмом, прагненням до змін, мобільності, самовдосконалення.

В умовах постмодерністських впливів відомий харківський філософ Є.А. Подольська вважає наступні:

1. Відмова від ідеології диктату в тому, що стосується світогляду тих хто навчається. Система освіти більше не бажає формувати людину із заданими властивостями, їй більше не до душі людина, що рефлектує, міняється, людина можливостей, а не реалізацій.

2. Множинність педагогічних принципів, що виникла на місці однієї педагогічної системи, причому вони можуть бути абсолютно протилежні, але при цьому не заперечувати один одного, мирно уживаються.

3. Значно більше свободи вчителів, викладачів, учнів і студентів, яке іноді уявляються руйнуванням.

4. Трансформація авторитету викладача, вчителя, які тепер не є втіленням Істини і Знань. Вчитель, в широкому розумінні, втрачає свій інституційний авторитет, що виникає з самого факту визнання ролі наставника. Авторитет тепер набуває “особистісного” характеру. В ситуації постмодернізму вчитель покликаний створити умови для “освітнього діалогу”, де разом з вихованцями буде шукати шлях до успіху в складному світі.

5. Реалізація мультикультурної освіти. В ситуації, коли постмодернізм затверджує “відмінності і особливості” культури і релігії Заходу втрачають позицію

стандарту, відносно якого культури всієї решти розглядались як “інші” в значенні “гірші”. Вчитель не має права нав’язувати навіть однорідній учнівській групі єдиний спосіб бачення дійсності. Постмодернізм відкриває шлях до мультикультурної освіти, діалогу культур, а також реалізації повної гендерної рівноправності жінок.

6. Плюралізм етапів життя і субкультур в учнівському колективі. Відмова від жорсткого інтелектуалізму, енциклопедизму і традиційних форм навчання створює умови для отримання суспільної практики і життєвого досвіду. Вчитель повинен бути відкритим для цінностей і стилю життя, які привносять учні (молодіж та субкультура, музика, сленг).

7. Толерантність по відношенню до будь-яких відмінностей і особливостей учнів. Переконаність в комплексності і фундаментальній суперечності суспільного життя приводить до сприйняття категорії “особливості і як однієї з важливих основ всієї педагогічної теорії. Світ і люди різноманітні і відмінні, особливість, несхожість на інших – це не гріх, а виявлення багатства нашого суспільства. Тому в педагогічній діяльності на всіх її рівнях, починаючи від освітньої політики і закінчуючи повсякденною дійсністю учнівського колективу, потрібно не усувати відмінності, особливості, а їх культивувати” [2, С.26-27].

Головна заслуга постмодернізму перед освітою полягає у тому, що він спонукав перехід від впорядковано-логічного і механістично-примітивного сприйняття до “критичного мислення”. Зрозуміло, це повинно супроводитися відмовою від парадигми пристосовницького виховання нових генерацій, від примусової соціалізації, від обмеження свободи.

Треба також мати на увазі, що при накопиченні і дотриманні власних національних традицій освітні системи активно реагують на тенденції, що відбивають загальноліквідаційні зрушення та зміни, соціально-економічні зрушення та зміни, соціально-економічні та політичні трансформації, інтеркультурні потреби. Отже з одного боку, відбувається збереження прогресивних національних досягнень, а з іншого боку спостерігається впровадження спільно розроблених освітніх проектів та програм, а також запозичення освітніх ідей, програм, методів, форм навчання, що веде до певної уніфікації освітніх тенденцій та систем.

Сьогодні у світі є усталеними провідні освітні рівні (дошкільна, шкільна, післяшкільна) та простежується загальна відповідність навчальних закладів, що їх забезпечують. Країни, що прагнуть прискореного соціально-економічного та політичного розвитку, активно вибудовують системи освіти, що довели свою ефективність за кордоном.

На рівні шкільної освіти сьогодні функціонують різні навчальні заклади. Вони в основному поділяються на початкові, середні та старші класи. Водночас завершити середню освіту учні мають змогу у спеціальних коледжах, які функціонують як самостійні навчальні заклади і не є структурними підрозділами середніх шкіл.

Шкільними програмами сьогодні у провідних країнах світу передбачені предмети, що є обов’язковими для вивчення і складають ядро шкільної освіти, а також ті, що учні можуть вивчати за вибором, реалізуючи власні нахили і запити, а також що є характерною рисою сьогодення, дисципліни, які відображають розвиток наукової думки та науково-технічні досягнення, які стають невід’ємною складовою життя людини (інформатика, соціологія, екологія).

Прийняття стратегії “Освіта протягом життя” спрямовує переформуваття навчальних закладів післяшкільної освіти і пріоритетом у них стає створення умов і передбачення можливості для студентів і слухачів продовжити навчання, підвищити

здобутий освітній рівень або полегшити зміну напрямку освіти якого прагне особа. Безперервність в освіті стає провідною рисою та об'єктивною вимогою сьогодення.

Крім того характерним є прагнення молодих людей до підвищення офіційно визнаного кваліфікаційного освітнього рівня освіти. Сфера вищої освіти невпинно зростає і кількість молоді, яка прагне здобути вищу освіту, у передових країнах світу невпинно зростає. Завдання вищої освіти вже не полягає у підготовці еліти, акцент перенесено на забезпечення потреб економіки, науки тощо кваліфікованими фахівцями, здатне вправно працювати у високотехнологічних сферах.

Багато уваги приділяється заходам щодо надання підтримки молоді у її прагненні здобути вищу освіту. Розробляються схеми підтримки студентів, надання стипендій, грантів, кредитів на пільгових умовах (наприклад, у Німеччині особа має починати суми позики чи кредиту на здобуття вищої освіти через два роки після закінчення навчання, причому тільки якщо прибуток фахівця досягне певної суми).

Також треба відмітити, що найбільш престижними навчальними закладами в переважній більшості провідних країн світу вважаються університети, до яких належать тільки ті вищі заклади освіти, які готують наукові кадри за декількома програмами, присуджуються різноманітні академічні ступені.

Університетська освіта в різних країнах світу має свою специфіку. Зокрема університети Німеччини поділяються на класичні, технічні й загальні. У навчальних закладах цієї країни вища освіта має переважно денну форм навчання, вступних іспитів немає, а розподіл абітурієнтів відбувається централізовано через спеціальне Центральне бюро з їх розподілу.

Вступники до ВНЗ Франції не мають бути старші, ніж 24 роки, повинні мати обов'язковий стаж роботи не менше двох років. У Німеччині абітурієнти рідко вступають до ВНЗ відразу після закінчення школи.

Взагалі, сучасна система вищої освіти у провідних країнах світу суттєво відрізняється від вітчизняної: один із базових принципів її організації – “академічна свобода”, який проявляється насамперед у тому, що не тільки ВНЗ є автономними утвореннями, але і кожному члену його надається свобода і самостійність.

Студент ВНЗ може не відвідувати занять разом зі своїми “однокурсниками”, він сам обирає певний фах і відповідну навчальну програму, організовує свій навчальний план і свій час відповідно до загальних вимог. Після зарахування студент сам складає план своєї роботи на період навчання, самостійно планує своє академічне життя, вибирає дисципліни, які вивчатиме, тему з якої буде складати іспит, строк навчання, семінари і викладачів. Студент має право у зручний для себе час записуватися на лекційні і семінарські заняття, стажування та практику, підробляти тощо. У більшості країн світу студент має право на вибір не тільки навчальних курсів, тем курсових та дипломних робіт, але й термін складання іспитів. Цікаво, що студент має право внести зміни у свій навчальний план.

Слід підкреслити, що організація процесу навчання у вищій школі провідних країн світу має і суттєві недоліки. До них, як свідчить аналіз науково-педагогічних джерел провідних країн світу відносяться такі. Головним з них є зниження середніх показників якості освіти. У зв'язку з цим велика увага у зарубіжній вищій школі приділяється диверсифікації навчання, яка включає широкий спектр навчально-організаційних заходів спрямованих на задоволення різнобічних інтересів і здібностей як дітей, так і молоді.

Доцільно звернути увагу на те, що навчальні плани зарубіжних ВНЗ містить досить незначну кількість обов'язкових навчальних предметів, що дозволяє студентам більшість часу працювати за індивідуальними планами. Поряд з обов'язковими курсами існують

вибіркові і факультативні. Так, приблизно 40% складають спецкурси та курси за вибором. Велика увага також приділяється практичним заняттям і організації самостійної роботи студентської молоді. Зокрема кожна аудиторна година доповнюється 2-5 годинами самостійної роботи. До педагогічно цінних видів самостійної роботи студентів провідних країн світу належать і написання рефератів, творів на вільну тему; виконання творчих завдань, що розраховані на порівняння різноманітних теоретичних концепцій; виконання індивідуальних і групових дослідницьких проєктів, критичний аналіз статей з предмету, що вивчається; підготовка та виступ з лекціями перед студентами з подальшою дискусією.

Суттєва увага в університетах провідних країн Заходу та Сходу приділяється визначенню ефективних форм та методів викладання. Перевага надається таким формам і методам організації навчання як лекція, семінар, просемінар, практичні, лабораторні та тьюторські заняття. Слід звернути увагу на те, що лекції і практичні заняття у зарубіжній вищій школі, на відміну від вітчизняної, тривають 50-60 хвилин. Масового розповсюдження у ВНЗ, особливо Австрії й Німеччині набули навчальні бесіди і дискусії.

В зарубіжних університетах, поряд з традиційними, широко використовуються й нетрадиційні методи і форми навчання, а саме: моделювання, рольові, дидактичні ігри та ігри драматизації, мікровикладання. До педагогічно цінних форм навчання також можна віднести "вільну групову дискусію", коли заняття їх обговорення проводять студенти, а викладач виступає в ролі слухача, проблемне навчання та деякі ін.

Вступ України до Болонського процесу, впровадження досвіду кращих в світі ВНЗ вимагає від наших вищих навчальних закладів запровадження серйозних нововведень. Наприклад, суттєво скоротити навчальний час на аудиторні заняття. Вважаємо, що перспектива переходу кожного студента на індивідуальний план на початку навчання, зробить процес здобуття вищої освіти більш усвідомленням, посилить реальну відповідальність студентів, дозволить по-справжньому посилити індивідуалізацію навчального процесу у ВНЗ.

У цілому як характерні риси розвитку освіти у світі сьогодні слід виділити демократизацію та диференціацію навчального процесу, його гуманізацію, зорієнтованість на суб'єкт навчання, впровадження інтегрованих навчальних курсів у школах та ВНЗ, безперервність в освіті, які мають стати основним орієнтиром трансформацій в освіті України.

Список літератури: 1. Кремень В. Філософія образования XXI века. Выступление на юбилейной сессии АПН // Персонал. – 2003. – №1. – С.6-9. 2. Подольская С.А. Особенности модернизации освіти в условиях трансформации общества // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції "Наука і соціальні проблеми суспільства": освіта, культура, духовність. Ч.1. 20-21 травня 2008 року. Харків: ХНПУ, 2008. 3. Штомпка П. Социология. Анализ современного общества. – М.: Лагос, 2005.

М.М.Олійник

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ У РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Аналізуються відомі постмодерністські фактори впливу на життя людей взагалі та на систему університетської освіти зокрема у декількох зарубіжних країнах. Розкрито переваги та недоліки організації процесу навчання у вищій школі провідних країн світу.

М. М. Олейник

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕССОВ В РАЗВИТЫХ СТРАНАХ МИРА

Анализируются известные постмодернистские факторы влияния на жизнь людей вообще и на систему университетского образования в частности в нескольких зарубежных странах. Раскрыты преимущества и недостатки организации процесса обучения в высшей школе ведущих стран мира.

M. Oleynik

MAIN DIRECTIONS OF EDUCATIONAL PROCESS IN DEVELOPED COUNTRIES OF THE WORLD

Analyzed the known post-modernist influences on people's lives in general and the university system education in particular in several foreign countries. The benefits and disadvantages of organizing the learning process in higher education leading countries of the world.

Стаття надійшла до редакції 8.07.2010

УДК 378

*Ciocodeică Vasile, Anghel Mariana,
Prodanciuc Robert
Petroșani, Romania*

THE PRESENT SITUATION AND THE PERSPECTIVES OF THE UNEMPLOYED WOMEN IN THE JIU VALLEY

1. General Social Context

After 1989, Romania made the transition to a market economy. That meant an important unbalance at all the levels of the social life and structure. This unbalance had strong repercussions over the life cycles, the socio-professional climate and the family life. One of the most noticeable consequences of this situation was the rising number of unemployed people.

The unemployed represent a work force surplus reported to the number of employees under the profitability conditions set by the market economy. The changes that took place in the social environment (like massive lay offs or economic crisis) will have strong and lasting repercussions at the individual level. The forming of the personality takes place as a continuous process of structuring under the influence of the society as a whole.

The individual attitude differs from one individual to another according to the membership to certain social groups (age, gender, family, etc.), social accountability and psychological structure. The quick social and cultural changes determine special individual and social phenomenon. The individual is forced to assume more responsibilities for which he isn't prepared enough and to specialize in other areas that are required for the retraining. These aspects contribute to the rupture of the individual behavior patterns and also destroy the optimism and hope.

In the Jiu Valley, long term unemployment (longer than 12 months) is a favoring socio-economic factor of the employment exclusion. It raises the risk that women are exposed to being “turned down” the possibility of entering the labor market. The increasing number of people that have been unemployed for a long time can lead to a chronic situation and a potential rise of the number of people that are detoured from finding a job. These persons increase the number of the social disadvantaged and vulnerable categories – aspect that requires programs and active measures of social protection and employability. This situation justifies the need for the intervention of the social workers.

2. Research Methodology

The research took place in December 2008 in the towns of Vulcan and Petroșani. The sample comprised of 50 subjects that belonged to the unemployed female population.

We should mention that at the end of 2008 the total number of unemployed women registered by the District Labor Employment Agency of Hunedoara represented 7348 persons; the rate of female unemployment represented 7.5%. The total number of unemployed persons in Hunedoara district was 13826 persons.

For this research the methodology comprised of several techniques and instruments to gather and analyze the data. In order to gather data we used a nondirective interview, a questionnaire and an observation guide.

3. Research Results

In the present context, the fear of unemployment modifies the attitudes and behavior towards work and generates vulnerability and uncertainty. We consider that the main element that can mobilize and finalize the process of entering the labor market and getting a job for any person is flexibility.

In regard to the graduated school level, it doesn't guarantee getting a job; it just offers more chances to get a job. The subjects' distribution according to the graduated school level is as follows:

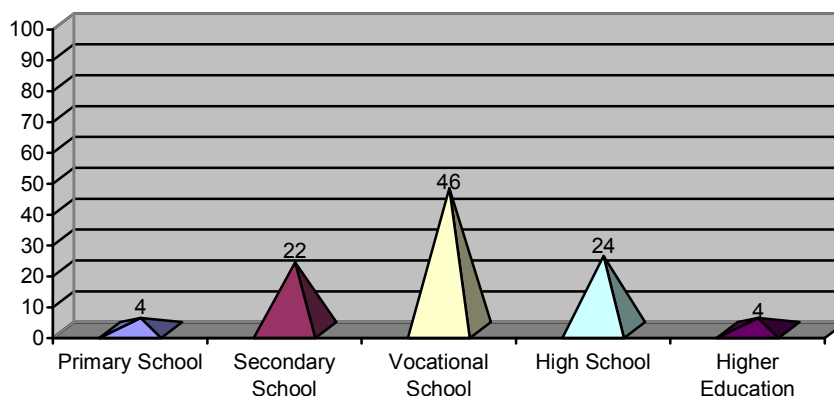

Figure No. 1. The Subjects' Distribution According to the Graduated School Level (%)

It is noticeable that almost half of the unemployed women graduated vocational school. A quarter of them graduated only elementary school. The fact that they graduated only a low level school together with other aspects like an older age represent elements that make both the accessibility of better paid jobs as well as the flexibility of professional reorientation less probable.

The changes that took place inside the society as a whole affect the jobs availability on the one hand and on the other hand they diminish the probability of getting a job especially in the areas that were heavily industrialized before 1989 such as the Jiu Valley. Of course that a higher

graduated school level does not guarantee the possibility of getting a job, but it can raise the awareness level of the self qualification and skills, as well as the casual career opportunities.

Among the most frequent causes for the loss of the will to look for a job are the older age of the unemployed women and also the length of the period that they have been unemployed. Thus a conclusion of our research is the fact that the unemployed women that are older than 40 have a strong feeling of insecurity in regard to their future. They assert that they feel discouraged and consider that they will never be able to find a job of any kind.

Another element that generates fear and insecurity is the length of time that they had the last job for. Thus, the more experience they accumulated in a certain line of work, so the more seniority they had, the more pessimistic the unemployed women are regarding finding a job. The percentage of women by seniority is graphically represented in Figure No. 2.

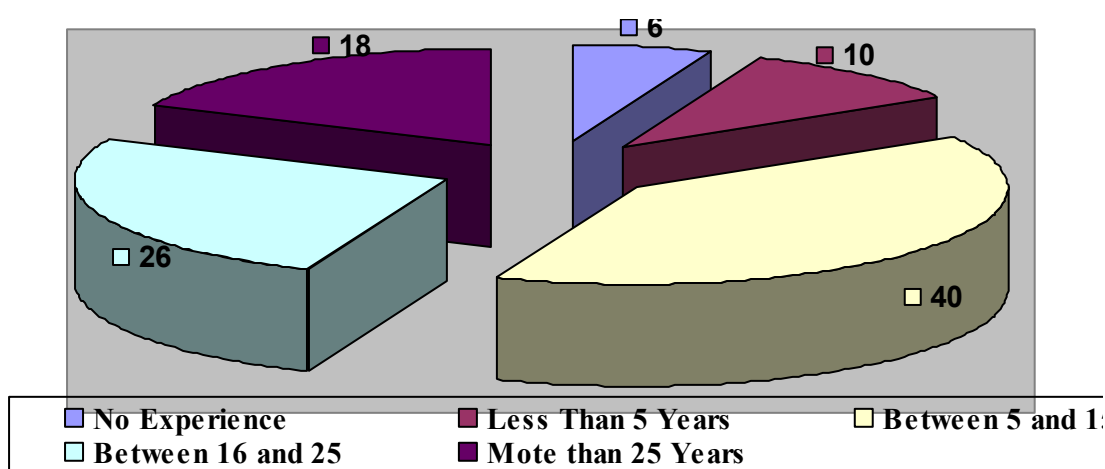

Figure No. 2. The Subjects' Distribution by Seniority (%)

Besides the length of time that they had the last job for, another element that largely generates insecurity is the length of the unemployment. We found that the psychosocial comfort as well as the families of the unemployed women are heavily affected by this element. We noticed a tendency to minimize the consequences of unemployment in the cases of the women that were unemployed for less than six months. These women are much more confident in their own strength and more optimistic than the ones that are unemployed for more than six months. In the latter case it is noticeable the fact that they have no trust in their own strength and in their chances of success. They are pessimistic, depressed and tend to abandon searching for a job.

The crisis situations at the individual level represent a discrepancy in between the expectations and the possibilities. But the crisis situations can mobilize physical, mental, emotional and spiritual strengths that differ from one another. So there is a risk of loss of interior balance, but any rupture in the old life style should mobilize all the capacities and efforts of every individual towards finding an efficient solution. The process of revising the conventional reality control methods represents the process of adaptation to the new situation itself. The accommodation depends on the acceptance of the new situation without fear and on the ability of rallying all the resources in order to act towards overcoming the negative event. This means maintaining the combativeness, an attitude that is directed toward the goal and avoiding the

negativity and the tendencies to abandon. It also stands for the ability to correctly evaluate the problem and to react offensively to the situation stimulus.

The length of time that a woman is unemployed represents for her a very unpleasant situation. Unemployment is inevitably affecting the individual’s mental state, thus it can be observed from Figure No. 3 the manifestation frequency of the feelings that the unemployed women experience.

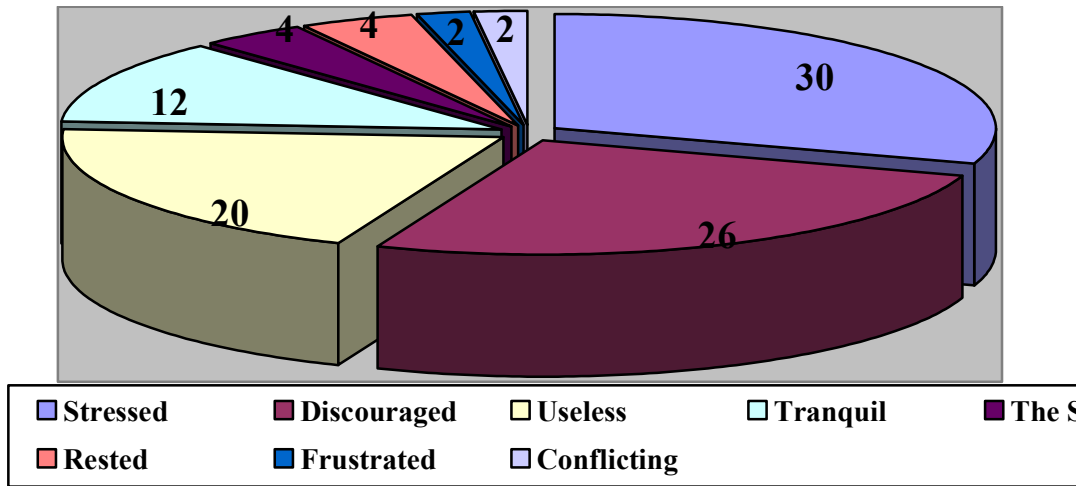

Figure No. 3. The Feelings Experienced by the Unemployed Women (%)

Most of the investigated subjects consider that they are stressed (30%), discouraged (26%) or a feeling of uselessness is present (20%). Opposite to these are the persons that consider that they are tranquil, rested or the same as when they had a job but in a lot lesser percentage (4%).

Starting to be unemployed also has as an immediate effect the reduction of the social relations. This fact leads to a reduction of the unemployed women’s participation to the social life. We also noticed that spending the spare time is a problem often asserted by the subjects. Thus, in Figure No. 4 we represented the ways in which the unemployed women spend their spare time.

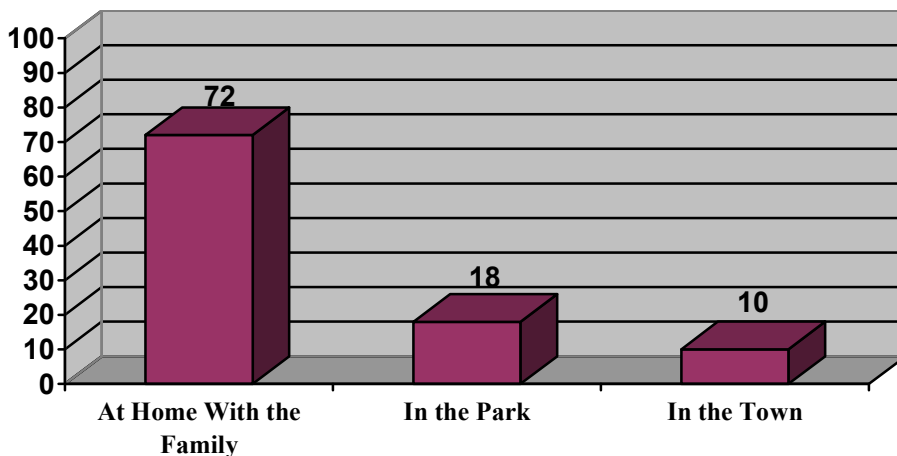

Figure No.

4. Ways in which the Unemployed Women Spend Their Spare Time (%)

We can observe that most of the subjects spend their time at home with their family (72%). Generally, the unemployed people “loose track of time” as one of the subject asserted. There aren’t big differences in between the activities done in the morning compared to the ones done in the

evening, in between the active days of the week and the weekends. Most of the women undertake domestic activities in their households. The young people don't spend all their time at home with their families; they also spend it with their friends in places that don't require extensive financial resources.

The deterioration of the financial status of an unemployed person can be considered as the most important element that generates stress and frustration. It also influences the experiences lived and the wellbeing of a person. It also creates difficulties regarding the way in which an unemployed person spends his spare time. The absence of a job is felt negatively by most of the subjects. The "psychic suffering" must be taken into consideration as being the most important implication besides the social, political and economical implications because it affects the life quality in the most direct and profound way.

4. Conclusions

The way that a person lives through the unemployment period depends on a complex combination of several different variables like the age, the status, the way that the person is able to subjectively anticipate the future, the relations network, the objectively possible social statuses.

The integration of the individual on the labor market is not only a result of the simple assimilation of the skills and information that are used to resolve a certain professional situation, but, in many cases, it also employs the changing of the equilibrium of the psychic dominants, the structuring of new interests, the outlining of new sources of professional satisfaction, new forms of affirmation and the development of a certain sense of responsibility. In regard to the functionality of the psycho-socio-professional integration process, it depends on the one hand on the subject's ability to know and to adequately adapt to the actual and future requirements of the environment in which he wants to integrate. On the other hand it depends on the ability of the subject to suitably act towards changing the environment according to his own interests and aspirations, but also in accordance with the changing possibilities of the environment.

Almost all the unemployed are in an unpleasant situation, but it must be treated with calm. Investments must be made in obtaining new qualifications, especially since the unemployed benefit of free courses offered especially by the National Agency for Employment and Training. Generally the training courses are very useful for the young that have a lower training as well as for the older people. This way the probability of finding a job is increased.

For the people of over 45 years old professional counseling is recommended because these people overcome the problems generated by the unemployment with more difficulty. One of the reasons for their difficulty in overcoming these problems is their very age, and another would be their distrust in their employability.

References: 1. Alexandrescu Ion, (1998) „*Persoană. Personalitate. personaj*”, Editura Junimea, Iași; 2. Bădulescu Alina, (2005) „*Șomajul în România – O analiză retrospectivă*”, Editura Treira, Oradea; 3. Birch A., Hayward S., (1999), „*Diferențe interindividuale*”, Editura Tehnică, Bucureșt; 4. Chelcea Septimiu, (2004) „*Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative*”, Editura Economică, București; 5. Iluț Petru, (1997), „*Abordarea calitativă a socioumanului*”, Editura Polirom, Iași; 6. Miftode Vasile, (2003), „*Tratat de metodologie sociologică*”, Editura Lumen, Iași.

Ciocodeică Vasile, Anghel Mariana, Prodanciuc Robert

THE PRESENT SITUATION AND THE PERSPECTIVES OF THE UNEMPLOYED WOMEN IN THE JIU VALLEY

Generally the attitude regarding work and unemployment differs from person to person. But, as market economy developed, a change of the attitude regarding work and unemployment had been noticed. Before 1989, in order to get and maintain a stable and sure job, one did not have to make strenuous efforts. Yet, the changes of Romanian society affected jobs' stability and people have started to worry about their jobs and the prospect of maintaining them.

A research was undertaken in December 2008 in the towns of Vulcan and Petroșani. The focus of this research was the attitude regarding work and unemployment of the unemployed women population. The research also targeted aspects of women's perception about themselves and their condition. Economic, social, and symbolic inferiority define unemployed persons' condition; they are attributed a statute of inferiority that disturbs their identity; at the same time their participation in social life is highly diminished.

Ciocodeică Vasile, Anghel Mariana, Prodanciuc Robert

НЫНЕШНЯЯ СИТУАЦИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ БЕЗРАБОТНЫХ ЖЕНЩИН В ЖИУ

Как правило, у каждого человека свое отношение к работе и безработице. Но было замечено, что с развитием рыночной экономики, изменяется отношение к работе и безработицы. До 1989 года для того, чтобы получить и поддерживать стабильность и иметь уверенность в наличии работы, не надо самому предпринимать больших усилий. Тем не менее произошли изменения типа румынского общества касательно стабильности рабочих мест и люди начали беспокоиться о работе и перспективе ее поддержания.

Исследования были проведены в декабре 2008 в городах Вулкан и Петрошани. В центре внимания данного исследования было свое отношение к работе и безработица населения безработных женщин. Исследование также целевые аспекты восприятия женщин о себе и своем состоянии. Исследовав экономические, социальные и символические неполноценности удалось определить состояние безработных лиц, которые объяснили суть неполноценности.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2010

УДК. 37. 168

*Олійник О.М.,
м. Харків, Україна*

ОСВІТА В ТЕОРІЯХ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Теорія постіндустріального суспільства широко визнана і розповсюджена в Західному світі. Вона забезпечує розв'язання завдань періодизації і типізації історії людського суспільства і одночасно дає змогу розкривати зміст, структуру та історичне місце кожної стадії у процесі суспільного розвитку.

Ця концепція базується на філософії позитивізму, розглядає формування і розвиток суспільства на основі прогресу наукового знання, технології суспільного виробництва. Як зазначає В. Іноземців, "теорія постіндустріального суспільства є сьогодні єдиною

соціальною метатеорією, яка повною мірою сприйнята західною соціологічною традицією" [1, с. 4].

Сьогодні Україна ще має потенціал модернізації суспільства на сучасному освітньому і науковому рівні: високоосвічену інтелігенцію, кваліфіковані і наукові кадри. Але з кожним роком цей потенціал зменшується. Завдання держави і суспільства - не втратити історичний шанс і, осмисливши стратегічні цілі, стати на шлях кардинальних інституційних перетворень.

Огляд публікацій, присвячених проблемі економічного значення освіти в суспільстві, свідчить про те, що вчені України починають приділяти увагу науковій розробці даної проблеми. Відомі публікації І.С. Каленюк [2], Д.А. Грішнєвої [3], Б. Данілішина [4], В. Куценко [4] і ін. Ми віддаємо належне цим публікаціям, звертаємо увагу на необхідність постійного розвитку наукових поглядів на проблеми економіки освіти, його орієнтації на зміни в світі, і, перш за все, в українському суспільстві, орієнтації на світові (європейські) тенденції цивілізованого розвитку і нові вимоги до людської діяльності, її продуктивності.

У дослідженнях сучасного стану та перспектив розвитку постіндустріального суспільства трансформація освіти розглядається як найважливіший фактор у новій парадигмі виробництва, пов'язаний з вирішальною роллю знань. Широта поглядів варіює за глибиною досліджень та за тим, чи є їхні дослідження глобальними (Д.Белл, Дж.Нейсбіт, П.Тоффлер тощо) [5-7] чи присвячені окремим проблемам освіти (Т.Годін, Р.Рейч) [8, р. 307-316].

Дж. Нейсбіт і П.Аборден спеціально звертаються до освіти при аналізі перспектив Мирної сфери, яку вони розглядають як одну з найважливіших сфер майбутнього, яка постійно розвивається [9]. Вони підкреслюють, що те значення, яке надається освіті, повертається великими конкурентними досягненнями, і що країни, які більше інвестують в освіту, матимуть величезні здібності конкурувати. Прикладом є країни Азії, що продемонстрували можливість розвиватися без значних природних ресурсів, забезпечуючи достатні інвестиції і людські ресурси.

А.Тоффлер глибоко аналізує ідею, що знання є центральним елементом постіндустріального суспільства і що їх важливість буде продовжувати зростати в майбутньому. На думку А.Тоффлера, знання перестають бути відгалуженням тих факторів, які були вирішальними в попередніх фазах, і навпаки, стають їх фундаментом. Боротьба за контроль над знаннями інтенсифікується у всьому світі. Автор вважає, що цей процес представляє фактор демократизації, оскільки знання можна безкінечно поширювати, репродукувати, використовувати довгий час без вичерпання і, на відміну від матеріального багатства, вони знаходяться в межах досягання бідних.

Високо оцінюючи значення знань, А.Тоффлер вказує на важливість освіти і необхідність змін у ній, хоча і зауважує, що це вимагає окремого розгляду. Він стверджує, що «...наша масова освітня система стає все більш застарілою, ...освіта буде вимагати безлічі нових каналів і більшого поширення різноманітних програм...». «Система, в якій широкий вибір, повинна зайняти місце сучасної системи, в якій існує обмежена пропозиція».

Освіта, на думку А. Тоффлера, прийде, щоб стати пріоритетом «для розвитку секторів бізнесу, тоді як його лідери все більше усвідомлюють зв'язок між освітою і глобальною конкурентоспроможністю». А.Тоффлер уводить концепцію «високорівневих» та «низькорівневих» компаній залежно від того, наскільки інтенсивні в них знання. Відмінність між «високорівневими» та «низькорівневими» компаніями полягає не тільки в кількості знань і використанні інформації, але також у розподілі їх серед своїх працівників. У традиційних компаніях знання концентруються зверху, тоді як в сучасних

компаніях - поширюються серед всього штату працівників. Знання можна розглядати як «антикапіталістичні» в тому значенні, що вони все більше будуть скорочувати кількість капіталу, необхідну на одиницю результату.

Розглядаючи тісні відносини між освітньою системою і засобами масової інформації, Тоффлер стверджує, що основна мета для тих, хто хоче розвивати економіку, – це зробити для всіх громадян, як бідних, так і багатих, гарантований доступ до широких можливостей інформації [10].

Перспективні дослідження, проведені командою французьких дослідників під керівництвом Террі Годіна, відрізняються двома моментами [9]. По-перше, вони довготриваліші, і по-друге, крім міркувань загального характеру вони також звертають увагу на численні специфічні теми, включаючи освіту.

Досліджуючи сучасний стан освіти, автор стверджує, що теперішня освіта зобов'язана своєю структурою і організацією XIX сторіччю. Її форма з'явилася у відповідь на дві вимоги індустріального суспільства: з одного боку, потребу у кваліфікованих працівниках, та з іншого – необхідності ідеологічного консенсусу згідно з цінностями правлячої еліти.

Методологія передачі цінностей базувалася на оцінці акуратності, точності і формалізмі, інтелектуальній суворості та механічному обґрунтуванні. Основний пріоритет надавався дисциплінованості та методичній якості за рахунок творчих здібностей.

Із втратою продуктивної парадигми індустріального суспільства своєї дієвості, ефективність такої освіти падає і вона все менше і менше здатна задовольняти потреби суспільства. Серйозні проблеми є навіть в розвинених країнах. Неграмотність, яку фактично ліквідували, зараз відновилася в іншій формі: функціональної неграмотності (між 20 і 25% населення забули майже все, що вивчали в школі). Після 12 років шкільного навчання 40% молоді в Сполучених Штатах не здатні розуміти статті в «Нью-Йорк Таймс» і, щонайгірше, не можуть читати і розуміти розклад автобусів.

В освітній системі склалася двоїста ситуація: з одного боку – поширюється ігнорування освіти, з іншого – надлишок освіти. Т. Годін доводить, що перевиробництво освічених людей без урахування умов на ринку праці продукує «люмпен-інтелігенцію»: тип маргіналізованої інтелігенції, молоді, але повної розбитих надій.

Сучасна фаза, яку Т. Годін називає «показове суспільство», буде замінена на початку XXI сторіччя «суспільством освіти». Це суспільство спочатку буде намагатися інтегрувати маргіналізовані сектори населення через поширення повної освіти до 18 років та виховання технічної і екологічної культури всього покоління. В наступній фазі – «суспільстві визволення» – зробить можливим повний розквіт досліджень і творчих здібностей, які є основними елементами забезпечення конкурентоспроможності.

У цих нових фазах мінімальна кваліфікація буде здобуватися не через вивчення фактичних даних (які будуть набагато чисельнішими, але їх завжди буде легко дістати і використати), з через освоєння методологічної основи, яка зробить можливим знайти ці дані, навчити навігації в морі знань, які в дійсності складають частку в океані. Інформаційна індустрія з її величезними банками даних буде взаємопов'язана по всій планеті і забезпечить засоби для такої навігації. Необхідним буде володіння інтелектуальними інструментами, які зроблять можливим визначити свою позицію, маршрут слідування і благополучне прибуття в порі. Навігація в морі знань існує не у формі знань самих собою, а у формі «ноу-хау».

З кінця XX сторіччя полонина навичок інженерів буде застарівати вже через 5 років після їх здобуття. Фундаментальними якостями будуть гнучкість, оновлення та знання того, як робити речі і виробляти їх так, щоб у потрібний момент можна було б змінити

методи. Освіта не може вже обмежуватися певним періодом життя, і буде складати частину здобуття професії.

Освіта стане життєвою функцією і для компаній, і для індивідів. Вона буде інтегрована в робоче життя і не буде ізольованим епізодом, а навпаки, буде щоденною і тривалою, не буде нав'язуватися зверху компаніями чи державою, буде розглядатися як необхідність самим індивідом.

Престиж наукового ступеню і дипломів буде поступово зменшуватися. Індивіди будуть визнаватися скоріше на основі їх реальної кваліфікації, ніж на основі тих теоретичних знань, що прийшли з дипломом. Прогрес в професійній кар'єрі буде здійснюватися більш неформальним способом, на основі щоденної практичної діяльності.

Попереднє домінуюче ставлення людства до природи стане однією форм симбіозу. Екологія буде вчити його думати в показниках комплексності, взаємозв'язку і глобальності.

Щоб задовольнити так багато потреб, ринок освіти буде поширюватися з небувалою швидкістю. Мережа приватних шкіл буде займатися дослідженнями поведінки і втілювати програми з високо професійними методами навчання. На місце абстрактному викладанню будуть приходити такі методи, які занурення учня чи студента в конкретну ситуацію, в якій він має приймати самостійні рішення. Школи не будуть калічитися традиціями і адміністративною рутинною. Менше уваги буде приділятися передачі фактичних знань і більше – навчанню духу відкритості, здатності знаходити рішення для всіх. Це буде тип навчання, що не базується на імітації моделі, а на винаходах, не на пасивності і слухняності, а на ініціативі і винахідливості. Отже, форма освіти повинна бути адаптована до руху і комплексності, які виступають двома головними рисами сучасності.

Однак такі системи приватних шкіл будуть робити освіту більш дорогою та збільшувати соціальне розшарування. Ця тенденція буде компенсуватися суспільними діями, які полягатимуть у збільшенні ресурсів, високому статусі вчителів та зростанні автономії освітніх закладів, які будуть мати право керувати основною частиною своєї діяльності і визначати свої програми, методи навчання, набір штату і заробітну плату.

Між автономними навчальними закладами і місцем виробництва будуть створюватися посередницькі структури. Увага в освітніх цінностях зміститься певною мірою від дисципліни, точності, раціональності і об'єктивності до інших більш широких якостей, які будуть включати винахідливість і автономію.

Вища еліта, яка була стражем індустріальної моделі, втратить підстави для свого існування. На її місце прийдуть більш чисельні групи високоосвічених індивідів, здатних думати і діяти самі собою, з більш сучасними і ефективними формами поведінки.

Нові цінності освітньої системи будуть походити від ідеї творчості, збалансованих відносин між людьми, особливо відповідно до прав інших як умови для своїх власних прав. Разом з розумінням технічної культури відбудеться відродження гуманістичних досліджень та мистецтво стане частиною щоденного життя.

Популярність поширення концепції «суспільства, що вчиться» зумовлена тими змінами, що відбуваються в самій системі освіти: тим, що освіта стає неодмінним елементом суспільного життя; тим, що освіта перестає бути коротким відрізком життя людини, а стає постійним процесом в її житті; тим, що змінюються традиційні форми організації освітньої діяльності.

«Економіка, що вчиться», на думку Ландвела, це економіка, в якій успіх індивідів, фірм і регіонів відображає їх здатність, вчитися (і забувати стару практику), в якій зміни є рішучими і старі навички забуваються, а нові – в попиті; в якій навчання означає не тільки

доступ до інформації, а й формування компетентності; в якій навчання здійснюється у всіх частинах суспільства, а не тільки у високотехнологічних галузях і в якій наявність і механізм заповнення робочих місць визначається обсягом знань (значна частка працівників з університетським дипломом, для малокваліфікованих працівників ситуація на ринку праці гірша і т. ін.) [11, р. 7].

У такій економіці освітня система функціонує у вигляді мережі знань, гібридної форми, яка не є повністю державною чи повністю приватною. Ця система не покладається на довіру до ринку і характеризується такими рисами, як почуття обов'язку до інших, кооперація, чесність, надійність. Мережа знань стосується не тільки окремих людей, а й передачі знань від однієї групи до іншої, тим самим складаючи освітню систему – інституційну інфраструктуру державного і приватного партнерства. Оскільки мережа знань дуже залежить від міжособових відносин, вона більше всього може розвиватися на рівні конкретних регіонів.

«Організація, що вчиться» – цей термін популярний зараз в поясненні тих змін, то відбуваються в суспільстві і, як наслідок, у діяльності та суті організацій. «Організація, що вчиться» – це організація, яка готова до змін, яка легко дає відповідь ринку і надає широкі повноваження своїм членам. Така організація забезпечує навчання своїх членів і постійно трансформується, причому в основі цього навчання не просто професійна підготовка, а індивідуальний та організаційний саморозвиток. Освічення організацій здійснюється на різних рівнях. На базовому рівні організація тільки здійснює поверхові зміни, наприклад такі, як відмова від продукту, який погано продається. Вищий рівень освічення – той, на якому організація активно шукає відповідь: чому продукт погано продається? Вищий рівень досягається, коли організація починає досліджувати свої внутрішні процеси, які привели до занепаду продукту. Організації можуть бути не здатні вивчати самих себе і реагувати на причини, що є в основі негараздів.

Проблема посилення диференціації і нерівності в суспільстві, які стануть причиною змін у виробничій парадигмі, пов'язуються з іншим теоретиком – Андре Горцем, погляди якого можна підсумувати таким чином:

а) сучасні підприємства, наслідуючи японський стиль, будуть по-новому усвідомлювати необхідність соціальної інтеграції в робочому процесі. У цьому підношенні кооперація, робочі команди, особиста реалізація через професійне задоволення, автономія в прийнятті рішень тощо є формами, значення яких постійно зростає. Однак система виробництва може гарантувати ці умови тільки для обмеженої кількості робітників. Гарантія зайнятості буде тільки для незначної частини робочої сили, що спричиняє ріст умовам високої незабезпеченості для решти робітників. А. Гори стверджує, що імідж компанії як місця для особистої реалізації персоналу є суто ідеологічним винаходом, що технічні зміни в дійсності будуть спричинити сегментацію і дезінтеграцію робочого класу;

б) гнучкість сучасної компанії базується на використанні подвійної стратегії: відносно ядра постійного штату забезпеченість робочим місцем повинна бути відшкодована готовністю змінити це робоче місце, набути нової кваліфікації тощо. Для периферійної робочої сили є дві можливості: одноразові періодичні виплати компанії для постійних периферійних робітників або ж тимчасові робочі місця для решти периферійних робітників. Статистичні підрахунки, зроблені в Німеччині, дозволили А. Горцу зробити висновок, що в майбутньому 25% зможуть входити в постійне ядро, інші 25% – в постійну периферійну робочу силу, тоді як решта 50% будуть складати нестабільні зовнішні робочі місті.

Тільки політика, що ґрунтується на скороченні робочого дня і універсальній професіоналізації, зможе забезпечити участь кожного у вигодах соціального прогресу. А.

Горц стверджує, що узагальнення навичок і високого рівня компетентності є найбільш необхідними і ефективними засобами боротьби з подвійністю сучасного суспільства. Іншими словами, відносно песимістична точка зору А. Горца розглядає освітні дії як найбільш ефективні довгострокові заходи на користь соціальної інтеграції та для запобігання розшарування суспільства[12, р. 13].

Проблема сегментації суспільства розглядається також Робертом Рейчем на прикладі Сполучених Штатів. Цей автор зауважує, що в сучасній глобальній економіці добробут американців (чи людей будь-якої іншої національності) більше не залежить від спорадичних успіхів їх компанії, корпорації чи національної економіки, а залежить від їхніх досягнень у конкурентоспроможності, яка є функцією цінності, котру індивіди в змозі додавати глобальній економіці через свої вміння і знання.

У майбутньому буде переосмислена цінність кожного індивіда на міжнародному ринку праці, яка визначає рівень його добробуту. Доля жителів країни не буде більше в спільному володінні, а буде залежати від індивіда, міжнародної оцінки його діяльності.

Відповідно до цього нового фактору дискримінації Р. Рейч виділяє три види праці: служба рутинного виробництва, служба персоналу та символічно-аналітична служба.

Служби рутинного виробництва представляють працю промислових робітників, робітників нефізичної праці і навіть тих, хто працює з інформацією, але виконує стандартизовану рутинну діяльність для масового виробництва товарів і послуг. Вони потребують базової кваліфікації, що забезпечує сучасна освітня система, яка, в свою чергу, вимагає від них лояльності, надійності та вміння виконувати завдання. В Сполучених Штатах кількість робочих місць цього типу приблизно складає 25% всіх робочих місць із тенденцією до їх скорочення в майбутньому

Служби персоналу також виконують прості повторювальні завдання; оскільки вони на базі особистих відносин, то на відміну від попередніх, не задіяні в глобальній економіці; вони потребують незначної освіти і прямо контролюються. Люди, що виконують цю роботу, повинні заслужувати на довіру, бути пунктуальними і симпатичними, їх заробітна плата загалом нижча працівників попереднього виду. Вони займають 30% всіх робочих місць в Сполучених Штатах і їх кількість зростає.

Символічно-аналітичні служби об'єднують працівників, які відповідають за постановку і вирішення проблем, розробку ініціатив, винахідництво та інновації. Вироблені блага – це комбінації символів, цифр, даних, слів, усних та наочних відображень. У широкому розумінні вони включають артистичні витвори, науку, технологію, право, фінанси, дизайн тощо. Необхідні навички – оригінальність, Інтелект, рішучість у формуванні та вирішенні проблем, винахідливість. Ті, хто займає ці робочі місця, не мають чітко встановленої ієрархічної кар'єри, але вони мають універсальні вищі ступені освіти. їх дохід є високим, але не регулярним. Вони представляють 20% працівників у Сполучених Штатах, та їхня кількість зростає.

Основну причину зростання нерівності в Сполучених Штатах Р. Рейч бачить не в безробітті, фіскальній політиці чи скороченні соціальних витрат, а у функції конкурентоспроможності, яку виконує кожний індивід. Соціальне становище і дохід тих, хто працює в рутинному виробництві та службі персоналу, будуть все більше і більше знижуватися (навіть швидше у випадку перших, ніж останніх), тоді як для тих, хто працює в символічно-аналітичній службі, вони будуть ще більше зростати надалі.

Причиною цього процесу є досягнутий рівень освіти. На думку Р. Рейча, в цьому відношенні американці мають хорошу базу для будівництва завдяки тому, що освіту отримує еліта (15-20% молоді), яка загалом протистоїть традиційній освітній системі з її увагою до

аккумуляції знань та її поглядом на знання як такі, що повинні знаходитися у водонепроникному відсіку.

Тип освіти, який націлений на підготовку до функцій символічно-аналітичних працівників, повинен мати такі характеристики: здатність до абстрагування, розвиток комплексних і взаємозв'язаних форм систематичного мислення, навички з експериментування і здатність до співробітництва, роботи в команді і взаємодії з іншими. Це повинна бути гнучка і активна форма освіти, здатна генерувати допитливий та творчий розум.

Таким чином, прискорений економічний розвиток багатьох країн в останні два сторіччя, як свідчать статистичні дані і теоретичні дослідження, став наслідком впливу науково-технічного прогресу як рушійної сили зростання продуктивності праці і ефективності суспільно-економічних стосунків.

По експертних оцінках, в індустріально розвинених країнах приріст валового внутрішнього продукту за рахунок сучасних знань, нової інформації і нових технологій складає від 50 до 70 %.

Формування економіки знань означає зміна інституційних основ функціонування господарської системи, оскільки міняються правила і норми економічної поведінки людей, їх пріоритети і цінність. Діяльність, пов'язана із здобиччю і збереженням знань, відділяючись від матеріального виробництва, залишається підпорядкованою йому. Інститут збереження знань займає важливе місце в забезпеченні стійкості суспільства.

Україна не має поки що такого рівня економічного розвитку, який би дав можливість рухатися, головним чином до економіки знань і здібностей. Але вона має можливість виділити такий сегмент в економіці в окремий сектор з адекватним фінансовим забезпеченням, інституційними і іншими нормами і підтримувати його.

Світовий досвід свідчить про те, що забезпечення економічного зростання на основі економіки знань вимагає утворення відповідних інституційних механізмів, які дієво впливають на ступінь активності інноваційної діяльності і забезпечують впровадження її результатів в практичну діяльність.

Список використаної літератури: 1.Иноземцев В.Л. Перспективи постиндустріальної теорії в меняющемся мире / В кн.: Новая постиндустріальная волна на Западе. Антология. М.: Academia, 1999. 2.Каленюк І.С. економіка освіти. - К.:Знання, 2003. 3. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. - К.: Т-во «Знання», КООО, 2000. 4.Данилишин Б., Куценко В. Культурно-освітня сфера як соціальна база підтримки ринкової трансформації в Україні. - К.: 1999. -НАНУ, Рада по вивченню продуктивних сил України. 5. Белл Д. Грядущее постиндустріальное общество. Опыт социального прогнозирования. – М., 1999. 6. Нейсбит Джон Мегатренды / Пер. с англ. М.Б.Левина. – М., 2003. 7. Тоффлер Е. Третья Хвиля. – К., 2000. 8.Reich R.B. Human capital and economic policy. N.Y., 1983. Vol. 30. № 3. 9. Naisbitt J., Aburdene P. Megatrends 2000: Ten New Directions for the 1990's. – New York: Morrow, 1990. 10.Toffer A. Powershift. - New York, Bantam Books, 1990. 11.Thematic debate: Contributing to National and regional development / UNESCO, Paris. -1998. - 5-9 Oktober. 12. Gorz A. Kritik der ökonomischen Vernunft. Berlin, 1989.

О.М. Олійник

ОСВІТА В ТЕОРІЯХ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Автор звертає увагу на необхідність постійного розвитку наукових поглядів на проблеми економіки освіти, його орієнтації на зміни в світі, і, перш за все, в українському суспільстві, орієнтації на світові (європейські) тенденції цивілізованого розвитку і нові вимоги до людської діяльності, її продуктивності.

О.М. Олейник

ОБРАЗОВАНИЕ В ТЕОРИИ ПОСТИНДУСТРИАЛЬНОГО ОБЩЕСТВА

Автор обращает внимание на необходимость постоянного развития научных взглядов на проблемы экономики образования, его ориентации на изменения в мире, и, прежде всего, в украинском обществе, ориентации на мировые (европейские) тенденции цивилизационного развития и новые требования к человеческой деятельности, ее продуктивности.

О.М. Oleinik

EDUCATION IN THEORY POST-INDUSTRIAL SOCIETY

The author draws attention to the need for continuous development of any scientific views on the economic problems of education, its orientation to a change in the world, and, above all, in the Ukrainian society, orientation to the world (European) civilization development trends and new requirements for human activity, its productivity.

Стаття надійшла до редакції 2.06.2010

УДК 378

*Сергеева Л.
м. Київ, Україна*

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Особлива роль у сучасному соціально-економічному становленні України належить системній підготовці педагога для професійно-технічній освіті, вдосконаленню її кадрового потенціалу.

Аналіз джерельної бази дослідження свідчить про те, що психолого-педагогічний арсенал означеної теми складається з наукових робіт, які можна систематизувати за їх основними напрямками:

- з проблем професійної та професійно-педагогічної освіти й формування особистості педагога професійної школи (С.Батишев, І.Васильєв, О.Гаврилюк, Л.Герганов, І.Гриценко, Р.Гуревич, В.Давидович, А.Джантиміров, О.Коваленко, В.Ковальчук, В.Лозовецька, Л.Лук'янова, О.Макаренко, Н.Ничкало, О. Прохорова, В.Радкевич, Л.Сергеева, Л.Старовойт, Л.Шевчук, О.Щербак та ін.);
- з проблем психології професійної діяльності та професійного розвитку педагога (Г.Балл, О.Ганопольский, Н.Побірченко, В.Рибалка, В.Семиченко, О.Сергеевкова, В.Синявський, Б.Федоришин та ін.);
- з проблем педагогічної майстерності й творчості (Ю.Азаров, Є.Барбіна, Т. Дев'ятьярова, В.І.Зязюн, Кан-Калик, О.Отіч, С.Сисоєва та ін.);
- з проблеми підготовки фахівців у зарубіжних країнах (Н.Абашкіна, Т.Десятов, А.Каплун, С.Романова, Л.Пухова та ін.);
- з проблеми підвищення кваліфікації педагогічних кадрів як складової загальної системи безперервної освіти особистості (В.Бондар, Л.Даниленко, Г.Сльникова, І.Жерносець, С.Крисюк, В.Маслов, В.Олійник, Н.Протасова, В.Пуцов, Л.Сергеева та ін.).

За визначенням дефініцій у роботах І.Зязюна [5, 7, 8] і О.Отич професійно-педагогічна діяльність трактується як професійна діяльність спеціально підготовленого фахівця у галузі професійної освіти, змістом якої є рефлексивне управління навчальною та виробничою діяльністю учнів ПТНЗ у навчально-виховному та навчально-виробничому процесі, спрямоване на розвиток їхньої особистості та професійної індивідуальності.

Специфіка професійно-педагогічної діяльності полягає у поєднанні в ній інженерної та педагогічної складових, що вимагає від педагога ПТНЗ високого рівня готовності до здійснення теоретичного і практичного навчання учнівської молоді. Головними ознаками професійно-педагогічної діяльності є: 1) її рефлексивний характер, що перетворює її на мета-діяльність, надбудовану над самостійною діяльністю учнів; 2) прогностичність, спрямованість у майбутнє, «неповнота» і віддаленість результатів, адже, як зазначив Ш. Шамонашвілі, основна трагедія виховання виявляється в тому, що педагог живе зараз, а буде майбутнє; 3) неперервність, що перетворює її на служіння, яке не припиняється доти, доки живе педагог; 4) єдність навчально-виховної, розвивальної та професіоналізуючої функцій; 5) мистецький характер діяльності, що вимагає від педагога артистизму, імпровізаційності, творчості тощо. Останнє зумовлюється тим, що педагогіка, на думку О.Отич, є не тільки наукою, а й мистецтвом практичної педагогічної дії [6, С.43].

Педагог професійного навчання – це спеціально підготовлений професіонал у галузі професійно-технічної (професійної) освіти, який здійснює теоретичну і практичну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників та молодших спеціалістів у професійних закладах освіти на засадах рефлексивного управління їхньою навчально-виробничою діяльністю. Ця педагогічна професія є новою в Україні. Її поява зумовлена збільшенням в Україні долі не індустріальних професій (готельно-туристичний бізнес, сфера послуг, економіка тощо) і викликаними внаслідок цього процесами трансформації інженерно-педагогічної освіти у професійно-педагогічну, початком чого стало введення у 1990 році спеціальності «Професійне навчання, спеціальні і технічні дисципліни». Постановою Кабінету Міністрів України від 18.05.1994 р. №325 «Перелік напрямів підготовки фахівців з вищою освітою професійним напрямом, спеціальностям різних кваліфікаційних рівнів і робітничих професій» спеціальність «Професійне навчання» була ведена до галузі знань «Освіта» за напрямом підготовки фахівців з вищою освітою «Педагогіка» [10, с.31-34].

У 2002 році Постановою Кабінету Міністрів України від 24.05.1997 р. №507 «Про перелік напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями» професія «педагог професійного навчання» внесена до Державного класифікатора професій. [10, с.32]. Цією Постановою зазначено, що у галузь знань «Педагогічна освіта» введено нову спеціальність «Професійне навчання (за профілем підготовки)» – «педагог професійного навчання» (код КП 3340), яка інтегрує у собі спеціальності викладача професійного навчально-виховного закладу (код КП – 2320; код ЗКППТР – 24420), вихователя ПТНЗ (код КП – 3340; код ЗКППТР – 20309), інструктора з праці (код КП – 2352; код ЗКППТР – 22828), інструктора виробничого навчання (код КП – 3340; код ЗКППТР – 228337), інструктора робітників масових професій (код КП – 3340; код ЗКППТР – 12554), інструктора з навчання, виховання, методичної роботи, виробничого навчання і початкової військової підготовки (код КП – 2352; код ЗКППТР – 22670), (*Класифікатор професій (із змінами та доповненнями)*), розроблений відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 04.05.1993 р. №326 «Про Концепцію побудови національної статистики України та Державної програми переходу на міжнародну систему обліку і статистики») [1, с.89,90,112,345,350,405,406], майстра виробничого навчання, викладача спец дисциплін, вихователя професійно-технічного навчального закладу та інструктора з праці. У «Класифікаторі професій» за 2006 рік вміщено

опис цієї професії (код КП – 3340, код ЗКППТР – 16468, Випуск ЄТКД – 44, Випуск ДКХП – 40). [2, с.474].

У Законах України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань професійно-технічної освіти», Постанові Верховної Ради України «Про стан і перспективи розвитку професійно-технічної освіти в Україні», Національній доктрині розвитку освіти, проекті Концепції розвитку професійно-технічної освіти в Україні, Державній програмі «Вчитель» та інших державних нормативно-правових документах у галузі освіти зазначається, що саме на педагогів професійного навчання нині покладається важлива місія підготовки кваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, які відповідають вимогам технологічного розвитку галузей економіки, а також мають високий рівень творчої ініціативи та духовної культури. Тому від самих професійно-педагогічних працівників нині вимагається володіння комплексом спеціальних та психолого-педагогічних знань, умінь і навичок, сформованість методологічного мислення, висока загальна і професійна культура, розвиненість спеціальних здібностей та професійно значущих якостей особистості, найвищим виявом розвитку яких є їхня творча індивідуальність.

У розробленій науковцями Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України професіограмі інженерно-педагогічного працівника «Викладач-майстер» викладено соціально-економічну, виробничу, санітарно-гігієнічну характеристики професії, описано вимоги професії до індивідуально-психологічних якостей фахівця (психограму), медичні протипоказання до неї, надано відомості про підготовку кадрів. Тимчасовою кваліфікаційною характеристикою професії «Педагог професійного навчання» від 31.07.2001 року визначено завдання та обов'язки педагога професійного навчання, а також викладено основні вимоги щодо його знань та рівнів кваліфікації, серед яких вимоги «вивчати індивідуальні особливості учнів (слухачів) та враховувати їх при організації навчального процесу». Здійснюючи аналіз професії «педагог професійного навчання» на засадах компетентнісного підходу, українські дослідники в галузі професійно-педагогічної освіти Я.Болюбаш, Л.Шевчук та О.Щербак визначили перелік компетентностей педагога професійної школи, розподіливши їх за групами: психологічна, педагогічна (дидактична, виховна, методична, організаційна), науково-дослідна та соціально-економічна компетентність. У Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти України, затвердженій МОН та АПН України 05.07.2004 р., у розділі 2.4. «Педагогічні працівники» йдеться про необхідність формування нового типу педагога професійної школи – педагога професійного навчання, який органічно поєднує функції викладача спеціальних дисциплін з функціями майстра виробничого навчання. Педагог професійного навчання має вищу освіту відповідного профілю та психолого-педагогічну підготовку, високий рівень кваліфікації з робітничої професії. [3, с.4]. Специфіка професійно-педагогічної діяльності педагога професійного навчання полягає в необхідності здійснення педагогіко-проектувальної діяльності з урахуванням вимог замовника робітничих кадрів, специфіки перспектив розвитку підприємств регіону, реалізації власних освітніх проектів, поєднанні виробничого навчання з продуктивною практикою, зорієнтованістю на групу робітничих професій, на професійно-кваліфікаційні вимоги до робітників. Діяльність педагога професійного навчання відрізняється своєю професійно-педагогічною спрямованістю від діяльності інженера-педагога, яка має інженерно-педагогічну спрямованість, що акцентує увагу на інженерних та виробничо-технологічних її аспектах, а також діяльності вчителя, спрямованість якої є предметно-педагогічною. [9, с. 158-163].

Традиційно у навчальних закладах основними поняттями, які конкретизують сутність підготовки педагога професійного навчання до роботи в ППНЗ, виступають: суспільно-гуманітарна підготовка; спеціальна підготовка та психолого-педагогічна підготовка. Так, у

дослідженні О.Отич [6, с. 32-33] докладно характеризуються ці поняття. Відповідні напрями підготовки майбутніх педагогів ПТНЗ полягають у такому:

Під *суспільно-гуманітарною підготовкою* розуміється важливий компонент професійно-педагогічної підготовки, що має методологічне значення; процес та результат оволодіння студентами професійно-педагогічних навчальних закладів сукупністю філософських та наукових поглядів на світ, суспільно-гуманітарними знаннями, вміннями і навичками, на основі яких в них формується професійно-педагогічний світогляд та методологічна культура, виробляється потреба в самоактуалізації й прагнення до неперервного творчого саморозвитку.

Загальнонаукова підготовка розглядається як обов'язковий компонент професійно-педагогічної підготовки, що має фундаментальне значення; процес та результат оволодіння студентами професійно-педагогічних закладів освіти знаннями, вміннями й навичками з фундаментальних та професійно орієнтованих дисциплін, на основі яких у них формується наукова картина світу і закладається міцний науковий фундамент для професійного розвитку і самовдосконалення. Означені дисципліни складають нормативну частину змісту освіти, відповідно до вимог державних стандартів.

Спеціальна, або фахова, підготовка розглядається як базисний компонент професійно-педагогічної підготовки, що має професійно-прикладне значення; процес та результат набуття майбутніми педагогами професійного навчання знань, умінь і навичок з обраної робітничої професії з присвоєнням відповідного кваліфікаційного розряду, вироблення в них досвіду професійної діяльності та формування професійної майстерності у певній сфері виробничої чи обслуговуючої діяльності на основі розкриття власної професійної індивідуальності.

Психолого-педагогічна підготовка є інтегруючим компонентом професійно-педагогічної підготовки, який має узагальнююче значення і надає їй завершеності, оскільки формує й закріплює механізми передачі майбутнім педагогом професійного навчання набутого ним професійного досвіду учням ПТНЗ і відкриває перед ним шлях сходження до власної творчої індивідуальності. Це – процес та результат засвоєння студентами психолого-педагогічних знань, умінь та навичок, на основі яких у них формується професійно-педагогічна спрямованість, система педагогічних цінностей і норм, виробляється професійно-педагогічна культура, розвивається педагогічна майстерність, рівні якої характеризуються яскравістю вияву їхньої творчої індивідуальності.

В останніх дисертаційних дослідженнях з питань підготовки педагогів підкреслюється, що «готовність до педагогічної діяльності є спрямованість на організацію педагогічної діяльності, реалізація системи знань, умінь, навичок у професійній діяльності» [4, с.11].

Професійна майстерність педагога ПТНЗ розуміється як високий рівень професійної діяльності особистості, сформований у результаті оволодіння нею професійними знаннями, вміннями й навичками, який характеризується її стійкою потребою в творчому та професійному самовдосконаленні. Це високий рівень оволодіння ним певною робітничою професією, що виявляється у його професійній компетентності й сформованості професійно значущих особистісних якостей.

В умовах доцільності регіоналізації та централізації професійного навчання підготовка педагога для роботи в цих умовах має спрямовуватися на формування фахової та методичної компетентності.

Суспільно-економічні реалії, що зумовили пошук нових освітніх технологій, вимагають від керівників ПТНЗ здійснити такі умови для працюючих педагогів, за

яких набута ними педагогічна майстерність трансформувалася б з комплексу властивостей особистості – у систему професійних компетентностей, сформованих на теоретичному, методичному і технологічному рівнях.

Виходячи з вищезгаданого, під професійно-педагогічною підготовкою педагога ПТНЗ в умовах децентралізації професійного навчання ми розуміємо процес та результат засвоєння ним нових професійно-педагогічних знань, умінь, на основі яких відбувається формування його готовності до співпраці з роботодавцями у сфері спільного методичного обґрунтування виробничо-технологічної діяльності.

Список літератури: 1.Бондар В.І. Інтегративні властивості педагогічних понять та їх врахування у процесі поетапного вивчення педагогічних дисциплін / В.І.Бондар // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002. Збірник наук. пр. до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук України. – Ч.1. – Х.: «ОВС», 2002. – С.83-95. 2. Бондаренко Л.Н. Терминологическое обеспечение учебного процесса будущих инженеров как компонент коммуникативной компетенции Л.Н.Бондаренко // Проблемы та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. праць [За ред. Л.Л. Товажнянського та О.Г. Романовського]. – У двох частинах. Ч. 2. – Х. : НТУ «ХПУ», 2002. – С.26-29 3. Быков В.Ю., Мартынов А.М. Экономико-математические модели управления в просвещении / В.Ю. Быков, А.М. Мартынов. – Томск : Изд-во Томск. Ун-та, 1988. – 208с. 4. Голубков Е.П. Технологическая готовность педагогов / Е.П. Голубков – М.: / Педагогика. – 2001. - №4. – С. 63-66 5. Методологія / С.У. Гончаренко // Енциклопедія освіти /Акад.. пед. наук України; [головний ред.. В.Г. Кремень]. – К.: Хрінком Інтер, 2008. – 1040с. - С.498-500 6. Дафт Р.Л. Менеджмент. / Р.Л Дафт Пер. с англ. – СПб : изд-во «Питер», 2000. – 832с. 7. Десятов Т.М. Тенденції розвитку неперервної освіти в країнах Східної Європи (друга половина ХХ століття) / Т.М. Десятов : монографія / [за ред. Н.Г. Ничкало.]. – К.: «АртЕк», 2005. – 472с. 8. Евенко Л.У. Уроки американского менеджмента. Вступительная статья / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури / Основы менеджмента: Пер. с англ.. – М.: Дело, 1992. – С. 5-17 9. Єльнікова Г.В. Регіональне управління освітою / Г.В. Єльнікова, В.К. Мельник // Енциклопедія освіти / АПН України; голов. ред.. В.Г. Кремень; [заст.голов.ред.: О.Я. Савченко, В.П. Андрущенко; відп. наук. секр. С.О.Сисоєва]. – К., 2008. – С.768 10. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991р. №1060 – XII. – К.: Генеза, 1996. – 36с.

Л. Сергеева

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Мова йде про специфіку професійно-педагогічної діяльності педагога, що полягає у поєднанні в ній інженерної та педагогічної складових, заснованих на високому рівні готовності до здійснення теоретичного і практичного навчання учнівської молоді.

Л. Сергеева

**ПОДГОТОВКА ПЕДАГОГОВ ПРОФЕССІОНАЛЬНО-ТЕХНІЧЕСКИХ
УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ КАК НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА**

В статье идёт речь о специфике профессионально-педагогической деятельности педагога, которая основана на соединении в ней инженерной и педагогической составляющей, которые основаны на высоком уровне готовности к осуществлению теоретического и практического обучения учащейся молодёжи.

L. Sergeeva

**PREPARATION OF TEACHERS VOCATIONAL AND TECHNICAL
EDUCATION AS A SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL PROBLEMS**

Question is about a specific professionally pedagogical to activity of teacher, which consists in combination in it engineer and pedagogical constituents, based on the high level of readiness to realization of theoretical and practical studies of student's young people.

Стаття надійшла до редакції 2.06.2010

УДК 069.013 (477.75) «192»: [39:001.8]

*Мусаева У.К
г. Симферополь, Украина*

**ЕТНОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО МУЗЕЮ
ТАВРИДИ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ**

Після остаточного встановлення Радянської влади в Криму й організації в листопаді 1920 р. КОПСІ (Кримський обласний комітет у справах музеїв та охорони пам'яток старовини та мистецтва) першочерговим завданням, що стали перед цією організацією було заснування в Сімферополі музею. У дорадянський час у губернському центрі працювали два великі музейні зібрання: стародавнє сховище ТВАК (Таврійська вчена архівна комісія) (Сімферопольський музей старожитностей) і Природно-історичний музей Таврійського губернського земства. Їхні колекції були добре відомі не тільки в Криму, але й у російських столицях і західноєвропейських наукових центрах [1]. Визначаючи завдання музейної секції КОПСІ голова ТВАК А. І. Маркевич на засіданні Комісії 13 грудня 1920 р. зауважив, що «Одним із завдань зазначеної секції буде заснування в Сімферополі музею, до складу якого ввійде і музей нашої Комісії завідувачем музею запрошений професор М. Л. Ернст» [2]. За пропозицією Відділу народної освіти Кримревкому від 19 квітня 1921 р. музей старожитностей ТВАК був остаточно переданий КОПСІ. Він був перетворений в археологічний відділ ЦМТ (Центральний музей Тавриди).

Урочисте відкриття ЦМТ відбулося 8 травня 1921 р. Музей розташовувався в будинку Товариства взаємного кредиту. У 1922 р. до ЦМТ приєднався і Природно-історичний музей, перетворений незабаром у відділ природи. Із моменту організації перед ЦМТ стояло завдання вивчати и відображати в експозиції природу, історію й етнографію Криму. У перші роки існування музею була відсутня експозиція. Причиною цього є

рішення Президії Раднаркому Криму від 14 січня 1922 р. «Про надання музею «Таврида» в 4-денний термін приміщення й передачу будинку колишньому Товариству взаємного кредиту Держбанку» [3]. До липня 1922 р. експонати були звалені в підвалі Держбанку й інших приміщень. Тільки завдяки особистому втручанню завідувача Головного музею Н. І. Троцького Президія Раднаркому Криму 24 червня 1922 р. передала ЦМТ будинок по вулиці Долгоруковській (згодом – К. Лібкнехта), 35. Експозиція була відкрита 18 травня 1923 р. [4]. Вона включала два відділи археологічний і художній. Археологічний відділ до травня 1925 р. включав і етнографічні зібрання. Цей факт випустила з уваги науковий співробітник КРКМ (Кримський республіканський краєзнавчий музей, фонди) Л. П. Дубілей, у публікації якої стверджується, що «музей відкритий у складі 3-х відділів: археологічного, етнографічного й художнього» [5]. У документах «Колекції матеріалів із музейної побудови», відкладеної в ДІМ РФ ВПД (Державний історичний музей Російської федерації, відділ писемних джерел), нами виявлений документ, де сказано, що відділ був організований уже на рубежі 1923 і 1924 рр. [6]. Художній відділ складався з конфіскованих цінностей палаців Південного берегу Криму. Завідувачем археологічного відділу був М. Л. Ернст, художнього відділу – П. І. Голландський, відділу природи і створеним пізніше виробничо-економічного – О. І. Полканов, що одночасно завідував КОПСІ і очолював ЦМТ [7].

На III Всекримській конференції з музейного будівництва, яка відбулася в 1924 р., була прийнята окрема резолюція, присвячена розширенню етнографічних досліджень. Передбачалося організувати спеціальну експедицію по Криму для збору етнографічних колекцій, збирання і фіксації фольклорних пам'яток, фото-фіксації етнографічних пам'яток.

1 травня 1925 р. був відкритий для відвідувачів етнографічний відділ. У «Звіті Центрального музею Тавриди за 1924/25 рік» О. І. Полканов писав, що цей підрозділ «має своїм завданням вивчення побуту народів, що населяють Крим і в першу чергу – татар (гірських і степових), караїмів, болгар, циган» [8]. Колекція етнографічного відділу розташовувалася за змішаним принципом. Частина її була подана в побутовій обстановці «Татарської кімнати», а частина – в систематичному порядку за етнографічними категоріями. До середини 1925 р. загальне число предметів у відділі нараховувало 578, причому за останній рік надійшло 123 предмети [9].

Представлена при відкритті експозиції частина етнографічних зібрань ЦМТ надійшла в музей із матеріалів Г. А. Бонч-Осмоловського і Ф. А. Фіельструпа, що проводили збір колекцій для етнографічного відділу Російського музею. ЦМТ за допомогою КОПСІ звернувся до пітерських етнографів із проханням передати частину зібраного матеріалу у фонди головного кримського музею. КОПСІ, у свою чергу, брав на себе турботи про матеріальну частину експедиції Російського музею. У 1923 р. у ЦМТ були передані предмети, зібрані в Сімферопольському повіті (села Баксан, Узен-Баш, Ескі-Юрт, Топчукой) і Ялтинському повіті (села Стілю, Коуш, Керменчик, Ускют) – сільськогосподарські знаряддя, начиння, інструменти, предмети оздоблення житла, елементи прядіння та ткацького верстата. Частина речей складала предмети одягу: пастушачий костюм, елементи чоловічого й жіночого кримсьотатарського повсякденного одягу, рушники [10].

У зв'язку з відкриттям експозиції з кримсьотатарської етнографії було прийнято рішення поповнити зібрання колекції. У 1925 р. науковою експедицією КримЦВКа, Радою народних комісарів і КОПСІ, якими керував У. А. Боданінський, велися збори матеріалів у районі Карасубазара, в околицях Алушти, Бахчисарая та Судака. Усі знахідки зосереджувалися в Державному палаці-музеї тюрко-татарської культури в Бахчисарайі, але дублетні матеріали передавалися в ЦМТ. У результаті в музей була передана колекція

чадр і кбризів (вишивок і тканин), колекція стародавніх дерев'яних предметів і речей домашнього побуту. Дотепер із речей, переданих у 1925 р. збереглися зразки інструментів, одягу, вишивки, взуття, мідного посуду [11]. Тоді ж проводилася фотографічна зйомка надгробних пам'ятників, житлових будівель, ремісничих майстерень, а також представників різних кримських етносів у їх національному повсякденному і святковому одязі [12]. Цікаво, що О. І. Полканов і М. Л. Ернст відібрали «гірші за якістю чадри та кбризи», що були відправлені на міжнародну Паризьку виставку, яка була відкрита в квітні 1925 р. Вони принесли СРСР бронзову медаль. Виставка стала оглядом художньо-промислової продукції післявоєнної Європи. Кримська АРСР представляла із зібрань своїх музеїв оздоблення кімнат караїмів і кримських татар, татарське побутове мистецтво: килими, кбризи, чадри, вироби з металу, шкіри, гаптарську промисловість [13].

Уже до кінця 1925 р. у фондах етнографічного відділу оформилися оригінальні колекції домашнього мідного карбованого посуду й різьбленого начиння, колекція національних костюмів, зібрання сільськогосподарських знарядь. Основна робота зі збору, систематизації колекції відділу і формування експозиції була проведена М. Л. Ернстом за участю А. Я. Ісхакової та Урхуш [14].

На першому етапі становлення етнографічного відділу ЦМТ першорядний внесок у його розвиток уніс відомий кримський археолог Микола Львович Ернст (1889-1956). У всіх публікаціях, присвячених діяльності вченого згадуються тільки його археологічні дослідження [15; 16]. Інформація про його організаторську діяльність щодо становлення етнографічного відділу в ЦМТ взагалі відсутня в науковій літературі [17].

М. Л. Ернст народився в Києві, але родина незабаром переїхала в Глухів, де юнак закінчив гімназію. Вищу освіту він одержував у Німеччині (Мельбурн, потім у Мюнхені (1908 р.)), а в 1909-1911 рр. – на філологічному факультеті Берлінського університету, де під керівництвом професора Шимана займався історією Східної Європи. Повернувшись у Росію М. Л. Ернст працював бібліотекарем в Університеті Св. Володимира в Києві, а після початку Першої світової війни, як особа німецького громадянства, був висланий в Оренбурзьку область. У 1918 р. повернувся до бібліотечної діяльності як бібліотекар Публічної бібліотеки в Петрограді. Але в жовтні 1918 р. Микола Львович переїхав подальше від революційних столиць – у Крим, де у відкритому Таврійському університеті зайняв посаду головного бібліотекаря, а також приват-доцента (а пізніше – професора) на кафедрах російської історії та німецької мови [18]. Одночасно з викладацькою діяльністю М. Л. Ернст працював у ЦМТ. Хоча йому була запропонована посада директора, він очолив археологічний відділ, куди входила етнографічна колекція.

У 1926 р. завідувачем етнографічного відділу була призначена Айше Якубовна Ісхакова (1888-? рр.). А. Я. Ісхакова – активний учасник революційних подій на півострові в 1917-1918 рр. Вона була членом Тимчасового Мусульманського виконкому, делегатом І Курултаю [19]. Єдина кримська татарка серед 14 завідувачів відділами, що працювали в різні роки в ЦМТ, вона обіймала цю посаду до 1928 р. Насамперед, вона займалася приведенням у систему колекції та проведенням інвентаризації [20]. Перед відділом ставилися завдання вивчення типів житла кримських караїмів, болгар і циган. Для цього передбачалося організувати експедиції для збору побутових матеріалів у болгарських селах Болгарщина, Ізюмівка, Кішлав. Передбачалося створити другу побутову кримськотатарську кімнату. В одній розташувався побут сільської родини, а в іншій – кімнату міського кримського татарина [21].

У 1927 р. у ході реалізації цього плану було здійснено перегрупування колекцій Етнографічного відділу. Важливе значення для вивчення кримських циган стала

проведена цього року наукова експедиція щодо їх вивчення. Роботу очолила А. Я. Ісхакова. Разом з науковими співробітниками ЦМТ до складу експедиції були включені студенти-практиканти історичного факультету Ленінградського держуніверситету. Дослідження проводилися в Сімферополі й у Перекопі. Із «Звіту про роботу ЦМТ у 1926-1927 рр.» стало відомо, що студент І. І. Кургін як звіт про практику підготував нарис «Походження та побут Перекопських циган». А. Я. Ісхакова також узагальнила польові спостереження й останні публікації про циганів у дослідженні «Сімферопольські цигани-курбети». Ці рукописи були передані в бібліотеку «Таврика» ЦМТ [22]. Матеріал не зберігся. Одночасно етнографічним відділом була розгорнута експозиція «Кримськотатарський орнамент», у якій були подані чадрі й кбризи. Відбувалося фотографування експонатів. Частина фототеки збереглася в особистих зібраннях О. І. Полканова: зображення татарського мідного посуду, вишивального верстату з виконаними композиціями, виставки тканин, повстяного верстату, мідного кованого посуду, внутрішнього вигляду «Татарської кімнати», кримськотатарського буденного начиння, традиційного жіночого одягу [23].

Фонди етнографічного відділу були поповнені в 1926-1927 рр. стародавніми кримськотатарськими надгробками з цвинтарів Старого Криму. При відділі створені Кримськотатарський археологічний гурток і Вірменський археологічний гурток. Їхньою метою було вивчення пам'яток культури цих народів [24].

У 1926 р. А. Я. Ісхакова пройшла в Москві курси з перепідготовки музейних працівників. Разом із П. І. Голландським, Д. С. Спірідоновим і М. Л. Ернстом вона представляла ЦМТ на конференції археологів СРСР у Керчі у вересні 1926 р. У цьому ж році в Керчі відбулася IV Всекримська конференція музейних працівників, де ЦМТ представляли А. Я. Ісхакова та М. Л. Ернст. Після заслуховування звітів музеїв на конференції були повідомлені дані про новітні дослідження в галузі вивчення культури народів Криму й етнографії півострова. Серед них виділимо доповідь О. І. Полканова «Вивчення культури національних меншин у Криму», присвячений програмі майбутніх досліджень кримських вірменів, болгар, німців, циганів. Історик справедливо виділив ці етноси як найменш вивчені, відзначивши, що перші підсумки в ліквідації цієї лакуни робляться ЦМТ [25].

Розгорнута А. Я. Ісхаковою активна діяльність зі вивчення, збору й популяризації етнографії Криму звернула на себе увагу великих учених. Так, етнографічні зібрання ЦМТ були відзначені І. М. Бороздіним [26]. Колекції, що відбивають культуру караїмів і кримських татар у ЦМТ виділив у 1926 р. журнал «Этнография» [27]. Однак, сучасники одночасно з унікальністю зібраних матеріалів констатували незадовільні умови їхнього збереження, а часом і прямі факти розкрадання цінних експонатів при повній байдужності керівництва як ЦМТ, так і КОПСІ [28].

У ці роки етнографічна колекція поповнювалася шляхом надходжень через уповноважених Кримської Ради Народних Комісарів із Всеросійських кустарно-промислових виставок (Москва 1924 і 1926 р.). Поповненню фондів сприяли й пожертвування національних громад: у 1928 р. Кримчакська громада передало в музей футляри для Тори із синагоги в Карасубазарі. Цілеспрямовані закупівлі ремісничих виробів здійснювалися науковими співробітниками музею в 1927-1933 рр. у Бахчисараї, Карасубазарі та Сімферополі (кримськотатарські речі), села Кішлав і колгоспі «Шлях Леніна» (болгарські речі). Фонди поповнювалися й шляхом спеціальних розпоряджень КримЦВКа. Так, згідно з розпорядження від 2 липня 1930 р. головами колгоспів села Кутлак (під Судаком) та села Єнісала Бахчисарайського району було передано в ЦМТ низку предметів домашнього побуту [29]. У 1928 р. Етнографічний відділ одержав у

дарунок колекцію археолога С. І. Забніна, що включала середньовічні предмети греків і кримських татар, а також сучасні речі вірменів і кримських татар [30; 31].

У 1928 р. А. Я. Ісхакова була звільнена з музею. (Її подальша доля невідома), а Етнографічний відділ був закритий. Його фонди знову перейшли до археологічного відділу, яким керував М. Л. Ернст. Основною формою роботи в галузі етнографічного вивчення Криму ЦМТ із цього часу стала виставочна робота.

Постійно діючою виставкою була експозиція художніх кустарних виробів кримських татар Південного берегу Криму: предмети карбування, різьблення. Вироби для виставок надавали й численні наприкінці 1920-х – початку 1930-х рр. кустарні артїлі з відродження національної художньої вишивки. Окремі колекції склали ювелірні вироби бахчисарайських циган, художнє ткацтво болгар, а також присвячені культурі вірменів, караїмів і кримчаків [32]. Окрему колекцію склали зібрання евпаторійської вишивальниці Адавіє Ефендієвої, що надійшли в 1930-1934 рр.: 250 оригінальних вишивок [33]. У фондах КРКМ збереглися малюнки й ескізи А. Ефендієвої – кримськотатарський народний орнамент [34].

Одним із найбільших краєзнавців Криму в 1920-і рр. був директор ЦМТ Олександр Іванович Полканов (1884-1971). Він народився в селі Сали Феодосійського повіту в родині священика. Після традиційного для дітей служителів культу освіти (у 1905 р. закінчив духовне училище, а потім – Таврійському духовну семінарію), О. І. Полканов продовжив навчання на юридичному факультеті С.-Петербурзького університету [35]. Із 1911 р. майже безвиїзно краєзнавець жив у Криму, де в дорадянський час і в роки революційного лихоліття займався юридичною практикою. Після встановлення Радянської влади працював інспектором Кримревкому. Був одним з організаторів КОПСІ, де спочатку виконував обов'язки заступника завідувача цієї організації Г. А. Бонч-Осмоловського, а після його від'їзду з Криму – очолив КОПСІ [36]. Саме А. І. Полканов став ініціатором створення ЦМТ, що об'єднало дорадянські музеї Сімферополя. Після розформування КОПСІ головною справою для О. І. Полканова стала музейна робота. Одночасно з директорством у ЦМТ краєзнавець організував та очолив у 1931 р. Антирелігійний музей у Сімферополі [37].

О. І. Полканов став автором декількох десятків науково-популярних і наукових статей у періодичній пресі, присвячених історії краєзнавчого руху в Криму й охороні пам'яток культури. Олександр Іванович брав активну участь у створенні Товариства пролетарського туризму й екскурсій у Криму. Йому належить авторство серії путівників, один із яких – «Судак» за життя О. І. Полканова витримав 11 видань, а, доповнений новою інформацією, уже двічі перевиданий в останні роки.

Одночасно з роботою в галузі організації науки й популяризаторською діяльністю предметом наукових досліджень О. І. Полканова-етнографа з кінця 1920-х рр. стають дослідження в галузі етногенезу, історії та культури караїмів Криму. До цього часу належать чорнові начерки та конспекти його перших напрацювань з історії караїмів, а також і зібрана ним бібліографія з цього питання, що зберігаються в особистому архівному фонді краєзнавця в ДАРК (Державний архів в Автономній Республіці Крим) [38]. Багаті та різнобічні відомості з етнографії караїмів були зібрані О. І. Полкановим у період завідування ним КОПСІ. Діяльність щодо організації етнографічних відділів ЦМТ та інших сховищ, виставок, експедицій, розробка програм для проведенню конференцій із народознавчих питань давали можливість постійного спілкування з представниками різних народів, подвижниками їхнього вивчення – науковими співробітниками музеїв. Роботу над монографічним дослідженням про кримських караїмів О. І. Полканов почав із бесід зі старійшинами цього народу. Із їхньою допомогою були поповнені матеріали з побуту та фольклору. Доцент Кримського педінституту ім. М. В. Фрунзе С. Б. Ефетов представив автору свої напрацювання про

кримчакську мову. Постійні консультації й додаткові матеріали давали Є. І. Кальфа, З. О. Сінані, С. М. Шапшал [39].

Закінчення роботи над цією працею відноситься до кінця 1930-х – 1940-м рр. Разом із тим, основні наробітки до праці «Крымские караимы в свете этнологических данных» зроблені автором на початку 1930-х років. Головна теза автора про те, що караїми є спадкоємцями хазарської культури є дуже спірним і не знаходить повного підтвердження в історичних джерелах. При цьому, даючи розбір етимології слова «караїм», О. І. Полканов приводить кілька версій, що існували в історіографії в той час (від «кіммерів»; від слова «кырым» – назва півострова; від «караїмом» – чорна віра (за версією В. Х. Кондаракі)), дотримуючи при цьому саме теорії В. Х. Кондаракі [40]. Головним аргументом при цьому служить для нього хазарське походження караїмів. Досить докладно О. І. Полканов зупиняється й на полеміці, що розгорнулася ще в ХІХ ст. з приводу походження цього народу. Зокрема, розглянута концепція А. С. Фірковича [41], що знайшла свій розвиток у працях таких діячів російської академічної науки як В. В. Григор'єв [42] і В. Д. Смирнов [43]. Саме цими вченими була висунута так звана хазарська теорія походження караїмів. Вслід за ними О. І. Полканов вважав, що хазарами був прийнятий караїмський варіант іудейської релігії, а сучасні караїми є прямими нащадками хазар. При цьому ним заперечувалася участь в етногенезі караїмів етнічних євреїв. Тим самим етнограф дотримував концепції на відмежування караїмів-караїв від єврейського світу. Причину такого підходу варто шукати не тільки в прагненні уникнути дискримінації, якій постійно піддавалися євреї, але й, мабуть, знайти новий об'єднуючий чинник, на зміну релігійному чиннику, який уже відходив за часів Радянської влади в минуле. Аналізуючи цю теорію з позиції історіографії початку ХХІ ст. вчені (О. Г. Герцен, Ю. М. Могаричов, Л. В. Чижова тощо.) справедливо відзначають, що автори, які дотримувалися Хазарської теорії посилаються на недостовірні або сфабриковані джерела [44; 45]. Суха мова документів говорить про появу караїмів у Східній Європі в постхазарський час. Тому залишки іудаїзованих хазар, що проживали на території Криму, навряд чи могли зробити на них якийсь серйозний вплив [46].

На початку 1930-х рр. О. І. Полканов працював над розділами про обряди і звичаї, релігії та мораль, імена, прізвища, мистецтво караїмів. Рукописні матеріали, що набули завершеної форми монографій наприкінці 1930-х рр. і в роки Великої Вітчизняної війни, не були видані за життя краєзнавця. Вони були опубліковані тільки в 1990-х рр. [47; 48].

На сторінках газети «Красный Крым» у 1928 р. О. І. Полканов помістив цікавий матеріал про завдання, що стоять перед кримською етнографією. Про це йдеться в статті «Археология и этнография на службе современности», присвячена з'їзду з вивчення продуктивних сил Криму [49]. Першочерговим завданням краєзнавців, на думку автора, було вивчення побуту (господарського укладу сільських і міських жителів), духовної культури кримських етносів. О. І. Полканов зупинився на структурі цієї праці. Вона припускала фіксацію кожного культурного явища з поясненням причин її прояву; вивчення проникнення нових форм побуту й господарства; особлива увага вивченню села (економічних і соціальних відносин). Однак, написана програма етнографічного вивчення кримських етносів не була реалізована.

Оригінальний внесок у розвиток історичного краєзнавства Криму залишив бібліотекар ЦМТ Дмитро Спірідонович Спірідонов. Ним, услід за першою з відомих систематизації «Известий» ТВАК, у 1920-і рр. був складений рукописний каталог бібліотеки «Таврика», що спеціалізувалася на літературі, пов'язаній з історією й етнографією Криму. Ці матеріали зникли при черговому вилученні книг із бібліотеки [50]. Предметом постійного наукового інтересу Д. С. Спірідонова була історія греків Криму [51]. Етнографічна експедиція з метою

вивчення мовних особливостей маріупольських греків була організована ЦМТ у жовтні 1926 р. Вона мала поки що тільки розвідувальне значення – переконатися чи жива ще грецька мова в цій країні. Основний обсяг робіт було проведено починаючи із кінця серпня до початку жовтня 1927 р. Головну увагу було звернено на зібрання пісень місцевого походження, прозаїчних текстів, тому що етнографи сподівалися в піснях і переказах знайти будь-які історичні спогади з кримської доби. Фонетичні та морфологічні спостереження посідали друге місце. На підставі зібраного матеріалу Д. С. Спірідонов оголосив доповідь на зборах співробітників Маріупольського музею. У 1928 р. Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства ініціювала експедицію в Маріуполь із метою лінгво-фонетичного обстеження регіону. Роботу було продовжено у 1929 р. Накопичений у цих наукових поїздках матеріал став основою для узагальнюючої статті.

Для історико-кримозначих етнографічних досліджень становить інтерес доповідь Д. С. Спірідонова, виголошена на Другому Всеукраїнському сходознавчому з'їзді «Історичний інтерес вивчення говірок маріупольських греків», що в 1930 р. була опублікована на сторінках журналу «Східний світ» [52]. Публікація стала підсумком поїздки краєзнавця в місця переселення кримських греків, де в дванадцяти селах він записував їхній фольклор, насамперед – прислів'я та приказки. У статті приводиться історична довідка про етнічну ситуацію у середньовічній Тавриці. При цьому автор наголошує, що людність на Південному березі Криму була така ж строката, як історія цієї місцевості. Подано також короткий історичний нарис переселення греків із Криму в 1778 р. Фольклорні пам'ятники етнограф намагається розглянути як історичне джерело. Проводяться аналогії між виникненням конкретних приказок й історичних подій. Заслуговує на увагу й приведений у статті історіографічний нарис, щодо вивчення кримських греків – перша спроба узагальнюючого огляду, який включав розвідки дорадянської історіографії (Ф. О. Браун, В. І. Григорович, С. А. Серафимов, Ф. А. Хартахай та ін.), а також напрацювання грецьких учених. Обстежені етнографом дванадцять сіл він об'єднує в п'ять груп за різними ознаками мови й розташовує їх за порядком ступеня віддаленості від сучасної новогрецької мови. Проводячи аналогії з місцями проживання вихідців цих сіл у Криму автор приходиться до висновку, що в Криму віддаленість греків від сучасної йому грецької мови йде від південного заходу на північний схід. У зв'язку з цим у нього виникає припущення, що колонізація Криму йшла з Балканського півострова і поклала свою відбиток на мову всього регіону визначеної ним першої групи поселень (Ялта – Гурзуф). Інші хвилі колонізації йшли з різних пунктів Малої Азії й спрямовувалися в Крим через Сугдею. Отже, в схемі шляхів колонізації можна з'єднати прямою лінією Боспор із Ялтою, а Трапезунд через Сіноп із Сугдеєю.

Таким чином, у ЦМТ у 1924-1928 рр. була розгорнута активна робота з етнографічного вивчення народів півострова з урахуванням провідного становища ЦМТ у сформованій у перші роки Радянської влади системі музеїв Криму створенню етнографічної експозиції тут приділялася підвищена увага.

Колекція поповнювалася завдяки передачі експонатів експедиціями Російського музею (1923, 1925 р.); експедицій Державного палацу-музею тюрко-татарської культури в Бахчисараї (1925 р.), постійним покупкам і зборам речей у Сімферополі та його околицях, а також шляхом передачі сюди речей із національних сіл за рішенням радянських органів. Видатну роль в організації етнографічних досліджень у ЦМТ на цьому етапі відіграли А. Я. Ісхакова, О. І. Полканов, Д. С. Спірідонов, М. Л. Ернст.

Список літератури: 1. Непомнящий А. А. Музейное дело в Крыму и его старатели (XIX – начало XX века): Библиографическое исследование.– Симферополь, 2000.– С. 250-279. 2. КРКМ, кп 23075, л. 24. 3. ГАРК, ф. Р-652, оп. 1, д. 47, л. 145. 4. ГИМ РФ ОПИ, ф. 54, оп. 1, д. 995, л. 1-2. 5. Дубилей Л. П. Страницы истории Центрального музея Тавриды // II Таврические научные чтения, посвященные 80-летию Центрального музея Тавриды: Сб. материалов.– Симферополь, 2002.– С. 5. 6. ГИМ РФ ОПИ, ф. 54, оп. 1,

д. 995, л. 24. 7. ГАРК, ф. Р-2865, оп. 1, д. 1, л. 40. 8. ГИМ РФ ОПИ, ф. 54, оп. 1, д. 995, л. 24. 9. Там же. РЭМ, ф. 2, оп. 1, д. 106, л. 11-19 об. 10. Храпунова Л. Н. Этнографическая коллекция Крымского республиканского краеведческого музея // Этнография Крыма XIX – XX вв. и современные этнокультурные процессы: Материалы и исследования.– Симферополь, 2002.– С. 395. 11. ГИМ РФ ОПИ, ф. 54, оп. 1, д. 995, л. 24 об. 12. Тугенхольд Я. К участию КССР на международной Парижской выставке // Красный Крым.– 1924.– 28 дек.– С. 2. 13. ГАРК, ф. Р-2865, оп. 1, д. 2, л. 38. 14. Бібіков С. М. Микола Львович Ернст // Археологія.– 1964.– Т. 16.– С. 232-233. 15. Храпунов И. М. Микола Львович Ернст // Археологія.– № 4.– С. 111-115. 16. Храпунов И. Н. Николай Львович Эрнст – исследователь истории и древностей Крыма // Материалы по истории, археологии и этнографии Таврии.– Симферополь, 1996.– Вып. 5.– С. 242-255. 17. Там же.– С. 242-243. 18. Урсу Д. П. Исхакова Айше Якубовна // Деятели крымскотатарской культуры...– С. 106-107. 19. ГАРК, ф. Р-2865, оп. 1, д. 2, л. 38. 20. ГИМ РФ ОПИ, ф. 54, оп. 1, д. 995, л. 24 об.-25. 21. ГАРК, ф. Р-2865, оп. 2, д. 5, л. 10. 22. ГАРК, ф. Р-3814, оп. 1, д. 600/601, л. 45-70. 23. ГАРК, ф. Р-2865, оп. 2, д. 4, л. 2-3. 24. ГАРК, ф. Р-3814, оп. 1, д. 600, л. 79. 25. Бороздин И. Изучение культур советского Востока // Новый Восток.– 1927.– № 19.– С. LI. 26. Д-н А. Этнографические музеи в Крыму // Этнография.– 1926.– № 1/2.– С. 305. 27. Пузанов И. Гибель культурных ценностей // Красный Крым.– 1927.– 12 февр. 28. Храпунова Л. Н. Указ. соч.– С. 396. 29. ГАРК, ф. Р-2865, оп. 2, д. 8, л. 10. 30. КРКМ, инв. 149: Инвентарная книга, № 1. 31. ГАРК, ф. Р-2865, оп. 2, д. 15, л. 22-23. 32. Татарские и караимские ткани // Вечерняя Москва.– 1935.– 16 июля.– С. 2. 33. КРКМ, кп. 23075, л. 29. 34. Кутайсов В. А. Александр Иванович Полканов (1884-1971) // Полканов А. И. Крымские караимы: Караи – коренной малочисленный тюркский народ Крыма.– Париж, 1995.– С. 227. 35. И. Полканов: Некролог // Крымская правда.– 1971.– 11 авг. 36. Козлов В. Ф. Научное наследие // Полканов А. И. Крымские караимы: Караи – коренной малочисленный тюркский народ Крыма.– Париж, 1995.– С. 235-236. 37. ГАРК, ф. Р-3814, оп. 1, д. 215, л. 1-172; д. 216, л. 1-135. 38. Там же, д. 149, л. 3-7. 39. Там же, л. 8-9. 40. Чижова Л. В. Караимы // Тюркские народы Крыма: Караимы. Крымские татары. Крымчаки.– М., 2003.– С. 17-18. 41. [Григорьев В. В.] Россия и Азия: Сб. исследований и статей по этнографии и географии, написанных в разное время В. В. Григорьевым, ориенталистом.– СПб., 1876.– С. 89. 42. Смирнов В. Д. Крымское ханство под верховенством Оттоманской Порты до начала XVIII века.– СПб., 1887.– С. 15-18. 43. Герцен А. Г. Караимы // От киммерийцев до крымчаков: Народы Крыма с древнейших времен до конца XVIII в.– Симферополь, 2004.– С. 183. 44. Чижова Л. В. Указ. соч.– С. 19-20. 45. Герцен А. Г. Археологические исследования караимских памятников в Крыму // Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии.– Симферополь, 1998.– Вып. 6.– С. 744-751. 46. Полканов А. И. Крымские караимы.– Бахчисарай, 1994. 47. Полканов А. И. Крымские караимы: Караи – коренной малочисленный тюркский народ Крыма.– Париж, 1995.– С. 15-226. 48. Полканов А. И. Археология и этнография на службе современности // Красный Крым.– 1928.– 6 мая.– С. 3. 49. Непомнящий А. А. Востокведческие исследования в крымской библиографической литературе в XIX – первой трети XX века // Східний світ.– 2002.– № 2.– С. 8, 12. 50. Спиридонов Д. С. Заметки из истории эллинизма в Крыму // ИТОИАиЭ.– 1928.– № 2.– С. 93-102. 51. Спиридонов Д. Исторический интерес вивчення говірок маріупольських греків: Доповідь на II Українському сходознавчому з'їздові // Східний світ.– 1930.– № 12 (3).– С. 171-181.

У.К. Мусаева

**ЭТНОГРАФИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО МУЗЕЯ
ТАВРИДЫ: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

В статті на основі невідомого раніше корпусу архівних документів із московських хранилищ в научний оборот вводиться інформація про діяльність крупного центру по изучению истории и этнографии крымских татар, караимов в 1920-е годы – Центрального музея Тавриды. Анализируется научное наследие А. И. Полканова, Н. Л. Эрнста, А. Я. Исаковой.

У.К. Мусаєва

ЕТНОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО МУЗЕЮ ТАВРИДИ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті на підставі нового корпусу архівних джерел із московських архівосховищ до наукового обігу введено інформацію про діяльність одного з центрів із вивчення історії та етнографії кримських татар, караїмів у 1920-ті роки – Центрального музею Тавриди. Проаналізовано наукову спадщину О. І. Полканова, М. Л. Ернста, А. Я. Ісаковой.

U.K. Musajeva

THE ETHNOGRAPHIC RESEARCH OF THE CENTRAL MUSEUM OF TOURED: HISTORIOGRAPHY OF ASPECT

The article introduces to the scientific usage information about the activity of a large research center in Crimean Tatar history and ethnography, Karate's in the 1920s in Central museum of Toured from the previously unknown corps of archival documents from Moscow depositories. A. I. Polkanov, N. L. Ernst, A. Y. Ishakova is scientific heritage is analyzed.

Стаття надійшла до редакції 2.06.2010

УДК 37.017.4

*Кузьменко О. В.
м. Харків, Україна*

ВИВЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ПРАВ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ США

Вчителями США накопичено корисний досвід організації вивчення Конституції молодшими школярами на уроках громадянства. Ця публікація має на меті ознайомити педагогів України зі змістом четвертого розділу підручника, що використовується в сучасному навчально-виховному процесі американської школи [1].

РОЗДІЛ 4 (уроки 16–20). Тема: *Як Конституція забезпечує твої основоположні права?* Школярам кажуть, що матеріал цього розділу дозволить їм ознайомитися з основними правами громадян США, гарантованими Конституцією, Біллем про права, пізнішими поправками. Звертається увага на те, що вивчатися будуть такі права: на свободу вираження; на свободу віросповідання; на рівність; на справедливість; на участь у виборах. Урок 16. Тема: *Як Конституція забезпечує твоє право вільно висловлюватися?* Мета: зрозуміти важливість свободи слова; пояснювати, в яких випадках можуть

встановлюватися обмеження щодо цієї свободи. • Питання 1 уроку. *Що значить свобода виражати себе?* Школярам пропонують скласти перелік найважливіших свобод. Вказується, що більшість американців в цей перелік включили би свободи: слова, друку, зібрання, звернення. Пояснюється зміст кожної з цих свобод. Зауважується, що згадані свободи є з точки зору американської Конституції складовими більш широкого поняття – свободи виражати себе. Нагадується, що свобода виражати себе сформульована в першій поправці до Конституції. • Питання 2. *В чому полягає значення свободи виражати себе?* Учням наводять такі доводи: ця свобода є важливою складовою демократії; вона сприяє розвитку особистості; розширяє наші знання; зменшує конфлікти в суспільстві. Кожен з цих доводів стисло пояснюється. Наприклад, в першому випадку звертається увага дітей на необхідність для виборця отримувати різноманітну інформацію для порівняння поглядів політиків. • Питання 3. *Чому свобода виражати себе потребує захисту?* Школярам кажуть, що в історії їх країни було чимало випадків, коли влада перешкоджала громадянам поширювати нові ідеї, переслідувала їх за критику дій уряду. Наводиться приклад, як в колонії Массачусетс в 1660 р. жінка Мері Дайер була страчена пуританами за критику рабства, війн та смертної кари. • Питання 4. *Чи доцільно в деяких випадках обмежувати свободу виражати себе?* Учнів запитують, чи можна жартома кричати «пожежа» в переповненому театрі? Чи можна повідомляти представникам інших держав військову таємницю? Пропонується навести власні приклади ситуацій, коли необхідно обмежити свободу, про яку йдеться. Школярам пропонується проблемне завдання на тему: *В яких випадках доцільно обмежити свободу виражати себе?* Викладається історія про групу чорношкірих учнів, які в 1961 р. вирішили провести в штаті Південна Кароліна демонстрацію проти сегрегації в школах. Повідомляється, що чимало перехожих зупинилося подивитися на демонстрантів, дехто виражав невдоволення їх діями. Поліція, побоюючись масового порушення громадського порядку, вимагала від учасників акції протесту розійтися. Демонстранти не підкорилися, за що були ув'язнені та оштрафовані. Вони вважали, що таким чином влада порушила їх право на свободу слова та зібрання. Демонстранти та їх батьки апелювали до Верховного суду, звертаючи увагу на те, що під час акції вони не перешкоджали руху транспорту та пішоходів. Після ознайомлення з цією історією школярам пропонується відповісти, попрацювавши в групах по 3-5 людей, на такі запитання: чи слід громадянам мати право робити те, що робили учасники демонстрації? Чи є різниця між висловлюванням думок та оприлюдненням їх за допомогою транспарантів, плакатів з точки зору сприйняття цієї інформації оточуючими? Чи може поліція перешкоджати громадянам висловлювати свої погляди або оприлюднювати їх за допомогою транспарантів на тій підставі, що це дратує оточуючих? Припустимо, що невеличка група учасників мітингу виражає незгоду із промовцем, спробує завадити йому. Чиї права в цій ситуації повинна захищати поліція? Після обговорення перелічених запитань кожна група доповідає класу свої відповіді. Вимагається, щоб відповіді були аргументованими. Запитання та завдання для закріплення матеріалу уроку: *які свободи входять до складу права виражати себе, гарантованого першою поправкою до Конституції? Наведіть приклади використання громадянами кожної такої свободи. Який з наведених вище доводів на користь значення свободи виражати себе уявляється вам найважливішим? Чому? В яких життєвих ситуаціях, на ваш погляд, доцільно обмежити свободу виражати себе? Наведіть приклади. У чому полягають позитивні та негативні сторони права людини вільно висловлюватися або письмово викладати свої думки? Поясніть терміни: свобода виражати себе, смертна кара, сегрегація.*

Урок 17. Тема: *Як Конституція гарантує твоє право на свободу віросповідання?*
Мета: зрозуміти важливість свободи релігії; пояснювати, як саме Конституція забезпечує право на свободу совісті; усвідомлювати, за яких обставин і чому це право може обмежуватися владою. • Питання 1: *Перша поправка до Конституції гарантує свободу релігії.* Школярам цитують фрагмент згаданої поправки, відповідно до якої Конгрес не може вводити офіційну релігію. Звертається увага на те, що на думку батьків-засновників людина може сповідувати будь-яку релігію або не бути віруючою взагалі. Головне, щоб її поведінка не спричиняла шкоди оточуючим. • Питання 2. *Чому релігійна свобода здавалася батькам-засновникам дуже важливою?* Вказується, що більшість населення в перших американських колоніях були протестантами. Непоодинокими були випадки переслідування людей, які сповідували іншу релігію. Інколи представників іншої віри страчували. Учням наводять історичні приклади. Зауважується, що за часів війни за незалежність в Північній Америці вже проживали люди з різноманітними релігійними поглядами. Поступово в американському суспільстві сформувалося толерантне ставлення до іншої позиції в згаданій сфері. Звертається увага на те, що релігійний примус зазіхає на право людини та загрожує суспільному благу. Школярам кажуть, що на думку Д. Вашингтона релігійні переконання позитивно впливають на особистість. Водночас він заперечував проти того, щоб релігійне навчання та виховання учнів в школах здійснювалося за державний кошт. • Питання 3. *Що таке свобода релігії?* Повідомляється, що в США існують різні тлумачення цього поняття. Ставиться запитання: чи означає свобода релігійних переконань те, що в державних школах не повинна промовлятися молитва? Школярам пропонується проблемне завдання на тему: *Молитва в державних школах.* Для його виконання слід розділитися на групи по 3-5 людей та ознайомитися із наступною історією. В 1958 р. одна з рад з питань освіти штату Нью-Йорк постановила, щоб учні середніх шкіл під керівництвом вчителів щоденно вголос промовляли молитву. Тим учням, які цього не бажали, дозволялося вийти з класу або тихо сидіти. Батьки кількох школярів оскаржили це рішення в суді. На їх думку така практика в державних школах порушує право дітей на свободу релігійних переконань. Батьки доводили, що молитися слід вдома і в церкві. Шкільна молитва, вважали вони, буде породжувати певний тиск на їх дітей, бо відмова брати участь в цьому заході могла негативно сприйматися однокласниками. Учням пропонується для обговорення в групах такі запитання: Припустимо, що ваш вчитель вважає за доцільне щоденно під його керівництвом вголос промовляти певну молитву. Чи буде це порушенням вашої релігійної свободи? Чи завадить така практика вам сповідувати іншу релігію або не сповідувати жодної? Вчителі отримують в державних школах заробітну плату з державного бюджету. Чи означає згадане рішення ради з освіти, що держава фактично підтримала певну релігійну конфесію? Чи вважаєте ви правильним, якщо держава буде фінансово підтримувати церкву? Якщо така підтримка буде однаковою для усіх релігійних конфесій? Чи порушила рада з освіти Конституцію США? Після обговорення запитань групи повідомляють класу свої аргументовані відповіді. • Питання 4. Чи має право держава обмежувати вашу свободу віросповідання? Зазначається, що уряд не має права нав'язувати громадянину певну релігію, в тому числі змушувати школярів промовляти молитву. • Питання 5. *Чи може уряд обмежувати вашу релігійну діяльність?* Учням кажуть, що таке можливо, якщо ця діяльність загрожує здоров'ю людей або їх спільному благу. Наприклад, школярі зобов'язані зробити щеплення, незважаючи на ставлення до цього релігійного віровчення. Також влада може заборонити обряди, пов'язані з використанням смертельно небезпечних змій. Повідомляється, що в американському суспільстві існують як схвальне, так і

негативне ставлення до таких обмежень. Підкреслюється, що в США громадяни можуть сприяти ухваленню законів, які гарантують свободу релігійної діяльності. Також американці мають можливість захищати право на релігійну діяльність в суді. Запитання та завдання для закріплення матеріалу уроку: чому батьки-засновники вважали за необхідне закріпити в Конституції право на свободу віросповідання? Що означає формулювання: «Конгрес не може ухвалювати законів, які запроваджують певну релігію або перешкоджають свободі віросповідання?». Припустимо, існує релігійна громада, яка практикує людські жертвопринесення. Чи слід заборонити таку релігійну діяльність? Чи може людина, яка не вірить в бога, мати рівні права з віруючими громадянами? Чи слід дозволяти невіруючим посідати посади в органах влади нарівні з віруючими? Припустимо, певна релігійна громада застосовує гучне промовляння молитов вночі на вулицях. Чи доцільно заарештувати таких громадян за порушення тиші? Чи може держава за кошт платників податків фінансово підтримувати певні релігійні конфесії? Чи слід дозволяти релігійним громадам використовувати помешкання державних шкіл для релігійного навчання після закінчення уроків? Поясніть терміни: переслідування за віру, свобода віросповідання.

Урок 18. Тема: Як Конституція забезпечує рівність прав кожного з вас? Мета: зрозуміти, яким чином чотирнадцята поправка до Конституції гарантує рівноправ'я громадян. Пропонується проблемне завдання на тему: Що таке рівність прав? Клас ділиться на групи по 3-5 учнів, які обговорюють наступні змодельовані ситуації. Завдання: визначити, чи має місце в цих ситуаціях рівність громадян. Групи повідомляють класу свої відповіді. *У вашому штаті діє закон, відповідно до якого чорношкірі та білі діти мусять відвідувати різні школи. У вашому місті влада забороняє жити в певному його районі родинам, що не належать до тієї або іншої релігії. У вашому штаті забороняється укладати між собою шлюб представникам різних рас. Ваше міське управління поліції відмовляється приймати жінок на службу в поліції. Чоловіки, що працюють в органах влади вашого штату, отримують більшу заробітну плату, ніж жінки, які посідають аналогічні посади.*

- Питання 1. *Чотирнадцята поправка до Конституції та рівність громадян.* Школярам кажуть, що згадана поправка була ухвалена з метою подолати расову дискримінацію. В ній, зокрема, говориться, що влада штату гарантує кожному рівний захист з боку закону. Вказується, що навіть прийняття в 1868 р. цієї поправки не покінчило із нерівноправ'ям за ознакою кольору шкіри. Наводяться приклади сегрегації, в тому числі в школах. Зауважується, що Верховний суд США в той час лояльно ставився до такого явища, бо не вважав його порушенням Конституції. На думку суду сегрегація не суперечила ідеї справедливості, якщо різні громадські місця та заклади для білих і чорношкірих створюють однакові умови життя громадян.
- Питання 2. *У чому полягає важливість судової справи «Браун проти шкільної ради»?* Розповідається про чорношкіру першокласницю з штату Канзас Лінду Браун, яка в 1954 р. збиралася йти в школу. З причини кольору шкіри дівчинці треба було відвідувати школу, яка знаходилася дуже далеко від дому. Але поблизу знаходилася школа для білих, в якій родині Браунів відмовили. Батьки першокласниці оскаржили відмову у суді. Разом зі своїм адвокатом батько та мати дівчинки доводили, що роздільні школи не забезпечують рівного доступу до освіти. В тому році Верховний суд США заборонив сегрегацію в школах.
- Питання 3. *Припинення дискримінації.* Повідомляється, що згадане рішення Верховного суду зустріло істотний опір в багатьох штатах. Зокрема, губернатор Арканзаса наказав не пускати чорношкірих дітей в «білі» школи. Звертається увага на те, що президенту США Д. Ейзенхауеру знадобилося використовувати війська для забезпечення принципу змішаного навчання. Вказується, що це рішення суду сприяло

подоланню расової дискримінації в інших, крім шкільної освіти, сферах життя американців. Успішна боротьба чорношкірих батьків за права Лінди Браун активізувала рух за громадянські права жінок, корінних американців, інвалідів, літніх людей, молоді. Запитання та завдання для закріплення матеріалу уроку: Чому справа Лінди Браун мала велику важливість для країни? Чи вплинула ця справа на стан речей в школах вашого населеного пункту? Чи повинні люди мати право мешкати там, де вони хочуть, незалежно від своєї расової належності? Чи може більшість населення у вашому населеному пункті заборонити проживати тут представникам певної раси, релігії, вікової категорії? Чи повинні всі люди незалежно від кольору шкіри, статі та релігії мати рівні можливості працевлаштування? Чи достатньо лише змінити Конституцію або прийняти відповідний закон, щоб одразу подолати дискримінацію? Чи повинні пересічні громадяни, зокрема, школярі, робити все можливе задля подолання цього явища? Поясніть терміни: чотирнадцята поправка, дискримінація, рівність перед законом.

Урок 19. Тема: Як Конституція гарантує вам справедливе ставлення з боку влади? Мета: зрозуміти, як Конституція забезпечує громадянам неупереджене ставлення з боку уряду; пояснювати, як «передбачений законом порядок» гарантує захист життя, свободи і власності від можливих незаконних дій та рішень посадових осіб. • Питання 1: *Що значить положення Конституції про «передбачений законом порядок»?* Школярам кажуть, що лише тоді рішення та дії представників влади можуть бути справедливими, коли посадові особи неухильно дотримуються певних процедур, встановлених законом. Наприклад, якщо людину звинувачують у вчиненні злочину, то вона має право на правову допомогу адвоката. Якщо службова особа позбавляє її такої допомоги, то це є випадком порушення «передбаченого законом порядку». Учням говорять, що поза межами встановлених законодавством процедур громадянин не може бути позбавлений життя, волі, власності. Пропонується проблемне завдання на тему: *В яких випадках слід мати право на адвоката?* Застосовується описана вище методика групової навчально-пізнавальної діяльності. Школярі вивчають текст: *Судова справа Гідеон проти Вейнрайта*. В ньому розповідається, як в 1963 р. громадянин Кліренс Гідеон був звинувачений в дрібній крадіжці в Флориді. Це був п'ятдесятирічний чоловік, що не мав юридичних знань. Він попросив суддю надати йому адвоката, оскільки не мав коштів, щоб зробити це. Суддя пояснив підсудному, що безкоштовно захисник надається державою лише вбивцям. В ході судового процесу Гідеону прийшлося захищати себе, використовуючи права адвоката. Зокрема, він виступав із промовою перед присяжними, брав участь у допиті свідків, подавав клопотання. Присяжні визнали його винним. Відбуваючи покарання у в'язниці, він звернувся до Верховного суду. Гідеон стверджував: право на адвоката, що надається державою, мусять мати не лише вбивці, а й усі обвинувачені, яким загрожує ув'язнення. Питання, на які відповідатимуть школярі, ознайомлячись із наведеним текстом: Чи слід було надати Гідеону адвоката за кошт держави? Чи значить право на адвоката те, що держава зобов'язана забезпечити його послуги всім підсудним, які не мають для цього коштів? Чи слід надавати за рахунок держави адвоката порушникам правил дорожнього руху? Коли людина повинна мати право на адвоката? В момент арешту? До першого допита? До початку судового розгляду справи? Після закінчення судового процесу, якщо підсудний хоче звернутися до апеляційної інстанції? Чи слід підсудному мати право запрошувати приватних експертів, які б допомагали йому готуватися до судового процесу? Наприклад, спеціаліста, який може розрізняти відбитки пальців? Або лікаря-психіатра? Чи повинен підсудний мати право наймати помічників, які б допомагали йому розшукувати свідків?

• Питання 2: Чому право на «передбачений законом порядок» вкрай важливе в

кримінальному судочинстві? Школярам пропонують уявити, що вони живуть в країні, в якій можуть виникати наступні ситуації: Поліція підозрює вас у вчиненні злочину. Вона має право застосовувати будь-які методи, щоб отримати від вас відомості, що її цікавлять. Суддя, допитуючи вас, теж може застосовувати будь-які способи та засоби, щоб отримати інформацію. Вищі посадові особи держави таємно приймають рішення, які стосуються вашого життя, свободи, власності. При цьому вам не дозволяється брати участь у вирішенні цих питань. Пропонуються запитання для учнів, пов'язані з наведеними ситуаціями: чи вважаєте ви, що ваша справа буде розглянута справедливо та об'єктивно? Припустимо, що у вчиненні злочину обвинувачують не вас, а іншу людину. Чи погоджуєтесь ви з тим, що поліція і суд мають право допитувати її, використовуючи будь-які способи та засоби? Чи вважаєте ви правильним, що рішення, пов'язані із життям, свободою та власністю приймаються органами влади і посадовими особами таємно, без участі громадян? • Питання 3: Чому право на «передбачений законом порядок» важливе в інших випадках? Вказується, що передбачені законодавством процедури мусять неухильно застосовуватися органами влади не лише під час взаємодії громадян з поліцією та судом. Суворі процедури також необхідні при прийнятті законів, що стосуються свободи пересування громадян, умов існування їх родин, захисту власності, працевлаштування, отримання пенсій. Запитання та завдання для закріплення матеріалу уроку: Чому важливо гарантувати громадянам право на «передбачений законом порядок»? Наведіть необхідні приклади. Продивіться Білл про права. Знайдіть формулювання, які говорять про «передбачений законом порядок». Повідомте клас про ці положення, розкрийте їх сенс. Поясніть терміни: «передбачений законом порядок», процедура, перехресний допит, свідчити.

Урок 20. Тема: Як Конституція забезпечує громадянину право брати участь у виборах? Мета: знати, яким чином представники різних верств американського суспільства виборювали виборчі права. Пропонується проблемне завдання на тему: Хто мусить мати право голосу? Методика групової навчально-пізнавальної діяльності та ж. Школярі аналізують та обговорюють такі запитання: хто повинен мати право голосувати під час виборів посадових осіб? Кому слід надавати таку можливість? Чому громадянам необхідно мати право обирати посадових осіб? • Питання 1. Обмеження виборчих прав на початку історії США. Учням кажуть, що батьки-засновники вважали захист права власності дуже важливим завданням держави. Через це колись влада штатів наділяла правом брати участь у виборах лише білих заможних чоловіків. Вважалося, що ця категорія громадян голосує найбільш зважено та відповідально, бо їм є що втрачати. • Питання 2. Набуття права голосу чорношкірими. Повідомляється, що після скасування рабства в Конституцію увійшли важливі поправки. Відповідно до п'ятнадцятої поправки (1870 р.) влада штатів не могла відмовляти брати участь у виборах американцям, виходячи з кольору шкіри. Незважаючи на це, в багатьох південних штатах чинилися перешкоди для афроамериканців. Увагу учнів звертають на перевірку владою майнового стану та походження виборців. Вказується, що під впливом боротьби чорношкірих за громадянські права в Конституцію увійшла двадцять четверта поправка (1964 р.), а роком пізніше Конгрес США ухвалив закон про виборчі права. Ці події змусили владу штатів не заважати голосувати згаданій категорії громадян. • Питання 3. Жінки отримують право голосу. Школярам кажуть, що тривалий час в американській історії жінки не мали права брати участь у виборах. Стисло повідомляються факти їх боротьби за виборчі права, за подолання стереотипного уявлення про жінку як домогосподарку. Наводиться приклад безпрецедентного висування в 1872 р. Вікторії Вудхал на пост президента США.

Згадується дев'ятнадцята поправка до Конституції (1920 р.), яка надала жінкам право голосу. Акцентується на тому, що більш ніж через 130 років після прийняття Конституції жінки в США нарешті стали учасниками виборчого процесу. Зауважується, що в сучасних умовах небагато жінок в країні працюють на посадах в різних гілках державної влади. Наводяться відповідні статистичні дані. • Питання 4. Як індійці добилися виборчих прав. Розповідається, що протягом багатьох років після прийняття Конституції більшість корінних американців не вважалися громадянами США. В цей час правовою основою їх відносин із Сполученими Штатами були договори з американським урядом та звичаєве право. Лише в 1924 р. у відповідності з законом, схваленим Конгресом, індійці стали громадянами США та отримали виборчі права.

• Питання 5: Вісімнадцятирічні отримують право голосу. Звертається увага учнів на те, що в 1970 р. лише чотири штати наділяли молодиків молодше двадцяти одного року правом брати участь у виборах. В той час велику кількість американських хлопців було відправлено на війну до В'єтнаму. Прогресивно мисляча громадськість почала публічно запитувати уряд: чому загинути за американські ідеали можна з вісімнадцяти років, а голосувати – лише з двадцяти одного? В 1971 р. двадцять шоста поправка до Конституції, кажуть школярам, надала можливість вісімнадцятирічним приходити на виборчі дільниці. Відтепер вони могли голосувати як на загальноамериканських, так и на місцевих виборах. Увагу учнів звертають на те, що в сучасних умовах виборці у віці від 18 до 21 року використовують це своє право досить пасивно. • Питання 6. Сучасні обмеження виборчого права. Повідомляється, що в сьогоднішній Америці, незважаючи на загальний характер виборчого права, існують певні обґрунтовані вимоги до бажаючих проголосувати. Так, усі штати вимагають від виборця постійного проживання в межах даного суб'єкта федерації. Деякі штати позбавляють права голосу громадян, засуджених за тяжкі злочини. Голосувати, кажуть школярам, можуть лише носії американського громадянства. Запитання та завдання для закріплення матеріалу уроку: Поясніть, як жінки добилися права голосу? Чому це право не було надане жінкам одночасно із чоловіками? Чому в сучасному Конгресі небагато жінок? За яких обставин вісімнадцятирічні набули виборчі права? Чому вони отримали право голосу пізніше інших соціальних груп (жінок, афроамериканців, індійців)? Чому молодь голосує пасивніше за інші вікові категорії виборців? Чи слід виборцям перед голосуванням складати певні іспити? Наприклад, підтверджувати добре знання англійської? Поясніть терміни: поправка до Конституції часів громадянської війни, майновий ценз, рух за громадянські права.

Підсумовуючи, можна зауважити, що на думку американських вчителів вже в початковій школі можливо і треба проводити педагогічно доцільну роботу щодо засвоєння дітьми базових громадянсько-назвчих знань, формування в них громадянських вмінь та виховання громадянськості. Ефективно це можна здійснювати шляхом вивчення громадянських прав.

Список літератури: 1. We the people. Student text. Level I. Center for civic education. Eleventh printing. Calabasas, 1996. – 184 P. 2. Fraenkel J. R., Kane F. T., Wolf A. Government and citizenship. Massachusetts, New Jersey. – Prentice Hall, 1990. – 554 P. 3. Watt J., Sinfield I., Hawkes C. Civics today. Toronto, Vancouver, Canada, 2000. – 184 P.

О.В. Кузьменко

ВИВЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ПРАВ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ США

В статті аналізується досвід педагогів США з питання навчання й виховання юних громадян. Обґрунтовується доцільність вдосконалення дидактичної моделі вітчизняного громадянознавства.

А.В. Кузьменко

ИЗУЧЕНИЕ ГРАЖДАНСКИХ ПРАВ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ США

В статье анализируется опыт педагогов США по вопросу обучения и воспитания юных граждан. Обосновывается целесообразность усовершенствования дидактической модели отечественного граждановедения.

O. Kuzmenko

THE STUDY OF CIVIL RIGHTS AT THE USA ELEMENTARY SCHOOL

The article deals with pedagogical experience of American teachers involved in education of young citizens. The author tends to prove the importance of improvement of the didactic model of Ukrainian civic education.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2010

УДК 371.3:33

Моргун Ю.О.

м. Харків, Україна

СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ ДЛЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Актуальність проблеми. Для сучасної незалежної України велике значення має формування здорової економічної системи, яка є важливою основою добробуту країни. Таку систему мають змогу створити лише кваліфіковані кадри, які отримують освіту в нашій країні. Тому актуальність набуває вивчення вітчизняного опиту дореволюційних років, коли почалось зародження та становлення широкої мережі комерційних навчальних закладів, що має інтерес, як для історико-педагогічної науки так і для функціонування системи освіти у ринкових відносинах.

Ступень досліджуваності проблеми. Дослідження проблеми комерційної освіти активізувалися на різних етапах історичного розвитку. Вперше в радянській історіографії стисла характеристика комерційних закладів була приведена в книзі крупного радянського дослідника проблем дореволюційної освіти Н.А.Константинова. Процес започаткування та становлення комерційної освіти розглянутий в працях М.В.Брянцева, П.М.Верховського, Л.М.Володкевича, Е.Д. Дніпрова, Б.К.Тєбієва, І.Ф.Прокопенко, О.М.Камишанченко. Однак за полем дослідження вчених залишились факти, які сприяли розвитку комерційної освіти, як цілісної системи підготовки підприємницьких кадрів для країни у другій половині ХІХ - початку ХХ ст.

Мета статті полягає у розкритті основних типів комерційних навчальних закладів, які діяли на території України протягом досліджуваного періоду. Сформуванню уявлення про цілі, методи та форми організації навчальної діяльності у вітчизняній комерційній школі.

Виклад основного матеріалу. У наслідку умов економічного життя, що змінилися, торгова діяльність прийняла на початку ХХ ст. вельми різноманітні і складні форми. При

комерційних розрахунках доводилося брати до уваги все більшу кількість різнорідних явищ. Комерсанти вже не могли обмежитися практичним досвідом, їм був потрібний ще круг загальних і спеціальних наукових знань. От чому на початку ХХ ст. у Франції та Германії, а у Російській імперії навіть раніше, у другій половині ХІХ ст., почалися спроби створити особливі школи, для підготовки до торгівельної діяльності. В той момент у всіх державах західної Європи комерційна освіта стала предметом особливих турбот не тільки купецтва, але і міських суспільних управлінь і досягла значного розвитку. Навіть уряди прийняли в справі розповсюдження комерційної освіти активну участь, яка з кожним роком помітно зростала. Окрім навчальних закладів різних типів, з'явилися особливі спілки, журнали, музеї і багата спеціалізована література. Розповсюдження комерційних знань скрізь було визнане необхідним і могутнім знаряддям для підйому торгових стосунків і промисловості. Протягом ХІХ ст. російський уряд також багато разів приймав заходи що до розвитку в країні комерційних знань, але вони були довгий час безрезультатні. Але вже в середині ХІХ ст., внаслідок необхідності поповнення торгівельно-промислового прошарку більш освіченими людьми, в деяких крупних торгових центрах купецькі товариства почали добиватися відкриття комерційних училищ, яких було дуже мало. Тільки у 1896 р. комерційній освіті в Російській імперії було дано міцну основу, унаслідок чого в кінці ХІХ - початку ХХ ст. стали швидко виникати різноманітні комерційні навчальні заклади різних типів [3, с. 5-6].

Комерційні навчальні заклади були зосереджені головним чином в Міністерстві Фінансів. За законом 1894 р. всі засновані комерційні навчальні заклади підпорядковувались у ведення цього Міністерства, куди в цьому ж році перейшли з ведення Міністерства Народної Освіти Одеське і Харківське комерційні училища і приватне комерційне училище Файга в Одесі.

15 квітня 1896 року було видано «Положення про комерційні навчальні заклади», в якому були викладені підстави, вказуючи на порядок заснування і управління цими закладами. «Положення» передбачали 4 типи подібних закладів: комерційні училища, торгівельні школи, торгівельні класи і курси комерційних знань і були першим законодавчим актом, оскільки до тих пір кожне училище діяло на підставі власного статуту. Але оскільки вимоги практичного життя у зв'язку з швидким зростанням комерційних навчальних закладів висунули ряд важливих питань, які не були передбачені прийнятим положенням, то 10 червня 1900 р. послідував перегляд і затвердження «Змін Положення про комерційні навчальні заклади» [5, с. 5].

Головною ланкою системи комерційної освіти стали *комерційні училища*, які розділялися на семикласні, які давали загальну і комерційну освіту, і трикласні, що давали тільки комерційну освіту. Згідно затвердженим 10 червня 1900 року «Змінам Положення про комерційні заклади», опікунським радам надавалося право подавати прохання про відкриття восьмого класу або додавати один або два підготовчих класи залежно від місцевих умов. Визначаючи загальну спрямованість комерційних училищ, з'їзд директорів і представників опікунських рад висловилися, що комерційні училища належать до розряду середніх навчальних закладів, що дають своїм вихованцям закінчену загальну освіту і мають на меті готувати діячів на відповідальні посади в крупних торгових і промислових підприємствах, а також готують до вступу у вищі навчальні заклади [2, с. 52].

Зважаючи, що середня комерційна школа не могла ставити своїм завданням підготовку до яких-небудь окремих професій в торгово-промисловій сфері, наприклад, бухгалтерів, комісіонерів, браківників товарів і т.п., а повинна випускати молодих людей, які легко зможуть вивчити на практиці кожен спеціальну комерційну справу, - на з'їзді

директорів і опікунів, було вирішено розподілити учбовий час на предмети таким чином: предметам загальноосвітнього циклу відводилося 80% учбового часу, 11,1% - предметам комерційного циклу, 8,9% - предметам пов'язаним з естетичним виховання особи.

До предметів комерційного циклу відносилися: бухгалтерія, політична економія, законодавство, товарознавство, комерційна арифметика і комерційна географія, комерційна кореспонденція, яка велася на іноземних мовах.

Політична економія була основним предметом комерційної освіти, як по практичній важливості знань, що містяться в ній, для будь-якої господарської справи, так і по великому загальноосвітньому значенню для розвитку учнів. На законодавство також зверталася велика увага, оскільки ознайомлення з основними законами країни, з основами державного і цивільного права для кожного освіченого громадянина, а для комерсанта і промисловця тим більше дуже важливе знайомство з основами торгівельного і промислового законодавства, з вексельним статутом та конкурсним процесом [5, с. 77].

У основу викладання деяких предметів був покладений принцип засвоєння учнями основ науки шляхом найбільшої самостійної праці. Майже у всіх училищах використовувалися наступні способи самостійної роботи вихованців: 1) робота з літературою в обладнаній бібліотеці; 2) практичні заняття; 3) наукові екскурсії; 4) реферати і наукові співбесіди; 5) ручна праця, 6) деякі училища вели учнівські журнали (наприклад, «Товарищ», «Зірниця», і «Молоді паростки»).

Училища практикували метод інтегрованих занять, тобто викладання загальноосвітніх наук поєднувати з комерційними, наприклад, написання творів з літератури на економічну тематику, вирішення деяких задач з арифметики з економічним нахилом. Проведення практичних занять супроводжувались ілюстрованими прикладами, які брались з торгової і промислової практики, учні отримували питання і завдання для самостійного вирішення. Автономний характер комерційної школи відкривав перед педагогічним колективом школи широкі можливості для експериментаторської діяльності. У практиці комерційних училищ активно застосовувалися найпрогресивніші в дидактичному відношенні методи навчання, направлені на розвиток пізнавальної активності учнів, їх уміння самостійно мислити, проявляти творчість. Для розв'язку завдань, максимально наближених до життя, в деяких училищах використовувалися проєктовані практичні заняття. На них використовувався метод збору відомостей для з'ясування характеру торгівлі, спостереження за особливостями торгівельних стосунків і на прикінці дослідження учень складав письмовий звіт про отриману інформацію. При переході з першого спеціального класу в другий, під час канікул, учні відправлялися, як практиканти, в торгівельні контори або до кредитних установ.

Комерційні училища одні з перших використали в своїй практиці характеризуючи систему оцінювання. Коли бали замінили характеристиками, було помічено, що така зміна позитивно вплинула на психологічний та моральний стан учнів і, таким чином, відбилася на їх успіхах. Усунулись не вигідні сторони бальної системи, образливість учнів на вчителів і сперечання між батьками і вчителями з приводу оцінки знань їх дітей з одного боку, а з другого боку характеристики змусили самих викладачів вдумливіше відноситися до своїх учнів і до їх індивідуальних особливостей [5 с. 132].

Для перевірки знань учнів іспити в більшості учбових закладів проводилися згідно «Тимчасовим правилам». Учні випускного класу складали іспити по всіх предметах в цьому класі з додаванням найважливіших відомостей з курсу попереднього класу. Атестат

видавався лише тим учням середній бал яких був не нижчий трьох, а звання кандидата комерції отримували учні, середній бал яких був не менше чотирьох та не було зауважень з приводу поведінки в період. У решті класів, заліки проводилися по тих предметах, викладання яких в класах закінчувалося.

Покарання учнів, як заходи помсти та кари, були скасовані в училищі, оскільки вважалося що такі дії не виховують дітей, а лише притуплюють їх етичну гідність, озлоблюють їх і викликають протидію з боку учнів. На зборах з'їзду директорів і опікунів було вирішено, що не покарання, а заходи виправлення і сприяння до самовдосконалення учнів повинні складати завдання діяльності вихователів

Виключення учнів із закладу, як міра крайня за своїми наслідками, обговорювалася в двох крайніх випадках: звільнення за погану поведінку і за безуспішність в заняттях. У обох випадках виключення не розглядалося як покарання, а швидше як останній неминучий засіб, необхідний на користь училища або на користь того учня, якого звільняють. Педагогічний комітет застосовував такі міри в особливо виняткових випадках лише після того, як всі засоби, що практикувалися, для виправлення поведінки або поліпшення успішності учня були використані і ніяких результатів досягнуто не було. Проте застосування мір такого характеру, залишало учневі можливість поступити в інший учбовий заклад, оскільки в свідоцтві про виключення наголошувалося лише те, що учень вибув. Таку лояльність з боку адміністрації можна пояснити тим, що перехід учня в інше середовище і само по собі виключення нерідко викликали в ньому зміни особи і він виправлявся у кращій бік.

У справі правильної постановки виховання вельми важливе значення має єдність між школою і сім'єю в їх дії на дітей. Тому в училищах головним чином використовувався метод зборів батьків і осіб учбово-виховного складу або для обміну думками з приводу загального явища в житті школи, або просто для особистих бесід з метою ближчого ознайомлення один з одним. Віталися і інші заходи зближення школи і сім'ї ради кращого досягнення виховних цілей [5 с. 58].

У більшості комерційних училищ, на важливому місці стояло розвинути в учнях естетичне відчуття; засобами для цього були, головним чином, знайомство з художніми творами російської і іноземної літератури; малювання і ліплення, де розвивається відчуття форми; відвідання музеїв і виставок художніх творів; деякі училища прагнули набувати навчальні посібники, карти, картини, в якомога кращому мистецькому виконанні.

Для підтримки наукового інтересу серед викладачів періодично проходили з'їзди по обміну досвідом, що благотворно впливало на педагогічну діяльність. Не обмежуючись взаємним спілкуванням викладачів у своєму колі і з'їздами, що періодично повторювалися, організовувалися відрядження за межі країни з науково-педагогічними цілями. Треба відмітити що викладачі в комерційних навчальних закладах користувалися відомим простором і ініціативою в проведенні тих або інших думок і поглядів на спосіб викладання свого предмету.

Комерційні училища відрізнялися від решти середніх навчальних закладів не тільки досконалішою учбово-матеріальною базою, але і учбовими планами, давали ґрунтовну спеціальну і загальноосвітню підготовку, краще ніж будь-яка інша середня школа в Російській імперії та відповідали вимогам буржуазного процесу [6 с. 31].

На ряду з комерційними училищами в кінці ХІХ - початку ХХ ст. поширення набули *торгівельні школи*, які готували службовців низького рангу до торговельно-промислових установ, а також для вступу в середні комерційні училища. Переймаючи досвід Європейських країн в школах на рівних підставах було прийнято сумісне навчання [2, с. 52].

Ставлячи своїм завданням підготовку достатньо розвинених майбутніх комерційних діячів (конторників, бухгалтерів і т. п.), всі без виключення торгівельні школи приділяли велику увагу загальній освіті, оскільки без нього не можливе засвоєння спеціальних знань. Вивчення спеціалізованих предметів не може бути зведене до засвоєння одних лише практичних навичок, без вивчення теоретичних знань, що дають цим навичкам розумну підставу і сенс. Педагогічні комітети торгових шкіл, самостійно розподіляли навчальні заняття загальноосвітнього і комерційного циклу, доцільно з наявними умовами місцевої промисловості і важливістю окремих складових частин шкільного курсу.

До навчання в торгівельній школі допускалися учні, що пройшли, підготовчий клас при ній же. Проходження навчання в таких класах було необхідним, оскільки відомості отримувані учнями при домашній або початковій шкільній підготовці були недостатніми для вступу в перший клас торгової школи. Обминути підготовчий клас могли тільки нечисленні учні, що перейшли, з гімназій, реальних і комерційних училищ (підготовчий курс в них прирівнювався в цьому випадку до курсу початкових училищ, а проходження 1 і 2 класів – до закінчення курсу двокласної міністерської школи) [4, с. 142].

Тривалість навчального курсу в торгівельних школах була не однаковою. Згідно «Положенням про комерційні навчальні заклади» 1986 р. були встановлені два типи шкіл: однокласна – з однорічним курсом і трикласна – з курсом трирічним, так само була надана можливість для засновників і піклувальних рад, з дозволу міністра фінансів, продляти при потребі учбовий курс школи того і іншого типу на один рік. Проте з часом однорічна школа була усунена з огляду на неможливість у такий короткий термін успішно засвоїти перелік призначених для засвоєння предметів. Плата за навчання в школі була неоднаковою і призначалася керівництвом школи залежно від виду школи (приватна або суспільна), від учнів, що вступали (для іногородніх плата могла бути вище). Однією з можливостей для школи звільнити учнів від плати за навчання було призначення іменних стипендій. Плата ж за навчання була одним з головних джерел фінансування торгових шкіл.

Випускникам що закінчує повний курс трикласних і чотирикласних шкіл надавалися пільги по відбуттю військової повинності, а пізніше і право на вільнопризначеного 2 розряду. Закінчуючи торгову школу випускники незабаром влаштовувалися на роботу. Велика частина випускників самі знаходили собі місця, користуючись знайомством з комерційними установами, що виникали завдяки відрядженням учнів до названих установ. Адміністрація школи, в громадських школах – піклувальна рада, а в приватних – засновники, в міру можливості сприяли визначенню на службу колишніх учнів [4, с. 138].

Таким чином, російські торгівельні школи давали не тільки спеціальну освіту, але і були вимушені заповнювати недоліки загальної, чим привертати до себе велику кількість охочих вчитися. З часом кращі з шкіл переростали в комерційні училища.

Торгівельні класи і курси комерційних знань ставили собі завданням повідомляти особам різного віку, не молодше проте 12 років, переважно з тих, які були на службі в торговельно-промислових установах, знання з різних предметів комерційної спеціальності,

необхідних в торгівельній справі [2, с. 52]. Торгівельні класи розміщувалися переважно в школах, при яких відкривались, зрідка – в приміщеннях, які знімалися, а іноді і в квартирах засновників. Окремих бібліотек в більшості торгівельних класів не було, і учні користувалися книгами тих учбових закладів, при яких вони знаходилися.

Порядок прийому осіб, бажаючих поступити в торгівельні класи, був різний: у Козлові, Костромі, Києві, Москві, Харкові, при Тверській мануфактурі – за заявою з пропозицією ознайомитися з програмами вибраних предметів; у торгівельних класах при торгівельній школі імені Імператора Миколи II і на спеціальних курсах Цирклера – за іспитом. У торгових класах у Варшаві – за свідотством про закінчення 4 класів середньо-учбових закладів. Що стосується до сумісного навчання осіб обох статей в торгівельних класах, то виявляється, що в Козлове, Костромі, Харкові, Києві, Москві і у Цирклера навчання ведеться сумісне; при торгівельній школі імені Імператора Миколи II і при Тверській мануфактурі приймаються тільки чоловіки, у Варшаві – тільки жінки.

Занята в торгівельних класах відбувалися впродовж 2-х років у денні і вечірні години. Вони мали бути розподілені так, щоб заняття могли відвідувати службовці в торговельно-промислових установах. При розподіленні предметів навчальні комітети керувались необхідністю дати загальний розвиток і достатню підготовку для осіб, охочих вивчати спеціальні предмети: бухгалтерію і комерційну арифметику, комерційну кореспонденцію, комерцію, товарознавство, технологію і торгівельні закони. Залежно від місцевих умов в торгових класах могли викладатися не всі предмети. Метою проведення цих предметів було приготування слухачів для ведення торгових книг і взагалі до служби в торговельно-промислових закладах. Знання слухачів контролювалися диспутами, бесідами, письмовими роботами та іспитом. Іспити проводяться скрізь письмові і усні. Випускникам видавалося свідоцтво і надавалися пільги по відбуванню військової повинності, що прирівнювалось до пільг для випускників державних навчальних закладів четвертого розряду. [4, с. 165].

Ще однією масовою формою комерційної освіти були *курси комерційних знань*. На них навчалися всі охочі, будь-якого віку і станових положень. У аудиторіях де проводилися курси можна було зустріти осіб з різним рівнем освіти. Курси мали цілеспрямований професійний характер і влаштовувалися окремо по групах для бухгалтерів, прикажчиків або страхових агентів. Курс навчання ділився на семестри, у першому в основному вивчалися іноземні мови, а у другому комерційні дисципліни. Спілки по розповсюдженню комерційної освіти прагнули організувати слухачам безкоштовні лекції з політичної економії, по фінансово-політичним наукам, торговому і вексельному праву.

Підводячи підсумок можна сказати, що активний розвиток комерційної освіти відображав потреби суспільства в грамотних службовцях для комерційної сфери діяльності. Тому навчальні заклади організувалися приватними особами, представниками земств, купецьких товариств, в тих містах, де в цьому була гостра необхідність. Як відзначав в своїх спогадах С.Ю.Вітте «Промисловці і комерсанти, - почали брати активну участь в організації комерційних шкіл і в їх управлінні, давати свої кошти на устрій і підтримку своїх комерційних училищ» [1, с. 255]. Сфера компетенції опікунських рад, була достатньо широка і торкалася, більшою чи меншою мірою, всіх сторін шкільного життя. Ця обставина зближувала між собою школу і трудові потреби суспільства, забезпечивши тим самим насичення ринку кваліфікованими комерсантами.

Список літератури: 1. Вітте С.Ю. Воспоминания: В 3 т. Т2 (1894-1905). М., 1960. – 639 с. 2. Державний архів Харківської області. - Ф. 649. - Оп. 1. - Спр. 6. - Арк. 99., С. 52 3. Коммерческая энциклопедия М. Ротшильда. Под. ред. С.С. Григорьева. Настольная справочная книга по всем отраслям коммерческих знаний. Т. 1. С-Пб., 1905. - 525 с. 4. Коммерческое образование. Изд. под ред. А.Н. Глаголева. Москва, Тип т-ва И.Д. Сытина. 1904. Ч.1, 445 с. 5.

Материалы по коммерческому образованию Спб., тип. им. В.В. Комарова 1901. Вып I
Коммерческие училища съезд директоров и представителей попечительных советов в июне
месяце 1901 года в г. С.-Петербурге.

Ю.О. Моргун

**СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ ДЛЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У
ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

Розкрито основні типи комерційних навчальних закладів, які діяли на території України
протягом досліджуваного періоду. Автором сформовано уявлення про цілі, методи та форми
організації навчальної діяльності у вітчизняній комерційній школі.

Ю.А.Моргун

**СИСТЕМА ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ДЛЯ КОММЕРЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ ХІХ - НАЧАЛЕ ХХ ВЕКА**

Раскрыты основные типы коммерческих учебных заведений, которые действовали
на территории Украины на протяжении исследуемого периода. Автором сформировано
представление о целях, методах и формах организации учебной деятельности в
отечественной коммерческой школе.

Y.A. Morgun

**TRAINING SYSTEM FOR BUSINESS IN THE SECOND HALF XIX -
BEGINNING OF XX CENTURY**

It outlines the main types of commercial schools, which acted on the territory of Ukraine
during the study period. The author formed an idea of the aims, methods and forms of
organization of training activities in the domestic business schools.

Стаття надійшла до редакції 25.06.2010

УДК 378.147:37113](510)

*Олійникова К. І.
м. Харків, Україна*

**СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ У ПЕРІОД
СОЦІАЛІСТИЧНОГО БУДІВНИЦТВА У КНР (1949-1956 РР.)**

Постановка проблеми. Після зародження система незалежної вищої педагогічної
освіти пережила кілька суспільних систем і етапів розвитку історії Китаю, наприклад,
династію Цин, Китайську Республіку, революційний опорний район, Китайську Народну
Республіку. Відбувалися зміни у політиці, економіці, відбувалися зміни і у педагогічній
системі: були зроблені спроби використовувати японську, американську і радянську
модель, а також досвід різних систем вищої педагогічної освіти. Одночасно зі змінами у
галузі політики і економіки у новому Китаї після 1949 р., вища педагогічна освіта
пройшла декілька основних історичних етапів розвитку. Проте саме у період
соціалістичного будівництва у КНР (1949-1956 рр.) було вперше визначено мету,

завдання, форми і методи, зміст підготовки вчителів у ВНЗ Китаю, отже аналіз даного етапу представляє високу історико-педагогічну значимість.

Ступень дослідженості проблеми. Проблеми еволюції, напрями реформування системи освіти висвітлені у Китаї недостатньо повно. Є лише поодинокі праці: “Загальна історія освіти в Китаї” /за ред. Мао Ліжуй/ (1988 р.) і “Освіта в новому Китаї за сорок років” / за ред. Го Шен/ (1989 р.). У Радянському Союзі питання розвитку педагогічної освіти у Китайській Народній Республіці досліджували М.Баранов, Т.Зепалов, Е.Моносзон, В.Клепиков, Н.Боревська. Українська педагогічна наука приділяла мало уваги процесам, які відбувались у китайській системі освіти. Предметом аналізу науковців в Україні були питання сучасного реформування системи освіти у Китаї (Роман Р.), розвитку професійно-технічної освіти у Китаї (Н.В. Пазюра), педагогічних засад родинного виховання у китайській сім’ї (Л.С. Калашник).

З огляду на це, **мета статті** полягає у розкритті становлення системи підготовки вчителів у ВНЗ Китаю у період соціалістичного будівництва у КНР (1949-1956 рр.) як важливого етапу розвитку китайської вищої педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. У цілому, перший етап розвитку педагогічної освіти у КНР характеризується початком соціалістичних перетворень (1949-1956 рр.), переходом до розбудови вищої педагогічної освіти відповідно до змін, що відбувалися у країні; цей етап характеризується інтенсивним вивченням ідей марксизму-ленінізму і Мао Цзедуну; введенням єдиних національних навчальних планів і програм; поєднання навчальної роботи з практичними заняттями у системі вищої педагогічної освіти.

Теорія та практика СРСР у галузі освіти на цьому етапі розглядалися як модель для створення нової системи вищої педагогічної освіти у Китаї.

Характеризуючи перший етап, потрібно брати до уваги схожість комуністичних моделей між СРСР і Китаєм. Теорія та практика СРСР у галузі освіти на цьому етапі розглядалися як модель для створення нової системи вищої педагогічної освіти у Китаї.

З 1949 р. після заснування нового Китаю створювалася система навчання у вищих педагогічних закладах. Місцевий уряд зміцнював педагогічні заклади своїми кадрами. На той час у Китаї існувало лише 12 вищих педагогічних закладах, в яких було 12 тис. учнів. У кінці 1949 р. Міністерство освіти поставило завдання з реконструювання Пекінського педагогічного університету та педагогічного інституту при університеті. У травні 1950 р. було опубліковано «Тимчасові правила Пекінського педагогічного університету», в яких як головне завдання педагогічних університетів виступало виховання педагогічних кадрів для середніх шкіл, а далі виховання адміністративних освітніх кадрів [5, С.337].

Реформа вищої педагогічної освіти ставила такі завдання з розвитку освіти на даному етапі: введення курсу з вивчення марксизму-ленінізму та ідей Мао Цзедуну в освітній процес; переклад на китайську мову навчальних планів, програм, матеріалів та підручників вищих навчальних закладів СРСР; введення єдиних національних навчальних планів і програм; поєднання навчальної роботи з практичними заняттями, включаючи педагогічну практику, екскурсії та відвідування інших навчальних закладів як важливу ланку у загально навчально-виховній системі [7].

З приводу розроблення нових навчальних програм було видано резолюцію «Про проведення реформи програм у ВНЗ». Головним змістом педагогічної освіти було оголошено здійснення спеціалізації на базі систематичної теоретичної підготовки; ретельну розробку зв’язків між окремими курсами для запобігання дублювання, педагогічна практика розглядалась як невід’ємна частина процесу навчання. На науково-дослідницькі відділи та інститути було покладено обов’язок стати основними пунктами для підготовки педагогічних кадрів вищої кваліфікації для ВНЗ всієї країни. Резолюція націлювала педагогів вищої школи на систематичне посилення наукової роботи [1, С.89].

У результаті реформи 50-х рр. було впорядковано структуру педагогічних ВНЗ, різко скоротилась кількість ВНЗ загального профілю за рахунок створення інститутів за

профілем, включаючи педагогічний профіль, було визначено єдине державне керівництво всіма вищими навчальними закладами, що дозволило розвивати їх планово і пропорційно; було збільшено кількість ВНЗ і тих, хто навчається у них, що дало можливість забезпечити потреби країни у кадрах, у першу чергу педагогічних, за дві п'ятирічки.

На основі радянського досвіду було здійснено реформу як структури, так і змісту, організації вищої педагогічної освіти. Все це дозволило підняти якість підготовки вчителів. Запозичення радянських підручників дозволило виробити єдині навчальні програми. Суворо організований навчального процесу (лекції, педагогічна практика, дипломні проекти, створення кафедр та ін.) зіграло велику роль у підвищенні рівня викладання та якості підготовки вчителів [1, С.89]. Зазначимо, що такі цікаві методи підготовки вчителів як Дальтон-план, Вінетка-план та ін., які були дуже популярними у Китаї у 20-30 рр., перетворилися на самостійні, практичні роботи студентів, курсові і дипломні проекти, створення робочих бригад із студентів, гуртків та ін. Тобто їх не було усунуто зовсім, але ці американські методи підготовки було видозмінено у відповідності до радянських реалій 50-х рр.

З іншого боку, «типову» радянську освітню модель, яка впроваджувалась у СРСР по мірі проведення культурної революції у передвоєнне десятиліття, було орієнтовано на суспільство індустріальної епохи. Запозичення її досягнень, викликане ентузіазмом післявоєнного періоду і зростанням престижу радянської суспільної системи у цілому, багато у чому носило механічний характер. [6, С.221]. Перекладалися на китайську мову і безпосередньо впроваджувалися навчальні плани та програми навчальних закладів різного рівня і профілю. При цьому не враховувалися специфічні умови Китаю і його суспільства, яке ще не стало на шлях глибокої індустріальної модернізації. Таке механічне запозичення обернулося розчаруванням, оскільки ефективність таких нововведень була сумнівна [2, С.103].

У Постанові 1951 р. лише згадується про існування вищої професійної педагогічної освіти, педагогічних інститутів (названих «учительськими»), але їх діяльність спеціально не було регламентовано. Тут дані лише самі загальні завдання організації системи вищої педагогічної освіти, вказується, що вищі навчальні заклади «надають студентам вищу педагогічну освіту і готують кваліфіковані педагогічні кадри, які володіють спеціальними педагогічними знаннями» [5, С. 343]. Для Педагогічних інститутів у Постанові встановлювався конкретний термін навчання - 4 роки, тоді як для системи вищої освіти у цілому він варіювався від 3 до 5 років. Постанова визначає єдині умови прийому до вищих навчальних закладів, у тому числі і до педагогічних інститутів. Вступити до педагогічних ВНЗ могли випускники середніх шкіл другого ступеня або прирівняних до них шкіл, а також особи, що мають рівну за рівнем освіту. Вікових обмежень для вступу також не встановлювалося. Критерієм відбору було встановлено вступні іспити. Кількість і предметна направленість іспитів встановлювалась, виходячи із галузевих стандартів підготовки вчителів та напряму обраної спеціальності [5, С.344]. Наразі у КНР, як і в Україні, скасовано систему вступних іспитів завдяки введенню Єдиних державних іспитів у Китаї та незалежного тестування в Україні.

У 1951 р. (27.08-11.09) пройшло перше зібрання представників педагогічної освіти всієї країни. Головним завданням педагогічного факультету педагогічного інституту вважалося виховання педагогічних кадрів, які навчають педагогіки та психології. Зібрання прийняло такі важливі для розвитку педагогічної освіти рішення, як створення принаймні одного цілісного педагогічного інституту, керівництво яким безпосередньо здійснює Міністерство освіти, метою педагогічного інституту було визначено виховання педагогічних кадрів для середніх шкіл [6, С.224].

У провінціях і великих містах було вирішено створити педагогічні спеціалізовані інститути під керівництвом бюро освіти провінції та міста. Було визначено мету

підготовки вчителів у таких спеціалізованих педагогічних інститутах - підготовка педагогічних кадрів для початкових і середніх шкіл. Також було вирішено впорядкувати і зміцнити існуючі педагогічні інститути, створити в їх структурі гуманітарні та технічні факультети. Було встановлено, що педагогічний інститут виховує педагогічні кадри для вищих і середніх шкіл, педагогічний спеціалізований інститут виховує педагогічні кадри для середніх і початкових шкіл. Тобто педагогічні заклади було розділено на ті, які мали право готувати вчителів для початкової школи (педагогічні училища, спеціальні педагогічні інститути); для середньої школи (спеціальні педагогічні інститути, педагогічні інститути), для вищої школи (педагогічні інститути). Дана система не витримала випробування часом, адже із введенням освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра і магістра дану систему поділу при підготовці вчителів було спрощено.

Відповідно до поділу педагогічних навчальних закладів вчителі повинні були мати середню спеціальну або вищу педагогічну освіту та володіти знаннями з педагогіки, психології, методики та предмету викладання. Такі вимоги зберігаються і зараз. Разом з тим було висловлено пропозицію про те, що педагогічні дисципліни повинні об'єднуватися з психологією і методологією. До 1956 р. у країні було 58 вищих педагогічних закладів, в яких навчалось 115 тис. студентів. Китайську орієнтаційну вищу педагогічну освітню систему було складено [7].

Висновки. Таким чином, не дивлячись на негативні сторони запозичення радянського досвіду у реформуванні системи освіти у Китаї напочатку 50-х рр., на основі радянського досвіду було здійснено реформу структури, змісту і організації педагогічної освіти, підвищено якість навчання; запозичення радянських підручників допомогло виробити єдині навчальні програми і підручники; сувора організація навчального процесу (лекції, дипломні проекти та ін.), створення кафедр - все це зіграло велику роль у підвищенні рівня викладання і кваліфікації педагогів [3, С. 101].

На навчання до педагогічних інститутів за п'ять років було прийнято 130 700 студентів, і, орієнтуючись на цей показник, можна зробити висновок, що вони перебували на другому місці у країні (24%), поступаючи лише технічним ВНЗ. Дипломи про вищу педагогічну освіту за п'ятирічку отримало 70 400 осіб - 24,9% від загальної чисельності випускників у країні [4, С. 63].

За п'ять років, що минули з початку реформи, динаміка розвитку системи підготовки педагогічних працівників дозволяє зробити висновок про революційний ривок у розвитку системи педагогічної освіти у Китаї.

Список літератури: 1. Антиповский А.А. Политика в области науки и образования в КНР: 1949-1979 / А.А. Антиповский, Н.Е. Боревская, Н.В. Франчук. – М.: Наука, 1980 – 288 с. 2. Боревская Н.Е. Очерк истории школы и педагогической мысли в Китае / Н.Е. Боревская— М.: ИДВР, 2002. - 146 с. 3. Образование и наука в КНР: реферативный сборник / Под ред. Сорокин В.Ф. – М., 1986. – 287 с. 4. Основные показатели развития народного хозяйства Китайской Народной Республики; пер. с кит. -М.: Госстатиздат, 1958. - 70 с. 5. Постановление Государственного Административного Совета о реформе системы народного образования 10 августа 1951 г. / Законодательные акты Китайской Народной Республики; пер. с кит. // Под ред. Е.Ф. Ковалева. - М.: Изд. иностр. лит., 1952.- 424 с. 6. Салимова К. И. Педагогика народов мира: история и современность / К. И. Салимова — М., 2001. – 576 с. 7. Хуан Вей. Система освіти вчителя [Електронний ресурс] / Вей Хуан; пер. з кит. - Гуандун, 2003. – Режим доступу: <http://www.teacher.org.cn>

К. І. Олійникова

**СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ У ПЕРІОД
СОЦІАЛІСТИЧНОГО БУДІВНИЦТВА У КНР (1949-1956 РР.)**

У даній статті розкриваються особливості становлення системи вищої педагогічної освіти у Китаї на першому етапі її розвитку, починаючи з заснування КНР у 1949 р. Стаття присвячена висвітленню основних соціально-політичних, економічних і організаційно-педагогічних чинників, що вплинули на розвиток вищої педагогічної освіти у Китаї у досліджуваний період.

К. И. Олейникова

**СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ В ПЕРИОД
СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО СТРОИТЕЛЬСТВА В КНР
(1949-1956 РР)**

В данной статье раскрываются особенности становления системы высшего педагогического образования в Китае на первом этапе его развития, начиная с основания КНР в 1949 г. Статья посвящена раскрытию основных социально-политических, экономических и организационно-педагогических факторов, которые повлияли на развитие высшего педагогического образования в Китае в исследуемый период.

KI Oleinikova

**FORMATION TEACHER EDUCATION IN THE PERIOD OF SOCIALIST
CONSTRUCTION IN THE PRC (1949-1956 PP)**

Present article discloses the peculiarities of establishment of higher pedagogical education in China at the first stage of it's development since the founding of the PRC in 1949. The article is dedicated to uncovering of the main social and political, economic, pedagogical-organizational factors that have influenced the development of higher teacher training education in China in the explored period.

Стаття надійшла до редакції 26.06.2010

УДК 371.13(09):37.013.73

*Леценко Н.А,
м. Київ, Україна*

**ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНЕ ФОРМУВАННЯ ВИХОВАТЕЛІВ У СИСТЕМІ
ВІТЧИЗНЯНОЇ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ**

Постановка проблеми. Цілісність формування особистості майбутнього вихователя обумовлюється наявністю у змісті його підготовки аксіологічного компоненту, що передбачає залучення до методологічних, теоретичних та прикладних знань про цінності, їх природу, механізми розвитку, способи функціонування та розкриває сутність професійно-педагогічних цінностей.

Формування означеної аксіосфери фахівця-дошкільника актуалізує дослідження її складових в контексті історико-педагогічного розгляду.

Аналіз останніх наукових праць. Ціннісні основи процесу вдосконалення професійної діяльності вчителів розкриті у працях Л. Вовк, І. Ісаєвої, О. Морозової, В. Сластьоніна, І. Слоневської та інших вчених.

Окремі аспекти формування ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів розглядаються І. Глазковою (гуманістичні уміння), В. Кузнецовою (гуманістичні цінності) та ін.

Проблематику підготовки дошкільних працівників в історії педагогіки вивчали Т. Головань, С. Попиченко, І. Прудченко, Г. Реґо, Т. Слободянюк, І. Улюкаєва та ін.

Метою статті є визначення організаційних та теоретико-практичних засад діяльності вітчизняних освітніх установ для дівчат II половини XVIII – середини XIX ст., функціонування яких сприяло становленню аксіологічних орієнтирів педагогічної підготовки вихователів.

Виклад основного матеріалу. Започаткування ціннісних аспектів професійного формування вітчизняних фахівців дошкільного профілю пов'язуємо із заснуванням Виховного товариства шляхетних дівчат (Петербург), ініційованого до відкриття І. Бецьким. Перший набір слухачок 4-6-річного віку відбувся у серпні 1764 р. Організаційно-педагогічні засади діяльності Виховного товариства розкриваються на основі його уставу. Так, спираючись на погляди Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро, К. Гельвеція, абата де Сен-П'єра та лікаря А. Саншеса, І. Бецький означив мету закладу як становлення особистісних якостей вихованок, серед яких пріоритетне значення надавалося рисам лагідності, сором'язливості, ввічливості, чуйності. Таке цільове призначення установи співвідносилось із думкою педагога про те, що «...один тільки прикрашений або освічений науками розум не робить ще доброго і прямого громадянина, але в багатьох випадках паче на шкоду буває, якщо хто від найніжніших юнацтва свого років вихований не в чеснотах, і твердо вони в серце його не вкоренилися ... По цьому ясно, що корінь всьому злу і добру Виховання... Тримаючись цього незаперечного правила, єдиний тільки засіб залишається, тобто здійснити спершу способом Виховання, так би мовити, нову породу ... матерів, які могли б дітям своїм ті ж прямі і ґрунтовні виховання правила в серце вселити, які отримали вони самі, і від них діти передали б паки своїм дітям...» [2]. Так І.І. Бецький підкреслював, що добропорядному громадянину суспільства притаманні не лише знання, а, більш за все, особистісні якості, формування яких залежить від характеру виховного процесу. Тож, ми бачимо, що головним завданнями освіти жінок у Смольному інституті визначалося моральне зростання, освічення серця і засвоєння загальнонаукових знань, що підкреслює аксіологічність підготовки майбутніх випускниць.

Означимо специфіку навчально-виховного процесу в досліджуваному інституті. Відповідно до уставу (1764 р.), існував розподіл слухачок на підгрупи за віковим принципом. Освітня програма також корегувалася у залежності від віку. Зокрема, слухачки першого групи (6-9 р.) вивчали Закон Божий, російську та іноземну (французька, німецька та італійська) мови, арифметику, малювання, рукоділля, навчалися танцям. Дівчата другої вікової категорії (9-12 р.), окрім означених предметів, оволодівали знаннями із історії, географії, вправлялися у навичках ведення домогосподарства. Вихованки 12-15 років додатково опановували словесні науки, дослідну фізику, архітектуру та геральдику. Під час останнього, четвертого періоду навчання (15-18 р.), закріплювалися раніше здобуті теоретичні знання, формувалися навички домоведення, рукоділля, рахунку. З метою визначення рівня засвоєння теоретико-практичних знань та вмій проводилися кваліфікаційні іспити. Тож, реалізація освітньої мети закладу передбачала вивчення загальноосвітніх дисциплін, формування елементарних прикладних навичок, що, в свою чергу, сприяло, становленню їхнього світогляду.

Значущою для розкриття завдань нашого дослідження вважаємо систему виховання слухачок Смольного Інституту, розроблену І. Бецьким. Так, до її складу входило фізичне виховання, мета якого полягала у залученні дівчат до рухового режиму життєдіяльності. Фізично-моральне виховання спрямовувалося на формування їхніх загальнолюдських якостей. Безпосередньо моральне виховання забезпечувало відповідність поведінки особистоті до ustalених норм моралі, чому сприяв закритий, локальний характер існування закладу. До напрямів системи І. Бецького також відносилось дидактичне виховання засобами навчання.

Становлення аксіологічної зорієнтованості функціонування Смольного інституту підкріплювалося і поглядами Катерини II про те, що завдання освітнього процесу полягає не лише у передачі знань дитині, а, перш за все, у тому, щоб стимулювати її самостійність. Вона вважала, що учіння повинно бути для дитини відпочинком, самостійною діяльністю, підкреслюючи тим самим незалежність останньої. А тому позиція дорослого розглядалася імператрицею як особистісний приклад для заохочення вільної, творчої ініціативи дитини [10]. Особливістю педагогічного процесу інституту був демократичний стиль взаємодії між його учасниками. Як зазначає дослідниця Смольного інституту О. Жеріхіна, дане положення одночасно стало підґрунтям реалізації завдання закладу, що полягало у навчанні слухачок витонченим мистецтвам, іноземним мовам та їхнього вправлення у шляхетній поведінці [6].

Формування морально-ціннісних якостей вихованок, на нашу думку, було пов'язане із впровадженням головного принципу інституту - виховання засобами краси та радості, на який вказує автор О. Жеріхіна [6] та чіткою регламентацією діяльності його вихованок. Останнє передбачало дотримання порядку та дисципліни, культури поведінки та етики зовнішнього вигляду, режимних моментів. Цій же меті слугувало правило першочерговості особистого прикладу у вихованні, що поширювалося на весь педагогічний персонал закладу. Зокрема, його дотримувалася керівниця установи, що зналася на важливості «...вчиняти в усьому із крайньою розсудливістю і лагідністю, тим паче, що власним прикладом вона повинна схвалювати всіх інших, до виховання молодих дівчат певних, а особливо вчителів, від яких залежить уся досконалість доброго виховання і навчання» [5]. Вона була впевнена, що поміркованість, лагідність та розсудливість, як і гуманність та справедливість, входять до переліку головних професійно-педагогічних цінностей вихователів.

Підбір викладацького складу закладу обумовлював результативність процесу світського виховання слухачок. Адже в різні навчальні періоди дисципліни читалися такими педагогами, як: О. Микитенко, М. Вишеградський, О. Міллер (російська мова і словесність), І. Шульгін, М. Семеновський, В. Борзаківський, І. Лапко (історія), І. Прач, І. Кавоз (музика), Л. Сомов (історія мистецтв), В. Жибуєв (малювання) [8], які були яскравими представниками інтелігенції середини XVIII-початку ХХст.

Про досить високий навчально-виховний рівень Інституту свідчить його перший випуск (квітень 1776 р.), під час якого дівчатами були отримані, в однаковій кількості, золоті, срібні медалі та похвальні листи, а 8 із 12 золотих медалісток зараховано до складу поважних осіб царського двору [10]. На думку П. Мілюкова, перші випускниці інституту характеризувалася рисами освіченості, витонченості, креативності та вміннями виховувати дітей у дусі гуманізму [9, с. 755]. Така позиція автора показує зорієнтованість керівництва закладу на формування основних загальнолюдських якостей своїх вихованок.

Переорієнтація гуманітарно-суспільних завдань установи на вузьку жіночу спеціалізацію відбулася у зв'язку із зміною управлінського органу Виховного товариства (1797 р.) та керуючої особи в інституті шляхетних дівчат. Вищезазначені реформування

відобразилися і на його режимі та навчальній програмі. Зокрема, за часів діяльності управителя закладу Е. Пальменбах (1797-1802) зменшилася загальна тривалість навчання від 12 до 9 років. Окрім вікового принципу розподілу вихованок використовувалася диференціація за рівнем успішності (найвищий, середній, слабкий). До нововведень належало дворазове проведення кваліфікаційних екзаменів впродовж року. Основний акцент освітнього процесу змістився у сторону оволодіння слухачками різножанровим мистецтвом, хоча й не поступився місцем предмету із вивчення Закону Божого. Програмою передбачалося також засвоєння навичок читання, письма, рукоділля, основ граматики, знань із географії, історії й арифметики. Виховна мета Смольного інституту фокусувалася в ідеї підготовки «...гарних господинь, вірних дружин та уважних матерів» [7, с. 219]. Таким чином, охарактеризований навчальний план показує спрямованість на формування тих ціннісних орієнтирів особистості, які б у подальшому визначали сутність її мотиваційної сфери.

Проте зміст освіти в інституті шляхетних дівчат утверджувався ще декілька разів. Зокрема, його реорганізація відбулася за керівництва Ю. Адлерберг (з 1802р.), яка ініціювала підготовку класних дам для роботи із молодшим та середнім шкільним віком. Суттєві зміни відбулися із появою двох паралельних класів, які готували вихованців до громадянської служби та викладацької діяльності (1812 р.). В зв'язку із розширенням спеціалізації установи було створено окремих напрям для майбутніх педагогів, а згодом і відділ повивального мистецтва. Змістових кореляцій навчально-виховний процес зазнав і під час організації класу для підготовки вчителів музики (1827 р.) та загальнопедагогічного профілю (1848 р.).

Відповідно Уставу 1856 р., до складу виховної системи інституту було віднесено питання як про фізичний розвиток дітей, так і підтримку стану здоров'я самих вихованок засобами фізкультури. До навчальних предметів, разом із лікувальною та ритмічною, вводиться педагогічна гімнастика (постанова 1840 р.). Положення уставу характеризували і вимоги до зовнішнього вигляду дівчат та санітарно-гігієнічного режиму у приміщеннях закладу. У 1855 р. щоденними стають заняття із крою та шиття, вишивання, в'язання, товарної справи. Впродовж всього періоду навчання вихованки засвоювали основи економічної науки, будівельної справи, а починаючи із 12-15-річного віку вони оволодівали елементарними домогосподарства. Тож, як відмічає дослідниця О. Жеріхіна, в XIX ст. Смольний інститут шляхетних дівчат став відокремленим, привеліюваним навчальним закладом, в якому вихованок привчали до світськості життя, набожності та сентиментальності [6].

Найсуттєвіші організаційно-предметні зміни, що чітко ілюструють аксіологічну зорієнтованість установи, простежуються за нововведеннями інспектора (1859-1862 рр.) Смольного Інституту шляхетних дівчат К. Ушинського та діяльності його однодумців: В. Лядова, М. Белоконова, В. Водовозова, Л. Модзалевського. Так, реорганізація стосувалася зменшення кількості освітніх дисциплін, впровадження предметно-урочної системи навчання, розширення курсу суспільствознавчих наук та введення вітчизняної літератури. Слухачки отримали можливість здобути професію вихователя у щойнозаснованому загальному педагогічному класі [14].

У процесі педагогічної підготовки К. Ушинський акцентував увагу на особистісній характеристиці майбутніх вчителів, зазначаючи, що «...виховання жінки, окрім індивідуального і сімейного значення, має ще важливе значення для народного життя, лише через жінку успіхи науки і цивілізації можуть увійти до народного життя» [16, с. 477]. Так він підкреслював значущість жінки-матері для життя соціуму загалом.

Важливим в контексті нашого дослідження вважаємо прагнення К. Ушинського до удосконалення жіночих здібностей щодо виховання власних дітей. На його думку, поняття так званого гарно реалізованого педагогічного процесу акумулюється у результатах материнського впливу та відчутті насолоди від виконаної роботи. Ці інноваційні тенденції показують спрямованість реформаторського оновлення існуючої системи підготовки педагогічних кадрів відповідно до ідеалістично налаштованих поглядів К. Ушинського.

До нововведень педагога належала й ідея народності у вихованні, що стала основоположною у його діяльності в інституті, і полягала у спробі подолати відмінності між світським та духовним розвитком людини. Її впровадження пов'язувалося із обмеженням співвідношення: 1) релігійної теорії та практики (слова і діла); 2) релігійності й любові до рідного народу; 3) матеріально-обрядового, емоційно-естетичного та духовно-морального аспектів релігії. Тож, просвітницька діяльність К. Ушинського ґрунтувалася на потребі донести до слухачок сутнісне призначення жінки як матері, дружини та активного члена суспільства. Сповідуваний ним принцип дитиноцентризму окреслював нові шляхи та педагогічні прийоми, вектор навчально-виховних завдань Смольного інституту.

В 1862 р. інноваційну діяльність К. Ушинського продовжила М. Леонтьєва, що займала управлінську посаду в закладі ще з 1839 року. За керівництва О. Томілової до переліку навчальних дисциплін введено курс історії зображувального мистецтва, медичної допомоги та гри на арфі. Професіоналізація підготовки слухачок простежується і за діяльністю начальниці установи (1895-1917 рр.) Е. Ливен, коли одночасно із загальноосвітніми дисциплінами дівчата засвоювали знання із педагогіки, законодавства та гігієни. У жовтні 1917 р. Смольний інститут, під опікою В. Голіциної, переїздить до Новочеркаська, де і відбувся його останній випуск (лютий 1919р.).

Відтак, тенденція керівництва Смольного інституту шляхетних дівчат до наповнення його змісту предметами гуманітарного профілю, як і орієнтація слухачок на моральні чесноти у педагогічному процесі, показує загальноаксіологічний характер підготовки у ньому.

За прикладом Смольного Інституту в Петербурзі, з грудня 1818 року, за ініціативи княгині В. Рєпніної, діяв Інститут шляхетних дівчат у Полтаві. Проект Дівочого інституту для освіти і виховання дворянських дітей (1817 р.) передбачав 25 загальнозасадницьких, навчально-педагогічних та фінансово-економічних положень. Зокрема, у ньому зазначалося, що функціональні особливості закладу полягають у забезпеченні належного рівня суспільного виховання збіднілих дівчат дворянського походження. До установи приймалися абітурієнтки відповідно до правил, розроюдених для жіночих інститутів Російської імперії.

Аксіологічна зорієнтованість Полтавського закладу, як і Смольного інституту, визначалася його діяльними положеннями, що ґрунтувалися на педагогічності взаємодії учасників та прослідковувалися за змістом освіти. Так, навчальний план установи структурувався за наступними дисциплінами: Закон християнський, російська мова, чистописання, граматики, синтаксис, риторика і логіка, основи арифметики, географія й історія; малювання, танці, музика, іноземні мови (французька та німецька), їх граматики та синтаксис. Обов'язковими для оволодіння так званим вмінням утримувати себе і піклуватися про родину були предмети: домогосподарство, основи економіки та рукоділля [17].

Значну роль для формування особистісних цінностей вихованок мав викладацький склад інституту, представники якого репрезентували сутність соціально-

культурних та моральних якостей особистості на власному прикладі. Зокрема, у різні часи у закладі працювали П. Гулак-Артемівський, Л. Боровиковський, В. Капніст, М. Цертелєв, Ф. Ткаченко, К. Рощина та ін [17]. Означену думку підтверджує і високий освітній рівень випускниць закладу, серед яких слід назвати майбутніх митців Ю. Волкову, Г. Псьол, О.Псьол Л. Яновську.

Принципи побудови педагогічної діяльності Смольного та Полтавського інститутів шляхетних дівчат пізніше відобразилися у теоретико-методологічних засадах підготовки вчителів Одеського Дівочого шляхетного інституту (1824 р., з 1828 р. - Інститут шляхетних дівчат) [20] та Київського інституту шляхетних дівчат (1833р) [19]. Зокрема, в проекті уставу Київського закладу (1834 р.) [18] зазначалося про його зорієнтованість на виховання дітей бідних дворян та сприяння освіті донькам заможних родин. До інституту приймалися дівчата 10-13 років на шестирічний термін навчання. В програмі як Одеського, так і Київського інститутів, підкреслювалося, що головною метою жіночої освіти є оволодіння слухачками енциклопедичними знаннями, придатними для домашнього вжитку. Уточнюючи основні освітні завдання означених установ, автори В. Тригубенко та Л. Несторенко зауважують, що інститут шляхетних дівчат в місті Києві «...давав підвищену освіту, естетичне та етичне виховання й право на посаду виховательок дворянських та купецьких дітей» [12, с. 125]. Значна увага приділялася вивченню Закону Божого, російської та французької мови, географії, історії, фізики й математики. Передбачалося також ознайомлення із предметами мистецького циклу, рукоділлям та курсом світської поведінки [18].

Система виховання інституток ґрунтувалася на патріархальних традиціях і відображалася у чіткій регламентації їхньої життєдіяльності. Така тенденція показує прагнення його колективу до формування загальноприйнятних поведінкових норм вихованок на основі дисциплінованості, порядку та охайності. Зокрема, режим дня підкреслював фіксованість довільної діяльності слухачок, оскільки вони змушені були дотримуватися часового орієнтиру щодо молебню, харчування, відвідування уроків та підготовки до занять, відпочинку на перервах та під час сну.

Значущим для утвердження загальних аксіологічних засад підготовки вихованок у досліджуваній період вважаємо створення єдиної програми для інститутів шляхетних дівчат в Україні (1853 р). Так, навчальною програмою передбачалося вивчення таких дисциплін, як: історія, мова (іноземна, російська), література, арифметика та природознавство. Успішне оволодіння навчальним курсом сприяло формуванню обізнаності слухачок із специфікою домашнього господарювання, вміння виховувати дітей. Зміст програми відображував диференціацію майбутніх випускниць за спеціальностями. Зокрема, закінчення вищого, педагогічного класу надавало дівчатам кваліфікаційний рівень «наставниці дітей». Засвоєння програмових вимог нижчого класу передбачало отримання звання «домашньої вчительки» чи «доглядачки за малолітніми дітьми».

В цілому, досліджувані заклади займали пріоритетне положення серед аналогічних установ в системі вітчизняної жіночої освіти, про що свідчить кількісний показник бажаючих вступити до них. В той же час, дослідник О. Білоусов наголошував, що випускниці інститутів вирізнялися від інших представників соціуму ознакою афективної чуттєвості, яка вказуючи на рівень їхнього розвитку, відображала спектр душевних якостей та культурних навичок [1]. Така думка автора, на наш погляд, підкреслює культивування у межах охарактеризованих закладів ціннісних норм життя.

Висновки. Отже, отримання освіти в інститутах шляхетних дівчат сприяло репродукуванню культури нації та властивих для неї ідеалів: поваги до старших, почуття

вдячності, доброзичливості, охайності, бережливості, чемності, терпіння та працелюбності, що показує їх загальну зорієнтованість на формування загальнолюдських цінностей своїх вихованок. А тому організаційні та теоретико-практичні засади, створені в межах Смольного, Полтавського, Одеського та Київського інститутів, вважаємо передумовами подальшої аксіологічної спрямованості змісту підготовки майбутніх вихователів у системі вітчизняної освіти жінок.

Список літератури: 1. Белоусов А.Ф. О воспитании благородных девиц в Санкт-Петербурге... [Электронный ресурс]/А.Ф. Белоусов // [Отечественные записки](http://magazines.russ.ru/oz/2004/3/2004_3_17.html#s8) - 2004. - № 3. - Режим доступа к журналу: http://magazines.russ.ru/oz/2004/3/2004_3_17.html#s8 2. Бецкой И. Генеральное учреждение о воспитании обоого пола юношества, подтвержденное Ея Императорским Величеством 1764 года марта 12 дня [Электронный ресурс]/И.Бецкой// [Отечественные записки. – 2004. - №3.](http://magazines.russ.ru/oz/2004/3/2004_3_15-pr.html#s1) – С. 15. - Режим доступа к журналу: http://magazines.russ.ru/oz/2004/3/2004_3_15-pr.html#s1. 3. Ганичева А. Некоторые страницы из истории женского образования в России: [XVIII-XIX вв.] // Дошкольное воспитание. - 1996. - № 10. - С. 95-99. 4. Данилова А. Благородные девицы. Воспитанницы Смольного института: биографические хроники /А. Данилова. – М.: ЭКСМО, 2004. – 464 с. 5. Женское образование в России: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.eduhmao.ru/info/1/3812/24321> 6. Жерихина Е. И. Смольный [Текст]: История зданий и учреждений /Е. И. Жерихина. - СПб.: Лики России, 2002. – 223 с. 7. Лихачева Е. Материалы для истории женского образования в России (1086-1856)/ Е.Лихачева - Ч. 1 - Ч. 3. - СПб: Типография М.М. Стасюлевича, 1899. - 858 с. 8. Лядов В.Н. Исторические очерк столетней жизни Императорского Воспитательного общества благородных девиц и Санкт-петербургского Александровского училища. — СПб, 1864. – 312с. 9. Милюков П.Н. Очерки истории русской культуры. - СПб., 1905. - Т. II. – 235с. 10. Мордвинова З.Е. Смольный институт в эпоху императрицы Екатерины II (1764-1796) [Электронный ресурс]/ З.Е. Мордвинова // Исторический вестник. - 1914. - Кн. 6 (июнь). - Т. СXXXVI. - С. 987—1001. - Режим доступа к журналу: http://historydoc.edu.ru/catalog.asp?cat_ob_no=13049&ob_no=14836#_edn1. 11. Слепенкова Е.А. Из истории женского среднего образования в России : [Жен. гимназии в сер. XVIII - нач. XX вв.] // Педагогика. - 2000. - N 9. - С. 74-77. 12. Тригубенко В.В., Нестеренко Л.С. Освіта і педагогічна думка в Києві за тисячу років: [навч. посіб.]/ В.В. Тригубенко, Н.Л. Нестеренко. – К.: ТОВ «Кадри», 2002. – 369с. 13. Учебные заведения ведомства учреждений Императрицы Марии. Краткий очерк. - СПб: Тип. В. Д. Смирнова, 1906. - 479с. 14. Ушинський К.Д. Записка про заснування на 1861-1862 навчальний рік спеціальних педагогічних класів /К.Д. Ушинський // К.Д. Ушинський. Твори в шести томах/ Відповідальні за видання проф.Г.С. Костюк, проф.С.Х. Чавдаров. – Том 1. Педагогічні статті. – К.: Державне учбово-педагогічне видавництво «Радянська школа», 1954. – С. 213-214. 15. Ушинський К.Д. Пояснювальна записка до проектів програм навчального курсу/К.Д. Ушинський // там само. – С. 195-218. 16. Черепнин Н. П. Императорское Воспитательное общество благородных девиц. Т. 1-3. - СПб-Пг., 1914—15 17. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДАК України), ф. 707, оп. 6, од.зб. 294, арк. 13-14. 18. ЦДАК України, ф. 707, оп. 1, спр.61, арк. 1-57. 19. ЦДАК України, ф. 442, оп. 65, спр. 442, арк. 3. 20. ЦДАК України, ф. 707, оп 1, спр. 5, арк. 97.

**ПРОФЕСИОНАЛЬНО-ЦЕННОСТНОЕ ФОРМИРОВАНИЕ
ВОСПИТАТЕЛЕЙ В СИСТЕМЕ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ЖЕНСКОГО
ОБРАЗОВАНИЯ: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

В статье рассматриваются предпосылки аксиологической подготовки специалистов по дошкольному воспитанию. Внимание акцентируется на организационных и теоретико-практических основах деятельности отечественных учебных заведений для женщин II половины XVIII – середины XIX века.

Н.А.Лещенко

**ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНЕ ФОРМУВАННЯ ВИХОВАТЕЛІВ У СИСТЕМІ
ВІТЧИЗНЯНОЇ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ**

В статті розглядаються передумови аксіологічності підготовки фахівців із дошкільного виховання. Увага акцентується на організаційних і теоретико-практичних засадах діяльності вітчизняних освітніх установ для жінок II половини XVIII – середини XIX ст.

N. A.Leshchenko

**THE PROFESSIONAL-VALUABLE FORMATIONS OF TUTORS IN THE
SYSTEM OF THE DOMESTIC FEMALE EDUCATION: THE HISTORICAL ASPECT**

In article the axiological preconditions of the vocational training of experts in preschool education are considered. The attention is accented on the organization, theoretical and practical bases of activity of the domestic training institutions for women in the second half of XVIII - in the middle of XIX century.

Стаття надійшла до редакції 5.06.2010

УДК 378.1 (37.013.74)

*Товканець Г.В.,
м. Мукачєво, Україна*

**ДІЯЛЬНІСТЬ МУКАЧІВСЬКОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
НА ЗАКАРПАТТІ В УМОВАХ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ**

Розбудова незалежної правової держави, становлення громадянського суспільства в Україні сприяли сплеску наукового інтересу до історичного досвіду українського народу, до соціально-культурних зв'язків з європейськими державами, до формування національно свідомого громадянина.

Відомо, що особливим періодом у розвитку європейської і світової політичної системи став початок ХХ століття. Перша світова війна, розпад Австро-Угорської імперії, поява нових держав на карті світу мали значний вплив на суспільно-економічні процеси, в тому числі і на розвиток освіти. Освітня сфера цього періоду характеризується появою нових шкіл, вищих навчальних закладів, формуванням нових підходів до процесу навчання і виховання, до професійної компетентності майбутнього фахівця, здатного до ефективної діяльності.

Необхідність врахування в сучасних умовах європейського та національного досвіду розвитку професійної освіти на початку ХХ століття, взаємовпливу культур словянських народів на формування особистості фахівця і визначили актуальність нашого дослідження.

Різним аспектам професійної економічної підготовки молоді присвячені праці вчених І.Д. Беха, А. С. Макаренка, Н. Г. Ничкало, О.Г. Романовського, О. Т. Шпак. Проблемою історичного спадку та впливу його на розвиток професійної школи займалися О.В. Аніщенко, Г. Лактіонова, гуманістичного підходу до формування професійної компетенції - Л.Володарська-Зола, О.С. Падалка.

Проте потребує подальшого дослідження питання розвитку професійної економічної освіти в Україні і за рубежом, зокрема на початку ХХ століття, та впливу освіти на формування національної свідомості, особливо в державах, що з'явилися після розпаду Австро-Угорської імперії.

Однією з цікавих історико-педагогічних сторінок розвитку професійної освіти є діяльність Мукачівської торговельної академії з підготовки фахівців-економістів у період Чехословацької республіки на Закарпатті, що і стало предметом нашого дослідження.

Мета статті – провести стислий аналіз діяльності Мукачівської торговельної академії як осередку підготовки фахівців-економістів та формування національно свідомої особистості на Закарпатті в умовах Чехословацької республіки (20-30-і роки ХХ століття.).

Зазначимо, що практично вся територія сьогоденішнього Закарпаття на початку ХХ ст. (1918 рік) стала після розпаду Австро-Угорщини частиною Чехословацької республіки і отримала назву Підкарпатська Україна (Підкарпатська Русь). Саме в цей період на Закарпатті відбулися різючі соціально-економічні зміни: зростає промисловість, з'являються різноманітні фінансові установи, зокрема банки (особливо багато різного роду філіалів – Ужгородський філіал чехословацького лікувально-литейного банку (1932-1935), Хустський філіал словацького Всезагального кредитного банку (1927-1933); кредитні установи – Мукачівська окружна кредитна спілка (1920-1945), Ужгородська кредитна спілка «Христанія» (1931-1942); акціонерні товариства – Акціонерне товариство карпаторуських електростанцій в Ужгороді (1919 - 1944), Акціонерне товариство хімічних заводів «Бантлі» в Перечині, філіал акціонерного товариства по обслуговуванню туристів в м. Мукачеві; торгові представництва – Ужгородський торговий союз (1920-1938), крайове управління постачання Підкарпатської Русі (1920-1921) та інші. У краї виникає нагальна потреба у фахівцях економічного профілю високого рівня.

Ліберальний чехословацький уряд сприяв створенню багатьох шкіл, училищ. Значний вплив на розвиток краю мала відкрита у 1925 році у Мукачеві торговельна академія. Громада м. Мукачева, значний відсоток серед яких було торговельники та ремісники, звернулися до уряду з проханням відкрити Тогровельну академію. Історичні джерела свідчать, що у Підкарпатській Русі на початок 20 років ХХ ст. в час приєднання її до Чехословачії були дві угорські торговельні школи «трикласного типу». Обидві були міські (тобто більше 50% фінансувалися міським бюджетом) і знаходилися одна в Ужгороді, інша - в Мукачеві.

Чехословацьким урядом було поставлено за мету створити такий заклад, який би допоміг здобувати вищу професійну освіту українцям Підкарпатської Русі. Оскільки саме потреба у фахівцях торгівельної, банківської, підприємницької сфери постала нагально, чеським урядом було вирішено підтримати прохання місцевої влади і створити Мукачівську торговельну академію. У березні 1925 року (06.03.1925) [3] чехословацьким урядом на раді міністрів, на підставі контракту між містом Мукачевом та

шкільним відділом цивільної управи Підкарпатської Русі (Ужгород) шляхом об'єднання державної руської торговельної школи (Ужгород) та «мадярської» (угорської) торговельної школи в Мукачеві зареєстрували Мукачівську торговельну академію з «русським» (українським) та «мадярським» (угорським) відділами. Тобто тут могли навчатися рідною мовою і українці (русини), і угорці (мадяри), або ті, які користувалися угорською мовою, як рідною [4].

З метою якнайшвидшої реалізації умов контракту в надзвичайно короткий термін (до одного року) зроблено наступне:

1. Збудовано спеціальну будівлю, в якій, окрім звичайних аудиторій, були спеціальні великі зали для проведення лекцій, лабораторні приміщення, «директорська канцелярія», професорська кімната, спортивна зала.

Архівні джерела свідчать [4], що «нова будова ...поставлена городом Мукачевом ...і передана в наєм Чеськословацькому ерару (представнику) на той час» поки і український, і угорський відділи будуть існувати. У разі, якщо яке-небудь відділення буде ліквідовано, будівлю можуть відібрати. **«Звіт дирекції державної торговельної академії в Мукачеві за 1926-1927 навчальний рік»** містить цікаві відомості про історію даної будівлі: «Земля була закуплена од панства Шенборн-Бухгейма за 32.000 корун, що на той час дуже було великими грошима. Будівництво розпочалося восени 1924 року, а в грудні 1925 року вже можна було приступити до навчання у новій будівлі – після того, як два тижні будуть обігрівати самі приміщення («по двохтижневому вытопленю всех местностей»). Площа приміщення академії була 1972,81 кв. м, але до неї ще належить 1957,25 кв. м незабудованої території – двір.

2. Визначено навчальний план підготовки торговельних працівників, де серед предметів необхідно виокремити такі як «Торговельна кореспонденція», «Купецькі рахунки», «Товарознавство», «Купецька правна наука», «Алгебра і загальна арифметика», «Історія»[4].

3. Підібрано професорсько – викладацький склад, який забезпечував викладання загальних та спеціальних дисциплін. Серед них – Маковицький Юрай, державний директор міської («городської») академії, Августин Штефан (у 1939 році в уряді А. Волошина був міністром шкільництва та народної освіти), М. Велигорський, В Горбачевський та інші.

Відкриттю такого навчального закладу передувала клопітка праця багатьох сподвижників, серед яких був і невдовзі призначений директором Мукачівської торговельної академії Августин Штефан.

Необхідно відзначити особливий внесок Августина Штефана у розвиток економічної освіти на Закарпатті у 20-30-х роках (1893-1986). Він був одним із найвідоміших громадсько-політичних і культурно-освітніх діячів Закарпаття ХХ ст. Надзвичайно освічена людина (здобував освіту в Берегівській гімназії, яку закінчив у 1910 р., та в Ужгородській духовній семінарії, де навчався упродовж 1910-1914 рр., до 1917 р. вивчав філософію у Будапештському університеті), А.Штефан протягом 1922-1938 р.р. займав посаду директора державної торговельної академії в Ужгороді, а згодом у Мукачеві та Сваляві.

А.Штефан в період розпаду Австро-Угорської імперії долучився до громадсько-політичної діяльності. У 1916 р. він очолив делегацію від Закарпаття під час переговорів у Відні з головою Української парламентської репрезентації Є.Петрушевичем. У цей час він став одним із організаторів і активних учасників Всекарпатського конгресу 21 січня 1919 р., на якому було прийнято рішення про возз'єднання краю з Україною. Під його

керівництво виходили газета «Русин» (1920-1921 рр.), «Учительський голос» (1929-1938 рр.), «Українське слово» (1932 - 1938 рр.). Упродовж міжвоєнного періоду А.Штефан був членом Руської Хліборобської (Земледільської) партії (1920-1924 рр.) та Аграрної партії (1929-1938 рр.). У 1920-1938 рр. А.Штефан виконував обов'язки постійного екзаменатора Крайової іспитової комісії для педагогів горожанських шкіл. Будучи активним просвітянином і членом Головної управи Педагогічного товариства (1926-1939 рр.) у співавторстві видав «Граматику української мови» (1931 р.).

У часи становлення Карпато-Української державності А.Штефан відзначався особливою активністю серед політичної верхівки краю. У січні 1939 р. він став членом виконавчого комітету партії Українське Національне Об'єднання, а незабаром був делегованим від Української Національної Ради до «Чесько-Українського товариства» в Празі (січень-лютий 1939 р.) 12 лютого 1939 року А.Штефана обрали послом Союму Карпатської України, а в день його проведення – 15 березня 1939 р. – головою Союму. Августин Штефан був призначений міністром культів, шкільництва і народної освіти Карпатської України.

Після загарбання Закарпаття військами Угорщини А.Штефан був змушений їхати до Братислави, а згодом до Праги. Упродовж 1939-1940 рр. працював директором Комерційної академії в Братиславі, а з 1940 р. до 1945 р. – в українській гімназії в Празі. З 1945 р., коли гімназію перенесли до Аутсбургу, і аж до 1949 р. А.Штефан продовжував свою професійну діяльність [8].

Не дивно, що Мукачівська торговельна академія під керівництвом А. Штефана стала не тільки провідною професійною школою з підготовки фахівців для банківських установ, страхових організацій, кредитних спілок, підприємств, кооперативів тощо, але і центром формування національної свідомості українців. Адже, як зазначає Чучка П.П., питання формування національної свідомості українців було пріоритетним для А. Штефана [10]. Він був прихильником розвитку української національної ідеї. І тому надавав перевагу викладанню в Мукачівській торговельній академії українською (русинською) мовою.

Варто зазначити, що з 1860-го на території угро-русинів мовою навчання в освітніх закладах була лише мадярська мова. Внаслідок того на переломі ХІХ-го і ХХ-го століть майже всі інтелігентні батьки розмовляли і вдома, і публічно по-угорськи. У руських селян лише руські острови між мадярськими або словацькими селами мали повільну зміну своєї мови на угорську або словацьку.

Питома вага свідомих українців на початку ХХ ст. серед закарпатців була настільки низькою, що А. Штефан сам зробив спробу скласти поіменні списки тих інтелігентів краю, які справді вважали себе русинами-українцями в 1890-1918 роках. До цих списків він заніс «прізвища тих священиків та вчителів Мукачівської, принагідно і Пряшівської, єпархії та деяких мирян, які, за його поінформованістю, були мовчазними або відвертими карпатськими українцями без огляду на їх мовні переконання, тобто власне українців, народовців, русинів, руських чи руських, які саботували або бодай хотіли саботувати засоби мадяризації» [10].

Свідченням високого рівня формування національної свідомості та професійної компетентності є діяльність випускника Мукачівської торговельної академії (1945), одного з сучасних провідних фахівців-економістів, ученого, професора Ужгородського національного університету, доктора історичних наук І.М. Мешка. У 1956 році він захистив кандидатську дисертацію і йому було присвоєно вчену ступінь кандидата економічних наук. Згодом захистив докторську дисертацію на тему: «Громадсько-

політичний рух і суспільна думка Угорщини періоду кризи і падіння кріпосного права (кінець XVIII - перша половина XIX ст.)». В Ужгородському національному університеті працює з 1956 року. Талановитий педагог, вдумливий економіст професор І.М. Мешко по одиницях збирав спеціалістів для роботи на економічному факультеті, організував нові кафедри, дбав про створення матеріально-технічної бази, а головне, турбувався про підготовку викладацької зміни. Перу І.М. Мешка належить більше 90 наукових праць з різної економічної проблематики. Але головним об'єктом його наукових інтересів є історія української та світової економічної думки. У 1958 році ним була видана монографія «Економічні погляди С.А. Подолинського», у 1971 р. – «Громадсько-політичний рух і суспільна думка Угорщини кінця XVIII – початку XIX століття». І. М. Мешко є автором першого посібника українською мовою «Історія економічних вчень: основні течії західноєвропейської та американської економічної думки», який зайняв перше місце у вузівському конкурсі монографій у 1995 році. Проблеми економічної думки та грошового обігу не проходять повз його уваги. Як результат багаторічного читання важливого спецкурсу ринкової економіки «Вексельний обіг», він видає у 1999 році посібник «Вексель», а в 2002 році – посібник «Сучасний монетаризм» [7].

Мукачівська торговельна академія у 20-30-х роках ХХ століття успішно розвивалася. Зрозуміло, були і певні проблеми. Наприклад, брак підручників та інших засобів навчання, який викладачі академії старалися компенсувати, видаючи методичні рекомендації, навчальні посібники власними силами. Деякі предмети студенти вивчали за стенограмами. Так, один з прогресивних діячів того часу В. Шандор (доктор Вікентій Шандор, вчений, громадсько-політичний діяч у 20-30-х роках на Подкарпатській Русі (Закарпатті), у 1939 році був канцлером уряду Карпатської України в Празі, випускник Мукачівської торговельної академії) згадував, що «у академії бракувало підручників, тож деякі предмети, наприклад, народне господарство, яке викладав професор Валеріан Горбачевський», він стенографував, у гуртожитку інші студенти спільно переписували, «розмножували на шапірографі і так вчилися. Була це виснажлива робота – іншого виходу не було, бо професор викладав університетським способом, що звичайним письмом не можна було записати» [11, с. 57].

Знання, отримані в Мукачівській торговельній академії, випускники застосовували в різних сферах діяльності. Основним місцем працевлаштування були такі установи, як Загальне пенсійне забезпечення в Братиславі, Союз словацьких кредитних інституцій для Словаччини та Підкарпатської Русі в Братиславі, Дирекція залізниць у Кошицях, дерево-торгова фірма «Дредома» та Земський банк у Братиславі, Чехо-Словацький національний банк та Міська ощадна каса в Празі тощо [11, с.62]. Зрозуміло, місцем працевлаштування були і численні банки та філії банків, що були на той час в Ужгороді, Мукачеві, Берегові, Хусті, Виноградіві, Сваляві, Рахові, Ясінях.

В цілому система навчання та виховання у Мукачівській торговельній академії була організована на високому рівні. Випускники успішно витримували іспити до Будапештського університету та Карлового університету в Празі. Вікентій Шандор зазначав: «У Празі я підтвердив високий рівень викладання у Мукачівській тоговельній академії, хоча на початку від викладачів курсів завжди були тільки приниження. З деяких предметів, як наприклад, товарознавство, географії, яке в нашій академії викладав професор М.Велигорський, я у багатьох випадках перевершував інших студентів, що вони одверто визнавали. М. Велигорський учив нас також і латинські назви, які я тут і використовував. Це справляло на викладачів приємне враження. Так, майор Восатка прямо був захоплений і завжди ставив мене та мою колишню школу за приклад. І мій колишній товариш з академії, словак Йосип Парчан, будучи капітаном, розповідав мені те

саме про рівень знань із Мукачівської торговельної академії, що насправді був високим» [11, с.69].

«Торговельна академія дійсно була на високому рівні. Мені особисто подобалося, що нас виховували в дусі національної та релігійної толерантності. За всі чотири роки я не чув із уст своїх педагогів жодного слова ненависті до інших. Нас учили любити своє, але одночасно наголошували на повазі до чужого. Студенти ставилися до навчання серйозно і жадібно чекали на кожне розумне слово своїх педагогів, охоче сприймали їх настанови» - згадував у творі «Спомини» доктор Вікентій Шандор [11, с.60].

Окрім цього, за свідченням Юліана Химинця, завдяки такому культурно-освітньому закладу, як Мукачівська торговельна академія «за декілька років Мукачєво стало осідком «Учительської Громади», головою якої був директор Августин Штефан. Дуже часто в Мукачєві гостював сталий український театр Миколи Аркаса з Ужгороду, який своїми прекрасними виступами приносив насолоду всім, виконуючи рівночасно дуже корисну національно-освідомлюючу працю». Немалий вклад у розвиток культурно-освітнього життя Мукачівщини та Закарпаття внесли студенти Мукачівської торговельної академії, оскільки були активними учасниками молодіжної організації «Пласт», «Протиаькогольного і протинікотинного товариства “Будучина”, самоосвітніх гуртків тощо»[9].

Отже, Мукачівська торговельна академія на Закарпатті в умовах Чехословацької республіки стала центром навчальної, наукової та просвітницької діяльності. Важливим моментом є те, що студенти торговельної академії мали змогу навчатися на рідній українській мові, отримувати знання високого рівня.

Зауважимо, що рамки наукової статті не дають змоги розглянути всі аспекти діяльності цього навчального закладу. Втім, досвід діяльності Мукачівської торговельної академії свідчить про значний вклад таких навчальних закладів у розвиток не тільки професійної школи, а і у процес формування національної гідності, високоморальних якостей. Багато питань щодо ролі подібних навчальних закладів у формуванні професійної компетентності та культурно-національних цінностей потребують вивчення. Актуальними для вивчення є змістове навантаження дисциплін, що дає змогу формувати глибину професійних знань та моральних переконань, застосування методів навчання, які, до речі, і на сьогодні не втратили значимості, культурно-етичні аспекти формування особистості в трансформаційних соціально-економічних умовах тощо. Малодослідженим є питання ролі Августина Штефана у розвитку української та європейської педагогічної науки, зокрема його погляди щодо проблеми морального виховання студентів, формування національної свідомості, культури міжнаціонального спілкування у європейському та світовому вимірі.

Історичний екскурс розвитку професійної освіти, зокрема економічної, на Закарпатті у 20- 30 -х роках в умовах Чехословацької республіки надасть можливість відкрити важливі сторінки становлення української освіти, які, на нашу думку, є прикладом толерантної культурно-національної взаємодії словянських народів, визнання прав і свобод національних меншин.

Список літератури: 1. Бабак О.В., Бєх І.Д., Василєвська Т.Е., Ващенко К.О., Вільчинська І.Ю. Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України: Аналіт.-інформ. матеріали / Державний комітет України у справах сім'ї та молоді; Державний ін-т проблем сім'ї та молоді / В.І. Довженко (голова ред.кол.) — К., 2003. — 191с. 2. Володарська-Зола Л. Професійна

підготовка майбутніх менеджерів у вищих технічних навчальних закладах [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. / Володарська-Зола Лідія ; Ін-т педагогіки та психології професійної освіти АПН України. - К., 2003. - 20 с. 3. Договір з чехословацькою державою і м. Мукачевом про заснування торговельної академії, виданий 1925 року. – Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). - Фонд 1513. - Опис 1.- Справа 1. - Аркуш 1. 4. Звіт дирекції державної торговельної академії в Мукачеві за 1926-1927 навчальний рік / За поданням управителя Августина Штефана.– Мукачево: Книгопечатня Гринштейн, 1927. – 102 с. (ДАЗО – Фонд 1143.). 5. Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: монографія /Н.В.Абашкіна, О.І. Авксентьева, Р.І. Антонюк, та інші; за ред. Н.Г. Ничкало, В.О. Кудіна – 2-ге , вид. – Черкаси: Вибір, 2002. – 322с. 6. Романовський О.Г. Вища освіта на зламі тисячоліть. – Книга 1: Ефективна підприємницька освіта як фундамент економічного розвитку демократичного суспільства. Наукове видання / О.Г. Романовський. – К.: Деміур, 2000. – 248 с. 7. Українські історики ХХ століття: Біобібліографічний довідник Серія «Українські історики»/ За ред. В.А. Смолія. - Київ: Інститут історії України НАН України, 2004. — Випуск 2, частина 2. — 382 с. - С. 252-253 8. У Порошкові освятили меморіальну дошку міністру уряду Підкарпатської України Штефану Августину [Електронний ресурс] // Новини Закарпаття. Mukachevo.net. Режим доступу: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/22446> 9. Химинець Юліан. Події на Закарпатті до 30 вересня 1938 року [Електронний ресурс] //Режим доступу: <http://exlibris.org.ua/zakarpattia/r12.html> 10. Павло Чучка Національна свідомість закарпатських українців у ХХ столітті: етнолінгвістичний та культурно-історичний аспекти [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://www.ukrcenter.com/library/read.asp?id=7781> 11. Шандор Вікентій. Спомини. Том I. Карпатська Україна 1938-1939 / Вікентій Шандор [Текст]. – Ужгород: МПП «Гражда», 1995. – 388 с.

Г.В.Товканець

ДІЯЛЬНІСТЬ МУКАЧІВСЬКОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НА ЗАКАРПАТТІ В УМОВАХ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ.

В статті запропоновано досвід щодо діяльності Мукачівської торговельної академії в умовах Чехословацької республіки як центру навчальної, наукової і просвітницької діяльності та впливу даного навчального закладу на розвиток національно-культурного руху на Закарпатті у 20-30-х роках ХХ століття. Відображено діяльність Мукачівської торговельної академії з підготовки кваліфікованих економістів та формування національної свідомості особистості молодого фахівця.

Г.В.Товканець

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МУКАЧЕВСКОЙ ТОРГОВОЙ АКАДЕМИИ В ЗАКАРПАТЬЕ В УСЛОВИЯХ ЧЕХОСЛОВАЦКОЙ РЕСПУБЛИКИ.

В статье предложен опыт деятельности Мукачевской торговой академии в условиях Чехословацкой республики как центра учебной, научной и просветительской деятельности и влияния данного учебного заведения на развитие национально-культурного движения на Закарпатье в 20-30-х годах ХХ века. Отражена деятельность Мукачевской торговой академии по подготовке квалифицированных экономистов и формирования национального сознания личности молодого специалиста.

G.V.Tovkanets

ACTIVITY OF MUKACHEVO TRADE ACADEMY IN TRANSCARPATIA IN THE CZECHOSLOVAK REPUBLIC

The experience of Mukachevo trading academy in the Czechoslovak Republic as a center for educational, scientific and educational activities and influence of this institution on the national cultural movement in Transcarpathia in the 20-30-ies have been offered in the article. The activities of Mukachevo Trading Academy for training of qualified economists and the formation of national consciousness of the individual young professionals have been reflected.

Стаття надійшла до редакції 8.06.2010

УДК 378.02

*Русанова О.О.
м. Макіївка, Україна*

ПРОЕКТУВАННЯ МЕТИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ: АНАЛІЗ СТАНУ І ПЕРСПЕКТИВИ

Актуальність проблеми полягає в тому, що вітчизняна система вищої освіти має виконувати триєдине завдання: інтегруватися до світового і європейського простору, адаптуватися до нових суспільних демократично-ринкових відносин і водночас зберігати свою національну самобутність [1]. Виконання цих завдань потребує розвинути освітні заходи щодо якісного навчання студентів іноземних мов у ВНЗ України.

Іноземні мови, відповідно до теорії функціональних систем [2], повинні стати основним системоутворюючим чинником сучасної якісної освіти фахівця, конкурентоздатного на ринку праці, а відтак це потребує поглибленого осмислення й уточнення ролі іноземних мов у сучасній системі освіти.

Мета статті - наукове обґрунтування педагогічних складових модернізації системи навчання іноземних мов у ВНЗ України в контексті світових і національних викликів на основі проектування мети навчання студентів для підвищення якості їх фахової підготовки.

Бачення місця і ролі системи навчання іноземних мов у вищій освіті і її наукового осмислення дає змогу чітко окреслити й сформулювати конкретні завдання й функції, які має виконувати навчальна дисципліна, зокрема «Англійська мова». Це визначає певні вимоги до структурної організації і процесуальної діяльності викладачів та студентів у ВНЗ.

Завдання піднесення ролі освіти за кваліфікаційними рівнями бакалавр і магістр в умовах розвитку вищої освіти загалом значною мірою полегшується тим, що протягом останніх років створено потужний творчий потенціал, закладено прогресивні традиції, накопичено чималий науково-дослідний матеріал, який слід належним чином використовувати й нарощувати далі в напрямках підвищення якості навчання іноземних мов.

Водночас ці здобутки мають стати сходинкою у подальшому піднесенні ролі іноземних мов в процесі утвердження їх як фахововизнаних складових сучасної вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Серед першочергових дій підвищення продуктивності й ефективності діяльності викладачів іноземних мов у ВНЗ насамперед слід використати традиційно притаманні науково-творчим колективам заходи. Це - конкурсні засади щодо прийняття на роботу та періодична атестація викладачів іноземних мов як передбачено Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [3-5].

Упровадження результатів наукових досліджень також потребує суттєвого вдосконалення. Зосередження науково-дослідного потенціалу на розв'язанні загальносистемних проблем професійно спрямованого навчання іноземних мов студентів потребує відповідного організаційного переформатування як методик, так і технологій, в тому числі із залученням позитивного досвіду провідних університетів США і Канади.

В організаційній структурі навчальної роботи слід поступово відійти від «дисциплінарного принципу» визначення вагомості іноземної мови для майбутнього фахівця, зробивши акцент на «соціальному аспекті» формування структурних навчальних розділів, які мають зосереджуватися на розв'язанні проблеми цілеспрямованого навчання іноземної мови в цілому, а не окремих її дисциплінарних фрагментів.

Останнім часом рельєфно виявилась нова системна педагогічна проблем стосовно навчання іноземних мов у вітчизняній вищій школі, яка складається з комплексу дидактичних задач, які потребують методологічного визначення способів їх розв'язання [6].

Серед них одна з найгостріших – слабкість національної педагогічної бази навчання іноземних мов для конкурентного входження вітчизняних ВНЗ у світовий простір вищої освіти за показником якості професійної підготовки. Як результат, замість реального просування вперед у розв'язанні цієї методологічної задачі лише імітація процесу. Хоча заходів, зокрема публікацій на теми входження в європейський освітній простір чимало, проте не вирішено ряд ключових питань, починаючи від роз'яснення педагогічних положень цього процесу стосовно іноземних мов серед основних його учасників – викладачів іноземних мов ВНЗ. Йдеться не лише про викладачів, а й про керівників цих навчальних закладів [7].

До того ж відсутня й вітчизняна «фахова солідарність» викладачів іноземних мов у підготовці, прийнятті та впровадженні дидактичних рішень щодо професійно спрямованого навчання студентів іноземних мов. Суто «апаратним шляхом» проблему підвищення якості навчання іноземних мов студентів у вітчизняних ВНЗ не вирішити. Тому має сенс утворити щось на кшталт «щорічно діючої науково-методичної конференції» викладачів іноземних мов вищих навчальних закладів з питань вироблення основ загальнонаціонального консенсусу щодо напрямів професійно спрямованого навчання студентів. Базою для такого науково-практичного комунікаційного заходу могли б стати регіональні семінари викладачів іноземних мов вищих навчальних закладів. Не епізодична, а неперервна робота в цьому напрямі має забезпечуватися на рівні кафедр іноземних мов національних університетів які є у кожній області України.

На нашу думку, така консолідація педагогічних зусиль навколо розв'язання проблеми пошуку шляхів якісного навчання іноземних мов майбутніх бакалаврів та магістрів допомогла б, зокрема, просунутися й у вирішенні питання узгодження термінологічно-понятійного апарату, створення національного освітнього тезаурусу взагалі і вищої школи зокрема.

Фахова солідарність викладачів іноземних мов у вищій школі потрібна й з огляду на те, що проблема модернізації вищої освіти виявляє певні філософсько-методологічні аспекти підготовки кадрів кваліфікаційних рівнів бакалавр і магістр. Маючи давні і визнані історичні традиції, вагомі здобутки вітчизняної вищої школи стосовно підготовки «спеціалістів», слід у побудові європейського простору вищої освіти виступати не

пасивним об'єктом, а активним суб'єктом, який має право впливати на параметри майбутньої освіти вітчизняних фахівців. Скажімо, це може передовсім стосуватися природничо-математичної, інженерної, комп'ютерно-інформаційної підготовки бакалаврів і магістрів, яких цінують у багатьох країнах світу, у т.ч. Німеччині, США, Канаді. Серед чинних пріоритетів цього процесу першочерговими є система ступенів (кваліфікацій), якість освіти, терміни навчання та ін.. [12].

По-перше, вітчизняна система освіти замість освітніх рівнів має розмежовані освітньо-кваліфікаційні рівні (молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, магістра) та наукові ступені (кандидата і доктора наук), які розведено за сферами освіти й науки [5]. Ця невідповідність стандартів організації вищої освіти зумовлює парадокс, коли абсолютна більшість випускників аспірантури (82 %) і докторантури (86 %), які розуміються на іноземних мовах, завершують досить тривале навчання без будь-яких кваліфікаційних ознак. До цього слід додати, що переважну більшість аспірантів (83 %) і докторантів (82 %) готують у вищих навчальних закладах [13].

По-друге, забезпечення якості навчання потребує відповідної модернізації ліцензійно-акредитаційних процедур кафедр іноземних мов з метою підтримання якісної освітньої і дослідницької діяльності у вищих навчальних закладах.

Розглянувши істотні складові процесу отримання якісної вищої освіти, можна дати таке визначення «процесу навчання іноземних мов» як навчання за спеціально організованою пізнавальною діяльністю студента з метою прискорення його індивідуального професійно спрямованого розвитку і опанування фахом із застосуванням іноземної мови [11-21].

Процес навчання при такому визначенні матиме тенденцію до «індивідуалізації» навчання та «алгоритмізації» із залученням комп'ютерно-інформаційних технологій, і набуватиме своєї логічної методологічної структури. В одні і ті ж терміни навчання за однієї і тієї самої студент засвоюватиме дедалі необхідний обсяг знань на своїй та іноземній мові. Самостійно, поза цілеспрямованого керівництва з боку викладача іноземної мови, студент не може опанувати попередньо професійного досвіду і підготувати себе до трудової діяльності в суспільному виробництві. Виникає необхідність у спеціально підготовленій технології професійно спрямованого навчання студента іноземній мові. Вона несе в собі ту частину професійного досвіду, який має засвоїти студент.

Професійно спрямоване навчання є спільною діяльністю викладача і студента, та має двобічний характер. Завдяки діяльності викладача навчання здійснюється на основі розробленої мети, змісту й програм, воно стає керованим процесом, що приводить до бажаних результатів.

Навчання як діяльність у ВНЗ не існує, якщо немає студентів. Основою вдосконалення навчального процесу є підхід до оцінки можливих рішень навчальних завдань. У педагогічній літературі останніх років зустрічаються різноманітні трактування вдосконалення педагогічних систем. З цих трактувань впливає якнайповніше і загальне визначення вдосконалення процесу навчання як такого управління, яке організовується на основі всебічного врахування закономірностей, принципів навчання, сучасних форм і методів з метою досягнення найефективнішого функціонування процесу навчання [21,22].

У навчанні іноземних мов активно розвиваються особистісно орієнтовані технології навчання особливо із застосуванням комп'ютерних засобів. В основі цього підходу лежить єдність мети освітнього і професійного навчання за демократизації умов розвитку особистості. Основними характеристиками застосування сучасних інформаційних технологій є можливість диференціації та індивідуалізації навчання, а також

можливість розвитку творчої активності студентів на всіх етапах вивчення іноземних мов [23].

Для організації навчального процесу на основі сучасних інформаційних технологій розроблено безліч навчальних програм і навчальних посібників. Проте реально кожний викладач іноземної мови розробляє свої програми, а також навчальні й дидактичні матеріали. Накопичено значну кількість комп'ютерних програм для використання у вищій школі за багатьма спеціальностями [24-28].

З викладеного виходить, що основними напрямками перебудови системи навчання іноземних мов у сучасній вищій школі є інтенсифікація та оптимізація навчального процесу.

Під інтенсифікацією навчання ми розуміємо підвищення продуктивності навчальної праці викладача і студента в кожну одиницю часу навчання іноземних мов. Для того, щоб напруженість праці не вела до перевантаження, необхідно вибирати оптимальні варіанти навчання за критерієм мінімальності витрат часу. Тому інтенсифікація та оптимізація навчання іноземних мов студентів має здійснюватись у взаємозв'язку найважливіших принципів наукової організації педагогічної праці. Упровадження їх до практики у ВНЗ сприяє подоланню формалізму у навчанні, переходу до творчої побудови навчального процесу.

Під впливом сучасного обсягу інформації, що зростає, безперервно поповнюється зміст вищої освіти, в якому знанням іноземних мов відведено значне місце. Колись, у середні віки, увесь зміст навіть університетської освіти концентрувався лише в кількох книгах. Тепер їх десятки і сотні з кожної дисципліни. Щоб встигати за наростанням науково-практичної інформації, треба збільшувати терміни обов'язкового навчання. Але цей процес не може бути нескінченним. Суспільство не може затримувати вступ молодого покоління до активного діяльного життя. Інша тенденція в системі освіти і виробничих технологіях, що виявляється в безперервному збільшенні кількості навчальних дисциплін. Але ж багатопредметність ускладнює навчальний процес, розриває наукові зв'язки, веде до дублювання матеріалу, що не сприяє формуванню у студентів цілісної картини свого майбутнього фаху, у якому має велике значення знання іноземних мов. От чому далі йти таким шляхом не можна. Життя вимагає пошуку шляхів раціональної інтеграції навчальних дисциплін з іноземними мовами.

Узагальнення результатів наукових досліджень і досвіду творчих педагогів, дає змогу визначити основні чинники інтенсифікації навчання іноземних мов: підвищення професійної цілеспрямованості навчання; посилення мотивації з боку студента до навчання; підвищення інформативної місткості освіти; застосування активних методів і форм навчання; прискорення темпу навчальних дій; розвиток навичок навчальної праці; використання комп'ютерів та інших електронних засобів навчання.

Педагогічний процес за таким навчанням іноземних мов починається з проектування його мети. Від того, наскільки конкретно вона буде, залежить інтенсивність навчальної діяльності як викладачів іноземних мов, так і студентів. Недостатня напруженість мети «розхолоджує» їх, робить навчання розпороченим. Правильно поставлена мета має визначальне значення в організації успішної навчальної діяльності. Все це добре відомо, але недостатньо враховується в педагогічній практиці.

На нашу думку, для інтенсифікації навчання іноземних мов велике значення має підвищення питомої напруженості навчання, що потребує від кожного студента активної індивідуальної роботи, впливаючи на розвиток його професійно спрямованого мислення, волі та інших здібностей особистості на фаховому шляху.

До освітніх завдань навчання іноземних мов, на наш погляд, належать формування знань і практичних умінь мовлення; до виховних — формування світогляду, ідейних, етичних, естетичних; до завдань розвитку — розвиток мислення, волі, емоцій, потреб,

здібностей. Всі три групи завдань навчання взаємопов'язані. Відокремлення завдань розвитку особи студента як майбутнього фахівця в процесі навчання іноземних мов дотепер виникають суперечки. Деякі педагоги вважають, що розвиток студента відбувається під впливом освіти й виховання і тому завдання його розвитку на основі знання іноземних мов не слід розглядати. Але не можна забувати про те, що в дидактиці навчання іноземних мов вже давно було застосовано такий тип навчання, який інтенсивно розвиває особу всебічно, а не тільки дає їй знання і вміння. Його умовно називають розвивальним навчанням іноземних мов. Активними діячами розвивального навчання були як відомо І.Г.Песталоці, К.Д. Ушинський та ін. Поєднання завдань професійного розвитку студента в ході навчання іноземної мови і виховання дає можливість викладачам краще орієнтувати педагогічний процес з розвитку особистості студента як майбутнього фахівця.

Плануючи завдання навчання студентів іноземних мов, необхідно враховувати не тільки загальні вимоги, а й актуальну мету освіти, що виникає під впливом сучасних соціально-економічних процесів.

У завданнях професійного розвитку особистості студента в процесі навчання іноземних мов акцент має бути зроблено на формуванні нового типу мислення — діалектичного, творчого, новаторського, що дає можливість вибирати з різних варіантів рішень оптимальні для відповідних умов із активним залучення позитивного закордонного досвіду.

На нашу думку, інтенсифікація навчання іноземних мов припускає, що мета має відповідати таким вимогам: процес навчання має бути досить напруженим для всіх учасників педагогічного процесу, орієнтованим на максимум можливостей студентів і тим самим викликати високу активність; бути принципово досяжним. Нереально, явно завищувати мету, що призводить до «само відключення» студента від розв'язання поставлених перед ним навчальних завдань з якісного вивчення іноземної мови. Інтенсивність навчальної діяльності студента значною мірою залежить від мотивів його навчання. Посилення навчальної мотивації щодо навчання іноземних мов слід розглядати як важливий спосіб підвищення ефективності професійно спрямованого навчання в процесі підготовки конкурентоздатного фахівця. вітчизняними ВНЗ.

В педагогіці відомо, що сильний мотив істотно впливає на мету навчальної діяльності, при цьому відбувається явище «зсуву» мотиву навчання на мету. Звідси випливає, що потрібна глибока мотивація якісного навчання студента, стійкий пізнавальний інтерес, відповідальність студента за успіхи у вивченні іноземних мов.

Тому ми дійшли до висновку, що настав час активно взятися за формування мотивації навчання студента іноземної мови на основі використання рекомендацій психологічної та педагогічної науки й досягнень передового педагогічного досвіду закордонних ВНЗ, зокрема університетів США та Канади. Інтерес студентів до навчання іноземних мов значно зростає, якщо викладач докладно розкриває «практичну значущість теми», аргументовано доводить зв'язок її з актуальними проблемами сьогодення.

Великі можливості посилення інтересу студентів до навчання іноземних мов закладено у різноманітних педагогічних прийомах і формах навчання. Могутній засіб стимулювання пізнавального інтересу — навчально-пізнавальні професійно спрямовані ігри [5]. Проте в процесі навчання іноземних мов не слід сподіватися тільки на інтерес студентів щодо «ігрового навчання». Дуже важливо одночасно формувати у студента знання і відчуття відповідальності за навчання. При цьому треба пам'ятати, що не «нотації», повчання й залякування викликають у студентів справжні мотиви навчання, а переконаність і дохідливість аргументів, які застосовуються у навчальному процесі.

Серед способів інтенсифікації навчання іноземних мов особливе значення має застосування методів, форм, засобів, прийомів, що активізують навчально-пізнавальну діяль-

ність студентів, стимулюють їх індивідуальну роботу. Велику роль тут відіграють проблемно-пошукові методи: навчальні бесіди, дискусії, дослідження, алгоритмізація навчання і та ін. У практиці вітчизняних ВНЗ дедалі ширше застосовуються методи «проблемного навчання» іноземних мов.

Інтенсифікація процесу професійно спрямованого навчання студентів іноземних мов вимагає мати оперативний зворотний зв'язок та швидке отримання інформації про ефективність вживаних заходів і так само оперативне регулювання та корекцію навчання. Отже, у навчанні студентів іноземних мов у вітчизняних ВНЗ необхідно значно поліпшити використання у навчальному процесі сучасних методів контролю й оцінки знань.

Для підвищення якості навчання іноземних мов важливо вибрати тип контролю знань студентів і його об'єктивність. Викладачу іноземної мови треба знайти не тільки пропуски в знаннях студента з дисципліни, а й їхні причини, які, можливо, стосуються інших дисциплін. Серед таких причин можуть бути вади як самого процесу навчання іноземних мов, в тому числі відсутність індивідуального підходу, так і загально методичні проблеми. Цінну інформацію з причин відставання студентів дають «педагогічні консилиуми», які проводять куратори академічних груп. Необхідно мати глибокий аналіз якості процесу навчання. Для цього важливо знати реальні навчальні можливості кожного студента, перспективи зростання його знань, «зону найближчого прогресу» та ін. Відповідність успішності студента його реальним можливостям буде свідчити про ефективність запропонованих педагогічних заходів з навчання іноземних мов.

Висновки. Таким чином, ефективність навчання студентів іноземних мов потребує від викладачів знань та вмінь проектування мети навчання, застосування різноманітних форм організації навчального процесу, його сталого вдосконалення й оновлення. Але що є «організація ефективного навчального процесу» як педагогічний захід і в чому він полягає? На жаль, це поняття не має в дидактиці достатньо чіткого визначення. Багато вчених просто обходять його і обмежуються буденним уявленням про цю категорію. Це веде до термінологічної плутанини, коли навіть в окремих науково-методичних публікаціях поняття про форми навчальної роботи і поняття методу навчання вживаються як синоніми. Метод навчання виступає як спосіб роботи викладача з організації навчальної роботи студентів для вирішення таких дидактичних завдань, як оволодіння теоретико-практичною стороною навчального матеріалу, що вивчається, вироблення умінь і навичок застосування засвоєних знань на практиці, перевірки й оцінки знань студентів та ін.

Для вирішення кожного з цих завдань використовуються певні педагогічні методи, зокрема проектування мети навчання. Поняття «мети навчання» характеризує змістовно-процесуальну, або внутрішню, сторону навчального процесу, а поняття «форма організації навчання» позначає зовнішню сторону організації навчального процесу, яка пов'язана з кількістю студентів, з часом і місцем навчання та порядком його здійснення, що дуже важливо для навчання іноземних мов. Наприклад, викладач може навчати велику групу студентів, тобто займатися цілим колективом, але він може проводити заняття з невеликою групою, або з одним студентом за технологією індивідуального навчання відповідно до „проекту мети навчання”.

В цих випадках форма навчання може відображати і тимчасову регламентацію мети навчальних занять. Проте як зовнішня сторона організації навчального процесу „форма навчання” органічно пов'язана з внутрішньою, змістовно-процесуальною стороною. З цього погляду одна і та ж форма навчання може мати різну зовнішню модифікацію і структуру залежно від мети і завдань навчальної роботи. Наприклад, екскурсія як форма навчання в одному випадку застосовується для вивчення нового матеріалу, в другому — проводиться з „проектною метою” його закріплення та посилення зв'язку теорії з практикою. Все це

свідчить про те, що без глибокого осмислення поняття „проекування мети навчання” та методів навчання не можна розглядати структуру і дидактичні основи використання різних форм організації навчальних занять студентів з іноземної мови для підвищення їх фахової освіти.

Список літератури: 1. Андрущенко В.П. Вища освіта в пост-Болонському просторі: спроба прогностичного аналізу // *Філософія освіти*. — 2005. — № 2. 2. Анохин П.К. Избранные труды: Философские аспекты теории функциональной системы. — М.: Наука, 1978. 3. Вища освіта і Болонський процес: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / Дмитриченко М.Ф., Хорошун Б.І., Язвінська О.М., Данчук В.Д. — К.: Знання України, 2006. — 440 с. 4. Загальноєвропейський простір вищої освіти — досягнення цілей: Комюніке Конференції міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти, м. Берген, 19-20 травня 2005 р. // *Освіта України*. — 2005. — № 50. 5. Закон України «Про вищу освіту». — <http://zakon.rada.gov.ua>. 6. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». — <http://zakon.rada.gov.ua>. 7. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки». — <http://zakon.rada.gov.ua>. 8. Згуровський М. Шлях до інформаційного суспільства — від Женеви до Тунісу // *Дзеркалотижня*. — 2005. — № 34. 9. Євтух М., Волощук І. Система вищої освіти України в контексті європейського освітнього простору: позитивні результати і застереження. Загальні збори АПН України // *Педагогічна газета*. — 2006. — № 12. 10. Кремень В.Г. Освіта і наука України — інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. — К.: Грамота, 2005. 11. Луговий В.І. Проблема адаптації системи вищої освіти України до стандартів європейського освітнього простору // *Вища освіта України*. — Додаток 3 (т. 1) — 2006. — Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» — 480 с. 12. Международная стандартная классификация образования — 1997 / ЮНЕСКО.— www.uis.unesco.org/en/pub/pub. 13. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. 2005: Стат. зб. / Держкомстат України; Відп. за вип. І.В. Калачова. — К., 2006. 14. Ніколаєнко С. Вища освіта — джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства. — К.: Знання, 2005. 15. Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні: Указ Презид. України від 4 лип. 2005 р. № 1013 // Уряд, кур'єр: Документи. — 2005. — № 123. 16/ Про Рекомендації парламентських слухань «Про стан і перспективи розвитку вищої освіти в Україні»: Пост. Верх. Ради України від 4 черв. 2004 р. № 1755-IV // *Освіта України*. — 2004. — № 48-49. 17. Про схвалення Концепції Державної програми розвитку освіти на 2006—2010 роки: Розп. Каб. Мін. України від 12 липня 2006 р. № 396-р // Уряд, кур'єр: Документи. — 2006. — № 142. 18. Слюсаревський М. Випробування реформами, або Про деякі особливості відображення в громадській думці стану освіти і проблем її модернізації // *Освіта*: — 2006. — № 36-37. 19. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. — К.: Ленвіт, 2006. 20. Статистичний щорічник України за 2005 рік / Держкомстат України / За ред. О.Г. Осауленка; Відп. за вип. В.А. Головка. — К.: Консультант, 2006. 21. Ткаченко В. Освітня політика в контексті глобалізаційних процесів // *Освіта*: — 2006. — № 36-37. 22. Education at a Glance: OECD Indicators— 2006 Edition. — Paris: OECD Publications, 2006. — <http://www.oecd.org/document>. 23. Higher Education: Quality, Equity and Efficiency (Background Report) / Meeting of OECD Education Ministers, 27-28 June 2006 / Athens. — www.oecd.org/edu/higher. 24. Human Development Report, 2006. — New York, USA, 2006. — <http://hdr.undp.org>. 25. International Concordance between the Industrial Classifications of the United Nations (ISIC Rev.3) and Canada (1980 SIC), the European Union (NACE Rev.1), the United States (1987 SIC). — Canada. 26. Statistical

classification of economic activities in the European Community // NACE Rev. 1. — Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1996. 27. Statistical Yearbook, 1999. UNESCO Publishing & Bernan Press 1999. Printed in the United States of America (Internet: <http://unescostat.unesco.org/en/pub/pubp/stat.html>). 28 The European Higher Education Area — Achieving the Goals. — <http://www.bologna-bergen2005>. — 2006.

Е.А.Русанова

ПРОЕКТИРОВАНИЕ ЦЕЛИ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ: АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье изложена сущность понятия «проектирование цели» обучения студентов иностранным языкам для повышения качества и конкурентной способности их профессионального образования. На основе анализа состояния современных педагогических мероприятий по профессионально направленному обучению студентов иностранным языкам начертаны перспективы повышения качества профессиональной подготовки будущих специалистов, благодаря проектированию цели их обучения.

О.О.Русанова

ПРОЕКТУВАННЯ МЕТИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ: АНАЛІЗ СТАНУ І ПЕРСПЕКТИВИ

В статті викладено сутність поняття „проектування мети” навчання студентів іноземних мов для підвищення конкурентної здатності їх фахової освіти. На підставі аналізу стану сучасних педагогічних заходів з професійного спрямованого навчання студентів іноземних мов накреслено перспективи підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців, завдяки проектуванню мети їх навчання.

Стаття надійшла до редакції 7.06.2010

УДК 378.02

*Дніпровська Т.В., Кононова Т.О.,
м.Харків, Україна*

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ІНЖЕНЕРНИХ КАДРІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

У сучасному світі національний фонд «носіїв» інженерних знань, що стабільно розвивається, є основою соціально-економічного розвитку будь-якої держави. Головна роль в створенні та підтримці на належному рівні такого фонду відводиться зараз науці та освіті. Тому, й в Україні розвиток науки та освіти повинен бути дійсно важливим пріоритетом державної політики.

Аналіз розвитку в Україні базових технологій засвідчує, що його розвиток

порівняно з розвинутими країнами, значно відстає. Упродовж 15 років спостерігається спад виробництва, скорочення обсягу науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт.

Зараз практично всі провідні країни світу планують збільшити попит на інженерні кадри, оскільки занепокоєні тим, що національні системи професійної освіти не зможуть повною мірою задовольнити ринок інтелектуальної праці як в кількісному, так і в якісному відношенні.

Середній вік кваліфікованих інженерів в Україні нині вже знаходиться в діапазоні 45-65 років. Це, у свою чергу, зумовлює різке скорочення компаній, спроможних розробляти в нашій країні принципово нові зразки високотехнологічної продукції. Молодь сьогодні не вважає роботу вченого, інженера та конструктора престижною [1].

У розвинутих країнах суттєво відчувається дефіцит спеціалістів у сфері розробки в реалізації високих технологій (тільки у США біля 200 тис. чоловік). В Японії кількість спеціалістів, зайнятих у сфері високих технологій, найближчим часом повинна збільшитись майже в два рази й становити 800 тис. чоловік.

Дослідженню питань, пов'язаних з підготовкою інженерних кадрів, присвячені праці С.Артюха, С.Батишева, В.Блюхера, Г.Зборовського, Е.Зеєра, Р.Карпової, О.Коваленко В. Ложкіної, А.Пастухова, О.Романовського; психологічні проблеми відображені в працях Н.Кузьміної, Т.Кудрявцева, І.Лобача; дидактичні аспекти цієї проблеми розглядаються в працях В.Ледньова, П. Підкасистого, Б.Соколова, О.Федорової та ін.

Теоретичною основою при вивченні даної проблематики стали ідеї, положення і висновки, які стосуються: змісту, шляхів, форм професійної підготовки фахівців (О.Абдуліна, А.Алексюк, Г.Андреева, Ю.Бабанський, А.Бойко, М.Васильєва, М.Євтух, О.Коберник, В.Лозовецька, В.Мадзігон, В.Манько, Н.Ничкало, О.Пехота, І.Прокопенко, О.Романовський, В.Сластьонін, С.Сисоєва, Т.Сущенко, Г.Троцко); дидактичних аспектів професійної освіти (С.Батишев, В.Беспалько, О.Коваленко, В.Ледньов, П.Лузан, М.Махмутов, В.Сидоренко, Н.Тверезовська та ін.).

Метою статті є аналіз проблеми підготовки інженерних кадрів у вищій школі з урахуванням міжнародного досвіду та українських реалій, визначення основних напрямків виправлення такого становища та покращення підготовки інженерів автомобільного транспорту в нашій країні.

Грунтуючись на вимогах до випускника інженерного вищого навчального закладу, загальній логіці підготовки фахівця інженерного профілю і наявній практиці передових систем освіти, можна стверджувати, що чинниками, котрі визначають якість процесу професійної підготовки у вищому навчальному закладі, є сформовані професійні знання, вміння і навички у студентів.

Тому тут цікавим для нас є досвід розвинутих країн щодо збереження та оновлення наукового потенціалу країни. Так, у США університетам на фундаментальні дослідження і проведення науково-дослідних робіт виділяють значні кошти. Фундаментальну науку фінансують більше 15 федеральних агентств і міністерств. Серед них є Національний інститут охорони здоров'я, НАСА, Міністерство енергетики, Міністерство оборони, Національний Науковий Фонд, який через систему грантів підтримує фундаментальні дослідження у всіх областях науки і техніки та сприяє підвищенню якості освіти на всіх рівнях навчання (тільки у 1993 р. бюджет цього фонду становив 2,8 млрд. доларів).

Конкурентоспроможність системи вищої освіти дозволяє США залучати на ринок

інтелектуальної праці значні капітали та спеціалістів високого рівня підготовки. Випускники європейських університетів масово відправляються до США для отримання післядипломної освіти й залишаються там працювати. Основні причини вони вбачають: у слабкому взаємозв'язку освіти та науково-дослідної діяльності в європейських університетах; у значно нижчому рівні відповідності випускників європейських університетів вимогам ринку; у неспроможності організувати самозайнятність і проявляти гнучкість у кар'єрі.

За останні роки США розробили й реалізували широкий комплекс заходів, направлених на збереження лідерських позицій у сфері науки, освіти і технологій. Залучення університетів до проведення наукових досліджень спрямовано на забезпечення єдності науки і освіти, що є потужним джерелом сили сучасної американської системи науки і освіти. Нині американські університети реалізують більше половини всіх фундаментальних досліджень країни, причому, значна частина проводиться студентами післядипломної освіти.

Сучасні спеціалісти, на думку провідних вчених (І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, О.Г. Романовський, О.Е. Коваленко, В.В. Ягулов, В.І.Свистун, Л. Влодарська-Зола та ін.) повинні мати фундаментальну підготовку, засновану на новітніх наукових досягненнях, нових інформаційних технологіях, мати навикі проектування й самостійної дослідницької роботи.

Дефіцит фахівців у сфері високих технологій відчувається сьогодні й в Україні. Тому особливо актуальною стає проблема підготовки нової генерації кадрів, здатної реалізувати не тільки стабільний розвиток економіки, але й забезпечити на основі наукоємних технологій прориви в її окремих напрямках. Особливо галузям виробництва України потрібні спеціалісти у сфері розробки та реалізації високих технологій, які можуть комплексно поєднувати дослідницьку, проектну і підприємницьку діяльність, спрямовану на організацію високоефективних виробничих структур і здатні створювати інтелектуальну власність, реалізувати її, розробляти нові матеріальні цінності та забезпечувати їх перетворення в товар. Складність підготовки таких спеціалістів полягає в необхідності поєднання глибокого освоєння фундаментальних знань з докладним вивченням інженерної та підприємницької справи.

Практика освітньої діяльності доводить, що базовою основою інженерної освіти мають стати не стільки навчальні дисципліни, скільки способи й форми організації навчальної діяльності. Основні зусилля у сфері освіти мають бути спрямовані: на забезпечення високого рівня методологічної культури (методи пізнавальної, професійної та комунікативної діяльності); на володіння творчими методами пізнання й діяльності; на широке впровадження в освіту багатокритеріальної постановки та розв'язання інноваційних проблем; на пошук множини рішень і вибір оптимального з них для задоволення потреб замовника [2].

Розв'язання проблеми підготовки кадрів для сфери розробки та реалізації високих технологій вимагає інтеграції науково-технічного й виробничого потенціалів, радикальної перебудови системи освіти, переходу на нові організаційні і методологічні форми підготовки спеціалістів. До цього потрібно додати розробку навчальних програм, відповідних навчальних планів, необхідний і достатній вибір навчальних дисциплін та їх змісту, розробку контрольних тестів тощо [3].

До основних чинників, які негативно впливають на ефективність системи підготовки інженерних кадрів, можна віднести:

- недостатній рівень підготовки в загальноосвітніх школах, вищих професійних училищах, коледжах, ліцеях, що не дозволяє відбирати найбільш здібних учнів для подальшого навчання у ВНЗ;

- недостатню допомогу й участь галузевих інститутів, відомств, підприємств, конструкторських бюро, у підготовці спеціалістів;

- слабку лабораторну базу кафедр ВНЗ, що негативно впливає на якість навчального процесу;
- недостатнє володіння спеціалістами комп'ютерною технікою, іноземними мовами, навиками управління виробництвом у сучасних умовах;
- відсутність у молодих спеціалістів глибоких системних і якісних знань;
- низьку оплату праці науково-педагогічного складу ВНЗ, що не сприяє творчому підходу, самореалізації та віддачі в навчальному процесі;
- нестачу сучасної науково-технічної літератури та підручників;
- низьке фінансування науки та освіти в Україні.
- міграція кваліфікованих спеціалістів до західних країн. Адже кожний спеціаліст шукає собі кращі умови життя, гідну оплату праці.

За будь-яких умов навчання слід дбати про фундаментальність психологічної і педагогічної підготовки майбутніх фахівців, оволодіння ними набором нових педагогічних технологій, за якими успішно досягаються основні цілі кожного рівня освіти. Саме тому психолого-педагогічна Концепція виховання гуманітарно-технічної еліти, яка розроблена й успішно впроваджується у Національному технічному університеті "Харківський політехнічний інститут", заслуговує всілякої підтримки і поширення в Україні. Творчий пошук учених цього університету (проф. Л.Л. Товажнянського, проф. О.Г. Романовського, проф. О.С. Пономарьова та ін.) спрямований на розробку наукових засад інтегрованої психолого-педагогічної управлінської підготовки майбутніх інженерів-керівників. Важливе значення має розробка і впровадження у вищому технічному навчальному закладі нових спецкурсів, зокрема: теорія і практика управління соціальними системами; психолого-педагогічні засади управлінської діяльності інженерів; психологія життєвого успіху; управлінська культура керівника; сучасні управлінські технології; життєстійкість керівника в екстремальних ситуаціях; соціально-психологічне забезпечення стратегічного управління та ін.

Особлива роль у реалізації зазначених завдань, на думку В.Г.Кременя, належить реформуванню вищої школи. Вища школа, як і вся система освіти, покликана ефективно сприяти створенню у суспільстві умов для пізнання людиною себе і світу, розвитку і самореалізації особистості у сучасному суперечливому й динамічному соціально-економічному середовищі. Виконання цих завдань неможливе без діалектичного поєднання процесів глобалізації й індивідуалізації, інтеграції і диференціації в діяльності закладів освіти. Саме такий характер діяльності закладів освіти України зумовлений внутрішньою логікою розвитку освіти в усьому світі.

Аналіз проблеми підготовки кадрів в Україні засвідчує, що вища школа сьогодні не спроможна самостійно справитися з цією проблемою. Тому зараз необхідна цільова підготовка спеціалістів для підприємств та організацій за державним планом, який має розроблятися з урахуванням основних завдань і цілей економіки [4].

На основі вищевикладеного можливо сформулювати основні напрямки виправлення такого становища підготовки інженерів у нашій країні:

- на законодавчому рівні забезпечити широку соціальну підтримку науково-педагогічним кадрам, зайнятих у сфері професійної освіти, провідних учених та висококваліфікованих інженерно-технічних робітників, залучених до підготовки відповідних кадрів для високотехнологічних галузей промисловості;
- підняти престиж праці інженерів автомобільного транспорту країни;
- провести структурну перебудову системи підготовки спеціалістів з метою забезпечення міжвідомчої взаємодії у сфері розвитку й реалізації науково-технологічних

напрямів;

- цілеспрямовано формувати як професійну, так і управлінську компетентність інженерних кадрів;
- організовувати безперервну професійну освіту, розпочинаючи зі старших класів середньої школи (схема „школа-коледж-вуз-підприємство”);
- зміцнювати прямі зв'язки ВНЗ з підприємствами й організаціями для формування та розвитку матеріально-технологічної бази цільової підготовки спеціалістів у сфері розробки та реалізації високих технологій;
- збільшити кількість місць у вищих навчальних закладах на підготовку інженерних і наукових кадрів для високотехнологічних галузей промисловості за державним замовленням.
- випереджальне забезпечення високотехнологічних наукоємних галузей економіки новими технологіями, розробками та інженерними кадрами нового покоління.

Таким чином, проблема підготовки інженерних кадрів на сьогодні знаходиться у загальнонаціональній площині, й тому вирішувати її потрібно саме зараз, комплексно та на системному рівні.

Напрямок подальших досліджень є визначення ролі, змісту, структури, критеріїв та методів формування управлінської компетентності майбутніх інженерів в умовах реформування вищої освіти України.

Список літератури: 1. Бойко О. Оборонно-промисловий комплекс України: стан, проблеми та тенденції розвитку / О. Бойко // Наука і оборона. – 2007. – №2. с.26–32. 2. Коваленко Е.Э. Методика профессионального обучения / Е.Э.Коваленко. – Х.: ЧП „Штрих”, 2003. – 480с. 3. Ничкало Н.Г. Українські концепції професійної освіти: тенденції і перспективи / Н.Г. Ничкало // Педагогічна і психологічна науки в Україні. - Київ: Педагогічна думка, 2007. – 391с. 4. Освітні технології [ред. О.М. Пехота]. – К.: А.С.К., 2001. – 256с.

Т.В. Днепровская, Т.А. Кононова

ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ ИНЖЕНЕРНЫХ КАДРОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ: МЕЖДУНАРОДНИЙ ОПЫТ И УКРАИНСКИЕ РЕАЛИИ

В статье проведен анализ проблемы подготовки инженерных кадров в высшей школе с учетом международного опыта и украинских реалий, определены основные направления исправления такого положения и улучшения подготовки инженеров в нашей стране.

Т.В. Дніпровська, Т.О. Кононова

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ІНЖЕНЕРНИХ КАДРІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

У статті проведено аналіз проблеми підготовки інженерних кадрів у вищій школі з урахуванням міжнародного досвіду та українських реалій, визначенно основні напрямки виправлення такого становища та покращення підготовки інженерів у нашій країні.

T. Dniprovskaya, T. Kononova

**PROBLEMS TRAINING OF ENGINEERS: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND
UKRAINIAN REALITIES**

The article analyzes the problem of training engineers in high school, taking into account international experience and Ukrainian realities, the basic directions remedy this situation and improve the training of engineers in our country.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2010

ЗМІСТ

І РОЗДІЛ ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС

<i>Сущенко А.В.</i> Проблемы, противоречия и приоритеты духовного развития личности.....	3
<i>Гапochenко С.Д., Маматуї А.А.</i> Эстетические основания современной научной картины мира... ..	9
<i>Сафронова Д.І.</i> Самостійна навчальна робота студентів: нові суперечності і нові проблеми.....	16
<i>Кобелева Д.Л.</i> Влияние музыки на формирование личности и общества: философский аспект... ..	22
<i>Петутина Е.А.</i> Религия в духовной культуре преподавателя.....	26
<i>Алимова Л.У.</i> Общечеловеческие и национальные ценности культуры и образования как интегрирующая основа преподавания общественных дисциплин в вузе (на примере истории педагогики).....	32
<i>Совва С.М.</i> Міжнародна правова культура: проблеми її формування у курсантів вищого військового навчального закладу	35
<i>Maria Kopsztein</i> Application of media in early education a way from Komeński towards educational games and teaching platforms.....	43

II РОЗДІЛ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЕЛІТИ

<i>Кадемія М.Ю.</i> Інформаційно-комунікаційні технології у фаховій підготовці майбутнього педагога.....	52
<i>Коломієць Т.Д.</i> Готовність викладача до вивчення інновацій у галузі інформаційних технологій.....	59
<i>Касьянова О.М.</i> Сталий розвиток регіональної системи освіти на засадах педагогічної експертизи.....	64
<i>Кобися А.П.</i> Роль і місце комп'ютерних систем у розвитку пізнавальних інтересів учнів профтехучилищ.....	75
<i>Панченко В.І.</i> Деякі методологічні підходи процесу підготовки сучасного педагога.....	80
<i>Eva Bócsa, Valentin Fulger, Ion Hirghidu</i> Modern tendencies in university pedagogy.....	86
<i>Коломієць Д.І.</i> Проблеми та можливості створення дидактичних засобів в умовах інформатизації вищої школи.....	95
<i>Кобися В.М.</i> Використання засобів комп'ютерно-орієнтованих технологій у професійній підготовці фахівців електротехнічного профілю.....	101
<i>Квасник О.В.</i> Теоретичні засади формування соціокультурної компетентності у студентів ВТНЗ у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін.....	107
<i>Друзь І.М.</i> Застосування кредитно-модульної системи навчання як педагогічна умова формування сучасної технічної еліти.....	114
<i>Підбуцька Н.В., Єркова В.М.,</i> Особливості впливу на особистість за допомогою політичної реклами.....	120
<i>Шаполова В.В.</i> Формування управлінської культури як компоненти професійної компетентності студента-психолога.....	125
<i>Селегень М.В.</i> Дослідження змісту дидактичних проблем розрахункової діяльності студентів інженерно-технічних спеціальностей.....	131
<i>Сладких И.А., Биалал Хамзе</i> Проблемы и перспективы применения информационных технологий в обучении студентов-иностранцев.....	136
<i>Панфілов Ю.І.</i> Впровадження сучасних педагогічних технологій – потреба часу.....	144
<i>Гура Т.В.</i> Технології формування управлінської компетенції у майбутніх інженерів-електромашинобудівників.....	149
<i>Манькевич Т.В.</i> Шляхи і методи активізації пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей.....	154
<i>Уманець В.О.</i> Формування базових професійних компетенцій майбутніх кваліфікованих робітників з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин.....	161
<i>Омельченко Л.М., Керницький О.М., Шалімова І.М.</i> Педагогічні умови формування ключових компетенцій майбутніх інженерів-педагогів енергетичного профілю.....	166
<i>Борова Т.А.</i> Модель професійного розвитку науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу.....	170
<i>Колісник-Гуменюк Ю.І.</i> Морально-етична складова професійної культури медичних працівників.....	177

<i>Перевалова Л.В.</i> Роль і значення гуманітарної освіти у підготовці фахівців нового покоління.....	182
<i>Братута Э.Г., Ильинский А.И.</i> Роль технических университетов в формировании интеллектуально-нравственного уровня инженерных кадров.....	188
<i>Кузь Ю.М.</i> Дидактичні аспекти навчання майбутніх прикордонників технічним дисциплінам.....	193
<i>Соколина И.Ю.</i> Формирование гуманистического мировоззрения будущих инженеров.....	199
<i>Стойчик Т.І.</i> Формування професійної культури кваліфікованого робітника – потреба сучасності.....	204

III РОЗДІЛ ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА

<i>Аніщенко О.В.</i> Глен Доман про ранній розвиток людського потенціалу.....	209
<i>Oriol Irina, Lavinia Elizabeta Popp, Dani Velcea</i> Sistemul educativ universitar din Romania.....	215
<i>Mihaela-luminița Staicu, Mihaela Cițov</i> Cultural and anthropological dimensions of healthy status.....	221
<i>Олійник М.М.</i> Освітні напрямки освітніх процесів у розвинених країнах світу.....	229
<i>Ciocodeică Vasile, Anghel Mariana, Prodanciuc Robert</i> The present situation and the perspectives of the unemployed women in the jiu valley.....	233
<i>Олійник О.М.</i> Освіта в теоріях постіндустріального суспільства.....	238
<i>Сергеева Л.</i> Підготовка педагогів професійно-технічних навчальних закладів як науково-педагогічна проблема.....	245
<i>Мусаева У.К.</i> Етнографічні дослідження центрального музею Тавриди: історіографічний аспект.....	250
<i>Кузьменко О. В.</i> Вивчення громадянських прав в початковій школі США.....	258
<i>Моргун Ю.О.</i> Система підготовки спеціалістів для комерційної діяльності у другій половині XIX – початку XX століття.....	265
<i>Олійникова К.І.</i> Становлення системи підготовки вчителів у період соціалістичного будівництва у КНР (1949-1956pp).....	271
<i>Лещенко Н.А.</i> Професійно-ціннісне формування вихователів у системі вітчизняної жіночої освіти: історичний аспект.....	275
<i>Товканець Г.В.</i> Діяльність Мукачівської торгівельної академії на Закарпатті в умовах Чехословацької Республіки.....	282
<i>Русанова О.О.</i> Проектування мети навчання студентів іноземних мов: аналіз стану і перспективи.....	289
<i>Дніпровська Т.В., Кононова Т.О.</i> Проблеми підготовки інженерних кадрів у вищій школі: міжнародний досвід та українські реалії.....	296

До уваги авторів щоквартального збірника наукових праць

“ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ”:

Головна мета видання – надати можливість опублікувати наукові праці та статті викладачам, науковим співробітникам, аспірантам і здобувачам наукового ступеня, а також поширити можливості обміну науково-практичною інформацією з філософії, психології, педагогіки, соціології та теорії і практики соціального управління.

До друку приймаються статті за такими науковими напрямками:

- проблеми формування національної управлінської гуманітарно-технічної еліти;
- сучасна філософія освіти;
- освіта і культура;
- педагогічна майстерність;
- синергетика соціальних процесів;
- психолого-педагогічні проблеми формування особистості;
- гуманітарні та культурологічні аспекти підготовки фахівців;
- проблеми професійної освіти;
- формування педагога вищої школи XXI століття;
- сучасні технології підготовки майбутніх фахівців;
- проблеми формування політичної еліти;
- теорія і практика соціального управління;
- проблеми формування особистості менеджера вищого та середнього рівнів.

Матеріали, подані до друку, повинні бути підготовлені на IBM сумісному комп'ютері і подаватися у друкованому вигляді на диску CD-RW, CD-R. Текст повинен бути набраний у редакторі MS Word for Windows.

Допускається пересилка статей електронною поштою.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

- загальний обсяг – від 4 до 7 сторінок;
- розмір аркуша – А-4 (210 x 297 мм);
- ліве, верхнє, праве та нижнє поля – 25 мм;
- рекомендований шрифт – Times New Roman Cyr;
- розмір шрифту – 12;
- міжрядковий інтервал – 1.

ПОРЯДОК РОЗТАШУВАННЯ МАТЕРІАЛУ

- безпосередньо під верхньою межею зліва **ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ НАПІВЖИРНИМ ШРИФТОМ ДРУКУЄТЬСЯ** УДК статті;
- через рядок по правому краю друкуються курсивом прізвища авторів та ініціали, через кому з нового абзацу місто та країна;
- через рядок по центру напівжирним шрифтом **ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ** друкуються назва статті;
- через рядок з відступом (1,25 см) друкуються текст статті, відформатований по ширині рядка;
- перед і після формул і рівнянь має бути пропущений один рядок від тексту з інтервалом 1;
- номери формул і рівнянь мають бути вирівняними по правому краю;
- розмір шрифту формул і рівнянь для основного тексту – 14 пт.;
- рисунки, схеми і графіки мають бути виконані у чорно-білому варіанті;
- через один рядок друкуються список літератури, оформлений згідно з вимогами ДСТУ та відповідно до Бюлетеню ВАК № 3,2008;
- через рядок з відступом (1,25 см) друкуються анотації: українською, російською й англійською мовами. Порядок анотацій:
 - ініціали та прізвища авторів (посередині рядка);
 - через рядок з відступом (1,25 см) великими літерами посередині назва статті;
 - через рядок з відступом (1,25 см) друкуються текст анотації.До статей, що надсилаються до друку, повинна додаватись рекомендація (рецензія). Статті, що рекомендовані до друку членами редколегії збірника, рецензії не потребують.

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ

Статті, оформлені згідно з Правилами, надсилаються авторами на адресу:
61002, Харків, вул. Фрунзе, 21, НТУ “ХПІ”, редколегія збірника «**Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти**». Головному редакторові проф. О.Г. Романовському.
Електронна адреса: romanovskiy_khpi@mail.ru
podbutskaya_nina@ukr.net
ivasnykov@mail.ru

Телефон: (057) 700-40-25, (057) 707-68-60, (057) 707-64-90
050-98-56-304 – канд. пед. наук Підбуцька Ніна Вікторівна
Про прийняття рішення щодо публікації статті та умови оплати автори повідомляються після їхнього запиту.

Статті, оформлені з порушеннями Правил, редколегією не розглядаються.

Про прийняття рішення щодо публікації статті та умови оплати автори
повідомляються після їхнього запиту.
Статті, оформлені з порушеннями Правил, редколегією не розглядаються.

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ

Збірник наукових праць

Випуск 27 (31)

Відповідальний за випуск к.пед.н. *Н.В. Підбуцька*
Технічне редагування асистент *О.В. Квасник*

Підп. до друку р. Формат 60 × 84 1/8. Папір Prima Copy
Друк – ризографія. Гарнітура Times. Умов. друк. арк. Обл.-видав арк.
Наклад 100 прим. Зам. № . Ціна договірна.

НТУ “ХП”, 61002, Харків-2, вул. Фрунзе, 21

Видавничий центр НТУ “ХП”. Свідоцтво ДК № 116 від 10.07.2000 р.

Друкарня НТУ “ХП”, 61002, Харків, вул. Фрунзе, 21